Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

E. John Pedersen

Min mors slægt

Træk af en himmerlandsk småkårsslægts historie gennem 200 år

E. John Pedersen

Min mors slægt

Træk af en himmerlandsk småkårsslægts
historie gennem 200 år

Introduktion

Ganske almindelige mennesker

Denne bog handler om "ganske almindelige mennesker". Og næppe mange ville finde på at skrive en hel bog om de mennesker, hvis liv og levned er søgt beskrevet her.

Og hvorfor gør jeg det så? Først og fremmest fordi begrebet "ganske almindelige mennesker" slet ikke bør anerkendes.

Den navnkundige og nu for længst afdøde præstekone og fortæller, Anna Sofie Seidelin, der gennem flere årtier tryllebandt titusindvis af mennesker i alle aldre gennem sine mesterlige gengivelser af såvel klassiske værker som de bibelske beretninger, skulle engang have sagt:

" Og så taler man så meget om disse her "ganske almindelige mennesker". Nu har jeg stået i næsten hvert forsamlingshus over hele Danmark. Og jeg har egentlig aldrig truffet et "ganske almindeligt menneske"."

Jeg tror, alle – ved nærmere eftertanke – må indrømme, at det er ualmindelig godt og rigtigt sagt. Og det vil være svært at finde et bedre forsvar for at beskæftige sig med "ganske almindelige mennesker". Alle er vi unikke og fortjener selvstændig opmærksomhed og interesse fra omgivelserne.

Men jeg giver gerne endnu en begrundelse for at skrive denne udførlige fortælling om en - for en første betragtning - helt anonym slægt, der havde sit udspring i Himmerland.

Der gives nemlig her et billede af en tid og en række livsvilkår, som ikke er mere, men som nok er værd at mindes. Og der oprulles en tilværelsesforståelse og et tankesæt, som måske – måske ikke – er ved at forsvinde, men som har sat sine spor og stadig gør det.

Indhold

Forord 7

Indledning 9

I Mors fortælling 9

II Mors forhold til sin slægt 9

III Indre Mission i Vesterbølle 12

IV Slægtsbogens indhold, opbygning og kildemateriale 21

Slægtstavle 28

Anerække 29

Mors oldefædres generation 30

Esper Mikkelsen 30
Mette Kirstine Andersdatter 33
Niels Nielsen 33
Ane Sørensdatter 35
Jens Therkildsen 35
Ane Anderdatter 37
Peder Jensen 39
Inger Marie Nielsdatter 40

Mors bedsteforældres generation 41

Mikkel Peder Espersen 41
Caroline Nielsdatter 43
Søren Nielsen 48
Therkild Jensen 50
Ane Pedersdatter 54

Mors forældregeneration **56**

Niels Christian Mikkelsen 56
Søren Christian Mikkelsen 59
Ane Therkildsen 75
Jens Therkildsen 81
Inger Marie Therkildsen 85
Jensine Therkildsen 89
Maren Therkildsen 95
Peder Therkildsen 123

Mors egen generation **128**

Jens Therkild Mikkelsen 128
Anine (Ninna) Mikkelsen 143
Karl Kristian Mikkelsen 157
Søren Mikkelsen 175
Johanne Margrethe Mikkelsen 188
Valdemar Mikkelsen 250
Lisbeth Mikkelsen 260
Alfred Vilhelm Mikkelsen 274
Niels Kristian Mikkelsen 284

Sammenfattende bemærkninger om min mors slægt **294**

Forord

Efter at have været undervejs i 5 år lægger jeg nu sidste hånd på denne beretning om min mors slægt.

Under omtalen af kildematerialet og i de mange afsnit om slægtens personer har jeg tilstræbt at nævne de mange – både indenfor og udenfor slægten – som på forskellig måde har bidraget til denne beretning. Jeg skylder dem alle en stor tak.

I afsnittet om skriftlige kilder har jeg endvidere nævnt de publikationer, som har givet mig oplysninger om slægtens liv.

For nødvendig hjælp til internetsøgning og computerskrivning samt hjælp til korrekturlæsning bringer jeg en stor tak til mine sønner, Torben og Steen.

Med stor taknemmelighed mindes jeg det store arbejde, som blev udført af min nu afdøde halvkusine på min fars side, Kathrine Christensen, Ulstrup. Til trods for at hun ikke tilhørte min mors slægt, tilbød hun uopfordret sin værdifulde hjælp, da jeg - efter at arbejdet med min fars slægt var afsluttet - besluttede også at skrive en beretning om min mors slægt.

Trods al omhu kan der være småfejl og misforståelser i fremstillingen, hvilket jeg naturligvis bærer det fulde ansvar for.

Det er mit håb, at skildringen trods alt vil kunne give et nogenlunde rigtigt - om end langtfra fuldstændigt - billede af slægtens liv gennem 4 generationer.

Aalborg 2012

E. John Pedersen

Indledning

I Mors fortælling

Jeg har haft det privilegium, at begge mine forældre var gode fortællere. De var meget forskellige – nok mere forskellige end ægtefæller er flest. Men fortælleevnen og fortælleglæden var de fælles om.

Og da jeg i efteråret 1999 begyndte at nedskrive beretningen om min fars slægt, gjorde jeg indledningsvis den bemærkning, at inspirationen til denne skildring først og fremmest var min fars fortælling.

Når det gælder om at fortælle historien om min mors slægt, kan jeg roligt sige det samme. Intet har inspireret mig mere end min mors fortælling, dels om sin fattige barndom på kanten af Vesterbølle hede, dels om sit ungdomsliv - først som tjenestepige og senere som sygeplejeelev og sygeplejerske. Mange beretninger fæstnede sig tidligt i min erindring – vel også fordi jeg hørte dem flere gange, eller måske især fordi jeg ofte bad om at høre historierne igen.

For mors vedkommende strakte den personlige erindring sig i alt fald tilbage til 1902, hvor julestormen satte sig uudslettelige spor hos den dengang 6 år gamle pige. Efterfølgende havde mor oplevet rigtig meget, inden hun – næsten 31 år gammel – blev gift med min far. Så der var ganske meget at tage af, når hun senere fortalte løs om, hvad hun havde oplevet, og hvad hun havde været vidne til.

Og da jeg i sommeren 2007 besluttede mig til også at samle noget stof om min mor og hendes slægt, var jeg langt fra på bar bund. Historierne fra et langt liv stod stadig klart i min erindring.

II Mors forhold til sin slægt

I modsætning til min far, der vidste ganske meget om sin slægt og havde et stærkt ønske om at skaffe sig yderligere viden, så vidste mor ikke særlig meget om sine forældres baggrund.

Hun var et familiemenneske i den forstand, at hun var stærkt knyttet til sit hjem, til sine forældre – hendes far døde dog meget tidligt – til sine søskende og sin mors familie. Men hun havde, så vidt jeg kan skønne, ikke noget ønske

om at få sin slægtshistorie fremdraget.

Da vi – min far, min bror og jeg – i 1961 besøgte Landsarkivet i Viborg med henblik på at skaffe oplysninger om fars slægtskabsforhold, gav mor udtryk for, at hun ikke havde noget ønske om en tilsvarende granskning i sin slægt.

Men det betød ikke – hvad jeg senere er blevet klar over – at hun ikke havde blik for slægtskabsbåndets betydning. Tværtimod.

I en tankevækkende dagbogsnotits fra juli måned 1949 giver mor på følgende måde udtryk for sit syn på forholdet mellem den enkelte og slægten:

"Som årene går, får slægtsfølelsen mere magt over ens sind. Ingen kan melde sig ud af sin slægt. Man må vedgå både arv og gæld. Og nu ved man noget om, hvad man selv har arvet fra sin far og mor, og hvad man selv har givet videre til sine børn, og man overser ikke, at de også har fået noget af det, som man ellers gerne havde set udgå af slægten – men godt at man tør tro, at der er én, der gør sin gode gerning på tværs af alle arvelighedsteorier, og vi vil takke for, at der også tilbage i vor slægt var et lønkammer, hvor mænd og kvinder vedgik deres synd og skyld. De foldede hænder er det bedste forsvar i kampe og fristelser, hvor vi ellers er værgeløse."

Når jeg læser dette dagbogsuddrag, der blev skrevet for mere end 2 generationer siden – og i øvrigt mange år før, vi gik i gang med at granske fars slægt – må jeg naturligvis spørge mig selv: "Hvad har mor haft i tankerne, da hun skrev disse linier?" Der er åbenbart både noget fremadrettet og noget tilbageskuende i dette udsagn.

Sikkert kan jeg ikke vide, hvad mor har tænkt på. Hvad er det, hun selv har arvet og givet videre til sine børn? Skal jeg nævne noget, der er karakteristisk for dele af mors slægt, kunne det være den stærke vilje - undertiden grænsende til ubøjelighed - men også det heftige sind, som – ind imellem – kunne være problematisk i forhold til omgivelserne. Er det noget i den retning, mor tænker på? Det kunne være det.

Med hensyn til det tilbageskuende er vi på mere sikker grund. Her kommer man umiddelbart til at tænke på det, man i en lidt gammeldags sprogbrug kalder "kødets lyst" eller – med andre ord – tilbøjeligheden til at bryde skrevne

eller uskrevne love på det seksuelle område.

Går man de relevante kirkebogsnotitser efter – og kirkebøgerne fortæller sandheden og beskriver virkeligheden, også når de begge er ubekvemme – så springer det i øjnene, at min mormor var højgravid, da hun blev viet til morfar. Og det er ikke svært også at finde eksempler på gravide brude i den næste generation.

Men jeg har svært ved at tro, at mor kan have vurderet disse forhold så strengt, som dagbogen giver udtryk for. Hvad man på dette område kan finde indenfor mors slægt, adskiller sig vel ikke væsentligt fra, hvad man møder indenfor så mange andre familier.

Kan det alene være disse eksempler på samliv før ægteskab, der får mor til at skrive, som hun gør? Det er helt sikkert, at hun – som så mange andre på den tid – opfattede samliv før ægteskab som synd mod Guds bud og moralsk forkert. Men når de unge efterfølgende blev gift, så måtte livet jo gå videre. Og jeg husker, at hun så kunne tale ret forsonligt om det skete.

Set på den baggrund må der vel være andre og mere graverende ting i familiens fortid, som giver mor anledning til skrive disse linier. Og det er der da også. Min søster, Birthe, har fortalt mig, at bedstemor, som vi altid kaldte min mormor, engang betroede hende, at morfar havde et barn udenfor ægteskab, og hun fortalte også, at hun var langt henne i sin graviditet, da hun blev gift med ham. *"For"*, som hun sagde: *"Jeg syntes jo, han var så pæn."* Formuleringen kunne tyde på, at hun måske godt vidste, at denne unge mand, som hun var blevet gravid med, havde en lidt belastet fortid.

Min søster har også fortalt, at hun – i en senere sammenhæng – forsigtigt antydede denne viden om morfar og mormors tidlige liv, men at vores mor ikke ønskede at drøfte dette emne. Og her har vi måske noget af forklaringen på, at hun åbenbart helst så, at vi undlod at gøre arkivstudier om hendes slægt og dermed muligvis ikke kunne undgå at støde på disse detaljer fra morfars ungdomsliv.

Men ønskede mor, at sandheden skulle holdes skjult? På en måde tror jeg ikke, at det har været hensigten. Hun siger jo netop, at *"ingen kan melde sig ud af sin slægt,* (og) *man må vedgå både arv og gæld."*

Fra mors synspunkt har det snarere været sådan, at der var et "før" og et "efter" hendes forældres omvendelse til personlig kristentro. Måske har hun haft den opfattelse, at de overtrædelser, man havde aflagt regnskab for, og som var tilgivet - dem havde man lov til at lægge bag sig. Og at det, der lå før forældrenes omvendelse, havde bedst af at blive glemt?

I en anden dagbogsnotits fra langfredag 1953 skriver hun nemlig:

*"Mit påskeønske for os alle skal være: Gem din fortid under Guds barmhjertighed – lev din nutid under Guds kærlighed – gå ind i din fremtid under Guds forsyn." (**Augustinus**)*

Jeg er ikke klar over, hvor mor har fundet dette Augustinus-citat. Men meget tyder på, at hun selv har tænkt i sådanne baner? Eller måske ønskede hun blot, at mindet om hendes tidligt afdøde far måtte stå uplettet?

Da jeg besluttede mig for også at samle noget stof om min mors slægt, måtte en af opgaverne være også at få kastet lys over sagen omkring morfars barn udenfor ægteskab. Og jeg vil i slægtsbogens afsnit om min morfar, Søren Christian Mikkelsen, gøre rede for, hvordan det lykkedes at opklare mysteriet.

III Indre Mission i Vesterbølle

Ingen enkelt begivenhed har haft en så afgørende betydning og så langtrækkende virkninger for min mors barndomshjem som den indre missionske vækkelse i Vesthimmerland, der nåede Vesterbølle i den første halvdel af 1890'erne. Det vil derfor være naturligt indledningsvis at give en kort fremstilling af Indre Missions fremkomst og betydning i Vesterbølle.

Mine bedsteforældre havde utvivlsomt levet deres liv "som folk er flest". Intet tyder på, at de har skilt sig ud fra flertallet – bortset fra at de socialt har været placeret i de lavere lag. Men det er ikke for meget sagt, at deres liv blev forandret, da de blev revet med af det åndelige røre og sluttede sig til Indre Mission.

Og de var ikke alene om denne kursændring. Det store flertal i Vesterbølle synes at have foretaget den samme vending. Og sognet er ét blandt mange, som havde en dominans af Indre Mission helt op i 1960'erne.

I litteraturen om Indre Missions udbredelse og styrkeområder har Vesthim-

merland altid fyldt mindre end beskrivelserne af bevægelsen på Vestkysten og i Hammerum herred. Men det ændrer ikke ved, at vi her i Vesthimmerland møder en Indre Mission, som blev altdominerende i en række sogne og bestemmende for den åndelige og kirkelige udvikling gennem mere end et par generationer.

Det er på den baggrund, vi må søge at forstå både mine bedsteforældres og min mor og hendes søskendes liv.

Begrænser vi os til Vesterbølle og de omkringliggende sogne, får vi god besked gennem **Paul Nedergaard:** *"Dansk Præste- og Sognehistorie"* og **Axel E. Bûlows** lille erindringsbog: *"Præsteminder fra mine ungdomsår"*.

Det førstnævnte værk *"Dansk Præste- og Sognehistorie"* indeholder en mængde historiske oplysninger og giver desuden plads til stærkt personligt prægede skildringer af Axel E. Bûlow og J. Søndergaard Jensen, som belyser Indre Missions fremmarch i Vesterbølle.

Axel E. Bûlow som sognepræst i Vesterbølle-Østerbølle
Pastor Bûlow havde tidligere været præst på Randersegnen og var kendt som Indre Missions mand. Han blev sognepræst i Vesterbølle-Østerbølle, og var her fra 7-6-1892 til 13-11-1901, og han blev den ledende mand indenfor Indre Mission i hele Vesthimmerland.

Men man kan roligt sige, at han ikke havde de kirkelige autoriteters ubetingede tillid. Biskop Swane i Viborg omtaler ham i en brevveksling 1. maj 1894 som *"en ung elskværdig, men religiøst bornert missionspræst i brændpunktet af den usunde bevægelse, som Jens Fisker i sin tid vakte, og som har fået ny næring ved en skare indremissionærer, der sværmer som oldenborrer."*

I det efterfølgende lille afsnit om Vilhelm Becks besøg i Vesterbølle omtales samme indremissionær Jens Fisker, der havde sit hjemsted i Farsø, som *"denne ikke alt for blide menneskefisker."* Og beskæftiger man sig med Indre Mission i Vesthimmerland i almindelighed og med Jens Fisker i særdeleshed, kan man ikke være i tvivl om, at dette udtryk er noget af en underdrivelse.

Hvor Jens Fisker kom frem, er der utvivlsomt blevet talt om frelse og fortabelse og omvendelsens nødvendighed, så det ikke var til at misforstå. Og der er

lige så sikkert blevet talt "med store bogstaver" om skellet mellem troende og vantro, så ingen kunne være tvivl om, hvad det drejede sig om. Og denne forkyndelse satte sig virkelig spor. Mange sluttede sig til Indre Mission. På mange egne var det et stort flertal, der fandt deres ståsted i denne bevægelse.

Som nævnt var den kirkelige øvrighed alt andet end begejstret over dette røre. Men så længe Jens Fisker nøjedes med at tale om "sager", blev der ikke skredet ind. Det blev straks noget andet, når han gik over til at tale om "personer". Ved en gudelig forsamling i Østerbølle havde han kaldt en tilstedeværende lærer for en falsk profet, fordi han ikke anså dans og kortspil for synd.

Det var dog blevet for meget for de kirkelige autoriteter. Og Jens Fisker havde senere - i nærværelse af netop biskop Swane - måttet tilbagekalde sine udtalelser. Og Indre Mission havde endog – til trods for Vilhelm Becks modstand – måttet acceptere, at han blev forflyttet til Fyn.

Biskop Swanes negative omtale af pastor Bûlow må ses på baggrund af, at han - næppe uden grund - betragtede ham som en mand af samme støbning som indremissionær Jens Fisker. Der blev dog ikke lagt hindringer i vejen for Bûlows virke i hans 2 sogne. Og ifølge *"Dansk Præste- og Sognehistorie", "samlede hans prædiken snart kirkerne propfulde. I Østerbølle var der så mange, at han kun med besvær kunne komme ind for alteret. Og han var utrættelig med husbesøg."*

Selv skriver pastor Bûlow i *"Dansk Præste- og Sognehistorie": "Det var en stor forandring at komme til Vesterbølle. Flere dygtige indremissionærer havde gjort et godt pionerarbejde. Navnlig i Østerbølle havde ilden fænget. Der havde for en menneskealder siden været vækkelse ------, og nu havde der været vækkelse ved Jens Fisker ------. Der var opført et missionshus 1890 i Østerbølle.*

I Vesterbølle var livet mere sparsomt, men der var dog enkelte hjem, hvorfra der lød en klar bekendelse, og der var flere, som var urolige for deres sjæle. Kirkegangen blev snart meget stor, også en del udensogns kom hos os, og snart efter begyndte jeg en omfattende mødevirksomhed på hele egnen, skønt der måtte lægges et stort arbejde i det vidtstrakte pastorat. (over 3 mil (mere end 22 km) fra vest til øst).

Den første missionsuge i Vesthimmerland blev holdt i Vesterbølle kirke kort efter, at jeg var kommet dertil. Der var overfyldt kirke hver aften. Ildfulde talere (bl.a. A. Fibiger, Ranum) hjalp os, og Guds hånd ramte, hvor modstanden havde været særlig hård.

Det blev en rigtig forårstid. Der var vækkelse, det groede og gærede, sangens tid var kommet. Mange blev klart omvendt, hverken hjemmene eller skolerne kunne rumme, hvem der kom, og så byggede vi missionshuse i Aalestrup og Vesterbølle. I de dage gik der vist en engel gennem sognene.

Og det var ikke blot her. Jeg måtte indvie en række missionshuse i Himmerland i 90'erne. Men det var dog ikke lutter idyl. Det sørgede djævelen for. Enkelte hadede og plagede mig, hvad de kunne. Men mange dyrebare venner fik vi i de 2 sogne, og trofaste har de været lige til min høje alderdom."

Pastor Bûlows beskrivelse tegner et meget klart billede af, hvad der skete i den periode. Flertallet i Østerbølle og Vesterbølle synes at have sluttet sig til bevægelsen. Der har været modstand, men der synes kun at have været få på den fløj.

Det må anses for næsten sikkert, at mine bedsteforældre har været blandt det store flertal af sognebørnene, som sluttede sig til Indre Mission i den periode. Og denne tilslutning har altså fundet sted omkring 1892 – måske lidt senere. Og der kan heller ikke være tvivl om, at mine bedsteforældre har været blandt de *"mange dyrebare venner"*, som pastor Bûlow fik i de 2 sogne, og *"som var trofaste lige til hans høje alderdom"*. Der er nemlig intet, der peger i retning af, at de kan have mødt denne bevægelse i de sogne, hvor de var født og voksede op.

Vilhelm Becks besøg i Vesterbølle

Min mormor, Maren Therkildsens, niece, Camilla Jørgensen, forærede hende i 1947 **Axel E. Bûlows** førnævnte lille erindringsbog: *"Præsteminder fra mine ungdomsår"*. Og i denne bog giver pastor Bûlow en tilsvarende beretning om vækkelsen i sine 2 sogne. Men da fremstillingen her er krydret med en både farverig og ganske pudsig beskrivelse af et besøg i Vesterbølle præstegård af selveste Vilhelm Beck, bringes et kort uddrag af bogen:

"I Vesterbølle fik vi et kærkomment besøg af pastor Beck. Jeg hentede ham

aftenen forud for gudstjenesten ved Østerbølle holdeplads. Der var lygter på vognen, og det blæste godt. Aftenen var mørk. Det interesserede Beck at sidde på kuskesædet ved siden af mig.

Hestene var livlige, og det gik hurtigt. Men da vi nærmede os målet, blæste den ene lygte ud, just som vi var i et vejsving med dybt hjulspor. Jeg kunne ikke se sporet, og vognen hældede fælt. "Nu vælter vi", råbte Beck. "Det går nok," svarede jeg og sukkede til Gud om at hjælpe mig. Som så ofte før og siden sendte han en af sine engle. Vognen fik den fornødne støtte, og vi kom hjem i god behold.

Det blev en herlig gudstjeneste. Kirken var selvfølgelig overfyldt. Pastor Beck var i fuld kraft og prædikede velsignet over den skønne tekst: Efes.3,14-19. Det kan nok være, der blev lyttet til hans vidnesbyrd om "bredden, længden, dybden og højden" af Kristi kærlighed. Mange var dybt grebne. Det varede da heller ikke længe, før der brød en stor vækkelse frem i hovedsognet, ligesom det tidligere var sket i annekset Østerbølle. Den store sædemand havde givet os en god udsæd.

Om aftenen sad vi så i vennelag hjemme i præstegården. Beck var meget interesseret i at få besked om, hvilke redskaber Gud særlig havde brugt til at "brække hede" i Vesthimmerland. Og da vi med tak kunne fortælle ham om den gamle indremissionær Jens Fiskers store indsats, glædede han sig meget, thi for denne ikke alt for blide menneskefiskers skyld havde bestyrelsen måttet døje megen gejstlig uvilje.

Også en anden glæde formåede vi at berede vor sjældne gæst, ganske vist af mere jordisk art. Vi havde på den tid en del frugt fra haven, bl.a. nogle fine pærer, der næsten smeltede i munden. De havde da også det fine franske navn: "Mouille bouche" (d.e. "blød-mund"). Min hustru skrællede en og rakte den til pastor Beck. Den gik straks ned. Atter en, og igen og igen. De smagte ham. Hver gang fik vor frue et mildt blik til tak. Aldrig har vi fået vore pærer bedre anvendt."

Pastor Bûlow lægger ikke skjul på sin store beundring for Vilhelm Beck, hvad der vel også må ses på baggrund af, at han – da besøget fandt sted - endnu var en ret så ung præst, hvorimod Vilhelm Beck for længst var landskendt som den næsten enevældige leder af Indre Mission, der netop i disse år voksede op til at

blive en virkelig stormagt på det åndelige og kirkelige område.

Vilhelm Beck kan tidligst have aflagt dette besøg i Vesterbølle i 1893, da Himmerlandsbanen var færdigbygget. Men besøget kan have fundet sted senere. Der er ingen tvivl om, at Vilhelm Beck har været tiltalt af Axel Bûlow og af udviklingen i Vesterbølle. I 1898 træder pastor Bûlow på Vilhelm Becks opfordring ind i Indre Missions hovedbestyrelse, og 3 år senere bliver han på initiativ af Anders Stubkjær – en anden af Indre Missions absolutte stormænd – kaldet til embedet i Holstebro-Maarbjerg.

Erindringen om Vilhelm Beck
Det kan naturligvis ikke afgøres, om mine bedsteforældre har været blandt den store skare, som hørte Vilhelm Beck prædike i Vesterbølle kirke, men sognets mange missionsfolk har sikkert været fremmødt "mand af hus". Ingen har frivilligt villet gå glip af at møde denne "åndens stormand".

Og vi kan i alt fald sige med sikkerhed, at Vilhelm Beck må have haft en stor plads i mormor og morfars hjerte. For da min næstyngste morbror bliver født 24. september 1901 og efterfølgende bliver døbt i kirken 20. oktober, er det helt sikkert ikke tilfældigt, at han får navnet Alfred Vilhelm Mikkelsen – vel at mærke med Vilhelm som kaldenavn.

I mellemtiden er der nemlig sket det, at Vilhelm Beck var afgået ved døden 30. september og begravet 7. oktober. Både hans død og ikke mindst hans begravelse vakte umådelig opsigt over hele landet. Det blev anslået, at ikke mindre end 6000 mennesker deltog i den storslåede højtidelighed, som fandt sted fra Ørslev kirke på Sjælland.

Det synes helt sikkert, at dette begivenhedsforløb, som man naturligvis også fik efterretninger om i Vesterbølle, har været afgørende for, at min næstyngste morbror fik navnet Vilhelm. Der er i samtiden mangfoldige eksempler på, at de almindelige regler for navngivning måtte vige, når man ønskede sit barn opkaldt efter en fornyelig afdød, kendt person.

Blandt det beskedne bohave, min mormor bragte med sig, da hun flyttede ind hos mine forældre, var en lille, firkantet indsamlingsbøsse, der efterhånden var rusten og mærket af tidens tand. På låget med sprækken til ilægning af mønter læser man: *"Gud elsker en glad giver."* På bøssens 3 sider finder vi den samme

dekoration: En strålende stjerne placeret over et stort sort kors, der er omkranset af palmegrene. På forsiden læser vi den manende opfordring: *"Indre Missions venner. Ville I nu være den Indre Mission tro? Vilh. Beck."*

I dag ved vi, at den fattige, men nøjsomme familie på kanten af Vesterbølle hede forblev den Indre Mission tro og stedse bevarede såvel Vilhelm Beck som pastor Bûlow i taknemmelig erindring.

Til gudstjeneste i Testrup kirke

Axel E. Bûlows afløser i Vesterbølle blev R. Jørgensen, der sad i embedet fra 23-1-1902 til 5-5-1910. I forbindelse med dette præsteskifte blev Østerbølle med den hastigt voksende stationsby Aalestrup udskilt som et selvstændigt sogn. Vesterbølles nye præst var grundtvigianer og ikke nogen ven af Indre Mission. Så missionsfolkene må have følt sig ladt i stikken, og vi ved, at nogle søgte udensogns.

Dette sidste har jeg en ejendommelig erindring om. Min far fortalte mig for mange år siden – jeg ved ikke, hvorfra han havde sin viden – at mine bedsteforældre om søndagen gik den lange vej fra Vesterbølle til Testrup for at komme i kirke og til alters - en strækning på 7-8 km. Og det var skikken dengang, at man kom fastende, når man gik til alters og modtog nadverens brød og vin. Det har været en lang vej frem og tilbage. Måske blev også hjemturen foretaget uden mad og drikke?

Oplysningen passer som hånd i handske med det, vi ved fra *"Dansk Præste- og Sognehistorie"*. I mange af de år, Vesterbølle havde grundtvigsk præst, sad L.N. Spleth som sognepræst i Simested-Testrup sogne. Da han tiltrådte, *"var der ikke noget særligt åndeligt liv indtil omkring 1900. Befolkningen var jævne, nøjsomme folk med gammeldags ærbødighed for kirken."*

Men pastor Spleth fik hurtigt sat fart i udviklingen. Der opstod en ret stærk Indre Missions vækkelse med fyldte kirker, og der blev bygget missionshus. Han var dog mindre rabiat end mange øvrige – præster og lægfolk – der arbejdede på den indre missionske sag. Det var ham magtpåliggende, at vækkelsen var nært knyttet til kirken og sakramenterne.

J. Søndergaard Jensen som sognepræst i Vesterbølle

Men der var jo langt til Testrup kirke, så det er helt sikkert blevet hilst velkommen både i min mors hjem og blandt de mange andre missionsfolk, da Vesterbølle igen fik en præst tilhørende Indre Mission, nemlig J. Søndergaard Jensen, der havde embedet fra 7-8-1911 til 29-3-1919.

J. Søndergaard Jensens møde med sognet har ikke imponeret ham – måske har det været noget af et kulturchok – men der var afgjort også positive ting at hæfte sig ved. Han har været helt på linie med det arbejde, der var sat i gang under Axel Bûlow, og som havde sat sig dybe spor.

Selv skriver han i *"Dansk Præste- og Sognehistorie": "Befolkningen i Vesterbølle var gammeldags, nøjsom, jævn og flittig, noget stillestående og meget traditionsbundet. Hos ungdommen var der en vågnende trang til oplysning og dygtiggørelse.*

I åndelig henseende var der meget liv og skarpe skel. Vækkelserne i 1860'erne og i 1890'erne havde virket revolutionerende, de havde medført en betydelig moralsk højnelse i forhold til flere andre sogne, og et levende samfundsliv med meget nær tilknytning til kirken og et inderligt, trofast samarbejde mellem troende lægfolk i alt det meget menighedsarbejde. Søndagsskolen, K.F.U.M. og K. var i blomstring, og kærligheden til ydre mission var i glædelig fremgang.

Men der var også en del ligegyldige og ukirkelige. Lærerne gjorde et godt arbejde i forbindelse med præsten. Skellet kunne være så skarpt, at en mand ikke ville gå til sin broders begravelse. Senere mildnedes skellet. I mit sidste år i Vesterbølle (1919) begyndte en lille kreds at samles til små grundtvigske møder i hjemmene. Disse møder fortsattes nogle år. De holdt op af sig selv."

Hans sidste bemærkninger er ganske interessante. De viser, at den grundtvigske bevægelse, der virkelig var en stormagt mange andre steder i landet, ikke slog – eller kunne slå – rod i det vesthimmerlandske.

Vi ved, at J. Søndergaard Jensen har haft tætte relationer til mors familie. Det var nemlig ham, der i 1912 konfirmerede mors yngre bror, Valdemar, og han har formentlig også konfirmeret de efterfølgende børn i den store børneflok. Efter sin flytning til Bjerring-Mammen sogn i 1919 konfirmerede han nogle år senere samme morbror Valdemars kone, min tante Sofie. Og endelig var det

også ham, der i juli måned 1930 viede tante Sofie og morbror Valdemar.

Fra 1911 og mere end et halvt århundrede frem har alle sognepræster i Vesterbølle sluttet sig til Indre Mission. Og til belysning af denne dominans af indre missionske præster, som har haft embedet ved Vesterbølle kirke fra og med J. Søndergaard Jensen i 1911, kan jeg nævne en situation, som min mor refererede for mange år siden.

Der havde været et præsteskifte. Jeg husker ikke, hvem den nye præst var. Men hen mod slutningen af indsættelsesgudstjenesten gav han plads til et par lidt mere personlige bemærkninger: *"Man har spurgt mig, hvilken kirkelig retning jeg tilhører? Hertil vil jeg gerne svare: Jeg er kommet her for at forkynde Jesus Kristus og Ham korsfæstet – men jeg elsker den Indre Mission."*

Svaret må nok siges at være ret betegnende for den ganske lange række af indre missionske præster i Vesterbølle. Så sent som i *"Kirkelig Haandbog"* fra 1967 kan den daværende sognepræst, Fritz Hauvinkel, give følgende karakteristik af sognet: *"Megen åndelig interesse. Kun Indre Missions forkyndelse samler. Alle døre åbne for præsten."*

Det kan altså fastslås, at Indre Missions stærke indflydelse, der slog igennem i 1890'erne, var kommet for at blive og endnu var helt dominerende i min mors fødesogn mere end 2 generationer senere.

Men går vi endnu 2 generationer frem, er situationen unægtelig en anden. Da jeg i 2009 besøgte Vesterbølle for på kirkegården at hente en række data på afdøde, som havde haft relationer til min mors slægt, fik jeg oplyst, at byens gamle missionshus nu fungerede som "sognets hus". Huset fremstår endnu for store deles vedkommende med solide kampestensmure og må have været meget solidt bygget.
Ved et nyt besøg i Vesterbølle i sommeren 2011 havde jeg lejlighed til at studere "sognets hus",,det tidligere missionshus, noget nærmere.
Det er bygget på en lille, noget skrånende grund tæt ved kirkegårdsmuren – der er kun en smal vej imellem.
Der er sikkert foretaget en grundig ombygning – måske i flere omgange – af det oprindelige missionshus fra 1890'erne, men man får alligevel et godt indtryk af det, der var engang.
De 2 gavlmure mod syd og nord og også muren mod vest er bygget i kampesten

op til loftshøjde – lige bortset fra indfatningen af 5 stuehusvinduer, der også vender mod vest. Hele muren mod øst er derimod bygget af almindelige røde mursten. I denne mur er der en bred dør og i alt 4 vinduer.
Men det mest bemærkelsesværdige er, at man ikke finder noget bibelsk navn på huset, hvad der ellers er karakteristisk for de missionshuse, jeg i øvrigt har set eller hørt om.
Jeg er ikke klar over, om der tidligere har været et sådant navn, som senere kunne være forsvundet ved den senere ombygning?
Man er dog ikke i tvivl om, at der er tale om et tidligere missionshus. På gavlen mod nord er der bevaret et forsænket kors og en - ligeledes forsænket – indskrift med de manende ord: *"I ere dyrekøbte."*

Men som i hundredvis af andre sogne landet over har det ikke længere været muligt for Indre Missions samfund i Vesterbølle vedblivende at være "herre i eget hus".

IV Slægtsbogens indhold, opbygning og kildemateriale

Jeg har - som nævnt - tidligere beskæftiget mig med min fars familiehistorie. Og dette arbejde afsluttede jeg i 2004 med bogen: *"Min fars slægt – Træk af en østjysk bondeslægts historie gennem 200 år."* Jeg har i denne bogs indledende afsnit gjort nogle bemærkninger om bogens indhold og opbygning samt forskelligartede kildemateriale.

Og da jeg har til hensigt med arbejdet om min mors baggrund og familieforhold at skrive en tilnærmelsesvis parallel til bogen om min fars slægt, finder jeg det naturligt at følge de samme retningslinier med hensyn til indhold, opbygning og kildemateriale.

Slægtsbogens indhold
Slægtsbogen er helt bevidst bredt skrevet. Som i bogen om min fars slægt har jeg ikke begrænset mig til kortfattede oplysninger om personernes fødsel, vielse og død, men har tilstræbt en bredere udformning med plads til en beretning om stort og småt fra personernes liv og færden i den udstrækning, kilderne har gjort noget sådant muligt. Som nævnt har min vigtigste inspirationskilde været

min mors eller andres mundtlige fortælling. Og kun for de personers vedkommende, hvor der ingen mundtlige kilder var, har jeg måttet nøjes med skrevne kilder og den viden, der kunne hentes her.

Jeg har forsøgt at føre slægtens historie tilbage til min mors 8 oldeforældre, idet jeg dog også – så vidt muligt – nævner navne og data på deres forældre. Den beskrevne slægtshistorie begynder altså omkring år 1800, selvom det er forholdsvis begrænset, hvad der kan fremdrages af stof om de ældste generationer.

I den anden ende af tidsrummet er jeg standset op med kort at nævne mine kusiner og fætres børn. I denne generation er de yngste født omkring 1960-70.

Konsekvensen af denne fremgangsmåde er, at fortællingen er åben i begge ender. Der kan arbejdes videre med de generationer, der levede før år 1800. Og man vil ligeledes kunne forsøge at samle trådene efter årene 1960-70. Begge dele vil være en opgave for de generationer, der endnu har en god del af deres liv tilbage.

Det er endvidere helt tilsigtet, at jeg kun har forsøgt at fortælle noget – lidt eller meget – frem til og med min mor og hendes søskende. Jeg overlader det til andre at fortælle de senere generationers historie.

Slægtsbogen har også sin begrænsning i anden henseende. Jeg har – for overskuelighedens skyld - koncentreret mig om min mors slægt i lige linie, hvilket f.eks. betyder, at jeg kun har beskæftiget mig med morfars halvsøskende, når og hvor de indgår i fortællingen om min mors forældre eller søskende.

Arbejdet med min morfar og min mormors historie har helt naturligt også givet mig en del oplysninger om deres søskende. Jeg har derfor valgt at skrive mindre afsnit, dels om morfars bror, dels om mormors 5 søskende.

Slægtsbogens opbygning
Slægtsbogen indledes med en slægtstavle og en anerække med min mor som ane 1 og forældrene til mors 8 oldeforældre som ane 16-31.
For de ældre og ældste generationers vedkommende har jeg dernæst valgt at behandle hver person for sig for at gøre stoffet overskueligt.

De små afsnit om slægtens enkeltpersoner er opbygget på den måde, at jeg

øverst anfører personens nummer i anerækken, navn samt den pågældendes slægtsrelation til min mor.
Dernæst følger kirkebogens data vedrørende fødsel, vielse og død.
Jeg har efterfølgende kommenteret nogle af disse data og tilføjet, hvad der i øvrigt foreligger af oplysninger om den pågældende person.

Fremgangsmåden med de mange små afsnit kan medføre gentagelser, især hvor det drejer sig om forældre og børn samt ægtefæller, hvor det kan være vanskeligt at afgøre, hvor oplysningerne naturligst hører hjemme.
I nogle tilfælde har det således været nødvendigt at nævne samme sag under både forældre og børn eller under begge ægtefæller.
Fra og med min mors generation har det dog vist sig mest praktisk at behandle ægtefæller under ét. Det samme gælder også afsnittene om min mormors søskende.

Af historiske og kronologiske grunde har jeg valgt at behandle hver af de 4 generationer for sig.
Der gives først en omtale af mors 8 oldeforældre begyndende med det laveste nummer i anerækken og sluttende med det højeste.
Den efterfølgende behandling af mors 4 bedsteforældre er opbygget på samme måde.
Omtalen af min morfars stedfar, Søren Nielsen, er anbragt efter omtalen af morfars mor, Caroline Nielsdatter.

Med hensyn til mors forældregeneration har jeg fundet det naturligt at behandle morfar og mormor i sammenhæng med deres søskende, selvom dette betyder, at beskrivelsen af familiens liv i mors hjem ikke kan læses i sammenhæng, men kun bliver fuldstændig ved at læse både morfar og mormors historie.

Beretningen om mor og hendes søskende, der udgør langt den største del af slægtshistorien, behandler personerne i kronologisk rækkefølge begyndende med børneflokkens ældste, Jens Therkild Mikkelsen, og sluttende med den yngste, Niels Kristian Mikkelsen.

Af praktiske grunde og for at undgå for mange gentagelser har jeg placeret det generelle stof om min mor og hendes søskende i 2 punkter, henholdsvis *"Børneflokken i Vesterbølle"*, henholdsvis *"Børneflokken efter 1930"*, i det store afsnit om min mormor, Maren Therkildsen.

Slægtshistorien afrundes med nogle mere principielle overvejelser over slægtens historie og udvikling. Sluttelig forsøger jeg at give en sammenfattende karakteristik af min mors slægt, sådan som jeg selv har oplevet den.

Fremstillingen er af hensyn til læsbarheden baseret på almindelig dansk retskrivning. Dette gælder såvel referater af ældre skriftlige formuleringer såvel som gengivelser af mundtlige udsagn, der oprindeligt blev udtalt i jysk dialekt.

Kildemateriale
Det vil være vanskeligt for ikke at sige umuligt at opregne alle de kilder, som danner grundlag for denne beretning om min mors slægt, og jeg vil efterfølgende begrænse mig til en omtale af de væsentligste.

Mundtlige kilder
Hvad angår mundtlige kilder, har mors fortælling som nævnt været udgangspunktet. Hertil kommer så hvad der kunne hentes fra min egen og mine søskendes hukommelse.
Men jeg har dog især hentet stof fra mine kusiner og fætres mundtlige erindring. De fyldige afsnit om min mors søskende og deres ægtefæller havde det ikke været muligt at skrive uden denne værdifulde hjælp. Også udenfor den nære families kreds har jeg kunnet hente erindringsstof, som er blevet inddraget.

Skriftlige kilder
Med hensyn til skriftlige kilder er billedet endnu mere uoverskueligt. Enkelte papirer og breve har altid befundet sig i min mors gemmer. Det gælder f.eks. hendes dåbsattest og skudsmålsbog samt diverse personlige breve fra hendes ungdom.

Men med hensyn til de ældste skriftlige kilder har det været helt afgørende, at min mormor ved sin indflytning hos mine forældre i Gl. Almind i 1946 medbragte en ganske omfattende samling papirer og billeder af vidt forskellig slags. Flere aflyste panteobligationer og en bevilget ansøgning om optagelse i *"Hagelskadeforsikringen for Nørrejylland"* gør det muligt at drage visse slutninger om Vesterbølle-familiens økonomiske vilkår. Og det samme gælder i øvrigt mormors officielle tilladelse til at sidde i uskiftet bo efter min morfars tidlige død.

Mormor synes at have lagt vægt på en sikker opbevaring af officielle dokumenter. Og det er næppe nogen tilfældighed, at der også i hendes gemmer befandt sig 4 kokoppe-indpodningsattester, deriblandt hendes egen fra 1871.

Fra familielivets område må især nævnes mindebladet over mormors tidligt afdøde bror, Jens Therkildsen, samt en række telegrammer, kort og breve koncentreret omkring familiens mærkedage. For mormors eget vedkommende afsluttes rækken af skriftlige kilder med Viborg Stifts Folkeblads meget fyldige omtale i anledning af hendes 85 års fødselsdag – kun 2 måneder før hendes død.

Under mormors ophold i Gl. Almind og efter hendes død i sommeren 1950 blev de fleste af hendes ejendele fordelt blandt familiens ældre og yngre medlemmer. Men en hel del papirer – og som det nævnes efterfølgende - ganske mange billeder blev tilbage og befandt sig i Almind, indtil vort hjem blev opløst ved fars død 1. november 1982. Heldigvis blev materialet ikke kasseret, idet min bror, Verner, tog det med sig til Tapdrup, hvor det befandt sig, indtil jeg i sommeren 2007 begyndte arbejdet med at samle stof om mors slægt.

Men der har naturligvis også været behov for supplerende viden. For de ældre og ældste generationers vedkommende er der hentet oplysninger – i særlig grad fra kirkebøger og folketællingslister – på Landsarkiver i Viborg og lokalarkivet i Aalestrup, ligesom jeg, som det nævnes efterfølgende, har fået hjælp fra lokalarkivet i Gislum og Vognsild sogne.

En betydelig del af oplysningerne fra kirkebøger og folketællingslister er hentet fra internettet af min trofaste, nu afdøde, medhjælper, Kathrine Christensen, der, til trods for at hun ikke tilhørte mors slægt, ikke sparede sig nogen anstrengelse for, at resultatet af mit arbejde kunne blive bedst muligt.

Med hensyn til det indledende afsnit om Indre Mission i Vesterbølle har jeg som allerede nævnt baseret min fremstilling på sammenhænge fra **Paul Nedergaard:** *"Dansk Præste- og Sognehistorie"* samt **Axel E. Bûlow:** *"Præstemin-der fra mine ungdomsår."*

Sammenfattende er antallet af skriftlige kilder ganske stort og af meget forskellig art. Men jeg har valgt at anvende alle de kilder, der var til rådighed – helt ned til de mange korte, personlige hilsener. Opgaven har været at få kildema-

terialet til at give så mange oplysninger om slægtens liv og en så rammende karakteristik af personerne som muligt.

Mors dagbog
Blandt de mange og – som nævnt - meget spredte skriftlige kilder til denne bog indtager mors dagbog en særstilling.
I det lille afsnit: *"Mors forhold til sin slægt"*, har jeg allerede bragt og kommenteret et centralt udsagn fra denne bog. Og i mange af de følgende afsnit om slægtens enkeltpersoner – i særlig grad min mor - vil jeg bringe de oplysninger og kommentarer fra dagbogen, som er med til at fortælle deres historie.

En del af dette stof har en meget personlig karakter, f. eks. når min mor fortæller om min mormors sygdom og død. Og det gælder også hendes bemærkninger omkring andre, nære familiemedlemmers død og begravelse. Utvivlsomt har mor her skrevet for sig selv og til sig selv og havde næppe forestillet sig, at disse linier skulle lægges frem for en bredere kreds, som det nu sker.
Når jeg alligevel har valgt at bringe dette stof, skyldes det, at jeg har set det som opgaven i denne bog både at beskrive familiernes konkrete dagligliv, men også den tankeverden, der var et af slægtens karakteristika.

Billedmaterialet
Forskellige forhold har medført, at der var et usædvanlig righoldigt billedmateriale til rådighed ved udarbejdelsen af denne beretning om min mors slægt. Og det vil derfor være naturligt at give billedmaterialet en særlig omtale.

For det første medbragte min mormor en hel del gamle billeder, da hun flyttede ind hos mine forældre i sommeren 1946. Efter hendes død blev materialet liggende urørt i Gl. Almind frem til 1982, hvor det blev flyttet til min brors hjem i Tapdrup. I årene omkring 1990 aflagde min bror og svigerinde flere besøg hos den længstlevende fra børneflokken i Vesterbølle, min morbror Niels Kristian, der var beboer på plejehjemmet "Aaglimt" i Aalestrup.

Under disse besøg medbragte de en del af de mange gamle billeder fra min mormors gemmer, hvoraf mange ikke kunne identificeres af den unge generation. Og skønt morbror Niels Kristian var noget svækket i sine sidste år, var han alligevel i stand til at identificere langt de fleste af billederne, og det blev nu noteret, i hvilke sammenhænge de hørte hjemme. Der var i den forbindelse tale om en halv snes billeder fra slutningen af 1800 tallet og begyndelsen af 1900

tallet – billeder som det ellers ville have været umuligt eller i hvert falde meget vanskeligt at få identificeret.

Fra en lidt senere tid havde min mor ganske mange billeder fra sine unge år – ikke mindst i forbindelse med sit ophold på Lolland og sin ferie i præstegården i Slotsbjergby på Sjælland.
Og efterhånden som fotografiapparatet blev allemandseje, blev der næsten altid taget billeder ved de forskellige familietræf. Dette gælder ikke mindst familiesammenkomster i Aars, hvorfra vi har værdifulde billeder af hele mors familie, taget i deres modne alder omkring 1960.

Men det helt store gennembrud med hensyn til den betydelige mængde af relevante billeder, som jeg har haft til rådighed, indtraf i sommeren 2008, da min fætter Robert sammen med sin kone, Inga-Britta, besøgte mig og overlod mig 3 fotoalbummer til gennemsyn. Min fætter Robert, der har boet i Eskilstuna hen imod et par generationer, har gennem årene samlet en imponerende billedsamling, der ikke mindst belyser Vesterbølle-familiens liv gennem flere generationer. Fra denne samling har jeg fået lov at hente mere end en snes værdifulde billeder.

Det skal sluttelig nævnes, at jeg har modtaget flere kulturhistorisk interessante billeder fra Lysbro-familien.

Slægtstavle

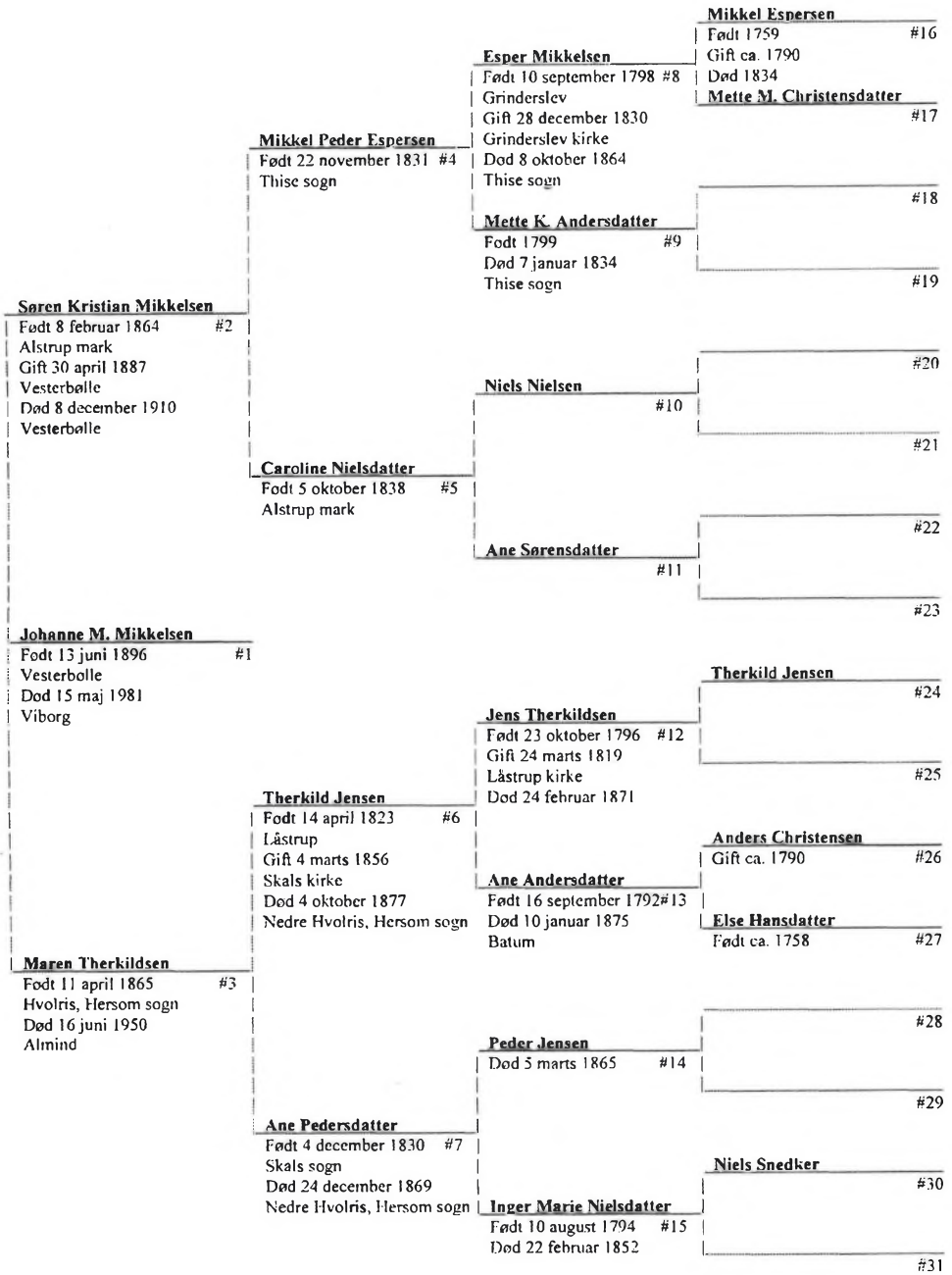

Anerække

1. Johanne Margrethe Mikkelsen 1896-1981
2. Søren Kristian Mikkelsen 1864-1910
3. Maren Therkildsen 1865-1950
4. Mikkel Peder Espersen 1831-
5. Caroline Nielsdatter 1838-
6. Therkild Jensen 1823-1877
7. Ane Pedersdatter 1830-1869
8. Esper Mikkelsen 1798-1864
9. Mette Kirstine Andersdatter 1799-1834
10. Niels Nielsen
11. Ane Sørensdatter
12. Jens Therkildsen, (døbt) 1796-1871
13. Ane Andersdatter, (døbt) 1792-1875
14. Peder Jensen, død 1865
15. Inger Marie Nielsdatter, (døbt) 1794-1852
16. Mikkel Espersen 1759-1834
17. Mette M. Christensdatter
18.
19.
20.
21.
22.
23.
24. Therkild Jensen
25.
26. Anders Christensen
27. Else Hansdatter 1758-
28.
29.
30. Niels Snedker
31.

Mors oldeforældres generation

Ane 8

Esper Mikkelsen – mors farfars far
Født 10-9-1798
Viet 28-12-1830 til **Mette Kirstine Andersdatter**
Død 8-10-1864

Ifølge Grinderslev kirkebog er Esper Mikkelsen født den 10. september 1798 i Grinderslev sogn, søn af Mikkel Espersen og hustru Mette Marie Christiansdatter.

Og ifølge samme kirkebog er han efterfølgende konfirmeret den 2den søndag efter påske 1815. Præsten har åbenbart været tilfreds med ham under konfirmationsforberedelsen, idet han har givet ham vidnesbyrdet *"god kundskab og godt forhold"*. Man kan så undre sig over, at konfirmationen har fundet sted så sent – på et tidspunkt, hvor Esper for længst har passeret sin 16 års fødselsdag.

En folketælling (1801) knytter Esper og hans forældre til Rusted Mølle – også i Grinderslev sogn. Men det er umiddelbart lidt vanskeligt at få overblik over min morfars families forhold til denne mølle.

Læser man folketællingen for 1787, møder vi en vis Morten Jensen, der er gift, og som er husmand og møller, 43 år gammel, hans kone Else Andersdatter, 54 år gammel, hans kones brodersøn Anders Jepsen, 9 år gammel samt den ugifte tjenestepige Mette Maria Christensdatter, 19 år.

Men går vi så til den førnævnte folketælling for 1801, ser alt anderledes ud, idet vi her møder Mikkel Espersen, 40 år gammel. Han er gift og betitles som husbond og møller. Hans kone er Mette Marie Christensdatter (tjenestepigen fra folketællingen i 1787?), 33 år gammel, og dertil kommer så "vores" Esper Mikkelsen som deres søn.

Der kan ikke være tvivl om, at Espers far, Mikkel Espersen, både har været møller og landbruger, husmand eller gårdmand. Folketællingen for 1801 oplyser nemlig også, at der har været ikke mindre end 5 tjenestefolk i Rusted mølle,

hvoraf de 2 dog var mindreårige, men det fremgår ikke, om de primært har været beskæftiget ved mølleriet eller landbruget.

I forbindelse med Espers vielse knap 30 år senere giver Grinderslev kirkebog os følgende oplysninger om ham og hans tilkommende: *"Ungkarl Esper Mikkelsen, 32 år gammel (,) hjemme i Veismark. Pigen Mette Kirstine Andersdatter, 31 år gammel (,) opholder sig hos Mikkel Christensen i Veismark. Viet den 28. december 1830 i Grinderslev Klosterkirke."*

Dette peger umiddelbart i retning af, at Espers forældre på dette tidspunkt må have afhændet Rusted Mølle og være flyttet til Veismark, der formentlig ligger i Thise sogn, selvom den i nogle noteringer placeres i Grinderslev sogn.

Denne antagelse understøttes i øvrigt af, at folketællingen for Grinderslev 1834 nævner en vis Søren Espersen med kone og 4 børn som møllerfolk i Rusted mølle. Her får man naturligt den tanke, at denne møller, Søren Espersen, kunne være en slægtning af Mikkel Espersen, der som nævnt beboede møllen i 1801. Vi kan altså konkludere, at Esper og Mette begge har opholdt sig i Veismark – utvivlsomt beskæftiget på landbrugsejendomme – da i de i moden alder indgår ægteskab. Formuleringen *"hjemme i Veismark"* peger umiddelbart i retning af, at Esper er karl hjemme hos forældrene, da han bliver gift med Mette Kirstine. Selvom både Esper og Mette er bosiddende i Veismark, som nævnt formentlig i Thise sogn, er der intet usædvanligt i, at vielsen finder sted i den statelige Grinderslev klosterkirke og ikke i Thise kirke.

Det fremgår dernæst af Thise kirkebog, at ægteparret ved sønnen, Mikkel Peder Espersens, fødsel, hjemmedåb og fremstilling er husfolk i Thise sogn. Det unge ægtepar må altså have fået egen bolig senest i 1831, men der er naturligvis intet til hinder for, at de allerede kan have fået egen bolig i forbindelse med brylluppet.

Det er lidt uklart, hvordan familiens erhvervsmæssige eller sociale stilling har været. En række folketællinger henfører husstanden til et hus (eller *"huus"*, som stavemåden var dengang), og faderen, Esper Mikkelsen, betitles som husmand (eller *"huusmand"*).
Og ifølge folketællingen 1845 er Esper Mikkelsen husmand og grøftkaster, (*"huusmand & grøvtkaster"*). Det har åbenbart været nødvendigt at finde arbejde udenfor hjemmet.

Folketællingslisterne giver os også interessante oplysninger om familielivet. Ved tællingen i 1834 er Esper Mikkelsen blevet enkemand. Hans kone, Mette Kirstine Andersen, er død og har efterladt ham de 2 drenge, Mikkel Peder og Anders Christian, der er henholdsvis 3 og 1 år gamle.
Desuden omfatter husstanden den 29 år gamle Maren Mikkelsdatter, der er Espers søster og husholderske, samt Espers far, Mikkel Espersen, der er enkemand, og som betitles aftægtsmand. Med 2 små drenge og en gammel far i huset forstår man udmærket, at det har været nødvendigt med en husholderske.

Læser vi folketællingslisten for 1840, fremgår det, at Esper Mikkelsen er blevet gift igen. Hans nye kone hedder Maren Christensdatter, og med hende har han foreløbig fået 2 børn, Anna eller Anne på 4 år og Christen på 2 år. De 2 ældste drenge – med Mette Kirstine Andersdatter – er nu 7 og 8 år. Ifølge Thise kirkebog er Espers far, Mikkel Espersen, afgået ved døden allerede et par måneder efter folketællingen i 1834.

Den følgende folketælling fra 1845 viser ikke de store ændringer bortset fra, at familien har fået endnu en søn, Jens Espersen, født i 1841, og som nu er 4 år. Espers 2 drenge med Mette Kirstine Andersdatter, Mikkel Peder og Anders Christian, er endnu hjemme, til trods for at de angives at være 14 og 11 år, så der er efterhånden noget af en børneflok.
Selvom Esper som nævnt var husmand og grøftkaster, kan hjemmet ikke have været udpræget fattigt. Havde det været tilfældet, ville de 2 forholdsvis store drenge på 14 og 11 år for længst have været hjemmefra.
Det kan også nævnes, at Thise kirkebog ved hans første kone, Mette Kirstine Andersdatters, død i 1834 benævner ham som boelsmand, hvad der også peger i retning af, at hjemmet ikke har været uden midler.

Sammenligner man aldersangivelserne ved de forskellige folketællinger, bliver man forvirret – ofte passer de slet ikke sammen. Man tog det åbenbart ikke så nøje med aldersangivelserne ved disse tællinger, der som oftest blev foretaget først på året. Vil man have de nøjagtige aldersangivelser, er det bedre at gå til kirkebøgerne, selvom der også her – dog kun meget sjældent - kan være fejl.

Ane 9

Mette Kirstine Andersdatter – mors farfars mor
Født 1799
Viet 28-12-1830 til **Esper Mikkelsen**
Død 7-1-1834

Mette Kirstine Andersdatter, min morfars farmor, må være født i 1799. Og Grinderslev kirkebog fortæller som nævnt i forbindelse med hendes vielse, at hun på dette tidspunkt er 31 år, og at hun opholder sig hos Mikkel Christensen i Veismark, samme lokalitet hvor hendes tilkommende, Esper Mikkelsen, åbenbart også har hjemsted.

Thise kirkebog fortæller efterfølgende, at hun får sønnen Mikkel Peder Espersen, der bliver født 22. oktober (eller 22. november) 1831, hjemmedøbt 9. december og først fremstillet i Thise kirke 8. september 1832.
Vi ved, at hun får endnu en søn, Anders Christen Espersen, der bliver født i 1833.
Men vi ved også, at Mette Kirstine selv afgår ved døden et årstid efter denne drengs fødsel. Ifølge Thise kirkebog er hun nemlig død 7. januar 1834.
Og denne oplysning ligger jo helt på linie med den førnævnte folketælling, der finder sted 18-2-1834, og som fortæller at hendes mand, Esper Mikkelsen, nu er enkemand med 2 små drenge på henholdsvis 3 og 1 år.
Og det fremgår også af denne folketælling, at Maren Mikkelsdatter, Espers søster, er kommet til som husholderske, og at Mikkel Espersen, Espers far, nu også er en del af husstanden. Som nævnt ovenfor dør Mikkel Espersen allerede et par måneder efter denne folketælling.

Ane 10

Niels Nielsen– mors farmors far
Født i Ulbjerg sogn
Viet til **Ane Sørensdatter**
Død

Umiddelbart har det ikke været muligt at fremskaffe sikre oplysninger om Niels Nielsen og hans kone, Ane Sørensdatters, familieforhold gennem kirkebøgerne.

Men vi ved gennem folketællingslisternes oplysninger, at Niels Nielsen er født i Ulbjerg sogn. Og vi har efterfølgende sikkerhed for, at en række folketællinger fortæller en del om familien.

Vi får at vide, at familiens bolig er et hus – vi har altså med småkårsfolk at gøre. Og ved tællingen i 1834 har familien 3 børn. Ved den efterfølgende tælling i 1840 er Niels Nielsen 50 år og hans kone, Ane Sørensdatter, 39 år, og der er 6 hjemmeværende børn mellem 2 og17 år. Den yngste er Caroline eller Karoline Nielsdatter, som vi senere skal møde som ane 5, mors farmor. Folketællingslisterne synes at anvende C og K i flæng.

Ved tællingen 1845 angives Niels Nielsen at være 56 år, hans kone, Ane Sørensdatter, 43 år, og der er nu 5 hjemmeværende børn mellem 3 og 19 år. De 2 ældste børn er åbenbart kommet hjemmefra, og familien har fået endnu en søn, Mikkel Nielsen, der er 3 år. "Vores" Caroline Nielsdatter er nu blevet 7 år.

Ved tællingen 1850 angives Niels Nielsen at være 61 år og hans kone, Ane Sørensdatter, angives at være 44 år. Som nævnt i andre sammenhænge synes man slet ikke at kunne stole på folketællingslisternes aldersangivelser. Vi får i øvrigt at vide, at der nu kun er 2 hjemmeværende børn. Caroline Nielsdatter angives at være 12 år og lillebroderen, Mikkel Nielsen, er – som vi ville vente det – 8 år.

Ved folketællingen 10 år senere er alle 7 børn fløjet fra reden, og familien består nu kun af Niels Nielsen og Ane Sørensdatter.

Som det også nævnes efterfølgende, kan der være grund til at antage, at Niels Nielsen må være afgået ved døden inden 1870, eftersom det ikke er ham, men en vis Mikkel Nielsen – muligvis Niels Nielsens søn og Carolines lillebror – der er forlover ved Caroline Nielsdatters bryllup med Søren Nielsen i 1870.

Ane 11

Ane Sørensdatter– mors farmors mor
Født i Gedsted sogn
Viet til **Niels Nielsen**
Død

Som nævnt ovenfor har det ikke været muligt at fremskaffe sikre kirkebogsoplysninger om Ane Sørensdatter, men vi ved gennem folketællingslisternes oplysninger, at hun er født i Gedsted sogn.

Men som nævnt under hendes mand, Niels Nielsen, fortæller folketællingslisterne fra 1834, 1840, 1845, 1850 og 1860 en del om hendes familieforhold.

Derudover kan der også være grund til at nævne, at familiens yngste, Mikkel Nielsen, højst sandsynligt er identisk med den tjenestekarl, Mikkel Nielsen, der er den eneste genganger blandt fadderne, da Carolines 2 drenge udenfor ægteskab bliver døbt i henholdsvis 1861 og 1864.
Og egentlig er der vel også – som allerede nævnt - meget, der taler for, at samme Mikkel Nielsen er identisk med den fisker, Mikkel Nielsen, der er forlover ved Caroline Nielsdatters bryllup med Søren Nielsen i 1870.

Ane 12

Jens Therkildsen – mors morfars far
Født (døbt) 23-10-1796
Viet 24-3-1819 til **Ane Andersdatter**
Død 24-2-1871

I Låstrup kirkebog møder vi – i alt fald i 1790'erne – en lidt speciel formulering omkring præstens noteringer af fødsel og dåb. Noteringen om ane 12, Jens Therkildsen, er således formuleret som følger: *"Den 23. oktober 1796 havde Therkild Jensen udi Laastrup bye en liden søn til dåben kaldet Jens."* Og vi får efterfølgende at vide, hvem der bar den lille Jens, og hvem der i øvrigt var faddere.
Laastrup kirkebog fortæller i en senere sammenhæng, at han er konfirmeret 1814 i Laastrup kirke, at han havde nogenlunde kundskab, og at han var 17 år

gammel.
Man kan undre sig over det sene konfirmationstidspunkt, men man finder mange tilsvarende eksempler i samtiden. At hans *"kundskab"* - som kirkebogen formulerer det – karakteriseres som nogenlunde kunne pege i retning af, at det har knebet med at præstere de nødvendige boglige kvalifikationer. Men der kan også være andre grunde til, at konfirmationen finder sted så sent.

Efterfølgende ved vi, at han 24. marts 1819 bliver viet til Ane Andersdatter, datteren i "Viegaard" i Laastrup sogn. Og Laastrup kirkebog benævner ham i den forbindelse som gårdmand af Laastrup, selvom det vel umiddelbart er vanskeligt at forestille sig, at han selv skulle have ejet en gård på dette tidspunkt.

Ved sønnen, Therkild Jensens, fødsel 14. april 1823 er han indsidder (lejer) i "Viegaard". Og vi kan altså sige med sikkerhed, at det unge ægtepar ikke har haft foden under eget bord i de første år af deres ægteskab, men at de har boet i "Viegaard".
Som det også nævnes efterfølgende, er det en mulighed, at Jens Therkildsen har været en slags bestyrer af "Viegaard" i en række år efter sit bryllup.

Noget kunne nemlig tyde på, at svigerfaderen, Anders Kristensen, kunne være afgået ved døden inden Ane og Jens Therkildsens bryllup. Det er nemlig ikke ham, men en vis Anders Pedersen, der sammen med Therkild Jensen, Jens Therkildsens far, er forlovere ved deres bryllup i 1819.

Men vi ved også, at ægteparret senere får deres eget. I folketællingen for Vie i Laastrup sogn 1834 møder vi en gård – åbenbart ikke "Viegaard" – med Jens Therkildsen som gårdmand, 38 år gammel, Ane Andersdatter, hans kone, 41 år, Anders Jensen, 14 år, Else Kjerstine Jensdatter, 13 år, Therkild Jensen, 11 år, Jens Jensen, 9 år, Ane Helvig Jensen, 6 år og Peder Jensen, 4 år.
De 6 sidstnævnte er ægteparrets børn. At navnet Therkildsen konsekvent er skrevet som Tærkildsen ændrer ikke ved, at det er denne familie.
Som det fremgår, er Therkild Jensen, eller Tærkild Jensen, som det skrives her, min mormors far, tredjeældst i børneflokken. Og Jens Therkildsen og Ane Andersdatter må altså have haft i alt fald 3 børn – måske flere – inden de fik deres egen gård i Vie – altså ikke langt fra Anes hjem i "Viegaard".

Folketællingen for 1855 fortæller, at Jens Therkildsen på dette tidspunkt er 58 år, hans kone, Ane Andersdatter, er 62 år, og vi får også at vide, at der er 2

voksne, hjemmeboende børn, nemlig min mors morfar, Therkild Jensen, der er 32 år samt familiens datter, Ane Helvig Jensdatter, der er 28 år.
Efterfølgende fortæller folketællingen for 1860, at ægteparret Jens Therkildsen og Ane Andersdatter nu er aftægtsfolk hos en datter og hendes familie i *"Wiegaarde"*, som det formuleres.

Her dør Jens Therkildsen som aftægtsmand 24-2-1871. Vi har altså grund til at antage, at ægteparret har levet hele deres liv i landsbyen Vie i Låstrup sogn.

Ane 13

Ane Andersdatter– mors morfars mor
Født (døbt) 16-9-1792
Viet 24-3-1819 i Laastrup kirke til **Jens Therkildsen**
Død 10-1-1875

Ane Andersdatter er født i samme sogn som hendes senere mand, Jens Therkildsen, og også for hendes vedkommende møder vi den samme lidt specielle formulering omkring hendes fødsel og dåb.
Det hedder nemlig i Låstrup kirkebog: *"16. september (1792) havde Anders Christensen i Wiegaard 1 liden datter til dåben, som blev kaldt Anne."*
I øvrigt er det – naturligt nok - begrænset, hvad vi ved om Ane Andersdatter, min mormors farmor. Men det står fast, at hun er født i "Viegaard" i Laastrup sogn.

Ifølge folketællingslisten fra 1801 synes der på dette tidspunkt at have været i alt 8 beboere på "Viegaard" eller "Wiegaard". Men det er vanskeligt ud fra beboernes navne og alder at afgøre, hvem der er hvem. Husbonden, Anders Kristensen, 42 år gammel, benævnes som bonde og gårdbeboer, Else Hansdatter, hans kone, er 44 år. Så langt så godt.

Men derefter følger 5 personer, der alle betegnes som ovennævnte ægtepars børn, til trods for at de bærer 3 forskellige efternavne – og hvad mere er – til trods for at deres alder angives at være 26, 16, 10, 9 og 8 år.

Forældrenes alder taget i betragtning er der naturligvis noget, der ikke stemmer her. Så måske er nogle af de ældste "børn" slet og ret tjenestefolk, ligesom den 8. og sidste i husstanden, om hvem vi får at vide, at han er logerende, og at

hans erhverv er daglejer. Man lægger i øvrigt mærke til, at den ældste af disse 5, Kristen Andersen, betegnes som *"National Soldat"*.

Der kan dog være grund til at tro, at de 2 yngste piger, Kirsten Andersdatter, 8 år, og Anne Andersdatter, 9 år, er ægteparrets "rigtige" døtre. Sidstnævnte må være "vores" Ane Andersdatter, født i "Viegaard" som datter af Anders Kristensen og Else Hansdatter. Navnene Anne og Ane synes nemlig at være anvendt i flæng.

Alt tyder på, at "Viegaard" har været noget af en slægtsgård. I folketællingslisten fra 1787 får vi om samme gård at vide, at den også på dette tidspunkt har 8 beboere.

Og også her er der tale om noget uoverskuelige familieforhold, men det står fast, at husbonden og madmoderen, Christen Nielsen og Anne Jacobsdatter, henholdsvis 63 og 56 år gamle, har 2 hjemmeboende børn, Anders Christensen, 28 år og Kirsten Christensdatter, 26 år.

Det er altså den på dette tidspunkt 28 år gamle Anders Christensen, der fører "Viegaard" videre, og som vi ved folketællingen 14 år senere møder som den 42 år gamle bonde og gårdbeboer, far til bl.a. Ane Andersdatter.

Som nævnt i det lille afsnit om Jens Therkildsen, min mormors farfar, bliver Ane Andersdatter, "Viegaard", så viet til Jens Therkildsen 24. marts 1819. Forloveren ved brylluppet er fra Jens Therkildsens side – som vi ville vente det – Therkild Jensen. Fra Ane Andersdatters side møder derimod som nævnt en vis Anders Pedersen som forlover, hvilket - også som nævnt - kunne tyde på, at Anes far, Anders Christensen, er afgået ved døden.

Her ved brylluppet 1819 benævnes Jens Therkildsen som gårdmand af Laastrup. Og - som allerede nævnt - kan det jo nok undre, eftersom han efterfølgende er eller bliver indsidder (lejer) i "Viegaard". Dette gælder i alt fald frem til 1823, hvor Ane og Jens får deres 3. barn, Therkild Jensen, min mormors far. Forklaringen på den lange periode som indsidder (lejer) kunne være, at Jens Therkildsens svigermor - som nævnt ovenfor - måske allerede var enke, da Ane og Jens blev viet i Laastrup kirke 1819, og at Jens Therkildsen derfor blev en slags bestyrer af "Viegaard"?

Som nævnt ovenfor ved vi, at ægteparret senere fik foden under eget bord i Vie, og vi ved - også som allerede nævnt - at de både ved folketællingen i 1855 og 1860 fortsat lever deres liv i Vie i Laastrup sogn, hvor de synes at have afsluttet deres liv som aftægtsfolk hos en gift datter.
Låstrup kirkebog fortæller sluttelig, at Ane Andersdatter dør som enke 10-1-1875 under et ophold i Batum.

Ane 14

Peder Jensen – mors mormors far
Født
Viet til **Inger Marie Nielsdatter**
Død 5-3-1865

Folketællingslisten – for en gård i Skals – 1850 giver os den oplysning, at Peder Jensen er født i Skals sogn. Men det har efterfølgende ikke været muligt at finde noteringen om hans fødsel i Skals kirkebog.
I den førnævnte folketælling fra 1850 får vi i øvrigt at vide, at Peder Jensen på dette tidspunkt er 61 år og betegnes som aftægtsmand.
Gården ejes af en vis Peder Pedersen, som er Peder Jensens søn. Han er 28 år og ugift. Familien består i øvrigt af Inger Marie Nielsdatter, Peder Jensens kone, der er 55 år, samt yderligere 3 børn – en pige og 2 drenge - på henholdsvis 19, 14 og 10 år.
Det er bemærkelsesværdigt, at der er en aldersspredning på ikke mindre end 18 år mellem de 4 børn. Og det er vel også iøjnespringende, at forældrene er gået på aftægt forholdsvis tidligt.

Husstandens 7. medlem er en dreng på 9 år, der betegnes som *"pleiebarn i søns sted"*. Han er, som alle de øvrige børn, født i sognet dvs. i Skals, hvorimod Peder Jensens kone, Inger Marie Nielsdatter, er født i Laastrup sogn.

Mest interessant i vor sammenhæng er aftægtsægteparrets næstældste barn, datteren Ane Pedersdatter, min mormors mor, der på dette tidspunkt – først på året 1850 – er 19 år.
Vi får også at vide, at hun er *"skrædderpige"*, men kan jo ikke vide, hvad det indebærer. Er hun i lære, eller arbejder hun hos en skrædder? Eller er hun slet og ret sypige, som syr hjemme eller går ud og syr for folk? Det første er vel det mest sandsynlige, når ordet skrædder nævnes.

Ifølge Skals kirkebog er Peder Jensen død som enkemand og aftægtsmand hos sønnen Peder Pedersen 5-3-1865.

Efter tidens skik og de uskrevne love blev navnet Peder båret videre af Peder Jensens næstældste dattersøn, Peder Therkildsen.

Ane 15

Inger Marie Nielsdatter – mors mormors mor
Født (døbt) 10-8-1794
Viet til **Peder Jensen**
Død 22-2-1852

Inger Marie Nielsdatter, min mors mormors mor, er ifølge Laastrup kirkebog døbt 10. august 1794. Som vi har set, anfører sognepræsten i Laastrup konsekvent dåbsdag og ikke fødselsdag. Det fremgår i øvrigt af denne notering, at Inger Maries far er en vis Niels Snedker. Og det kan næppe afgøres, om *"Snedker"* i denne sammenhæng er et navn eller en håndtering.
Det har i øvrigt været vanskeligt at fremskaffe kirkebogsoplysninger om Inger Marie Nielsdatter, hvorimod folketællingslisterne giver gode oplysninger både om hende og hendes familie.
Det er således folketællingslisten – for en gård i Skals – 1850, der fortæller, at hun er født i Laastrup sogn. Hun er på dette tidspunkt 55 år og sammen med sin mand, Peder Jensen, aftægtsfolk i gården, som ejes af den 28 år gamle Peder Pedersen, der er deres søn. Husstanden omfatter i øvrigt ægteparrets 3 øvrige børn samt en plejesøn.

Som det også er nævnt i afsnittet om Peder Jensen, er datteren, Ane Pedersdatter, der senere skulle blive min mormors mor, endnu hjemmeboende til trods for, at hun er 19 år gammel, hvilket formentlig skyldes, at hun er *"skrædderpige"*, hvordan det ellers er at forstå? Hun har altså boet hjemme, men næppe lagt sin arbejdskraft her.
Ifølge Skals kirkebog er Inger Marie Nielsdatter afgået ved døden 22-2-1852.

Efter tidens skik og de uskrevne love blev navnet Inger Marie ført videre af Therkild Jensen og Ane Pedersdatters næstældste datter, Inger Marie Therkildsen.

Mors bedsteforældres generation

Ane 4

Mikkel Peder Espersen – mors farfar
Født 22-11-1831 (eller 22-10-1831)
Viet til
Død

Mikkel Peder Espersen, min mors farfar, er søn af Esper Mikkelsen og hustru Mette Kirstine Andersdatter. Han er født i Thise sogn enten 22. oktober eller 22. november 1831 (Noteringen i kirkebogen er næsten ulæselig). Han blev hjemmedøbt 9. december og efterfølgende først fremstillet i Thise kirke 8. september 1832. Thise kirkebog oplyser også, at forældrene er husfolk, hvad vi som allerede nævnt får bekræftet gennem flere på hinanden følgende folketællinger.
Den første folketælling fra 1834 – omfattende et hus i Thise, Veismark – benævner Mikkels far, Esper Mikkelsen, som husmand. Han er 36 år og enkemand. Som nævnt tidligere er hans første kone, Mette Kirstine Andersdatter, afgået ved døden 7-1-1834.
Den øvrige husstand udgøres af Mikkel Peder Espersen, der er 3 år, hans lillebror, Anders Christian Espersen, der er 1 år, Maren Mikkelsdatter, som er Esper Mikkelsens søster og husholderske samt Mikkel Espersen, der er enkemand og aftægtsmand.

Denne korte opregning tegner et meget klart billede af den lille familie. Esper Mikkelsen har mistet sin kone, Mette Kirstine Andersdatter, endnu mens de 2 drenge, Mikkel og Anders, var ganske små, og da han også har sin gamle far, Mikkel Espersen, i huset som aftægtsmand, har det været nødvendigt for ham at få sin søster, Maren Mikkelsdatter, i huset som husholderske.

Den anden folketælling fra 1840 – omfattende det samme hus i Thise, Veismark – tegner et noget andet billede. Esper Mikkelsen er nu blevet 40 år. Han er blevet gift igen med Maren Christensdatter, der er 36 år. Hans 2 drenge med sin første kone, Mikkel og Anders, er nu 8 og 7 år, og han har i de forløbne 6 år fået endnu 2 børn med sin nye kone, Anna eller Anne Espersdatter på 4 år og Christen Espersen på 2 år.

Som nævnt i afsnittet om Esper Mikkelsen viser den følgende folketælling fra 1845 ikke de store ændringer. Det nok mest interessante i denne sammenhæng er, at både Mikkel og hans lillebror, Anders, endnu befinder sig i hjemmet hos deres far og stedmor, til trods for at de nu angives at være henholdsvis 14 og 11 år gamle.
Som allerede nævnt synes hjemmets økonomi altså at have været rimelig god. På den tid kom mange drenge fra småkårshjem ellers ud at tjene allerede fra den skolepligtige alder eller endnu før.

Hvordan Mikkel Peder Espersen har tilbragt årene efter 1845, ved vi ikke, men da min morfars mor, Caroline Nielsdatter, i 1861 føder min mors farbror, Niels Christian Mikkelsen, fortæller Alstrup kirkebog, at marineinfanterist Mikkel Peder Espersen er udlagt som barnefader. Og da Caroline Nielsdatter først på året 1864 føder min morfar, Søren Christian Mikkelsen, udlægges samme Mikkel Peder Espersen igen som barnefader. Han betitles nu som ungkarl og soldat, hjemmehørende i Salling.

Man undrer sig over flere ting i denne sammenhæng. Det synes meget sent, at Mikkel Peder er blevet soldat (marineinfanterist) – han er jo næsten 30 år. Og man undrer sig også over, at han 2 år og 3 måneder senere – ved sin anden søns fødsel – stadigvæk er soldat. Men dette kan dog skyldes 1864-krigen, der førte genindkaldelser og mobilisering med sig.

Man må naturligvis også undre sig over, at det ikke blev til ægteskab mellem de 2 unge. Årsagen kan vi kun gisne om. Men under alle omstændigheder kan vi fastslå, at der ikke blot har været tale om et tilfældigt og kortvarigt møde mellem Mikkel Peder og Caroline.

Caroline Nielsdatter bliver senere gift med husmand Søren Nielsen, og noget tyder på, at det bliver ham, der kommer til at indtage faderrollen for de 2 drenge, som hun bragte med sig. Efterfølgende hører vi nemlig intet overhovedet om Mikkel Peder Espersen.
Det er husmand Søren Nielsen, der er forlover ved min mors forældres bryllup i 1887. Og senere er Søren Nielsen fadder ved min onkel Sørens dåb i 1894, og det er hans og Carolines børn, som har forbindelsen med min mormor og morfars familie.

Det bør dog nævnes, at der - efter alt at dømme – gennem alle årene var forbindelse mellem min morfar og hans ældre bror frem til dennes tidlige død. De var jo også vokset op sammen – i alt fald frem til deres mors ægteskab med husmand Søren Nielsen. Vi ved ikke, hvor de har opholdt sig i perioden efter 1870 og frem til deres konfirmation i henholdsvis 1875 og 1879.

Alt tyder på, at Mikkel Peder Espersens forbindelse med vor familie sluttede med Caroline Nielsdatters anden graviditet og fødsel. Vi ved i alt fald ikke andet. Vi ved heller ikke, om denne "forhistorie" har spillet nogen rolle i familien på Vesterbølle hede. Jeg ved ikke, om min mor overhovedet var klar over, at hendes far var født uden for ægteskab.
Når hun – som nævnt i andre sammenhænge – ikke havde noget ønske om at granske sin slægts baggrund, havde det – også som nævnt andetsteds – andre og tidsmæssigt mere nærliggende årsager.

Ane 5

Caroline Nielsdatter – mors farmor
Født 5-10-1838
Viet 30-9-1870 til **Søren Nielsen**
Død

Morfars mor, Caroline Nielsdatter, er helt klart den af mors 4 bedsteforældre, som vi ved mest om. Og hun er den eneste af de 4, som gennem en række år havde en tæt forbindelse med familien i Vesterbølle.
Alstrup kirkebog oplyser, at hun er døbt i kirken 2-12-1838, og at hendes forældre er husmand Niels Nielsen og hustru Ane Sørensdatter, der ved hendes fødsel boede på Alstrup mark, men som vi i øvrigt ikke ved ret meget om, bortset fra at flere folketællinger som nævnt fortæller noget om familieforholdene.

Det synes at stå fast, at hun er næstyngst i en ganske stor børneflok, og at hun, som vi ville vente det, har opholdt sig i hjemmet på Alstrup mark i alt fald frem til 1850.
Efterfølgende har vi en meget præcis oplysning om hende gennem folketællingen fra 1860. Hun er på dette tidspunkt tjenestepige på en gård i Alstrup by, tilhørende en vis Peder Jensen. Han er 37 år, hans kone er 31 år, og de har 5 børn, der er henholdsvis 9,8,7,5 og 3 år gamle.
Foruden familien og Caroline består husstanden af en tjenestekarl og en af-

tægtskone. Med kun én tjenestekarl peger alt i retning af, at gården ikke har været særlig stor, men Caroline har sikkert haft nok at gøre med de 5 børn og en ældre aftægtskone.

Det næste, vi ved om Caroline, er, at hun året efter (1861), 23 år gammel, får en søn uden for ægteskab. Og begivenhedsforløbet omkring drengens fødsel og dåb bliver i Alstrup kirkebog noteret på følgende måde:

"Niels Christian Mikkelsen, født 31. oktober 1861, søn af ugift fruentimmer Caroline Nielsdatter af Alstrup mark ved Gedstedbro.
Faddere: Aftægtsmand Niels Christensens hustru ved Gedstedbro, skrædderpige Mette Cathrine Nielsdatter på Alstrup mark, husmand Jens Nielsen ved Gedstedbro, tjenestekarl Mikkel Nielsen i Alstrup og møllekarl Jens Pedersen på Lerkenfelds mølle. Som barnefader er udlagt marineinfanterist Mikkel Peder Espersen fra Salling."

Fødsler uden for ægteskab var hverken dengang eller senere usædvanlige, og det var hverken dengang eller senere sådan, at den unge mor nødvendigvis blev gift med barnefaderen. Men man studser umiddelbart over, at Caroline Nielsdatter 2 år og godt 3 måneder senere føder endnu en søn med den samme mand. Også denne begivenhed er noteret i Alstrup kirkebog, der skriver:

"Søren Christian Mikkelsen, født den 8. februar 1864, søn af ugift fruentimmer Caroline Nielsdatter på Alstrup mark, og udlagt barnefader ungkarl og soldat Mikkel Peder Espersen af Salling.
Faddere: Gårdmand Søren Christensens hustru i Alstrup, gårdmand Jens Christensens datter i Alstrup, gårdmand Søren Christensen i Alstrup, møllekarl Jens (ulæseligt efternavn), Hestbekmølle og tjenestekarl Mikkel Nielsen på Stenildgård."

Sammenligner man listerne over fadderne ved de 2 drenges dåb, er det lidt påfaldende, at fadderne her ved Søren Christians dåb i nogen grad er gårdfolk, hvorimod gårdmandsstanden slet ikke er repræsenteret blandt fadderne ved Niels Christians dåb. Det skal man måske ikke lægge for meget i, men man må dog nok konstatere, at Caroline ikke er blevet socialt udstødt, selvom hun nu igen har fået et barn uden at være gift.

Det er lidt vanskeligt at afgøre, om hendes familie har været repræsenteret blandt fadderne, men det kan bestemt ikke udelukkes, eftersom henholdsvis 3, henholdsvis 1 af fadderne ved de 2 barnedåb bærer navnet Nielsen.
Og det må anses for sandsynligt, at skrædderpige Mette Cathrine Nielsdatter på Alstrup mark, der er fadder ved Niels Christians dåb i 1861, er Carolines storesøster, ligesom det som nævnt må være meget sandsynligt, at tjenestekarl Mikkel Nielsen, der er den eneste genganger ved begge dåbshandlinger, er Carolines lillebror.
Kun står det fast, at hendes forældre hverken er nævnt her eller i forbindelse med Carolines senere bryllup.

Det fremgår af de 2 kirkebogsnoteringer, at Caroline åbenbart i hele perioden omkring graviditeter og fødsler har opholdt sig på Alstrup mark. Og vi ved som nævnt, at hun ved folketællingen i 1860 er tjenestepige hos Peder Jensen og hans familie i Alstrup by.

Med hensyn til barnefaderen, Mikkel Peder Espersen, lægger man mærke til, at han i forbindelse med den første fødsel betitles marineinfanterist, medens han i forbindelse med min morfars fødsel benævnes ungkarl og soldat.

Når Mikkel Peder åbenbart også er soldat her i vinteren 1864 – til lands eller til vands er vel ikke helt klart - kan det som nævnt i afsnittet om ham formentlig kun skyldes, at han må være blevet genindkaldt i forbindelse med 1864-krigen, der tog sin begyndelse allerførst på året 1864. Det får stå hen i det uvisse, om der kan være en forbindelse mellem Mikkel Peders lange militærtjeneste og den omstændighed, at de 2 unge aldrig fik hinanden.

Det står derimod fast, at Caroline Nielsdatter 30. september 1870 bliver viet til den 3 år ældre Søren Nielsen. Som det også nævnes i afsnittet om Søren Nielsen, er forloveren ved brylluppet – fra Carolines side – en fisker ved navn Mikkel Nielsen, og han bor i det samme område, Lundgaard – formentlig i Alstrup eller Lovns sogn, hvor Caroline og Søren efter alt at dømme er blevet kendt med hinanden.
Som allerede nævnt kunne denne Mikkel Nielsen være Carolines lillebror, og da hendes far, Niels Nielsen, formentlig er afgået ved døden inden 1870, er det meget naturligt, at Caroline bliver fulgt til alteret af sin bror. Man kan så undre sig over, at det er lillebroderen og ikke en af de vistnok 3 storebrødre, der er forlover.

Som allerede nævnt bliver det efterfølgende Caroline, hendes ægtemand, Søren Nielsen, og deres børn, der fik betydning for min morfar og hans familie. Min morfars far, Mikkel Peder Espersen, synes derimod ikke at have haft tætte bånd – måske slet ingen forbindelse overhovedet – til min mors familie i Vesterbølle.

Det stærkeste udtryk for, at Caroline Nielsens ægtemand, husmand Søren Nielsen, har været stærkt knyttet til min mormors familie, er nok, at han allerede ved mormor og morfars bryllup i 1887 er den ene af de 2 forlovere. Han er tydeligvis forloveren fra min morfars side. I virkeligheden optræder han dermed som en slags stedfar for min morfar.

Hvis min morfars biologiske far, Mikkel Peder Espersen, overhovedet levede i 1887, synes han ikke at have været inde i billedet som forlover. Senere – ved morbror Karls dåb 1892 – er Caroline Nielsen fadder, og 2 år senere er det hendes mand, husmand Søren Nielsen, der er fadder ved min morbror Sørens dåb.

Caroline Nielsen fik i alt fald 5 børn med Søren Nielsen foruden de 2 sønner, som hun havde i forvejen med Mikkel Peder Espersen. Det fremgår nemlig af folketællingslisterne for Lovns sogn 1880 og 1890, at ægteparret i 1880 havde 4 børn, og at børneflokken i 1890 var vokset til 5.

Efter de nye navneregler fik alle børnene efternavnet Sørensen Nielsen. Egentlig er dette dobbeltnavn Sørensen Nielsen et kompromis mellem de nye og de gamle navneregler. Og kildematerialet viser, at der åbenbart var en ganske tæt forbindelse mellem disse "Sørensen Nielsen-søskende" og min mormor og morfars familie i Vesterbølle.

Ved min moster Ninnas dåb – hun hed egentlig Anine – var Caroline og Søren Nielsens ældste søn, Niels Sørensen Nielsen, blandt fadderne. Og da min mors ældre bror, Søren, bliver viet i 1920, er forloveren fra hans side den yngste af "Sørensen Nielsen-brødrene", Christen Sørensen Nielsen, der åbenbart på dette tidspunkt var bosiddende i Knudstrup i Vesterbølle sogn.

Blandt de mange familiehistorisk interessante billeder, som mormor bragte med sig til Gl. Almind i 1946, var der et billede af Caroline Nielsdatter, mormors svigermor og min oldemor. Billedet synes taget, da Caroline var i halvfjerdsårsalderen. Hun er fotograferet sammen med en lille pige, og min morbror

Niels Kristian oplyste nogle år før sin død, at den lille pige på billedet med hans farmor var sønnen, Christen Sørensen Nielsens, datter. Han fortalte også min bror, at billedet vistnok var taget omkring 1910. På dette tidspunkt var Caroline Nielsdatter 72 år.

Sammenfattende kan der altså ikke være tvivl om, at der har været en ganske tæt kontakt mellem Caroline Nielsdatters nye familie og min mors familie i Vesterbølle.

Caroline Nielsdatter og et barnebarn

Søren Nielsen – morfars stedfar
Født 29-3-1835
Viet til **Caroline Nielsen** 30-9-1870
Død

Mors (sted)farfar, Søren Nielsen, er født i Lovns sogn som søn af husmand Niels Sørensen og hustru Mette Kirstine Christensdatter, Skovbakker. Og Søren Nielsen er døbt i Alstrup kirke 31-5-1835.

Folketællingslisten for Lovns sogn 1850 indeholder ganske mange oplysninger om hans familieforhold. Vi får at vide, at hans far, Niels Sørensen, er født i Grinderslev kloster sogn i Viborg amt, hvorimod hans mor, Mette Kirstine Christensdatter, er født i Gjedsted sogn – også i Viborg amt. Familien består her i 1850 af 7 medlemmer.
Søren Nielsen er ældste søn, 15 år gammel, og herefter følger Laust Nielsen, 12 år gammel, Mette Marie Nielsdatter, 6 år gammel, Jens Dinesen Nielsen, 4 år gammel og Anders Mortensen Nielsen, 1 år gammel.

Det mest iøjnespringende ved denne liste er, at ægteparret åbenbart ikke har fået de 5 børn sådan lige oven i hinanden. Man undrer sig vel også lidt over, at kun de 2 yngste har et mellemnavn – eller om man vil – 2 efternavne.

Det kan være svært at skønne om familiens sociale forhold. Ifølge folketællingslisten er hjemmet *"et huus"*, og det hedder om familiefaderen, at han *"lever af sin jordlod"* – noget som vel næppe nok har været muligt med en så stor familie?

Det næste, vi ved om Søren Nielsen, er, at han 30. september 1870 bliver viet til Caroline Nielsen i Lovns kirke.
Søren er på dette tidspunkt tjenestekarl i Lundgaard, og Caroline opholder sig på Lundgaard mark. Det er altså meget naturligt, at de 2 unge har mødt hinanden. Forloverne ved brylluppet er, dels Niels Sørensen, Søren Nielsens far, dels en vis fisker Mikkel Nielsen af Lundgaard Kjær. Sidstnævnte er altså en mand fra det område, hvor de 2 unge opholder sig. Og som nævnt i tidligere sammenhænge er denne Mikkel Nielsen muligvis Carolines lillebror. Vi ved det bare ikke med sikkerhed.

Efterfølgende fortæller folketællingslisten for Lovns sogn 1880 også en del om familiens forhold. Vi befinder os – efter alt at dømme - i det samme hus, som vi "besøgte" under folketællingen i 1850. Husstanden består også nu af 7 medlemmer: Niels Sørensen, Sørens far, er nu blevet enkemand, og han betitles som husfader, der *"lever af sin jordlod"*. Åbenbart er alt som i 1850. Men den øvrige husstand er nu Søren Nielsen, hvis erhverv er *"dagleier i agerbruget"*, hans kone, Karoline Nielsen (Karoline er her stavet med K, hvad der er tilfældet i nogle af folketællingslisterne) samt foreløbig 4 børn på henholdsvis 9, 6, 4 og 1 år.

Der kan altså ikke herske tvivl om, at Søren og Caroline efter 10 års ægteskab og med foreløbig 4 børn endnu ikke har deres eget, men bor hos Sørens far, og at Søren må friste tilværelsen som daglejer.
Dette bekræftes også af en notits i Alstrup kirkebog i forbindelse med deres søn, Hans Christian Sørensen Nielsens, fødsel i 1875. Det hedder nemlig i denne sammenhæng, at han er søn af indsidder (lejer) Søren Nielsen og hustru Caroline Nielsen i Skovbakker.

Men for Caroline kan denne tilværelse ikke siges at være et socialt tilbageskridt. Hun var ved sit bryllup ugift mor med 2 drenge på godt og vel 6 og et halvt og knap 9 år.
Men helt bortset fra Caroline gør man sig uvilkårligt sine tanker om disse 2 drenge, af hvilke den yngste var min morfar. Hvad med dem? Tog Caroline dem med til sit nye hjem? Eller blev de hos Carolines pårørende? Det sidste er vel det mest sandsynlige.
Under alle omstændigheder kan man ikke betegne Carolines ægteskab med en mand, der i alt fald forblev daglejer en halv snes år, som en prestigemæssig nedtur. Snarere det modsatte.

Takket være folketællingslisten for Lovns sogn fra 1890 er vi i stand til at følge familiens videre færd. Vi får indtryk af, at vi befinder os i det samme hus. Den gamle Niels Sørensen er åbenbart afgået ved døden. Og husstanden består nu af Søren Nielsen og Karoline Nielsen og 3 hjemmeværende børn på 14, 11 og 9 år. De 2 ældste sønner er åbenbart hjemmefra, og Søren og Karoline har som rosinen i pølseenden fået en datter, Mette Kirstine Sørensen Nielsen.

Man lægger mærke til, at ægteparrets ældste søn og ældste datter er navngivet helt efter bogen. Ældste søn hedder Niels Sørensen som sin farfar og ældste –

og eneste – datter hedder Mette Kirstine efter sin farmor. Når alle børnene får dobbeltnavnene Sørensen Nielsen, er det som nævnt et kompromis mellem de gamle og de nye navneregler.

Med hensyn til det sociale lægger vi mærke til, at Søren Nielsen nu tituleres som husmand. Efter faderen, Niels Sørensens, død synes han altså at have overtaget såvel hus som jordlod, selvom vi ved, at Søren Nielsen havde flere søskende jfr. folketællingslisten fra 1850. Det bør dog lige nævnes, at han synes at have været husmand allerede i 1887, da han er forlover ved mine bedsteforældres bryllup.

Ane 6

Therkild Jensen – mors morfar
Født 14-4-1823
Viet 4-3-1856 til **Ane Pedersdatter**
Død 4-10-1877

I den forholdsvis fyldige omtale af min mormors 85 års fødselsdag i Viborg Stifts Folkeblad (11-4-1950) bliver det oplyst, at mormor er født i Vie i Hersom sogn som datter af Therkild Vie.

Men med de oplysninger, som kan hentes i kildematerialet, må det konstateres, at både hendes fødested og hendes fars navn er angivet forkert.
Mormors far hed Therkild Jensen, som vi også kan læse det på mormors kopeattest fra 1871, og hendes fødested ligger ganske vist i Hersom sogn, men mormor er ikke født i Vie, der i øvrigt ligger i Laastrup sogn.
Men de forkerte oplysninger kan muligvis stamme fra mormor selv, som i givet fald ikke har vidst bedre.

Mormors far hed altså Therkild Jensen, og han er ifølge Laastrup kirkebog født 14. april 1823 som søn af Jens Therkildsen og Ane Andersdatter, indsidder (lejer) i "Viegaard".
Går vi en generation længere tilbage og gransker kirkebøger og folketællingslister, falder brikkerne ligesom på plads. Therkild Jensens far, Jens Therkildsen, var gårdmand i Vie i Laastrup sogn, da han bliver gift med Ane Andersdatter, datteren i "Viegaard".

Vi har en enkelt efterretning om mormors far allerede fra hans drengetid.
I folketællingslisten for en gård i Vie 1834 læser vi nemlig, at gårdmanden Jens Tærkildsen og hans kone Ane Andersdatter på dette tidspunkt har 6 børn, hvoraf Tærkild Jensen er 11 år gammel og den 3. i rækken.
Børnenes alder er i øvrigt 14, 13, 11, 9, 6 og 4 år – næppe usædvanligt på den tid, men da moderen, Ane Andersdatter, er 41 år gammel, er det nok ikke blevet til ret mange flere.
Med hensyn til navnet Vie var det særdeles almindeligt, at mænd med "-sen-navne" fik kaldenavne efter den lokalitet, hvor de var født. Dette gjaldt især mænd, der havde været indkaldt til husarerne i Næstved eller – hvad der naturligvis oftere forekom i Jylland – til dragonerne i Randers, men kunne muligvis også overgå mænd, der ikke havde været i militæret. Mormors far, Therkild Jensen, havde altså kaldenavnet Vie i kraft af, at han var født og opvokset i Vie.

Kun i forbindelse med hans død 4-10-1877 har præsten i Hersom kirkebog efter navnet, Therkild Jensen, tilføjet Vie i parentes, hvilket netop understreger, at Vie var og forblev et kaldenavn.

I en alder af 32 år bliver Therkild Jensen så gift med Ane Pedersdatter fra Skals. Vi får i den forbindelse den oplysning, at han er ungkarl og i tjeneste hos gårdmand Jens Therkildsen, Vie.
Som nævnt i afsnittet om Jens Therkildsen, Therkild Jensens far, fortæller folketællingen fra 1855, at Therkild Jensen sammen med sin søster, Ane Helvig Jensdatter, er tjenestefolk hos forældrene på gården i Vie. Det kan derfor undre lidt, at præsten ikke nævner, at Therkild Jensen tjener hos sin far, men i stedet nævner faderen, Jens Therkildsens, navn.

Men vi undrer os vel endnu mere over, at det ikke er faderen, Jens Therkildsen, men derimod en vis Peder Therkildsen, gårdmand i Laastrup, der er forlover ved hans bryllup med Ane Pedersdatter.
Vi ved nemlig, at Jens Therkildsen endnu lever og først dør i 1871. Men vi kender ikke grunden til dette brud på traditionen. I øvrigt må vi vel gå ud fra, at nævnte Peder Therkildsen er et familiemedlem.

Ane Pedersdatter er som tidligere nævnt fra Skals, og kirkebogen oplyser om hende, dels at hun er 26 år, dels at hun tjener hos faderen, aftægtsgårdmand Peder Jensen. Og det er helt efter bogen, at det også er ham, der er forlover ved hendes bryllup.

Ægteskabet mellem Therkild Jensen og Ane Pedersdatter bliver indgået kun godt 3 uger før, deres ældste datter, Ane Therkildsen, bliver født, og det fremgår af kirkebogen, at Therkild Jensen er fra Vie, men på dette tidspunkt indsidder (lejer) i Skals.
Utvivlsomt opholder det unge ægtepar sig efter vielsen hos Anes far, aftægtsgårdmand Peder Jensen.

Men allerede året efter, da Ane og Therkild bliver forældre til deres ældste søn, Jens Therkildsen, bliver Therkild Jensen benævnt som husmand i Hvolris, og fra da af befinder vi os i Hersom sogn, hvor min mormor – som fødselsdagsartiklen fortæller – ganske rigtig er født.

Familiens hjemsted bliver i diverse kilder skiftevis benævnt som Over Hvolris, Neder Hvolris eller slet og ret Hvolris. Men vi befinder os i alt fald i Hersom sogn, hvor Therkild Jensen, efter at være blevet enkemand så tidligt som 1869, lever frem til 1877. Hersom kirkebog giver os denne sidste oplysning om mormors far:

"Therkild Jensen (Vie) død den 4. oktober 1877, begravet den 11. oktober på Hersom kirkegård, husmand og enkemand i Neder Hvolris, født i Viegaard i Laastrup sogn, faderen hed Jens Therkildsen. Død af brystsvaghed, 54 år gammel."

Min mormor har altså kun været 12 år gammel, da hun mistede sin far og blev forældreløs. Jeg har aldrig hørt min mormor nævne sine forældre. Men min mor har flere gange fortalt mig, at hendes morfar var slagter – en oplysning hun kun kan have haft fra sin mor. Der er altså ingen tvivl om, at denne oplysning er rigtig. Men dette strider ikke nødvendigvis mod det førnævnte.

Mange små landmænd – typisk med store børneflokke – måtte have forskellige mindre småjobs ved siden af landbruget for at klare dagen og vejen. Og det er meget naturligt, at min mormors far har suppleret sine indtægter ved at hjemmeslagte i lokalområdet. Fra min egen drengetid – mere end 2 generationer senere – husker jeg adskillige hjemmeslagtere, som – under ret så primitive forhold – slagtede grise for en beskeden betaling.

Man kan så gøre sig tanker, om der kunne være en forbindelse mellem Therkild Jensens profession som slagter og så den omstændighed, at min mormor

senere blev såvel mejerske på "Hersomgaard" i flere år, som – endnu senere – medhjælper hos bageren i Vesterbølle. Men sådanne overvejelser kan – ifølge sagens natur – kun blive gisninger.

I den førnævnte fødselsdagsartikel nævnes properhed blandt de egenskaber, som min mormor altid satte højt, så måske er der alligevel en forbindelse bagud fra stillingen som bager-medhjælper til funktionen som mejerske og tilbage til faderens virksomhed som hjemmeslagter?

På Hvolris kro

Det fremgår af gamle kort, at der har ligget en kro i Hvolris - ganske tæt på Neder Hvolris, hvor min mormor havde sit hjem i alt fald frem til sin fars død i 1877.

Netop kroen bringer en rørende historie, som min mor fortalte flere gange, frem i min erindring. Jeg kan ikke med fuldstændig sikkerhed knytte det fortalte til min mormors far, men jeg tror, det hænger sådan sammen.

Sagt i al korthed fortalte min mor om en mand – ægtemand og far – som var slem til at besøge kroen lidt for ofte.

Her sad han så og spillede og svirrede sammen med kammerater. Og denne livsstil gik naturligt nok ud over både hans arbejde og hans penge. Og det gjaldt derfor om at få ham hentet hjem fra kroen, inden hele hans sikkert ikke særlig store formue var formøblet.

Men hans kone havde meget dårlige erfaringer med selv at dukke op på kroen og med sine forsøg på at få sin mand frigjort fra svirrebrødrene. Hun fandt derfor ud af, at det var bedre at sende deres lille datter på 2-3 år af sted i dette ærinde.

Manden kunne nemlig blive meget grov, grænsende til det voldelige, hvis han blev forstyrret, når han sad i muntert selskab på kroen.

Men hans lille datter var hans øjesten, og han tålte ikke, at nogen krummede et hår på hendes hoved. Og når hun kom og tog ham i hånden og sagde, at han skulle komme hjem, fulgte han lydigt med.

Jeg er overbevist om, at historien er rigtig, og at den hører hjemme i min mormors barndomsegn i nærheden af Hvolris kro, men jeg har som nævnt ikke sikkerhed for, at den har udspillet sig i min mors familie. Men jeg tror det.

Ane 7

Ane Pedersdatter – mors mormor

Født 4-12-1830
Viet 4-3-1856 til **Therkild Jensen**
Død 24-12-1869

Mors mormor, Ane Pedersdatter, er født i Skals som datter af Peder Jensen og hustru, Inger Marie Nielsdatter, gårdfolk i Skals.
Vi ved ikke meget om hendes første år hjemme i Skals. Men som nævnt under omtalen af begge hendes forældre, får vi gode oplysninger om hendes familieforhold gennem folketællingslisten fra 1850.

Og det er vel især værd at nævne, at hun på dette tidspunkt (1850) var *"skræddерpige"*. Vi må altså gå ud fra, at hun har været ret så kvalificeret indenfor alt vedrørende syning, hvad hun unægtelig også fik god brug for i sit senere liv.

Skals kirkebog fortæller som nævnt under Therkild Jensen, at hun 4. marts 1856 bliver viet til den 32. år gamle ungkarl, Therkild Jensen, fra Vie. Hun tjener på dette tidspunkt hos sin far, aftægtsgårdmand Peder Jensen, Skals, og hendes forlover er, som man ville vente det, netop faderen, aftægtsgårdmand Peder Jensen.

Ane har åbenbart været højgravid ved vielsen, idet hun allerede 22 dage efter sit bryllup bliver mor til ægteparrets første barn og ældste datter, Ane Therkildsen.
Om hende fortæller Skals kirkebog, at hun er født 26. marts og hjemmedøbt 7. april og efterfølgende fremstillet i Skals kirke 27. april.
Om forældrene får vi at vide, at de er indsidder (lejer) i Skals, og uden at vi kan vide det med sikkerhed, må det anses for det mest sandsynlige, at de opholder sig hos Anes far, aftægtsgårdmand Peder Jensen.

Opholdet I Skals bliver dog ikke af længere varighed. Hersom kirkebog fortæller nemlig i forbindelse med den ældste søn, Jens Therkildsens, fødsel og dåb, henholdsvis 4. maj og 19. juli 1857, at han er søn af husmand Therkild Jensen og hustru Ane Pedersdatter i Hvolris.

I de efterfølgende 10 år får ægteparret yderligere 4 børn, Inger Marie, Jensine, Maren (min mormor) og Peder. 2 af børnene er døbt i Hersom kirke og 3 er døbt i Bjerregrav kirke. Forældrenes opholdssted synes uændret i disse år. Kirkebogen fortæller i alle tilfælde, at forældrene er husmand Therkild Jensen og hustru Ane Pedersdatter, og at vi befinder os i Hersom sogn.

Ane Pedersdatters liv blev kun kort. Kirkebogens sidste notering om hende nøjes ikke med de nøgne kendsgerninger, men føjer nogle oplysninger til om de nærmere omstændigheder, idet det hedder:

"Ane Pedersen (her er de nye navneregler begyndt at virke) død den 24. december 1869, begravet 3. januar 1870, Hersom kirke, husmand Therkild Jensens hustru i Neder Hvolris, født i Skals. Død i barselsseng. Et dødfødt pigebarn ved lægens hjælp."

Sammenfattende synes mormors mor at have tilbragt den væsentligste del af sine unge år hjemme i Skals. Hun er blevet gift 26 år gammel, da hun var i 9. måned af sit første svangerskab. Og hun har efterfølgende gennemlevet yderligere 6 svangerskaber, indtil hun dør i barselsseng kun 39 år gammel.

Utvivlsomt vil man kunne finde mange tilsvarende tilfælde i samtidens kirkebøger, så hendes liv har ikke nødvendigvis adskilt sig fra mange medsøstres tilværelse. Men alligevel tænker man sit, når disse data hentes frem.

Min mormor har muligvis næppe nok kunnet huske sin mor. Og jeg er ikke vidende om, at hun nogensinde skulle have nævnt hende. Det er helt sikkert, at min mor aldrig har nævnt sin mormor. Formentlig har hun intet vidst om hende.

Det er bemærkelsesværdigt, at Therkild Jensen, der var 46 år ved sin kones død, ikke blev gift igen. Man stiller sig umiddelbart det spørgsmål: Hvordan klarede mormors far dagligdagen efter sin kones død, siddende alene tilbage med 6 børn på 13, 12, 10, 7, 4, og 2 år? Vi ved det ikke. Og vi ved heller ikke, hvordan de 6 børn klarede sig, da de 8 år senere også mistede deres far.

Mors forældregeneration

Mikkel Peder Espersen og Caroline Nielsdatters børn

Niels Christian Mikkelsen – mors fars bror

Født 31-10-1861 i Alstrup sogn
Død

Det er nu mere end et århundrede siden, min mors farbror afgik ved døden, endnu inden han nåede at blive 50 år. Alligevel har vi en del oplysninger om ham i kraft af notitser fra kirkebogen samt et billede af ham som ung mand i marineuniform.

Som nævnt under sin mor, Caroline Nielsdatter, bliver han født uden for ægteskab af et – som det hedder – ugift fruentimmer. Marineinfanterist Mikkel Peder Espersen fra Salling bliver udlagt som barnefader. Og eftertiden skulle vise, at der ikke blot var tale om et tilfældigt møde mellem de 2 unge, Caroline og Mikkel Peder.

For som det også allerede er nævnt, føder Caroline godt og vel et par år efter endnu en søn med Mikkel Peder som barnefader.

Det fremgår yderligere af Alstrup kirkebog, at Niels Christian bliver konfirmeret 30. oktober 1875, og at han på dette tidspunkt tjener hos gårdmand Laurits Andersen i Skov, der synes at være beliggende i den sydvestlige del af Lovns sogn. Folketællingslisten for 1880 peger i retning af, at hans mor og stedfar boede i det samme område.

Efterfølgende ved vi ikke, om det er tilfældigt, eller om det er efter ønske, at han kommer til at gå i sin fars fodspor. Han bliver nemlig også marinesoldat, og vi er ydermere så heldige, at vi ikke alene har et billede af ham som tjenstgørende ved marinen, men at vi også kan aflæse, hvor han har gjort tjeneste.

Niels Christian Mikkelsen i marineuniform

Billedet af mors farbror, Niels Christian, er taget af en professional fotograf i Skive, hvilket formentlig betyder, at han har ladet sig fotografere under en orlov på sin hjemegn. På hans uniformskasket kan vi tydeligt aflæse navnet "Diana", hvad der giver os ganske god viden om, hvor han kan have opholdt sig, og hvad han kan have beskæftiget sig med under sin indkaldelse til marinen.

Ifølge Wikipedia, den frie encyklopædi, (det net baserede leksikon) blev orlogsskonnerten "Diana" bygget på orlogsværket i København i 1863. Den var bygget af træ og forsynet med både motor og sejl. Det var ikke noget kæmpestort flådeskib, men man hæfter sig dog ved, at det havde en besætning på ca. 80 mand.

Den oprindelige armering var 3 svingkanoner, og den blev under krigen 1864 forsynet med 8 stk. 4 pund haubitser.

Den indgik i den danske flåde i 1864 og foretog i de følgende år adskillige togter til Færøerne og De dansk-vestindiske øer.
I årene 1870 – 1880 blev den af staten anvendt som post- og passagerskib til Island, hvorefter den igen blev marineskib.
I 1881 blev den hovedrepareret og omarmeret og bl.a. forsynet med 8 stk. 87 mm riflede bagladekanoner og 2 stk. 37 mm kanoner, en armering der igen blev ændret en smule i 1883.

Wikipedia oplyser i øvrigt, at skonnerten i årene 1882-87 hvert sommerhalvår var stationsskib ved Island og Færøerne.
Og da vi må gå ud fra, at det var i disse år, Niels Christian lå ved marinen, er der næppe tvivl om, at han mindst én gang i sin tjenestetid har besøgt disse norrøne områder.

I de efterfølgende år var "Diana" igen på togter til Færøerne, Island og Vestindien, hvorefter den blev skoleskib og senere opmålingsskib. Den udgik af flådens tal i 1903 for så at blive ophugget i 1904. Men da var Niels Christian jo for længst hjemsendt fra marinen.

Navnet "Diana" synes i øvrigt at have været meget populært i den danske flåde, eftersom det efterfølgende er blevet anvendt til i alt fald 2 af flådens skibe, efter at Niels Christians "Diana" var blevet taget ud af tjeneste.

Vi er på mere usikker grund, når det gælder Niels Christians liv efter tjenesten som marinesoldat. Men vi ved, at han på et tidspunkt - formentlig indenfor det første årti af 1900-tallet - lider druknedøden ved en ulykke. Om han har været fuldtidsfisker, eller han har haft professionen ved siden af landbruget, får stå hen. Men det er sikkert, at han er druknet som forholdsvis ung mand.

Min mor har nemlig fortalt, at hun tydeligt - fra sin barndom - husker den dag, da hendes far – der var godt 2 år yngre end Niels Christian – trak i sit stiveste puds og skulle af sted til sin brors begravelse. Det har sikkert været yderst sjældent, at mor har set sin far iføre sig sit bedste tøj, og da denne situation samtidig har været forbundet med en stor tragedie, er det meget naturligt, at min mor huskede hændelsen, så længe hun levede.

Denne erindring ligger helt på linie med, at min yngste morbror, Niels Kristian, i sine sidste år fortalte, at hans fars helbror (Niels Christian Mikkelsen) var død ved drukning.
Der kan være grund til at tro, at hans død ligger senest i eftersommeren 1904. Meget tyder nemlig på, at min ovennævnte morbror, Niels Kristian, der blev født 10-9-1904, er opkaldt efter sin afdøde farbror.

Ane 2

Søren Christian Mikkelsen – mors far
Født 8-2-1864 i Alstrup sogn
Viet 30-4-1887 til **Maren Therkildsen**
Død 8-12-1910 i Vesterbølle sogn

Til trods for at min morfars død nu ligger et århundrede tilbage, er det i nogen grad muligt at tegne et billede af hans liv fra vugge til grav, selvom der naturligvis må være lange perioder – ind imellem flere år – som vi ikke kan vide noget om.

Morfar, Søren Christian Mikkelsen, er ifølge Alstrup kirkebog født 8. februar 1864, søn af ugift fruentimmer Caroline Nielsdatter på Alstrup mark, og udlagt barnefader ungkarl og soldat Mikkel Peder Espersen af Salling.

Morfar var altså et uægte barn, som man dengang – og endnu i mange år – kaldte børn, der var født udenfor ægteskab. Det samme gjaldt naturligvis hans bror, den godt 2 år ældre Niels Christian Mikkelsen.

Barndom og ungdom
Og på forhånd har der næppe stået den store respekt om dette brødrepar, der var sønner af marinesoldaten Mikkel Peder Espersen og Caroline Nielsdatter, der formentlig har været tjenestepige.

Vi ved ikke, hvor drengene er vokset op. Men de har formentlig været sammen med deres mor de første år. Caroline kan have haft en plads, hvor hun kunne have drengene med, eller hun kan have opholdt sig hos sin familie. Vi ved det ikke.

Men vi ved som nævnt, at hun i efteråret 1870 indgår ægteskab med tjenestekarl Søren Nielsen, og at både hun og hendes kommende mand på dette tidspunkt opholder sig i Lundgaard, der ligger i Lovns-Alstrup pastorat. I alt fald finder vielsen sted i Lovns kirke.

Morfar og hans storebror er på dette tidspunkt henholdsvis godt og vel seks et halvt, henholdsvis knap 9 år gamle. Og vi ved ikke, om de er fulgt med deres mor, eller om de har opholdt sig andetsteds.

Men da det nygifte ægtepar i løbet af godt og vel en halv snes år får 5 børn, har der næppe været det store overskud til Carolines 2 drenge, født udenfor ægteskab.

Vi kan som nævnt se af folketællingslisten for Lovns sogn 1880, at Søren Nielsen i alt fald den første halve snes år af sit ægteskab har været daglejer i landbruget, og det fremgår også af kirkebogen, at han sammen med Caroline og den efterhånden ret store børneflok har været indsidder (lejer) hos sin far, Niels Sørensen, der var enkemand, og som synes at have haft et mindre husmandssted i Lovns sogn.

Alt dette taler for, at morfar og hans storebror er kommet tidligt ud at tjene, hvad drenge fra småkårshjem i øvrigt altid kom, uanset om de var ægtefødte eller ej.

Ifølge Alstrup kirkebog bliver morfar konfirmeret i 1879 som 15 år gammel, hvorimod storebroderen, Niels Christian – som traditionen var – bliver konfirmeret som 14 år gammel.
Vi kender ikke årsagen til, at morfar bliver konfirmeret et år senere end normalt. Men der var i samtiden eksempler på, at manglende kundskaber hos den vordende konfirmand kunne resultere i en udsættelse af konfirmationen.

Kirkebogen giver os i øvrigt den interessante oplysning, at begge drenge ved deres konfirmation i henholdsvis 1875, henholdsvis 1879, tjener hos den samme mand, gårdmand Laurits Andersen i Skov, der som nævnt efter alt at dømme er beliggende i den sydvestlige del af Lovns sogn – netop i det område, hvor Niels Christian og Søren Christians mor og stedfar boede.
Lokaliteterne Skou Mark og Skou slet og ret er nævnt i folketællingslisterne fra henholdsvis 1850 og 1880, hvorimod folketællingslisten fra 1890 nævner

lokaliteten Skovbakker som et tællingsområde. På Lovns kirkegård finder man også endnu (2010) stedsbetegnelsen Skou på en gravsten over et ægtepar, der ved deres død boede her.

Sammenfattende gælder det, at vi med hensyn til morfars drengeår og første ungdomsår i ret høj grad er overladt til gisninger. Alt tyder dog på, at begge drenge har opholdt sig i umiddelbar nærhed af deres mor og stedfar frem til og med deres konfirmation.

Vi er først på sikker grund fra omkring slutningen af året 1885, på hvilket tidspunkt morfar må have haft plads som tjenestekarl i Vesterbølle.

Morfars barn uden for ægteskab og mine bedsteforældres bryllup
Som nævnt i indledningen må jeg i fortællingen om min mors slægt også søge at få kastet lys over omstændighederne omkring min morfars barn udenfor ægteskab.
Og som det skulle vise sig, blev det lidt af en detektivopgave at få dette mysterium opklaret.

Og hvis ikke præsten i Vesterbølle havde været ekstremt omhyggelig med sin kirkebogsføring, var det muligvis aldrig lykkedes at komme til bunds i sagen. I alt fald havde det været både vanskeligt og mere tidkrævende.

Det er nu 2 generationer siden, mormor døde, og min egen mors død ligger en generation tilbage. Og i dag vil ingen kunne føle sig gået for nær ved, at sagen undersøges nærmere.

Hvad siger kirkebogen, og hvilke slutninger kan man drage ud fra de oplysninger, som blev nedfældet af præsten for nu ca.125 år siden?

Læser vi kirkebogen fra Vesterbølle sogn, får vi den ganske interessante oplysning, at mors forældre var det første par, der blev viet i Vesterbølle kirke i året 1887.

Vielsesdagen var 30. april, og vi får også at vide, at morfar på dette tidspunkt var 23 år gammel og tjenestekarl i Vesterbølle, medens mormor var 21 år gammel (mormor var faktisk fyldt 22 år 11. april) og opholdende sig hos bager Kristen Nielsen i Vesterbølle.

Forloverne ved brylluppet var henholdsvis Søren Nielsen, husmand i Lovns, henholdsvis Therkild Gregersen, sognefoged i Hersom.
Forloverne kræver en nærmere præsentation, som vil blive givet efterfølgende. Men ellers er der ikke noget overraskende i de førnævnte oplysninger.

Men da kirkebogen også fortæller, at der – i forbindelse med denne vielse - blev lyst første gang 6. februar 1887, og at udlysningen (3. lysning) har fundet sted 11. april, så er der virkelig grund til at standse op.

Der skulle ifølge de gældende bestemmelser lyses 3 gange. Og sognepræsten i Vesterbølle oplyser både datoen for 1. lysning og datoen for 3. lysning, den såkaldte udlysning, hvorimod vi ikke får nogen dato for 2. lysning.

Almindeligvis blev de 3 lysninger foretaget på 3 hinanden følgende søndage. På den måde havde man efter lysningerne mulighed for at gøre indsigelse overfor myndighederne, hvis man havde noget at indvende mod den påtænkte forbindelse.

Læser man nogle sider i kirkebogen, viser det sig, at der snart sagt i alle andre tilfælde end mormor og morfars er foretaget lysning på 3 hinanden følgende søndage.

Der er et enkelt tilfælde, hvor den vordende brud er afgået ved døden og et andet tilfælde, hvor bortrejse har fundet sted. Men ellers er alle lysninger foretaget på de obligatoriske 3 søndage.

Vi er derfor nødt til at spørge, hvorfor lysningerne "gik i stå" i min mormor og morfars tilfælde? Kunne det have noget at gøre med, at min morfar tidligere havde besvangret en ung pige, og at der i den forbindelse var gjort indsigelse mod det påtænkte ægteskab?

En mulig indsigelse kunne være foretaget af den unge pige selv, hendes pårørende eller for så vidt af enhver anden, som måtte være vidende om sagens sammenhæng.

Vi er nødt til at sige, at vi ikke ved, om der har været gjort en sådan indsigelse. Det, vi ved, er, at de 3 lysninger ikke er foretaget kontinuerligt, og at der altså må have været en årsag til denne forsinkelse.

Det vil også være nærliggende og meget fristende at forsøge at finde den unge kvinde, som på et tidspunkt må have født hans barn.

På forhånd syntes opgaven meget vanskelig. Men det viste sig imidlertid, at jeg ikke behøvede at gå ret langt tilbage i Vesterbølle kirkebog for at finde noget, der virkelig lignede et godt spor.

I afsnittet *"fødte af mandkøn"* kan man nemlig hente den oplysning, at den ugifte Ane Kirstine Nielsen af Vestrup 3. august 1886 fødte en dreng, der fik navnet Niels Kristjan Mikkelsen. Uvist af hvilken grund vælger sognepræsten i Vesterbølle stavemåden Kristjan og ikke Christian, der var den almindelige stavemåde, som også anvendes i Vognsild kirkebog. Drengen blev døbt så tidligt som 15. august, men i Vognsild kirke.

Kirkebogen nævner intet om nogen udlagt barnefader, hvad der ellers er tilfældet ved mange fødsler af ugifte mødre.
Men i rubrikken *"bemærkninger"* får vi at vide, at moderen 10 måneder før fødslen opholdt sig i Svingelbjerg.

Præsten i Vesterbølle har været meget omhyggelig med sin kirkebogsføring. De nyfødte er nummererede i kronologisk rækkefølge.
Men det gælder ikke for den lille Niels Kristjan Mikkelsens vedkommende. Hans fødsel er åbenbart først kommet til sognepræstens kendskab mellem 27. september og 30. september.

Noteringen om hans fødsel og dåb er nemlig placeret efter noteringen om en dreng, født 27. september, men før noteringen om en anden dreng, født 30. september. Og den lille Niels Kristjan har heller ikke fået noget nummer.

Men egentlig er der vel ikke noget mærkeligt i dette. Den ugifte Ane Kirstine Nielsen har utvivlsomt født sin dreng i Vognsild sogn, hvor han også blev døbt. Og han indgår derfor heller ikke i det samlede antal drengebørn, født i Vesterbølle sogn.

Når oplysningerne om hans fødsel og dåb overhovedet er kommet i Vesterbølle kirkebog, kan det kun skyldes bestemmelsen om, at præsten i forbindelse med ugifte kvinders fødsler skulle anføre, hvor moderen opholdt sig 10 måneder før fødslen.

Og Ane Kirstines opholdssted 10 måneder før nedkomsten var lokaliteten Svingelbjerg, beliggende i Vesterbølle sogn.

I kraft af sognepræstens omhyggelige kirkebogsføring kunne jeg slutte mig til en hel del. Og på forhånd måtte det være meget sandsynligt, at det var morfar, der var den lille Niels Kristjans biologiske far. Men sikkerhed kunne jeg ikke få, medmindre Vognsild kirkebog – eller andre kirkebøger – skulle indeholde de oplysninger, jeg manglede.

Jeg henvendte mig derfor til lederen af det lille lokalarkiv for Gislum og Vognsild sogne og bad ham undersøge, om der i Vognsild kirkebog skulle være en oplysning om en udlagt barnefader.

Arkivlederen ringede tilbage allerede et par dage efter og kunne meddele mig, at Vognsild kirkebog indeholdt de samme oplysninger, som jeg allerede havde, vedrørende den ugifte mor, Ane Kirstine Nielsen og hendes dreng, Niels Christian Mikkelsen, og at kirkebogen derudover bragte en oplysning om, at tjenestekarl i Vesterbølle, Søren Christian Mikkelsen, var udlagt som barnefader.

Den stærke formodning, som jeg ikke kunne undgå at have – ud fra navngivningen af den lille dreng – viste sig altså at holde stik.

Og sagen var hermed opklaret. Men der står unægtelig mange spørgsmål tilbage. Hvorfor fik min morfar ikke Ane i stedet for min mormor? Ville Ane ikke have ham? Eller ville han ikke selv have Ane? Vi ved det ikke og får det næppe nogensinde at vide.

Med hensyn til Ane Kirstine Nielsen fortæller Vognsild kirkebog i øvrigt, at hun er født 11. oktober 1861 som datter af husmand i Svingelbjerg, Niels Jensen og hustru Karen Marie Nielsen, der på dette tidspunkt er 39 år.
Kun knap 11 år gammel har hun så mistet sin mor, Karen Marie Nielsdatter, der døde 11. juli 1872, 50 år gammel.
Efterfølgende synes hendes far, husmand Niels Jensen, at have giftet sig med en vis Ane Kirstine, der så også får efternavnet Jensen. Vi kender ikke hendes pige-efternavn.

Anne Kirstine Nielsen, den lille Niels Christians mor, er konfirmeret 3. oktober – åbenbart også i Vognsild.

Som allerede nævnt opholdt hun sig 10 måneder før sin nedkomst i Svingelbjerg, Vesterbølle sogn, hvor hendes far og stedmor åbenbart også havde bopæl. På den baggrund er det egentlig lidt overraskende, at hendes lille dreng bliver døbt i Vognsild kirke. Men det har vi jo kirkebogens ord for. Vognsild kirkebog skriver nemlig:

"Niels Christian Mikkelsen, født 3. august 1886, døbt i Vognsild kirke den 15. august, søn af ugift Ane Kirstine Nielsen i Vestrup."
Der er 5 faddere ved dåben: En gårdmandskone af Vestrup, Ane Kirstines stedmor, der jo er husmandskone af Svingelbjerg, samt 3 husmænd, den ene fra det nærliggende Morum, og de 2 andre fra Vestrup. Bortset fra stedmoderen er det lokale folk.

Faddergruppen synes ikke - rent socialt - at afvige meget fra min morfar og hans familie, så det er næppe af sådanne årsager, at et ægteskab mellem Ane Kirstine og min morfar ikke kom i stand.
Vognsild kirkebog har – som nævnt – også følgende notits: *"Anmeldt som barnefader tjenestekarl Søren Christian Mikkelsen i Vesterbølle."* Men vi ved intet om, hvordan min morfar har reageret på denne anmeldelse.

Det, vi ved, er, at han åbenbart må have truffet min mormor næsten samtidig med, at Ane føder hans barn. Der er kun 10 uger mellem den lille Niels Christians fødsel og så det tidspunkt, hvor min mormor er blevet gravid.

På den baggrund er det vel forståeligt, at der kan være sket indsigelse mod min mormor og morfars ægteskab i begyndelsen af året 1887, selvom vi ikke kan vide noget med sikkerhed. Med sikkerhed ved vi kun, at det trak ud med de 3 lysninger.

Måske er det værd at bemærke, at forloveren fra min mormors side er Hersoms aldrende sognefoged, Therkild Gregersen, der ifølge folketællingen i Hersom sogn 1880 var 74 år gammel og altså må have passeret de 80 år, da mine bedsteforældre blev gift i 1887. Nok var min mormor forældreløs og født i Hersom sogn. Men man får den tanke, at når Hersoms gamle sognefoged selv møder op ved det sikkert meget beskedne bryllup i Vesterbølle kirke, kan det have sin årsag i, at han kan have hjulpet det unge par i forbindelse med de vanskeligheder, der kan være opstået forud for vielsen 27. april 1887. Men heller ikke det kan vi vide noget om med sikkerhed.

Mine bedsteforældre blev altså viet i Vesterbølle kirke. Men hvorfor Vesterbølle? Mormor var forældreløs, og ganske vist var hendes hjem i Hersom for længst ophævet og på andre hænder.
Men hvorfor så ikke i morfars hjem? Måske har Caroline og Søren Nielsens hjem i Lovns aldrig været morfars hjem? Vi ved det ikke.
Men da Søren Nielsen er forlover fra morfars side i forbindelse med brylluppet, tyder alt på, at der har været et godt forhold mellem morfar og hans mors nye familie.
Når vielsen fandt sted i Vesterbølle, kan det jo også skyldes, at begge de 2 unge var i tjeneste her. Morfar som tjenestekarl og mormor beskæftiget hos bager Kristen Nielsen.

Ejendommen i Vesterbølle
Efter brylluppet flyttede de nygifte så ind på det lille husmandssted på kanten af Vesterbølle hede, som skulle blive min mormors hjem i 57 år.

Den lille ejendom lå meget afsides – adskillige hundrede meter fra vejen mellem Vesterbølle og Svingelbjerg.
Og en del af det beskedne areal henlå endnu som hede, så der var noget at gå i gang med.
Det lille husmandssted var i hartkorn kun ansat til 1 skæppe, 3 fjerdingkar og halvanden album, hvad der må betegnes som meget lidt på baggrund af, at en ejendom skulle være ansat til 4 skæpper hartkorn, for at ejeren kunne betegnes som boelsmand. Men ikke blot var jordens bonitet beskeden. Der var hverken hest eller vogn. Kun mulighed for et par køer.

Til gengæld var der forholdsvis let adgang til vand, hvad der ellers kunne være et problem i landdistrikterne på den tid. Den lille ejendoms brønd, der kun var få meter dyb, lå i en lille dalsænkning mindre end et halvt hundrede meter fra ejendommen.
Men vandet skulle naturligvis først pumpes op og dernæst transporteres til fods ind i bryggers, køkken eller stald, eller hvor der nu var brug for det. Vi søskende husker endnu åget af træ, som man tog over skuldrene, og hvormed man kunne fragte to spande vand samtidig.

Også de tilhørende bygninger var meget beskedne. Selv stiftede jeg først bekendtskab med min mormors hjem i 1930'erne, men selv da var forholdene ret

små. Bedst husker jeg stuehuset. Bryggerset med den store ovn havde et gulv nærmest som en stenbro, bestående af nævestore sten, der var stampet ned i ler eller sand.
Køkkenet havde et gulv af røde mursten, og der var kun én stue, der ikke var særlig stor, hvortil kom et par små kamre.
Tagdækningen bestod af de såkaldte "panneplader" – dvs. blikplader. Men det fremgår af et ældre billede, som er i ringe stand, at stuehuset oprindeligt har været stråtækt. Alt i alt har det været en meget beskeden bolig for den lille familie, der hurtigt voksede i antal.

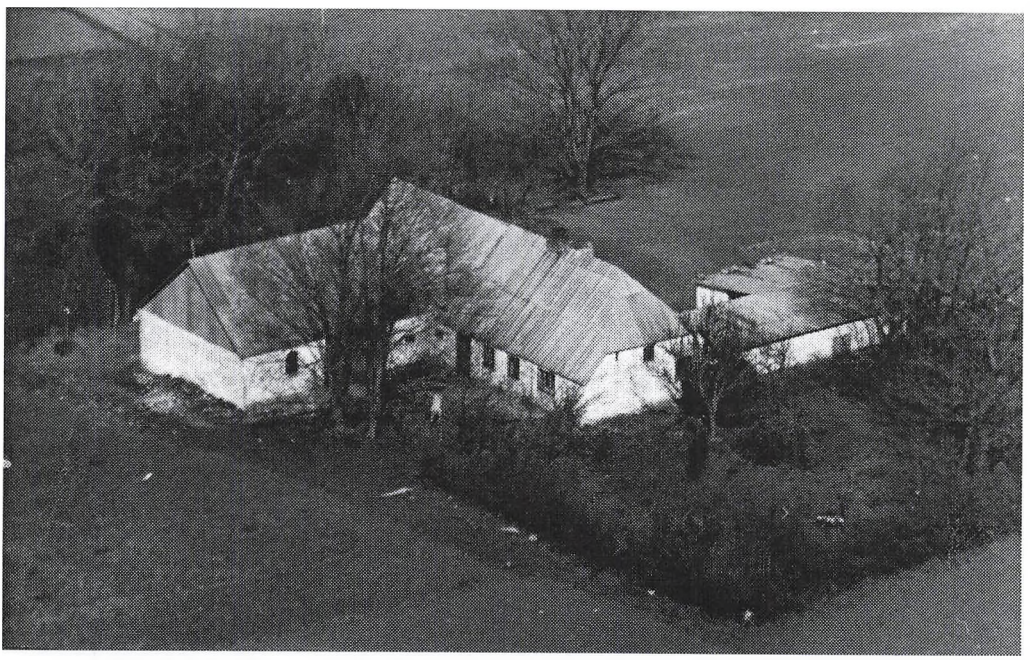

Mine bedsteforældres ejendom i Vesterbølle

Hjemmets økonomi

En række forskellige – og efterhånden ret så gulnede – dokumenter er med til at kaste lys over hjemmets økonomiske forhold omkring århundredeskiftet og lidt senere.

Det ældste og ejendommeligste aktstykke er nok en ansøgning fra morfar om at måtte indtræde som medlem af *"Hagelskadeforsikringen for Nørrejylland"*, dateret den 20. juli 1899. Det fremgår af den medfølgende specifikation, at ejendommens avl ønskes forsikret med en samlet sum på 617,50 kr. Ansøgningen er efterfølgende blevet imødekommet og underskrevet af foreningens forretningsfører 15. august 1899.

Man kan undre sig over, at morfar havde råd til at tegne en sådan forsikring. Jeg husker fra min egen barndom i 1930'erne, at der var ganske mange mindre landbrugere, som ikke mente, at de havde råd til en sådan haglskadeforsikring. I morfars tilfælde må forklaringen nok være, at han simpelthen ikke havde råd til ikke at forsikre sine afgrøder.

Morfar var blevet selvejer i løbet af 1894 og havde sikkert i den forbindelse optaget så store lån, at hans økonomi ville bryde sammen, hvis høsten skulle blive ødelagt af uvejr. Ganske vist kostede det penge at være forsikret, men konsekvenserne ved ikke at være det kunne blive langt værre. Vi kan heller ikke se bort fra, at långiveren - formentlig *"Rinds m.fl. Herreders Landbo Spare og Lånekasse"* – kan have stillet krav om en sådan forsikring.

Den næstældste kilde til belysning af ejendommens økonomi er en panteobligation fra 1901. Af den fremgår det, at Søren Christian Mikkelsen – efter at der er foretaget en vurderingsforretning af ejendommen – er indtrådt som medlem i *"Kreditforeningen af Ejere af mindre Ejendomme på Landet"* for en sum på 2000 kr.

Længere fremme i dokumentet læser man, at dette pant på de 2000 kr. hæfter for 1400 kr. til *"Rinds m.fl. Herreders Landbo Spare- og Lånekasse"*. Man får den tanke, at dette sparekasselån må være optaget i forbindelse med morfars frikøb af ejendommen.

Det tredje dokument er en panteobligation fra begyndelsen af 1910, hvoraf det fremgår, at der er optaget et kreditforeningslån på 200 kr. Familiens økonomi

har åbenbart gjort en sådan yderligere låntagning nødvendig.
Ud fra en senere tids forhold og tankegang spørger man umiddelbart sig selv, hvor langt man egentlig kunne komme med bare 200 kr., selvom man naturligvis fik mere for pengene dengang?

Det 4. dokument og den 3. og sidste panteobligation lå i mange år gemt hos min fætter Robert i Eskilstuna. Det fremgår af dette dokument, der er dateret 16. juni 1913, at husejer Søren Kristian Mikkelsens enke, Maren Mikkelsen, har optaget endnu et lån i kreditforeningen. Denne gang et beløb på 300 kr.
Det synes stadig at have været småt med pengene i årene efter morfars død i 1910. Vi kan dog ikke se bort fra, at beløbet muligvis skulle anvendes til nødvendige investeringer.

Dette lånedokument giver os i øvrigt en interessant oplysning, Det fremgår nemlig, at mormor på dette tidspunkt ikke blot er i besiddelse af ejendommen i Vesterbølle, men også står som ejer af en parcel i Glerup, Vesterbølle sogn – i nærheden af "Studstrupgaard" - som i hartkorn er ansat til beskedne halvanden album. Der er næppe tvivl om, at det må dreje sig om en moseparcel – også fordi dokumentet indeholder en lang og omstændelig redegørelse for en lang række vejretsforhold vedrørende dette jordstykke.

Min morbror Valdemar har nemlig fortalt, at der var en tørvemose tilhørende ejendommen i Vesterbølle, og han har også fortalt om arbejdet med tørvegravning her, hvor han bl.a. traf sammen med de unge fra "Studstrupgaard", der også var beskæftiget med dette arbejde. Eksemplet svarer helt til mine egne erfaringer med tørvegravning hjemme i Almind. Stort set alle var i mosen samtidig. Det gjaldt om at udnytte den korte tid, efter at forårsarbejdet var afsluttet, og inden der skulle høstes.

Det bør i øvrigt bemærkes, at alle 3 panteobligationer, udstedt af kreditforeningen, indeholder en omhyggelig håndskrevet passus om, at jagt- og fiskeriretten tilhører ejeren af (herregården) "Lerkenfeldt".("Lerkenfeld" er her stavet med t) Der kan heller ikke være tvivl om, at denne bestemmelse om jagt- og fiskeriretten er indgået i dokumenterne omkring frikøbet, som fandt sted i 1894, men først blev tinglyst året efter. Det er også helt sikkert, at især jagtretten måtte være meget værdifuld på den noget afsides liggende ejendom med både lyngarealer og skov.

Morfars arbejdsliv

Jeg husker, at mor en gang i min halvvoksne alder fortalte, at hendes far – som hun udtrykte det – *"gik på hov"* på den nærliggende herregård "Lerkenfeld". Jeg husker også, at jeg tvivlede på denne oplysning. Jeg tvivlede på, at der blev gjort hoveriarbejde så sent som i 1887, da min mors forældre blev gift og overtog det lille husmandssted i nærheden af "Lerkenfeld".

Men jeg er senere - gennem genealog Anton Blaabjerg - blevet belært om, at det har sin rigtighed med hoveriarbejde på dette sene tidspunkt. Efter sigende skulle der være nedfældet en bestemmelse om, at hoveriarbejdet på "Lerkenfeld" skulle fortsætte, så længe den gamle frue levede.

Og der går en historie om, at de hoveripligtige bønder, da den gamle frue lå på sit yderste, skulle have posteret en mand oppe ved herregården, for at han, når dødsbudskabet indløb, kunne advisere de bønder, der var i gang med markarbejdet. Ifølge den samme historie skulle de samme bønder på et givet tegn straks have indstillet arbejdet – de skulle endog have standset op midt i en fure, have trukket ploven op og straks have forladt arbejdet.

Der er muligvis ikke den fulde overensstemmelse mellem historiens detaljer og den historiske virkelighed. Men det står fast, at hoveriarbejdet på "Lerkenfeld" fortsatte op til omkring 1890.

Vi ved, at min mors forældre har været fattigfolk. Og de har måske ikke haft andre muligheder end at overtage det lille husmandssted med disse forpligtelser efter brylluppet i 1887? Man kan næsten ikke forestille sig, at der kan have været penge til udbetaling på en selvejerejendom.

Efter at morfar var blevet selvejer, var det dog fortsat nødvendigt at arbejde udenfor hjemmet. Indtægterne ved det lille landbrug var små, og udgifterne ved at ernære den voksende familie var store, selvom sparsommeligheden også var stor.

Min fætter Robert har gennem sin far, min morbror Vilhelm, fået fortalt, at morfar om vinteren tærskede rug med plejl på "Lerkenfeld" til en dagløn på bare 25 øre. Det virker naturligvis aldeles urimeligt – selv efter den tids forhold – med en så ringe dagløn, men så fik han jo også kosten sammen med gårdens folk.

Mor fortalte aldrig særlig detaljeret om sin fars arbejdsliv. Og det, jeg husker bedst fra mors omtale af familiens dagligdag, er nøjsomheden og det spartanske i alle livets forhold. Men familien sultede aldrig – ikke mindst fordi mormors evne til at få noget ud af al ting var legendarisk. Men de havde det meget småt i mors barndomshjem.

Det gjorde altid indtryk, hver gang mor fortalte, at når der en gang i mellem blev slagtet en høne, var der kun små stykker til deling mellem mormor og de mange børn. Morfar fik det ene lår, og det andet lår blev sat ned i kælderen. Det skulle morfar have, når han en gang kom sulten hjem fra arbejde. For der kunne naturligvis ikke være tale om, at mor eller en af hendes mange søskende måtte spise et helt lår.

Mor fortalte som nævnt historien flere gange, og jeg tror, min far havde svært ved at forstå, at nogen havde været nødt til at leve i en sådan nøjsomhed. Men han kom jo også fra en mellemstor gård i Østjylland, hvor almindelig daglig mad ikke var noget problem.

Det er vist overflødigt at sige, at pengene i ganske mange år har været meget små, og at det har været en daglig kamp blot at skaffe føden til den hurtigt voksende familie. Og det kan på den baggrund egentlig undre, at der har været råd til professionel fotografering. Vi har nemlig 2 udmærkede billeder – efter alt at dømme taget samtidig af en professionel fotograf.

Det ene billede er et meget traditionelt brystbillede af mormor og morfar ved siden af hinanden - utvivlsomt fotograferet i deres bedste tøj, som skikken var meget langt op i tiden, når man gik til fotograf.

Det andet billede er egentlig mere interessant. Det viser mine bedsteforældre i fuld figur, mormor stående, og morfar siddende på en stol ved side af hende. Imellem dem står en lille dreng – også i stiveste puds med mørke bukser og hvid skjorte eller trøje. Drengen ser ud til at være omkring 6 år gammel og er formentlig min ældste morbror, Jens, der var født i 1887. Vi må altså befinde os omkring 1893.

Det mærkelige er bare, at mine bedsteforældre på dette tidspunkt i alt fald havde 3 børn. Hvorfor er de mindre børn så ikke med på billedet? Det ved vi naturligvis ikke, men vi har et helt tilsvarende billede af mormors søster og

svoger, Ane Therkildsen og Niels Jørgensen, fotograferet ca. en halv snes år tidligere sammen med kun ét barn, selvom de på dette tidspunkt i alt fald havde mindst 2 børn. Der kan måske i familien have været en tradition for, at et ægtepar lod sig fotografere sammen med det ældste barn?

Mine bedsteforældre omkring 1893

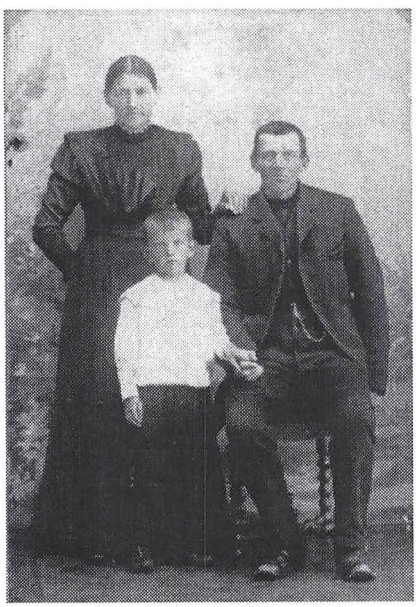

Mine bedsteforældre og min ældste morbror omkring 1893

Morfars sygdom og død
Morfar fik senere arbejde på et nærliggende teglværk, hvor han arbejdede sine sidste år, samtidig med at den lille ejendom jo også skulle passes.
Arbejdet på teglværket var meget strengt. Leret til forarbejdning af murstenene blev hentet i en lergrav og på trillebør kørt til videre behandling.

Efter alt at dømme har det dog været støvet fra ovnene og de brændte sten, som min morfar ikke kunne tåle. Efter nogle år udviklede han en lungetuberkulose. Noget kunne tyde på, at han har været disponeret for denne sygdom. Han havde svage lunger, hvad der i øvrigt senere gik i arv til min mor.

Min morfars sygdom, som han i øvrigt delte med mange andre i samtiden, lod sig desværre ikke standse, selvom han kom under lægebehandling og senere blev indlagt på det nærliggende Farsø sygehus. Men det var meget begrænset, hvad man kunne gøre her.
Og hen sidst på sommeren 1910 kom der så besked fra sygehuset, at morfar skulle hentes hjem. Man kunne ikke gøre mere for ham.

Jeg ved, at mine bedsteforældre havde et godt forhold til deres naboer, og at de havde mange gode venner – ikke mindst i det store Indre Missions samfund – og jeg kan godt – så mange år efter – undre mig over, at man ikke bad en af de mange gårdmænd fra sognet, som havde både hest og vogn, om at hente den stærkt svækkede mand. Men måske har det været en meget travl periode i landbruget, og måske har mormor ikke fundet det strengt nødvendigt med en sådan befordring?

I alt fald blev det den tiårige Lisbeth, der måtte hente sin far hjem fra Farsø sygehus, der lå en mils vej – ca. 7 og en halv kilometer – fra hjemmet i Vesterbølle.

Udturen har næppe voldt Lisbeth problemer. Børn er jo raske til bens i den alder. Men hjemturen blev streng. Især for morfar der jo var dødsmærket af sin sygdom. Og det blev nødvendigt med mange pauser undervejs.
Da de var ved at være ved vejs ende, slog de sig ned på en skråning, hvorfra de kunne se hjem til ejendommen. Her ville de tage det sidste hvil. Lidt efter rejste morfar sig og sagde: *"Lad os nu gå hjem til mor."*

Moster Lisbeth har aldrig selv fortalt mig historien, men hun har naturligvis

fortalt sin mor om hjemturen fra Farsø. Det var nemlig min mormor, der 30 – 40 år senere fortalte mig om hændelsen. Og jeg husker tydeligt, at da hun kom til det punkt i beretningen, hvor morfar sagde til Lisbeth: *"Lad os nu gå hjem til mor."* Så knækkede hendes stemme, og hun måtte sunde sig lidt, inden hun fortalte videre.

Morfar døde kort efter i slutningen af året 1910 – kun 46 år gammel – efterladende sig mormor og 9 børn, hvoraf 4 var ukonfirmerede. Min mor var blevet konfirmeret i Fjelsø kirke 2. oktober 1910 på et tidspunkt, hvor det var klart for alle, at hendes far ikke ville kunne komme sig.

Det siger sig selv, at der ikke var mange midler at holde begravelse for. Men jeg ved, at der blev holdt en helt almindelig begravelse med et efterfølgende traktement efter tidens skik.
En af familiens venner påpegede senere overfor min mormor, at det dog ikke havde været nødvendigt med noget traktement for de mange begravelsesgæster, hvortil min mormor svarede, at eftersom alle fra nabolaget og i vennekredsen havde været så gode mod familien i forbindelse med dødsfaldet og begravelsen, ville hun gerne takke dem på denne måde.

Utvivlsomt har der været et godt sammenhold i det lille landsbysamfund, men jeg tror også, at det har været min mormor magtpåliggende at leve op til fællesskabets normer.
Min mormor var jo en personlig kristen og på mange måder også et ydmygt menneske, men hun var samtidig en utrolig viljestærk kvinde, der hverken lod sig kue af ulykke eller fattigdom.

Morfar blev begravet på Vesterbølle kirkegård i det gravsted, hvor mormor 40 år senere blev stedt til hvile. Gravstedet blev holdt ved lige meget længe. Måske helt frem til morbror Niels Kristians død i sommeren 1994.
Efter at gravstedet blev inddraget, blev den endnu helt ubeskadigede gravsten flyttet over til kirkegårdsdiget, hvor den nu (2011) befinder sig.

Under mine bedsteforældres navne og data kan man læse indskriften:

"Kun for Gud blev vor sjæl stille,
fra ham kom vor frelse"

Denne indskrift er taget fra salme 62 vers 2, hvor det hedder: *"Kun for Gud er min sjæl stille, fra ham kommer min frelse"*. I salmistens sprogbrug står udsagnet i nutid, hvorimod vi her på gravstenen møder et udsagn om, hvad der er sket, hvad der er erfaret.
Som sådan er indskriften et stærkt udtryk for det, der skete for morfar og mormor, da de kom til den personlige, kristne tro, som var og forblev deres livsgrundlag.

Som det fremgår af de foregående sider, er erindringerne om morfar ganske mange. Både de skrevne og de uskrevne. Og det vil være naturligt at slutte fortællingen om min morfar med at bringe et lille mindeord om ham, taget fra min mors dagbog under datoen 8-2-1950:

"Næsten hele familien var samlet i Linde for at fejre moster Lisbeths 50-års dag. Vi havde en meget god dag, hvor vi også mindedes vor far, som kunne være blevet 86 år.
Vi sang: "Hvor er det godt at lande i himlens søde havn", og: "Om alle mine lemmer var fuld af idel sang".
Det var hans yndlingssange, han var meget god til at synge, kan jeg huske." Og mor slutter denne dagbogsnotits med at slå fast: *"En dag vi længe vil mindes."*

Therkild Jensen og Ane Pedersdatters børn

Ane Therkildsen – mormors søster
Født i 26-3-1856 i Skals sogn
Viet 25-11-1876 til **Niels Jørgensen**
Død

Ane Pedersdatter og Therkild Jensens første barn, Ane Therkildsen, er født kun godt 3 uger efter forældrenes bryllup. Men som i mange tilsvarende tilfælde er det næppe muligt at give nogen forklaring på det sene bryllup.

Ane Therkildsen er, som traditionen bød, opkaldt efter sin farmor, Ane Andersdatter, en datter fra "Viegaard" i Laastrup sogn. Ifølge kirkebogen bliver hun som nævnt hjemmedøbt 7. april – 14 dage efter fødslen – og fremstillet i Skals kirke 27. april.

Præstens efterfølgende redegørelse for, hvem der bar, hvem der var fadder, og hvem der var vidner (testator) er så lang og så omstændelig, at den her bringes i sin helhed:

"Båren af Bodil Pedersdatter, aftægtsgårdmand Peder Jensens datter i Skringstrup i Skals, Marie Ane Christensdatter, gårdmand Alfred Pedersen Hjulmands hustru i Skals, testator: Peder Jensen, Vie, tjenende gårdmand Jens Christensen Teglbrænder i Skringstrup, ungkarl Jens Pedersen, tjenende gårdmand Jens Præstgaard i Skals, ungkarl Niels Christian Pedersen, tjenende broderen Peder Pedersen i Skals."

Sig så ikke, at præster ikke var omhyggelige med deres arbejde. Fra den lange liste lægger vi i øvrigt mærke til 2 af den nybagte mors søskende: Bodil Pedersdatter og Niels Christian Pedersen.

Det fremgår i øvrigt af den lange notering i kirkebogen, at Anes forældre var indsidder (lejer) i Skals. Og det er vel også som nævnt det mest nærliggende at antage, at de har opholdt sig i Ane Pedersdatters hjem, gården i Skals, som hendes storebror Peder Pedersen som nævnt synes at være ejer af så tidligt som ved folketællingen 1850.

Men vi ved, at hendes forældre allerede et år senere har fået foden under eget bord, idet hendes far, Therkild Jensen, benævnes som husmand i Hersom kirkebogs notering om hendes bror, Jens Therkildsens, fødsel og dåb 1857.

Efterfølgende ved vi, at Ane Therkildsen i en alder af 20 år bliver gift med den 10 år ældre ungkarl, husmand Niels Jørgensen af Hersom, født i Ulsted, Kjær Herred, Aalborg Amt. Brylluppet finder sted 25. november 1876 – en halv snes måneder før Ane mister sin far, Therkild Jensen.
Man lægger mærke til, at han ikke er forlover ved brylluppet, hvad man umiddelbart ville have ventet, men måske har han været for svag til at overvære vielsen. Begge forloverne betitles som gårdmænd.

Den ene, gårdmand Jens Therkildsen, Hvolris, er utvivlsomt fra Anes side. Umiddelbart virker det meget sandsynligt, at han er identisk med en søn af sognefoged Therkild Gregersen.
Folketællingslisten for Hersom 1880 nævner nemlig en gård, hvor husfaderen, Jens Therkildsen, er gårdejer, og som i sin husstand har sin far, sognefoged

Therkild Gregersen på 74 år.
Uden at vi kan vide noget med sikkerhed, må det – som allerede nævnt - anses for meget sandsynligt, at denne sognefogedfamilie har været en støtte for min mormors familie.

Den anden forlover ved brylluppet er en gårdejer ved navn Peder Nielsen af Troelstrup, der efter alt at dømme må have haft tilknytning til brudgommen. Anes mand, Niels Jørgensen, er ifølge kirkebogen bosiddende i Hersom, men han er født så forholdsvis langt væk som i Ulsted, Kjær herred, Aalborg amt. Vi kender intet til hans familieforhold. Måske har han ikke haft egentlige familierelationer?
Det er således påfaldende, at hverken hans forlover ved brylluppet eller nogen af fadderne ved hans døtres dåb synes at være fra hans familie.

Ane Therkildsen og Niels Jørgensen får deres første barn, Maren Kjerstine Jørgensen, 15. december 1876 – mindre end 3 uger efter brylluppet, og igen her spørger vi – forgæves – efter en forklaring på det meget sene bryllup.
Ganske vist var brudgommen 10 år ældre end bruden, men han betitles dog som husmand, så nogen social ulighed synes ikke at foreligge.

Blandt fadderne ved den lille Maren Kjerstines dåb nævnes 2 af Anes søskende, dels pigen Inger Marie Therkildsen, dels ungkarl Jens Therkildsen. Så man må sige, at Anes familie sluttede op om dåben. Blandt fadderne er også den førnævnte gårdmand Peder Nielsen af Troelstrup.

Den lille familie synes dernæst snart at være brudt op fra Hersom og være rejst til Klejtrup. I forbindelse med deres næste datter, Ane Marie Jørgensens, fødsel og dåb, læser vi nemlig, at hun er født den 26. januar 1879 og er datter af husmand Niels Jørgensen og hustru i Hærup Kær, og at hun er døbt 22. juni 1879 i Klejtrup kirke.

Blandt fadderne finder vi endnu en af Anes yngre søskende, nemlig pigen Jensine Therkildsen i Hersom, hvortil kom ikke færre end 3 mænd, der alle var bosiddende i Hærup, hvad der viser, at det unge ægtepar har haft eller fået personlige kontakter her.

Læser man folketællingslisten for det følgende år, 1880, kan man kun få det indtryk, at familien har hørt hjemme blandt småkårsfolk.

Navne, alder og fødested er for alle 4 familiemedlemmer opgivet helt korrekt, som vi kender det fra kirkebøgerne, men Niels Jørgensens stilling angives at være daglejer i landbruget, så hvis familien virkelig har haft et husmandssted, så har det jo ikke været et tilstrækkeligt livsgrundlag. De oplysninger, vi har, gør det ikke muligt at sige yderligere om familiens sociale position.

Jeg ved, at der var et meget nært forhold mellem mormor og hendes 3 søstre, hvorimod jeg aldrig har hørt mormor – eller for den sags skyld min mor – nævne Jens Therkildsen og Peder Therkildsen, hvilket formentlig skyldes, at de begge døde som forholdsvis unge.
Det nære forhold mellem de 4 søstre har blandt andet givet sig udslag i, at min mormor havde ganske mange billeder af Ane, Inger Marie og Jensine. Hun medbragte således hele 3 billeder af Ane Therkildsen, da hun flyttede til Almind:

Et ansigtsbillede eller måske snarere et bryst billede taget sammen med søsteren, Jensine, og et uidentificeret ægtepar. Dette billede er vanskeligt at datere, men er muligvis taget omkring århundredeskiftet.

Søstrene Ane og Jensine Therkildsen og et uidentificeret ægtepar
Ane ses længst til højre og Jensine nr.2 fra højre

Men det mest interessante billede viser Ane Therkildsen med mand og barn. Billedet må være taget på et tidspunkt i begyndelsen af 1880'erne, da ægteparret endnu var unge folk. Man fornemmer dog, at Anes mand, Niels Jørgensen,

er noget ældre end Ane. Der var jo også 10 års forskel.
Men det ejendommelige ved billedet er, at der kun er ét barn med på billedet. Som det fremgår af kirkebogen, var døtrene Maren Kjerstine og Ane Marie næsten lige gamle – der var kun godt 2 år imellem dem. Så det kan undre, at forældrene er blevet fotograferet med kun den ene af de 2 piger.
Det kan ikke afgøres, om det er Maren Kjerstine eller Ane Marie, der er med på billedet. Men vi ved fra andre familier, at det var vigtigt, at den ældste blev fotograferet. Og måske har der ikke været råd til flere besøg hos fotografen, da Ane Marie kom i den fotogene alder?
Mormor havde også et billede af sin søster som ældre, muligvis er det taget, efter at hun havde mistet sin mand?

Venstre: Ane Therkildsen sammen med mand og barn
Højre: Ane Therkildsen som ældre

Jeg ved, at Ane Therkildsen - efter 1940'ernes målestok – opnåede en ret høj alder. Tilfældigvis husker jeg den dag i 1941, da min mor sad og skrev et fødselsdagsbrev til sin gamle moster. Pudsigt nok husker jeg også, at mor – efter at have skrevet sit tillykke med de 85 år – føjede til: *"Ja, det er en høj alder."* Højere dengang end det ville have været i dag, hvor vi vel skal nogle år højere op for at kunne tale om en virkelig høj alder.

Sine sidste år tilbragte Ane - der da var enke – en stor del af tiden hos sine døtre. Alderdomshjem fandtes vel i et mindre antal rundt om i byerne og i de større landsbyer. Men de færreste familier fandt det i orden at sende deres gamle på alderdomshjem, hvis opgaven med at passe en gammel mor eller far kunne klares på anden måde.

Men jeg husker også, at det netop i moster Anes tilfælde ind imellem kunne være vanskeligt at få enderne til at mødes, når hun på skift skulle være hos sine døtre, der jo selv efterhånden havde nået en normal pensionsalder. Jeg husker også – som det nævnes i afsnittet om min mormor – at min mor søgte at tage ved lære af situationen omkring Ane og hendes døtre, da min mormor få år senere flyttede ind hos os hjemme i Almind.

Det er og var al ære værd, når voksne børn med egen familie gerne vil skåne deres gamle for at skulle tvinges på en institution. Men det har altid været en vanskelig opgave. Og det er i alt fald ikke blevet lettere de sidste mange år, hvor snart sagt alle i den arbejdsduelige alder er på arbejdsmarkedet – en situation der helt sikkert er kommet for at blive.

Ane Therkildsen og Niels Jørgensens børn:
Maren Kjerstine Jørgensen, født 15-12-1876
Ane Marie Jørgensen, født 26-1-1879

Jeg har ingen erindring om moster Anes yngste datter, Ane Marie, selv om min mor utvivlsomt har fortalt noget om hende og hendes familie, som vistnok boede i Møldrup. Derimod har jeg mange erindringer om den ældste datter, Maren, der altid i mit hjem blev kaldt tante Maren, til trods for at hun var min mors kusine. Men da hun jo var væsentlig ældre end min mor, har man nok fundet det mere passende at kalde hende tante Maren.

Hun var i mange år gift med et postbud, og familien havde eget hus på Viborg Søndermark. Hun mistede sin mand forholdsvis tidligt og flyttede derfor i lejlighed inde i Viborg i nærheden af en af sine døtre, der sammen med sin mand havde et bageri på Middagshøjvej.
Hun besøgte os af og til i de år, vi havde min mormor boende hjemme i Gl. Almind. Og jeg husker, at jeg en enkelt gang er blevet sendt ind til tante Maren med et stykke flæsk.

Også efter mormors død bevarede mor kontakten med tante Maren. Under den 24. august 1954 skriver hun i dagbogen, at hun *"har leveret tyttebær til Maren i Viborg"*, og så føjer hun for øvrigt til, at hun efterfølgende *"var i marken og satte korn sammen, så længe, hun kunde se."*
Og under den 28. april 1955 skriver hun, *"at hun sammen med Birthe besøgte tante Maren en lille times tid i forbindelse med turen til fætter Richards begravelse i Gedsted."* Tante Maren har åbenbart været for svag til selv at kunne deltage i fætterens begravelse.

Jens Therkildsen – mormors bror
Født 4-5-1857 i Hersom sogn
Viet 31-1o-1879 til **Ane Justesen**
Død 23-7-1880 i Roum sogn

Til trods for at Jens Therkildsens død nu ligger mere end 4 generationer tilbage, har vi ganske mange oplysninger om hans korte liv. Som den første i den relativt store børneflok er han født i Hvolris, hvor hans forældre efter en kort tid som indsidder (lejer) i Skals var blevet ejere af et husmandssted.

Der synes at være lidt uklarhed om selve fødestedet. I Hersom kirkebog står der slet og ret, at han er født i Hvolris. I Roum kirkebog læser vi, at han er født i Neder-Hvolris. Mindetavlen over Jens Therkildsen fortæller derimod, at han er født i Over-Hvolris. Dette er naturligvis uvæsentligt. I øvrigt er begge lokaliteter, Neder-Hvolris og Over-Hvolris afsat på gamle kort.

Man lægger mærke til, at han efter de uskrevne, men faste regler, er opkaldt efter sin farfar, Jens Therkildsen, der 23. marts 1819 var blevet gift med Ane Andersdatter, datteren i "Viegaard" i Laastrup sogn.

Efterfølgende ved vi fra Roum kirkebog, at han 31-10-1879 bliver viet til Ane Justesen fra Lund i Roum sogn, født 1-10-1856 sammesteds. Den ene af forloverne er gårdmand Just Jacobsen af Lund – utvivlsomt Anes far. Den anden forlover er gårdmand Jens Kristian Kristensen af Lund. At der her er tale om en forlover udenfor familien, kan ikke undre. Jens Therkildsens far, Therkild Jensen, var jo afgået ved døden i 1877, og han havde ingen storebror.

Ved sit bryllup er Jens Therkildsen ungkarl og tjenestekarl, som kirkebogen formulerer det.

Og samme kirkebog fortæller videre, at ægteparret 14-1-1880 får datteren Ane Marie Therkildsen, hvis forældre angives at være arbejdsmand Jens Therkildsen og hustru Ane Justesen. Blandt fadderne nævnes pigen Inger Marie Therkildsen af Hersom sogn – Jens Therkildsens yngre søster.

Meget tyder på, at den lille familie efter brylluppet har boet i Ane Justesens hjem, og at de ikke på noget tidspunkt blev selvejere.
For da Jens Therkildsen allerede dør 23. juli 1880, bliver han i Roum kirkebog betitlet som indsidder (lejer) i Lund.

Som man ville vente det, bliver Jens Therkildsens unge enke, Ane Justesen, gift igen, idet hun 7-7-1884 bliver viet til den jævnaldrende enkemand og gårdmand Jens Steffensen af Pederstrup.

Mindetavlen over Jens Therkildsen
Det såkaldte "Mindeblad om Jens Terkildsen" er på flere måder bemærkelsesværdigt. Når det i det hele taget er blevet bevaret gennem 130 år, skyldes det alene, at det var indeholdt i den bunke af vidt forskellige papirer, som min mormor bragte med sig, da hun i sommeren 1946 flyttede ind hos mine forældre i Gl. Almind. Efter hendes død og efter mine forældres død i henholdsvis 1981 og 1982 har materialet som nævnt befundet sig hos min bror.

Mindetavlen er tilsyneladende trykt på et stykke tykt pap. Og det fremgår ikke, om den nogensinde har været indrammet. Efter alt at dømme findes tavlen kun i dette ene eksemplar, og det er umuligt at afgøre, om den har været trykt i flere, hvad man umiddelbart ville vente. Der skulle jo være et eksemplar til alle i den nærmeste familie. Men måske kan der være tale om et prøvetryk, som man ikke er kommet videre med?

Mindetavlens tekst virker nemlig for en første betragtning lidt sjusket. Efternavnet Terkildsen er stavet uden h i modsætning til kirkebogens konsekvente anvendelse af h i Therkildsen. Og hvad mere er. Der er en grov fejl i det angivne fødselsår. Jens Terkildsen angives nemlig at være født i 1875 i stedet for 1857. Der er altså byttet om på 7 og 5. Det er jo ikke til at sige, hvem der er ansvarlig for fejlen. Men man undrer sig over, at mindebladet er blevet trykt efter en så lemfældig eller måske slet igen korrekturlæsning.

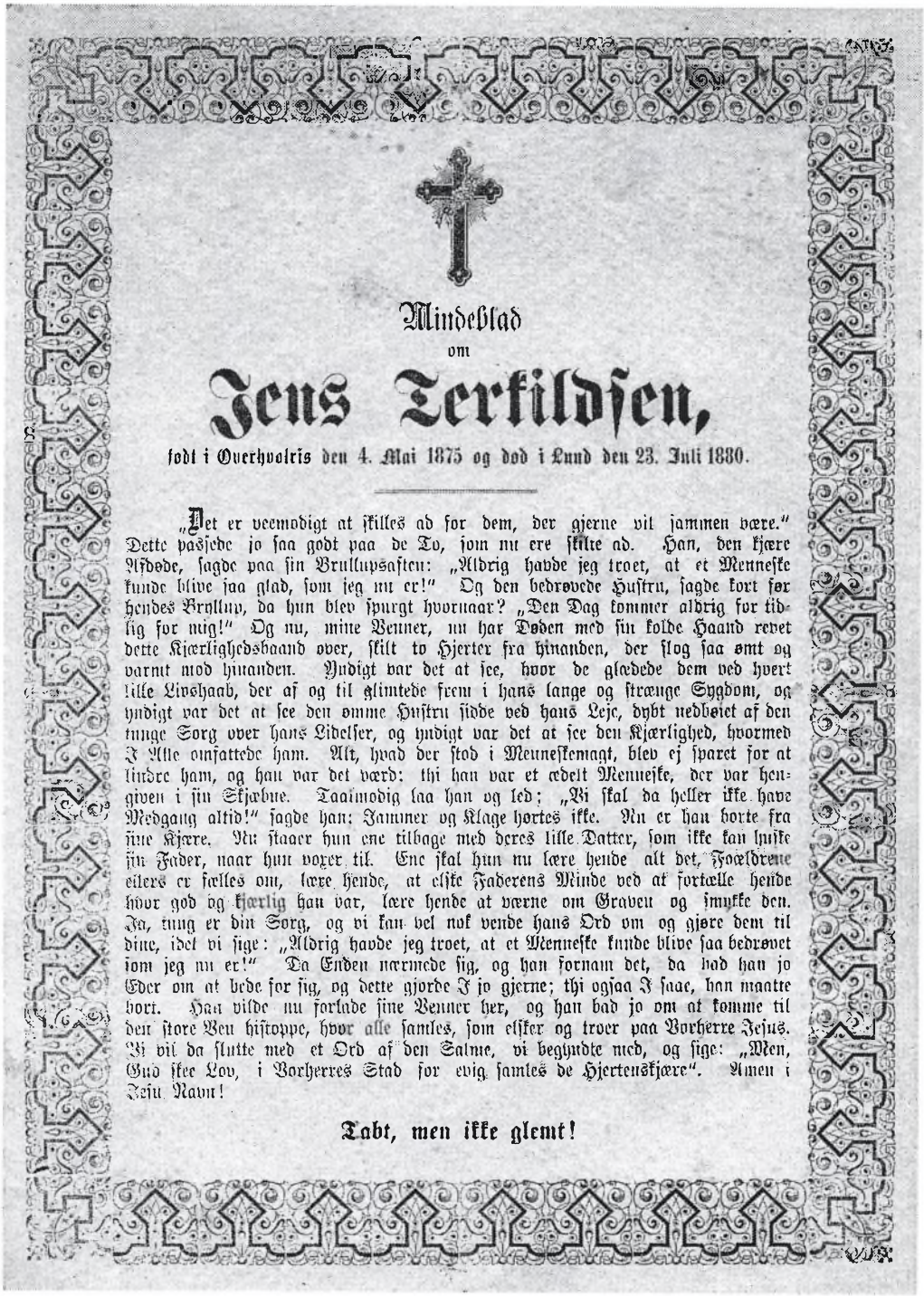

Mindeblad
om

Jens Terkildsen,

født i Overhvolris den 4. Mai 1875 og død i Lund den 23. Juli 1880.

„Det er veemodigt at skilles ad for dem, der gjerne vil sammen være." Dette passede jo saa godt paa de To, som nu ere skilte ad. Han, den kjære Afdøde, sagde paa sin Brudlupsaften: „Aldrig havde jeg troet, at et Menneske kunde blive saa glad, som jeg nu er!" Og den bedrøvede Hustru, sagde kort før hendes Brudlup, da hun blev spurgt hvornaar? „Den Dag kommer aldrig for tidlig for mig!" Og nu, mine Venner, nu har Døden med sin kolde Haand revet dette Kjærlighedsbaand over, skilt to Hjerter fra hinanden, der slog saa ømt og varmt mod hinanden. Yndigt var det at see, hvor de glædede dem ved hvert lille Livshaab, der af og til glimtede frem i hans lange og strænge Sygdom, og yndigt var det at see den omme Hustru sidde ved hans Leje, dybt nedbøiet af den tunge Sorg over hans Lidelser, og yndigt var det at see den Kjærlighed, hvormed I Alle omfattede ham. Alt, hvad der stod i Menneskemagt, blev ej sparet for at lindre ham, og han var det værd: thi han var et ædelt Menneske, der var hengiven i sin Skjæbne. Taalmodig laa han og led; „Vi skal da heller ikke have Medgang altid!" sagde han: Jammer og Klage hørtes ikke. Nu er han borte fra sine Kjære. Nu staaer hun ene tilbage med deres lille Datter, som ikke kan huske sin Fader, naar hun voxer til. Ene skal hun nu lære hende alt det, Forældrene ellers er fælles om, lære hende, at elske Faderens Minde ved at fortælle hende hvor god og kjærlig han var, lære hende at værne om Graven og smykke den. Ja, tung er din Sorg, og vi kan vel nok vende hans Ord om og gjøre dem til dine, idet vi sige: „Aldrig havde jeg troet, at et Menneske kunde blive saa bedrøvet som jeg nu er!" Da Enden nærmede sig, og han fornam det, da bad han jo Eder om at bede for sig, og dette gjorde I jo gjerne; thi ogsaa I saae, han maatte bort. Han vilde nu forlade sine Venner her, og han bad jo om at komme til den store Vens Høitoppe, hvor alle samles, som elsker og troer paa Vorherre Jesus. Vi vil da slutte med et Ord af den Salme, vi begyndte med, og sige: „Men, Gud ske Lov, i Vorherres Stad for evig samles de Hjertenskjære". Amen i Jesu Navn!

Tabt, men ikke glemt!

Mindetavlen over Jens Therkildsen

Jeg husker, at jeg en gang spurgte min mor om en forklaring på, at denne Jens Terkildsen kun skulle være blevet 5 år. Mor undrede sig også, men jeg tror næppe, hun var klar over, at Jens Terkildsen var hendes morbror.
Han var jo også afgået ved døden 16 år før, hun blev født. Og mindetavlen har næppe været ophængt og er muligvis aldrig blevet omtalt i Vesterbølle?

Når man så mange år efter læser disse mindeord, bliver man vel især slået af den gammeldags sprogbrug. I dag ville man nok kalde formuleringerne patetiske eller højstemte. Vi kender naturligvis ikke forfatteren. Måske har det været den lokale degn? Men som i andre mindeord af denne type har forfatteren tilstræbt at sætte afdøde et smukt minde. Det har været mindre afgørende med egentlige biografiske oplysninger.

Man lægger mærke til, at mindeordene indledes og afsluttes med strofer fra Grundtvigs *"Det er så yndigt at følges ad"*. Denne salme blev først skrevet i 1855, og kan ikke have været optaget i den autoriserede salmebog. Men den har formentlig haft sin plads i et salmebogsforslag eller i en separat udgivelse af salmer. Under alle omstændigheder må den have været kendt af forfatteren og formentlig også af dem, mindeordene var henvendt til.

Fremstillingen har i øvrigt et stærkt personligt præg med adskillige citater af både Jens Therkildsen og hans unge kone. Det fremgår af kirkebogen i Roum, at Ane Justesen har været 7 og en halv måned fremme i sin graviditet, da ægteskabet blev indgået, men det er umuligt at afgøre, om der i de 2 familier har været modstand mod forbindelsen.
Men under alle omstændigheder har de 2 unge set frem til brylluppet med glæde og forventning. Ikke overraskende bliver der også lagt vægt på den afdødes stærke kristentro og håb om en opstandelse – et tema man finder i mange af samtidens mindetavler.

Man får også et klart indtryk af, at Jens Therkildsen har pådraget sig sin dødelige sygdom ret tidligt i ægteskabet, der jo også blev meget kortvarigt.
Det kan næppe afgøres, hvilken sygdom det drejer sig om, men det er nærliggende at antage, at det drejer sig om tuberkulose – en sygdom der i kirkebogssammenhænge ofte benævnes som brystsvaghed.

Jens Therkildsen og Ane Justesens datter:

Ane Marie Therkildsen, født 14-1-1880

Inger Marie Therkildsen – mormors søster
Født 1-10-1859
Viet 24-11-1885 til **Christian Jørgensen**
Død 4-6-1938

Inger Marie Therkildsen er Therkild Jensen og Ane Pedersdatters næstældste datter. Hun er døbt nytårsdag 1860 i Bjerregrav kirke. Blandt fadderne lægger vi især mærke til Ane Pedersdatters storebror, den førnævnte gårdmand Peder Pedersen.

Inger Marie selv har som sine forældres næstældste datter fået sit navn efter sin mormor, Inger Marie Nielsdatter – ganske som traditionen bød. Ved sin mors død har hun kun været 10 år gammel, og hun var netop fyldt 18 år, da hun mistede sin far i 1877.

Ifølge sagens natur ved vi meget lidt om hendes ungdom. Men ifølge en notering i Hersom kirkebog er hun blandt fadderne ved sin ældste niece, Maren Kjerstine Jørgensens, dåb 14. januar 1877. Senere på året afgår hendes far, Therkild Jensen, ved døden som følge af brystsvaghed.
Og da kirkebogen under noteringen i januar måned henfører Inger Marie til Neder Hvolris, kan der næppe herske nogen tvivl om, at hun har opholdt sig i hjemmet hos sin far, der var blevet enkemand i 1869. Familiens hjem lå netop i Neder Hvolris, hvor Therkild Jensen døde 4. oktober 1877.

I øvrigt er det naturligvis ikke muligt at beskrive Inger Marie Therkildsens unge år i detaljer. Men vi ved, at hun efter at have tilbragt nogle år i sit fødesogn må være kommet til Ulbjerg senest i løbet af 1885.

24. november dette år indgår hun nemlig ægteskab med ungkarl og skomager Christian Jørgensen, der er født i Hverrehus, Ulbjerg sogn, 25-10-1860. Ved vielsen er begge de 2 unge hjemmehørende i Ulbjerg, og da forloverne ved brylluppet også er hjemmehørende her, tyder alt på, at Inger Marie Therkildsen har haft sit faste opholdssted i dette sogn forud for brylluppet.

Vi kan også godtgøre, at det unge ægtepar – i alt fald for en tid – har slået sig ned i Ulbjerg. 10. september 1886 føder Inger Marie Therkildsen, som nu hedder Jørgensen, sit første barn, Christian Bak Jørgensen. I forbindelse med drengens dåb bliver hans far, Christian Jørgensen, betitlet som skomager. Der kan altså ikke være tvivl om, at ægteparret Inger Marie og Christian Jørgensen var en håndværkerfamilie, til trods for at Christian Jørgensen ifølge Ulbjerg kirkebog var af gårdmandsslægt.

På et senere tidspunkt må Inger Marie og Christian være brudt op fra Ulbjerg og have slået sig ned i Gedsted. Vi har nemlig en efterretning om, at ægteparrets førstefødte, Christian Bak Jørgensen, bliver konfirmeret 30. september år 1900 i Fjelsø kirke, og at han på dette tidspunkt er i tjeneste hos Peder Hansen Ginnerup af Gedsted.
Der er naturligvis intet påfaldende i den sidste oplysning. Vi ved, at Inger Marie og Christian Jørgensen fik en pæn stor børneflok, og det var ganske almindeligt, at de ældste kom ud at tjene forholdsvis tidligt. Vi har altså ikke noget grundlag for at antage, at skomagerfamilien skulle have været udpræget fattig.

Vi ved, at ægteparret levede størstedelen af deres liv i Gedsted, og at der var et godt sammenhold mellem denne familie og min mormor og hendes familie i Vesterbølle. Fra familiens sammenhæng kender vi især børnene Camille, "Mille", der uddannede sig som sygeplejerske, og Richard, "Rik", der - efter en ulykke i sin ungdom - var ret handicappet, men tog en uddannelse som skomager, og formentlig overtog sin fars værksted i Gedsted.

Både Inger Marie og Christian nåede en pæn alder. Christian Jørgensen døde 10-3-1937, og Inger Marie fulgte sin mand 4-6-1938. Hun var altså den eneste af de 4 døtre fra min mormors hjem, der ikke nåede de 80 år. De øvrige 3 passerede alle deres 85 års dag, hvad der blev betragtet som en høj alder i årene omkring 1940-50.

Selvom vor viden om dette ægtepar er ret begrænset, er vi så heldige at have et billede af dem begge – endda billeder af ganske høj kvalitet. Blandt de mange billeder, min mormor bragte med sig til Gl. Almind i 1946, var der nemlig udmærkede billeder af såvel Inger Marie Therkildsen som Christian Jørgensen. Det er vanskeligt at afgøre, hvornår de 2 billeder er taget. Men vi befinder os helt sikkert i ægteparrets velmagtsdage.

Inger Marie Therkildsen og Christian Jørgensen

Til trods for at ægteparret døde ved udgangen af 1930'erne, var denne gren af familien i ganske mange år tæt forbundet med især mormors familie i Himmerland. Som det også nævnes efterfølgende, fik mormors ugifte søster, Jensine Therkildsen, eller som hun hed i familien, moster Sine, sit otium i Gedsted hos sin niece, Camille Jørgensen, der var uddannet sygeplejerske, og som havde hus sammen med sin bror, Richard Jørgensen.

Inger Marie Therkildsen og Christian Jørgensens børn:
Christian Bak Jørgensen, født 10-9-1886. Kirkebogen fortæller også, at han er konfirmeret 30-9-1900, og at han på dette tidspunkt har Peder Hansen Ginnerup af Gedsted som husbond. Han er altså ude at tjene, hvad der dengang var ganske almindeligt. Vi har altså som nævnt ingen grund til at antage, at familien skulle være specielt fattig.

Camille Jørgensen, født 9-11-1891. Camille Jørgensen, der var min mors kusine, blev aldrig kaldt andet end "Mille". Hun blev som nævnt uddannet som sygeplejerske. Hun blev ikke gift og fik ikke familie, men blev måske netop derfor stærkt knyttet til den del af min mors familie, der boede i Vesthimmerland. Som det også er nævnt, påtog hun sig at pleje sin gamle moster, Jensine Therkildsen, moster Sine, der døde i sommeren 1950.

Richard Jørgensen, født 6-1-1895. Richard Jørgensen, der var min mors fætter, blev aldrig kaldt andet end "Rik". Han var kommet alvorligt til skade allerede som helt ung mand. Og han fik ikke familie, men videreførte sin fars profession som skomager og levede mere end en menneskealder i Gedsted, hvor han døde i 1955, hvad min mor omhyggeligt noterer i sin dagbog. Som tilfældet var med søsteren "Mille", havde han nær tilknytning til min mors familie i Vesthimmerland.

Anna Jørgensen, født 16-10-1897. Kirkebogen fortæller også, at hun blev konfirmeret 1-10-1911 i Fjelsø kirke.

Rebekka Jørgensen, født 7-4-1900.

Bortset fra "Mille" og "Rik" har jeg ingen klar erindring om disse børn fra skomagerhjemmet i Gedsted, selvom min mor utvivlsomt har fortalt adskilligt.

Blandt mors mange billeder var der et fornemt billede af en meget præsentabel ung pige i stiveste puds.
Billedet er taget af Emil Clausen, Frederiksberggade 34,II, København – utvivlsomt en meget anerkendt fotograf – og kunne være taget omkring 1920 eller tidligere.
Mor har bag på billedet skrevet: *"Min kusine i balkjole"*. Jeg har en stærk formodning om, at denne kusine må være en af de sidstnævnte 2 piger, men kan naturligvis ikke vide det med sikkerhed. Men den unge piges lighed med Inger Marie Therkildsen synes umiskendelig. Da billedet er ret så tidstypisk, er det taget med i denne sammenhæng, velvidende at det nok har været en sjælden foreteelse, at familiens unge var klædt på til bal.

Mors kusine i balkjole

Jensine Therkildsen – mormors søster
Født i Hvolris 11-3-1862
Død i Gedsted 19-8-1950

Jeg er ikke sikker på, at jeg nogensinde har set min mormors eneste ugifte søster, Jensine Therkildsen, jeg tror det egentlig ikke.
Men som det vil fremgå, har jeg på en måde en særlig relation til hende i kraft af denne gamle mosters åbenbare interesse for min person.
Og selvom hendes død ligger et par generationer tilbage i tiden, er vi slet ikke uden kilder til hendes liv, eftersom vi har både skriftlige og mundtlige efterretninger.

Kilderne til belysning af moster Sines liv og personlighed er en skøn blanding af officielle notitser og en række private breve og hilsener, hvoraf et par stykker først vil blive inddraget i afsnittet om min mormor, Maren Therkildsen.
Materialet giver os et godt billede af hendes personlighed og en nogenlunde sammenhængende skildring af hendes liv fra barndom og ungdom og frem til hendes sidste år.

Hersom kirkebog fortæller, at hun er født den 11. marts 1862 som datter af husmand Therkild Jensen og hustru Ane Pedersdatter af Hvolris i Hersom sogn, og at hun er døbt i Hersom kirke den 8. juni. Blandt fadderne er der både gårdmandsfolk og aftægtsfolk, og der er egentlig intet, der tyder på, at familien har været specielt fattig.

Efterfølgende har vi sikker dokumentation for, at hun – i alt fald i sine første ungdomsår – har opholdt sig på hjemegnen.
Klejtrup kirkebog fortæller således som allerede nævnt, at hun er blandt fadderne ved niecen, Ane Marie Jørgensens, dåb i Klejtrup kirke 14-1-1877. Og hun er på dette tidspunkt hjemmehørende i Hersom.

Det fremgår dernæst af folketællingslisten for Hersom 1880, at hun er tjenestepige hos en gårdejer Lavrs Andersen i Hersom. Gårdmanden er selv 52 år, hans kone er 65 år, og parret har en hjemmeboende søn på 20 år. Foruden familien er der en tjenestekarl på 18 år, Jensine Therkildsen på 17 år samt en tjenestedreng på 10 år, hvilket peger i retning af, at det har været en bondegård af almindelig størrelse.

Takket være mormors righoldige samling er der betydelig mere at hente i det private materiale.
I hendes gemmer var der således flere interessante kort og telegrammer fra moster Sine, som hun altid blev kaldt. Min mormor, Maren Therkildsen, havde som nævnt bragt disse ting med til Gl. Almind, og da der blev ryddet op efter hendes død i sommeren 1950, nænnede mine forældre åbenbart ikke at kassere disse små erindringsstykker, der naturligvis kun havde affektionsværdi.
De har så haft deres plads i mit hjem i Gl. Almind frem til min fars død i 1982, hvor de sammen med så meget andet kildemateriale fik plads hos min bror i Tapdrup.

Det ældste materiale er den beskedne hilsen, mine bedsteforældre modtog på deres 2 års bryllupsdag i 1889, og som vil blive omtalt i afsnittet om min mormor.

Men dernæst følger nogle interessante kort fra årene omkring 1910 og senere. Et typisk eksempel er et utrolig smukt fødselsdagskort eller snarere -telegram i anledning af min mormors fødselsdag, men desværre udateret. Det kan både være fra før og efter morfars død i 1910 – umiddelbart vil jeg tro, at det er fra før 1910. Men der kan ikke være tvivl om, at det ligger efter mormor og morfars tilslutning til Indre Mission, som må have fundet sted i første halvdel af 1890'erne.

Kortets eller telegrammets tekst taler sit tydelige sprog. På titelbladet læser vi: *"Gud velsigne dig og bevare dig."* Og på side 1, indrammet af sollysets stråler, påskriften: *"Vort hjem er i himlene."* På side 2 er aftrykt et vers, der ligesom tydeliggør og uddyber denne påskrift om vort hjem i himlene: *"Hvor klare stjerner funkle blandt dunkle skyer frem, deroppe i det høje er sjælens rette hjem. Stræb fremad for at vinde den plads, du har i eje, så vil du stedse finde Guds fred på livets veje."*

Moster Sine har alene skrevet en hilsen: *"Hjertelig tillykke på fødselsdagen fra din søster Jensine."* Kortets tekst viser klart, at hun har delt mine bedsteforældres opfattelse af, at livet her på jorden havde sin egentlige mening som en forberedelse til det virkelige liv i himlen.

Der lå også et lille fødselsdagskort, som utvivlsomt er sendt til moster Sine på hendes fødselsdag. Der er en håndskrevet hilsen med teksten: *"Hjertelig*

lykønskning i anledning af din fødselsdag 11-3-1909." Der er tydelig afsender: *"Fra Johanne og Elisabeth Mikkelsen."* På kortets side 2, følgende vers: *"To venner små, dig ønsker sende, at fremtids dage lykke bringe, at du på livets lyse veje kun glæde og tilfredshed eje."* På kortets side 3 ses billedet af en hund med sin hvalp siddende på et bord eller snarere en pult. Teksten med *"To venner små"* er altså i høj grad dobbelttydig. Dels er der hunden med sin hvalp, dels er der jo også min mor og min moster Lisbeth, som på dette tidspunkt var henholdsvis 12 og 9 år gamle.

Den dobbelttydige tekst er et godt udtryk for, at der også var plads til smil i min mors hjem i Vesterbølle. I øvrigt går smil og alvor smukt i hånd på kortet, som også er forsynet med et håndskrevet bibelord fra Davids salmer 84-6: *"Salig er det menneske, hvis styrke er i dig, og i hvis hjerte de rette veje ere."*
Eftersom moster Sine var den eneste i den nære familie, der havde fødselsdag 11-3, er kortet – som nævnt – utvivlsomt sendt til hende. Hun har så valgt at give det tilbage til mormor eller min mor. I alt fald står det fast, at det har været i familiens besiddelse i et helt århundrede.

Vi har også et jule- og nytårskort, der er skrevet af moster Sine og sendt til *"kære søster"*, og denne kære søster kan naturligvis kun være min mormor. Kortet er udateret og noget usædvanligt af et julekort at være. Forsiden har et billede af Jesus – vel at mærke ikke af Jesus-barnet - og det er uden den påtrykte jule- og nytårshilsen, man ellers finder på julekort. Der er altså snarere tale om et kort, som ville kunne anvendes ved enhver lejlighed.

Kortet sender hjemmet i Vesterbølle *"rigtig mange gode ønsker om en god og velsignet jul og tillige mange gode ønsker for dig og dine børn."* Kortet omtaler både morbror Niels Kristian (Niels Kristian Mikkelsen) og moster Sines søster, Inger (Inger Marie Therkildsen) og synes at være sendt fra Gedsted. Vi får indtryk af, at moster Sine - i alt fald p.t. - opholder sig hos sin søster Inger i Gedsted. Kortet er som nævnt udateret, men synes at være skrevet omkring 1927. Omtalen af morbror Niels Kristian peger nemlig i retning af, at han på dette tidspunkt befinder sig i Viborg, hvor han formentlig kun har befundet sig i forbindelse med sin militærtjeneste.

Som tilfældet er med andre af mormors søskende, er vi i besiddelse af velligende billeder af moster Sine, taget i hendes velmagtsdage.
Det første billede, hvor moster Sine figurerer sammen med sin storesøster og et

uidentificeret ægtepar, er bragt i afsnittet om mormors søster, Ane Therkildsen. Billedet er taget på Atelier "New York", hvis geografiske placering ikke er kendt.

Det andet billede er virkelig noget af et pragtstykke. Det er taget af den meget anerkendte København-fotograf, Johannes Hauerslev, og viser moster Sine i stiveste puds. Dateringen er vanskelig, men der er i alt fald ikke tale om et ungdomsbillede.

Jensine Therkildsen

Som nævnt synes moster Sine at have vist mig en særlig interesse. Udover de mange skriftlige kilder med relation til mors moster, må jeg nemlig nævne en dåbsske, som jeg modtog i dåbsgave af moster Sine. Så længe jeg kan huske tilbage, har min mor – gentagne gange – fortalt mig om denne dåbsske.

Skeen er egentlig en kombination af en gaffel og en ske og var - ikke at forglemme – i tretårnet sølv. I mangfoldige år var det den eneste genstand i ægte sølv hjemme i Gl. Almind – lige bortset fra min mors slidte servietring i Sterling sølv, der stammede fra hendes ophold i Herritslev præstegård i 1917-18.

I forbindelse med oprydningen efter min fars død – eller måske før – forsvandt den tretårnede dåbsske desværre, så jeg har kun mindet tilbage om en lille gaffelske, som jeg muligvis aldrig har spist med, men desto oftere har beskuet. Jeg har ingen forklaring på, at jeg som den eneste i søskendeflokken modtog en så fornem dåbsgave af mors moster Sine. Men det kan være en ren tilfældighed.

Når talen hjemme i Gl. Almind faldt på moster Sine, og det gjorde den tit - så var det altid den moster Sine, som var husassistent eller snarere husbestyrerinde hos en oberstinde i København. Så vidt jeg kan skønne ud fra omtale, må dette tjenesteforhold have strakt sig over hen i mod en menneskealder.

Jeg ved nemlig, at da min mor i midten af 1920'erne, dels supplerede psykiatri på Sct. Hans hospital i Roskilde, dels supplerede barsel på den private dr. Blads klinik i København, kom hun meget hos moster Sine.
Og jeg husker, at hun har fortalt, at hun var med moster Sine i teatret. Jeg husker ikke hvilket teater, der var tale om, men stykket handlede om en *"onkel Frans"* og gjorde et uudsletteligt indtryk på min mor, som dengang var sidst i 20'erne, men helt sikkert aldrig havde betrådt et teater før.

Som nævnt ved jeg ikke, hvor længe moster Sine var i tjeneste hos oberstinden, men jeg mener at huske, at det i alt fald var udover den normale pensionsalder. Men på et tidspunkt sidst i 1940'erne var hun ikke længere i stand til at klare sig selv og tog derfor ophold hos niecen, mormors søster, Inger Marie Therkildsens datter, "Mille", der var uddannet sygeplejerske.
Det har sikkert været en glæde og beroligelse for moster Sine at kunne vende tilbage til det Gedsted, som hun havde tilknytning til og til den familie, som hun var så stærkt knyttet til.

Og da mormor måtte forlade ejendommen i Vesterbølle ved sin yngste søn, Niels Kristians giftermål, var det helt naturligt for hende også at flytte til Gedsted, hvor hendes ophold dog kun blev kortvarigt. Heller ikke hun kunne på sine gamle dage tage vare på sig selv, og hun flyttede derfor som allerede nævnt ind hos mine forældre i Gl. Almind, hvor hun levede sine sidste 4 år.

Men det fremgår af en række noteringer i min mors dagbog, at der i de 4 år, min mormor boede hos mine forældre, var hyppig forbindelse mellem familien i Gl. Almind og moster Sine i Gedsted. Der blev både sendt pakke og breve, ligesom min mor også aflagde hende flere besøg.

Pudsigt nok husker jeg især moster Sine, som jeg – som nævnt - næppe nogensinde har set, for hendes næsten helt ulæselige håndskrift. Det gælder også hendes sidste brev til mine forældre, som er dateret 27-6-1950, og som lyder således:

"Kære Johanne og Karl. Jeg ønsker jer hjertelig tillykke med den gode eksamen, som John har taget – også ham ønsker jeg tillykke. Jeg er glad på jeres vegne. Mille så det i avisen en dag, hun var i Farsø og besøge Søren. Hvor længe mon Søren skal ligge der, før de kan opdage, hvad han fejler, og hvad der er årsag til feberen; det er gådefuldt.
Mange tak for besøg hos mig, det var jeg glad for og at se jer alle, men jeg var godt træt om aftenen. Man duer ikke til ret meget mere.
Det er vemodigt at tænke på, at jeg ikke mere skal se min søster. Jeg havde jo håbet og tænkt, at hun skulle leve længst. Men det skulle ikke være sådan. Guds vilje var ikke så, og så er det jo bedst – så mange hilsener til jer alle fra moster Sine."

Dette næsten ulæselige brev lå indlagt i min mors dagbog. Mor har ikke nænnet at kassere det.
Som det vil fremgå af dateringen, er brevet skrevet umiddelbart efter min mormors død og begravelse, henholdsvis 16. og 21. juni, og det vidner om en helt usædvanlig interesse for familien, dels min studentereksamen, dels min morbror Sørens alvorlige sygdom, som optog alle i familiekredsen.
Så mange år efter er jeg fuld af beundring over, at en 88 år gammel, stærkt svækket dame havde dette overskud til andre kun få uger før sin død.

Mor skriver i sin dagbog søndag 20. august 1950: *"Olga har ringet, at moster Sine er død. Nu er alle de gamle borte. Måtte vi nu gøre det lige så godt, som de har gjort det, og være lige så tro, men tiden præger os, selvom vi stritter imod."*

Og min mor skriver videre i dagbogen: *"Onsdag den 23. august blev moster Sines begravelsesdag. Vilhelm, Gudrun og Lisbeth kom i bil ved 11-tiden, og vi tog Valdemar på i Viborg. Niels Kristian og Olga og Kristian fra Århus samt Meta fra Års var der.*
Senere kørte vi over til gravene og til Farsø, hvor Søren stadig ligger. Han har det bedre, og vi håber og beder om, at han må komme rask hjem. Vi sluttede dagen herhjemme og Vilhelm og Lisbeth fik nogle af bedstemors ting med hjem."

Moster Sine døde altså og blev begravet, som hun havde levet: Omsluttet af sin nære familie.

Ane 3

Maren Therkildsen – mors mor
Født 11-4-1865 i Hersom sogn
Viet 30-4-1887 i Vesterbølle til **Søren Christian Mikkelsen**
Død 16-6-1950 i Almind sogn

Når det gælder viden om min morfar, har jeg som nævnt, dels været henvist til skriftlige kilder, dels til ældre familiemedlemmers fortælling.
Helt anderledes er det med min mormor. Hende har jeg selv oplevet gennem ganske mange år. Jeg har ofte besøgt hende i Vesterbølle, både alene og sammen med familien.
Og jeg har i lange perioder været en del af hendes dagligdag, da hun de sidste 4 år af sit liv hørte til husstanden hjemme i Gl. Almind.

Mormors barndom og ungdom. Mødet med morfar

Mormor er født som datter af Therkild Jensen (der undertiden blev benævnt som Therkild Vie efter sit fødested i Laastrup sogn) og Ane Pedersdatter, der var fra Skals.

Ifølge sin kokoppeattest – den såkaldte *"Kokoppe-Indpodnings-Attest"* – udstedt i 1871, har hun som barn opholdt sig i Hvolris i Hersom sogn.

Hun bliver tidligt forældreløs, eftersom hendes mor dør i barselsseng så tidligt som i 1869, medens hendes far fulgte efter i 1877 på et tidspunkt, hvor mormor kun var 12 år gammel.

Efterfølgende ved vi ikke, hvor hun har opholdt sig i de følgende år. Hendes hjem kan være blevet opløst straks efter faderens død, eller hendes ældre søskende kan have taget over. Vi ved det ikke.

Men vi ved – ifølge mormors egne oplysninger i forbindelse med *"Viborg Stifts Folkeblads"* fødselsdagsomtale i 1950 - at hun i flere år har tjent på Skalsegnen, og vi ved også, at hun i flere år var mejerske på "Hersomgaard".

Hvornår og hvorfor hun så senere er kommet til Vesterbølle, ved vi ikke, men det er næppe tilfældigt, at hun som tidligere mejerske kommer i huset hos bager

Kristen Nielsen. Flytningen til Vesterbølle kan næppe være sket senere end sommeren 1886 – muligvis lidt tidligere. Og her har hun så truffet min morfar, Søren Christian Mikkelsen, der på dette tidspunkt var tjenestekarl i Vesterbølle.

Deres bryllup finder så sted 30-4-1887 på et tidspunkt, hvor min mormor var højgravid. Meget tyder på, at der har været forskellige forviklinger forud for dette bryllup, men denne problematik har jeg behandlet ret udførligt i afsnittet om min morfar, Søren Christian Mikkelsen.
Bortset fra kirkebogens noteringer har vi – naturligt nok – ikke noget egentligt kildemateriale om det sikkert meget stilfærdige bryllup.

Men i mormors efterladte papirer lå der et meget lille – kun godt 5X8 cm. - farvelagt kort med et romantisk motiv: 2 hænder der mødes i et fast håndtryk, omgivet af et blomsterflor af hvide roser, margeritter og blå blomster – det hele omkranset af grønne blade. På kortets forside er der skrevet med håndskrift: *"Erindring om bryllupsdagen. Den 30-4-1887"*. På bagsiden er der skrevet: *"Hjertelig lykønskning i dagens anledning fra din søster Jensine Therkildsen 30-4-18??"* Det er lidt svært at tyde de 2 sidste cifre i årstallet. Men det skal vist være 89. Og i så fald er kortet en lykønskning på mormor og morfars 2 års bryllupsdag.

Børneflokken i Vesterbølle
Som nævnt i afsnittet om morfar var det alt andet end prangende forhold, mormor gik ind til, da hun sammen med morfar flyttede ind på den lille, noget afsides liggende ejendom på kanten af heden, der skulle blive deres fælles hjem i godt og vel 23 år.
Men familien voksede, så den i 1904 bestod af 11 personer med de 6 drenge og 3 piger, som kom til i hastig rækkefølge.

Vi er så heldige at være i besiddelse af et udmærket billede af alle 9 børn fra husmandshjemmet på kanten af Vesterbølle hede.
Billedet må være taget på et tidspunkt i 1905. Familiens yngste, Niels Kristian, er født 10-9-1904, og han er nogle måneder gammel, da billedet blev taget.
Det er vanskeligt at sige noget sikkert om årstiden, men vi er i alt fald et godt stykke henne på sommeren – måske er det endda efterår.

At billedet er taget udendørs kan ikke overraske, da det rent fototeknisk ikke var muligt at tage et gruppebillede indendørs på den tid.

Det er også helt i overensstemmelse med tidens skik og brug, at der centralt i billedet er placeret et lille pyntebord fra stuen, tilsyneladende med en broderet dug. På bordet er der placeret 4 billeder og – som det ser ud – en udstoppet fugl. Nok kunne man ikke tage billedet indendørs, men det skulle ikke hindre, at stuens – formentlig ret så få - prydgenstande kom med på billedet.

Man kan som nævnt undre sig over, at der har været råd til en professionel fotograf, men der er i samtiden rigtig mange eksempler på, at man – også i relativt fattige hjem – har prioriteret det meget højt at få hele familien portrætteret.

Billedet viser på udmærket måde hele den aldersmæssige spredning i den store børneflok:
Niels Kristian, hen imod et år gammel, Vilhelm, 4 år, Lisbeth, 5 og et halvt år, Valdemar, knap 8 år, Johanne (min mor), godt 9 år, Søren, 11 og et halvt år, Karl, godt 13 år, Anine (Ninna), 15 og et halvt år og Jens, 18 år.
Uvist af hvilken grund synes fotografen at have givet besked om at se til højre. Det fremgår nemlig meget tydeligt, at begge mine bedsteforældre, men også Jens, vender ansigtet mod højre.

Så mange år efter at billedet blev taget i 1905, må man umiddelbart forbavses over den vældige livskraft, der må have været i denne børneflok.
Alle undersøgelser viser, at børnedødeligheden var meget høj gennem hele 1800-tallet og også længere frem i tiden.
Det kan naturligvis skyldes en tilfældighed, at ingen af de 9 børn faldt væk, inden de nåede den voksne alder.

Man kan naturligvis ikke gardere sig imod epidemier, som befolkningen dengang stod magtesløs overfor. Men det kan også have spillet en rolle, at min mormor var meget indstillet på at give sine børn en så god ernæring, som der var økonomiske muligheder for at skaffe til veje.

Hun var ikke for ingenting slagterdatter. Og det har naturligvis også præget hende, at hun – som nævnt - i en del år var beskæftiget som mejerske – et arbejde som både må have skærpet hendes sans for omhu og properhed.
Arbejdsmæssigt fortsatte hun åbenbart i den branche. Vi ved jo, at hun, da hun indgik ægteskab med min morfar, opholdt sig hos bager Kristen Nielsen, der i øvrigt senere stod fadder til familiens første barn.

Børneflokken i Vesterbølle 1905
Bagerste række, fra venstre mod højre: Anine (Ninna) og Jens
Midterste række, fra venstre mod højre: Søren, morfar med Vilhelm på skødet, mormor med Niels Kristian på skødet, Valdemar og Karl
Forreste række, fra venstre mod højre: Johanne (min mor) og Lisbeth

Familiens midler var – i alt fald så længe min morfar levede og endnu adskillige år frem – meget små. Men jeg har altid fået fortalt, at mormors evne til at få noget ud af al ting var uovertruffen og ofte imponerede hendes omgivelser. Min mor sagde ofte, at hverken hun eller hendes søskende nogensinde havde oplevet at gå sultne i seng.

Nu hører det naturligvis med til historien, at de 9 børn på intet tidspunkt var hjemmeboende alle sammen. Men der var alligevel nok at gøre for mormor i en dagligdag med mange pligter.

Mor gengav ofte forskellige situationer hjemme fra Vesterbølle. Hvordan der med flere ugers mellemrum blev bagt i den store ovn, der havde sin placering i bryggerset. Det er ikke svært at forestille sig, at rugbrød til nød kunne bevare sine kvaliteter efter flere ugers opbevaring, hvorimod sigtebrød og hvedebrød hurtigt blev tørt for slet ikke at tale om kage, der kun holdt sig frisk i få dage.

Mor citerede ofte den ordsprogsagtige vending: *"Lillejuleaften er kagen aldrig tør"*. Den sidste store bagedag lå formentlig ganske tæt på jul.

Jeg er ikke i tvivl om, at mormor på flere områder havde gået i en god skole. Det gælder ikke alene bagningen, som hun vel ikke mindst havde lært i huset hos bageren i Vesterbølle.
Men som nævnt havde hun heller ikke for ingenting været mejerske i flere år. Hygiejnen stod højt både omkring mad og børn.

Mor har fortalt, at hun og hendes søskende om sommeren blev taget med udenfor lørdag aften. Der var heller ikke meget plads i det lille bryggers. De blev så grundigt skrubbet og vasket i en træbalje, så de kunne være rene og pæne til søndag.

Selvom familiens 9 børn som nævnt ovenfor ikke alle boede hjemme på samme tid, var der alligevel behov for mange sovepladser til de mindreårige børn.
Men det var der råd for, eftersom mine bedsteforældre – som så mange andre familier på den tid – havde en slagbænk.

Dette specielle møbel var om dagen slet og ret en bænk med et mindre antal siddepladser. Men om aftenen blev kassen i bunden af slagbænken trukket ud, og forsynet med sengetøj var der så soveplads til 4 mindre børn – 2 i hver ende. Mormors slagbænk var efterhånden blevet noget slidt af mange års brug og er senere blevet restaureret. Den er endnu i familiens eje og gør sin nytte – dog ikke som barneseng.

Min mor har fortalt, at hendes brødre kom ud at tjene på de omkringliggende gårde, når de var 9 år gamle og stadig gik i skole, medens de 3 piger først kom hjemmefra, når de var fyldt 14 år. Der var naturligvis også – gennem alle årene – brug for en halvstor pige til at se efter de mindre søskende.

At drengene kom tidligt ud var ikke på nogen måde usædvanligt. Fra samtiden er der eksempler på, at drenge kom hjemmefra, allerede når de var fyldt 5 år. Sådanne små fyre fik næppe nogen løn – måske et par træsko for sommeren – men de fik naturligvis kosten, hvor de var fæstet – en udgift som hjemmet så blev sparet for.

Men så tidligt kom mine morbrødre altså ikke hjemmefra. Og jeg mener at kunne huske, at det var med en vis stolthed, at min mor sagde, at hendes brødre først kom hjemmefra, når de var fyldt 9 år.

De kom altså ud at tjene på et tidspunkt, hvor der endnu var 5 år tilbage med skolegang og lektielæsning, hvortil kom at der i det sidste skoleår var den dengang krævende konfirmationsforberedelse, der også skulle passes.

Min morbror Valdemar har fortalt, at han – på en gård, hvor han tjente - skulle udføre forskelligt arbejde, inden han gik i skole. Og han blev derfor vækket meget tidligt – så tidligt, at han åbenbart var faldet i søvn henne i skolen. Kammeraterne morede sig og drillede ham. Men læreren sagde blot: *"Lad ham bare sove – han har været tidligt oppe."*

Så vidt jeg kan skønne, synes mine morbrødre ikke at have været udsat for direkte overlast. Men dagene har været lange, og arbejdet ret så strengt. Der har ikke været tid til leg, og dagligdagen har næppe budt på mange opmuntringer eller særlig opmærksomhed.

En anden af mine morbrødre – jeg husker ikke hvem - har fortalt, at der en aften var gæster til kaffegilde i den gård, hvor han gjorde tjeneste.
Da det var ved vintertide, sad han i køkkenet indtil sengetid. Varme på karlekamrene hører en meget senere tid til.
Og han oplevede at se, hvordan fade med smurte boller, kringle og lagkage blev båret ind i stuen, uden at det faldt nogen ind, at den niårige tjenestedreng i køkkenet nok gerne ville have smagt på herlighederne. Og selv havde han ikke mod til at bede om noget.
Jeg er overbevist om, at denne tildragelse er korrekt overleveret, men jeg kan ikke afgøre, i hvor høj grad den har været typisk.

Ved morfars død i 1910 måtte meget blive anderledes. Efter gældende regler indgav mormor en *"begæring om i sin enkestand at måtte hensidde i uskiftet bo"*.
Og et officielt dokument fra *"Rinds Herreds skifteret"*, dateret så sent som juni måned 1913, gav efterfølgende mormor denne nødvendige tilladelse.

Men det var jo kun den juridiske side af sagen. Dertil kom så det mere praktiske.

Nu var det blevet nødvendigt med en voksen eller i alt fald halvvoksen søn hjemme for at klare arbejdet med ejendommen.
Og i de følgende mange år skiftedes drengene til at være hjemme ved mormor og moster Lisbeth, der nok er den af søskendeflokken, der har tilbragt de fleste ungdomsår i Vesterbølle.

Folketællingslister samt brevkort, der er blevet bevaret i familien, gør det i nogen grad muligt at finde frem til hvem af "drengene", der var hjemme hos mormor de forskellige år.

Mormors første år som enke - belyst gennem familiebilleder

Det ældste og meget interessante billede stammer fra sommeren 1914, hvor min næstældste morbror, onkel Karl, blev gift i Funder ved Silkeborg. Ved den lejlighed var familien fra Vesterbølle repræsenteret af dem, der - foruden mormor og brudgommen - havde alder til at deltage i en bryllupsfest, Det var i aldersrækkefølge: Mors ældste bror, Jens, mors ældste søster, Anine – senere kaldet Ninna - den tredjeældste bror, Søren, min mor, Johanne, og endelig morbror Valdemar.

Ved den lejlighed blev der naturligvis – som skikken var – taget et billede af alle bryllupsgæsterne – inkluderende endog kogekone og serveringspersonale. Dette mere "officielle" bryllupsbillede vil naturligt blive omtalt i afsnittet om min onkel Karl og tante Petrea. Men desuden blev der taget et separat billede af mormor med 2 af hendes børn på hver side. Kun den ældste bror, Jens, mangler på dette billede. Men ellers ser vi fra venstre mod højre: Onkel Søren, Johanne (min mor), mormor, moster Anine (Ninna) og morbror Valdemar.

Mormor med 4 børn, fotograferet i Funder skov 1914

Billedet er taget i udkanten af Funder skov og er formentlig blevet fremstillet

i en del eksemplarer, som så er blevet anvendt som brevkort og sendt til familie og venner. Kortet her er blevet sendt som en fødselsdagshilsen til moster Sine på hendes fødselsdag det følgende år og rummer denne tekst: *"En hjertelig lykønskning i anledning af din fødselsdag den 11-3-1915."*

På kortet er der – ikke overraskende – skrevet et bibelord fra Davids Salmer 86-11: *"Lær mig Herre din vej. Jeg vil vandre i din sandhed. Vend mit hjerte mod dette ene, at frygte dit navn."*
Teksten, som henvender sig til moster Sine, er som følger: *"Kære søster. Du kender vel nok disse 5 personer, som kommer og vil gratulere. Vi er taget i udkanten af Funder skov, da vi var til Karls bryllup. Vi fik også et stort billede af hele (alle) bryllupsgæsterne og brudeparret – det kan du få at se, når du kommer."*

Vi må gå ud fra, at kortet også blev sendt til moster Sine og har ingen forklaring på, at det er kommet tilbage til min mormor eller min mor, men der er som nævnt andre eksempler på, at moster Sine har sendt breve og billeder tilbage til afsenderen.

Det næstældste billede er taget hjemme i mormors lille stue, hvor vi ser min moster Lisbeth, min morbror Niels Kristian, min onkel Søren og mormor siddende omkring bordet, der er dækket med en meget fornem håndbroderet dug. På bordet er anbragt en række indrammede familiebilleder samt en fin glasvase. Der er helt tydeligt lagt vægt på at vise stuen fra sin smukkeste side, og det er også helt sikkert, at de 4 familiemedlemmer er iført stadstøjet, f.eks. kan der næppe være tvivl om, at den unge morbror Niels Kristian sidder i sit konfirmationstøj.

Billedet er formentlig taget ved en festlig lejlighed, men er vanskeligt at datere. Vi befinder os i alt fald efter oktober 1918, hvor Niels Kristian blev konfirmeret. Men sammenligner vi billedet med det billede, der formentlig blev taget umiddelbart efter morbror Vilhelms konfirmation i 1915, og som er placeret i afsnittet om Vilhelm Mikkelsen, er det påfaldende, at moster Lisbeth her ser væsentlig yngre ud end på billedet fra mormors stue. Vi må derfor gå ud fra, at dette billede er taget mindst et par år efter Niels Kristians konfirmation.

Vi ved i øvrigt, at min onkel Søren, der omkring 1920 fik ansættelse som portør ved Aars station - både før og efter sit giftermål - ofte på sine fridage

cyklede den ganske lange vej (14-15 km.) til Vesterbølle for at give en hånd med i barndomshjemmet. Der er altså intet til hinder for, at billedet kan være taget omkring 1920 eller lidt senere.

Mormor sammen med Lisbeth, Niels Kristian og Søren

Et endnu senere billede viser min mormor sammen med sine 9 børn. Mormor havde 3 døtre, der alle blev gift, men kun det ene bryllup blev holdt i barndomshjemmet i Vesterbølle. Som det også nævnes i afsnittet om min ældste moster, Anine - kaldet Ninna - blev hendes beskedne bryllup holdt 28. november 1926, kun med den allernærmeste familie som deltagere. Og det var derfor muligt at rumme alle gæster i mormors lille stue.

Ved den lejlighed blev der – som det også nævnes i afsnittet om moster Ninna - taget 2 billeder, dels af brudeparret og alle bryllupsgæsterne, dels af min mormor og hendes 9 børn. Af tekniske grunde er begge billeder taget udendørs med stuehusets væg som baggrund.

På det sidstnævnte billede ser vi mormors 6 sønner – fra venstre mod højre: Morbror Vilhelm, morbror Valdemar, onkel Jens, morbror Niels Kristian, onkel Karl og onkel Søren – og i forreste række ser vi bruden, moster Ninna og mormor flankeret af Johanne (min mor), til venstre og moster Lisbeth, til højre.

Mormor og hendes børn ved Anine (Ninnas) bryllup 1926
Bagerste række, fra venstre mod højre: Vilhelm, Valdemar, Jens, Niels Kristian, Karl og Søren. Forreste række, fra venstre mod højre: Johanne (min mor), Anine (Ninna) (bruden), mormor og Lisbeth

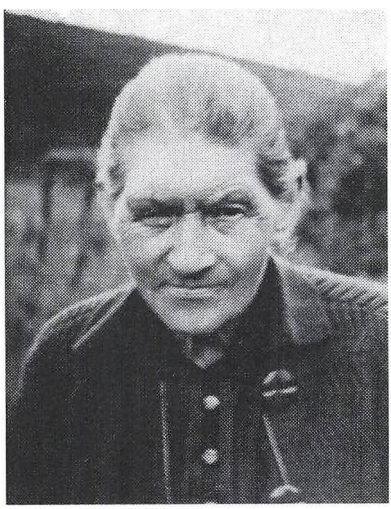

Mormor er utvivlsomt fotograferet indtil flere gange efter 1926 – måske ikke alene så dog sammen med forskellige familiemedlemmer. Men i denne sammenhæng sluttes billedkavalkaden med et billede af mormor som ældre, uden at det dog er muligt at fastsætte noget årstal. Men det ses tydeligt, at hun er blevet indhentet af de grå hår.
Og det er det billede af min mormor, der har sin faste plads i min erindring.

Mormor som ældre

Børneflokken efter 1930
Med min morbror Valdemars bryllup i 1930 var i alt 7 ud af den store børneflok efterhånden blevet gift og havde fået deres eget hjem.

Og da familiens næstyngste, min morbror Vilhelm, blev enkemand så tidligt som i 1936 og alene med min fætter Robert på bare 6 år, forlod min moster Lisbeth barndomshjemmet for at blive husbestyrerinde hos sin yngre bror og hans mindreårige dreng. En plads som hun samvittighedsfuldt bestred i 9 år.

De næstfølgende mange år – helt frem til 1944 – boede mormor så på ejendommen sammen med min yngste morbror, Niels Kristian, der drev ejendommen, medens mormor tog sig af alt indendørs, selvom hun efterhånden var godt op i årene.

Min mor var den midterste af de 9 børn, omgivet af 3 ældre brødre og 1 ældre søster opad og 3 yngre brødre og 1 yngre søster nedad. Og pudsigt nok sætter denne fordeling sig spor i mine søskendes og mine benævnelser af mors brødre.

Uvist af hvilken grund hed det altid onkel Jens, onkel Karl og onkel Søren, medens det lige så sikkert hed morbror Valdemar, morbror Vilhelm og morbror Niels Kristian.
På søstersiden hed det naturligvis moster Ninna og moster Lisbeth.

De fleste – men ikke alle – i søskendeflokken sluttede helt op om den kristendomsopfattelse, som blev forældrenes livsgrundlag efter de store vækkelser i Himmerland i begyndelsen af 1890'erne. Men forskellene med hensyn til kirkeligt ståsted slog aldrig noget skår i det stærke familiesammenhold.

Og alvoren, den store arbejdsomhed og stærke pligtfølelse blev alle de 9 børns bagage, uanset om de sluttede op om hjemmets kristendomsopfattelse. Der kan ikke herske tvivl om, at de alle havde fælles normer, som de så efterfølgende søgte at bibringe deres børn.
Som de senere afsnit fortæller, var det dog kun de 6 ud af børneflokkens 9, der selv fik børn og således førte slægten videre.

Men selvom alvoren og strengheden var i højsædet hos dem alle, var der i høj grad plads til lune, smil og den gode historie.

Dermed være naturligvis ikke sagt, at min mors søskende var ens. Selvfølgelig var der forskelle. De havde hver deres egen personlighed og deres eget temperament, hvad jeg vil forsøge at godtgøre i de efterfølgende 9 afsnit om mor og hendes 8 søskende. Her har jeg alene tilstræbt at beskrive sammenhænge og situationer, som bidrager til en karakteristik af de pågældende. Det har hverken været muligt - og altså heller ikke tilsigtet - at give en helt detaljeret beskrivelse af deres - for de flestes vedkommende – lange liv fra vugge til grav.

På besøg hos mormor

Som barn har jeg ofte besøgt mormor om sommeren – enten alene eller sammen med mine forældre og søskende og andre fra mors familie.
Jeg husker endnu enkelte sådanne familietræf, hvor hele den store familie – eller flertallet af den - dukkede op sådan en sommersøndag.
I dag forstår jeg næsten ikke, hvordan det lille stuehus kunne rumme så mange. I alt fald var man afhængig af, at vejret var så godt, at en stor del af arrangementet kunne foregå udendørs.

Men allerbedst husker jeg mine "enebesøg" hos mormor og morbror Niels Kristian. Og jeg husker også, at jeg bestemt ikke var begejstret, når jeg – som det hed sig – skulle "på sommerferie hos bedstemor i Vesterbølle", men jeg forstod instinktivt, at det ville såre min mor meget, hvis jeg gjorde ophævelser.

Selve rejsen op til mormor var noget af et projekt. Sammen med mor steg jeg på en rutebil nede på hovedvej 13 og kørte så den korte tur til Viborg.
Når vi var kommet så langt, skulle vi bare finde rutebilen, der kørte til Himmerland. Og mor gav så chaufføren, der hed Vinter, besked om at sætte mig af ved bedstemors vej.
Det var dengang, en rutebilchauffør vidste næsten alt om sine passagerer, og han vidste selvfølgelig også, hvor de forskellige børns bedsteforældre boede.

Min mor har formentlig haft diverse små ærinder i Viborg, inden hun tog rutebilen hjem til Almind. Og jeg kørte så med Viborg-Farsø-Hornum rutebilen indtil vi – med mange stop undervejs – nåede til mormors vej godt og vel en kilometer nord for Vesterbølle by. Her blev jeg sat af, og herfra var der adskillige hundrede meter op til ejendommen. Men jeg kendte jo vejen, og bagage havde jeg ikke meget af.

Når jeg på forhånd var meget lidt begejstret for at skulle "på ferie" hos mormor,

skyldtes det ikke, at jeg blev sat til at bestille noget. For jeg skulle kun lave det, jeg selv havde lyst til, så det var faktisk lettere end hjemme. Men jeg var jo borte fra legekammeraterne, og så var der jo også det, at der ligesom hvilede en alvorstung atmosfære over alting.

Hjemmet hos mormor var præget af en meget alvorlig – egentlig lidt streng – kristendom. Bordbøn før og efter hvert hovedmåltid var en selvfølge, men det kendte jeg alt sammen hjemmefra. Men mormor holdt også aftenandagt.

Specielt husker jeg en aften under et sådant besøg, hvor moster Ninna også var hjemme i Vesterbølle. Bedstemor knælede ned ved sin stol – og det gjorde vi andre så også – og bad først en fri bøn, hvor hun kom vidt omkring, og sluttede så med et Fadervor.

Det var anderledes end hjemme, hvor vi naturligvis også altid bad Fadervor ved sengetid. Mormors andagt gjorde mig dog ikke utryg. Tværtimod. Jeg kan endnu - for mit indre øre – høre mormor, når hun med sit himmerlandske tonefald bad til Gud om, *"at Du vil tage os i Din hånd"*. Nok styrkede det min opfattelse af, at kristendom er alvor. Men jeg forstod også, at der var én, der passede på os.

Fra et af disse besøg hos min mormor husker jeg en tildragelse, som endnu står klart i min erindring.
Søndag eftermiddag ville mormor besøge en gammel kone ved navn Stine, som boede i et lille hus endnu længere ude på Vesterbølle hede.

Jeg skulle naturligvis med, og mens vi gik langsomt ud over lyngbakkerne, fik jeg diverse formaninger om at opføre mig pænt, hvad jeg naturligvis også plejede at få derhjemme, når jeg skulle med "i byen".

Det var midsommer, og en stærk varme fra en brændende sol satte sine spor hos os begge på den ret lange tur gennem lyngen, hvor der ingen steder var skygge.
Mormor blev utilpas, og da vi nåede det ensomt beliggende hus, nærmest vaklede hun ind ad døren og bad straks om et glas vand.

Da hun var kommet lidt til sig selv, kom hun og den gamle Stine meget naturligt til at tale om et dødsfald, som havde fundet sted inden for de sidste par dage.

En såkaldt hestetrækker – formentlig en person på samfundets skyggeside, der mere eller mindre levede af de småbeløb, han kunne tjene ved at trække heste til og fra marked – var under sit arbejde faldet død om, og avisen havde skrevet noget om, at dødsfaldet formentlig var sket på grund af den meget stærke varme.

Det var godt, at det samme ikke var sket med mormor. Men under den videre samtale var de 2 kvinder helt enige om, at døden ikke var det værste, *"når vi blot fik lov at gå gennem perleporten"*.
Skønt jeg selv er opvokset i et godt indre missionsk hjem, tror jeg, det var første gang, jeg rigtig forstod ordet *"perleporten"*, der siden blev så velkendt både i den religiøse sang og i litteraturen.

Det hører med til historien, at alt dog ikke var alvor og strenghed. Jeg må åbenbart have levet op til mormors standard for god opførsel, for under kaffebordet fik jeg – indtil flere gange – at vide, at jeg gerne måtte spise løs af Stines hjemmebag.

Fastelavnsmandag i Vesterbølle
Blandt mine mange erindringer fra Vesterbølle er også mindet om en meget speciel fastelavnsmandag.

Forhistorien er, at vi hjemme i Gl. Almind på et tidspunkt i 1930'erne havde en tjenestepige, der hed Magda, og som var fra Vesterbølle. Min mor kendte – som naturligt var – hendes forældre, og hun har nok været udvalgt til jobbet som barnepige for mig og mine 2 søskende.
Jeg husker alle vore tjenestepiger fra de år, min mor var hjemmesygeplejerske på fuld tid. Men Magda var noget ganske særligt – højt elsket af både mine forældre og vi tre søskende.

Jeg ved egentlig ikke, hvorfor hun forlod os. Måske ønskede hun nye udfordringer, hvor hun kunne lære noget mere? I alt fald tog hun en plads på Aarhusegnen. Men vi bevarede forbindelsen. Magda skrev flittigt og huskede altid vore fødselsdage.
Et par år senere fik vi den sørgelige meddelelse, at hun var død på Hammel sygehus efter en mindre og almindeligvis ikke livsfarlig operation. Jeg husker endnu både hendes død og den dag, min mor tog af sted til hendes begravelse. Det var triste dage for os alle hjemme i Gl. Almind.

I de følgende ret mange år havde vi fortsat kontakt med hendes familie. Hendes far var håndværker og boede sammen med sin kone og Magdas søskende i et lille hus inde i Vesterbølle by klos op ad det store stendige, der omgiver kirkegården.

Og et år, da min bror og jeg var "på ferie" hos mormor, blev vi så inviteret af Magdas halvvoksne søstre til at holde fastelavnsmandag inde i landsbyen.
Vi må jo nok have overnattet hos Magdas familie – jeg husker det bare ikke.
Derimod husker jeg meget tydeligt, hvordan vi – udstyret med flotte, hjemmelavede fastelavnsris – i nattens mulm og mørke drog fra gård til gård og vækkede beboerne både med sang og fastelavnsris.

Ritualet var hvert sted det samme. Vi banede os vej til gårdens soveværelse og vækkede mand og kone – jeg husker ikke, om vi også vækkede andre.
Vi blev alle vegne mødt med smil og godt humør og beværtet på det rigeligste fra et enormt fad med fastelavnsboller. Og det blev til adskillige besøg og mange fastelavnsboller, inden turen gik tilbage til Magdas hjem.

Så mange år efter kan jeg jo nok undre mig over, at alle døre var åbne, og at vi alle steder fik en på det nærmeste storslået modtagelse. Det siger mig, at turen utvivlsomt har været godt forberedt af Magdas søstre, og at de besøgte gårde nok også har været "håndplukkede". Men det gjorde jo ikke oplevelsen ringere.

Kristendom og politik
For mormor gjaldt det i ekstrem grad, at "Vort borgerskab er i himlen" - det var det allervigtigste. Men det betød så sandelig ikke, at hun lod hånt om den dennesidige tilværelse. Dertil var udfordringerne for mange.

Hun var naturligvis helt fortrolig med Indre Missions klassiske lærepunkter som f.eks. skellet mellem troende og vantro og talen om frelse og fortabelse. Og hun bestred næppe heller rigtigheden af dette enten-eller. Men hun var hverken fanatisk eller fordømmende. Hun var ikke i tvivl om, at dommen hører Gud til.

Jeg husker en situation, hvor talen faldt på en af hendes svigersønner. Familiens ældste datter, moster Ninna, blev – som det også nævnes efterfølgende - efter en hed forelskelse gift med en forholdsvis ung mand på et tidspunkt, hvor hun selv for længst havde passeret de 35 år.

Desværre viste det sig, at denne svigersøn, Osvald, var sindslidende i svær grad. Det blev ret hurtigt nødvendigt med en indlæggelse på det, vi dengang kaldte sindssygehospitalet i Viborg, hvor han var patient resten af sin levetid og efter nogle år fik det så dårligt, at der ikke længere var nogen mening i at besøge ham på hospitalet.

Men mormor havde ikke glemt ham. Hun bragte uopfordret hans navn på bane, en gang jeg var på en af de nævnte sommerferier hos hende.
Osvald havde jo ikke i særlig grad været interesseret i kirke og kristendom. Men mormor mente nu nok, han ville bestå på dommens dag.

Jo, for han havde en gang sagt, mens de under et af hans besøg i Vesterbølle sad og iagttog et legende barn, at han ville ønske, han var sådan et barn, for så ville han gøre mange ting anderledes.
Mere end 2 generationer senere må jeg så i dag konstatere, at min gamle mormor virkelig havde forstået, hvad der er det centrale i kristendommen.

I det hele taget tror jeg, min mormor var velbegavet. Hun både læste og skrev udmærket, selvom hendes håndskrift kunne være vanskelig at tyde.
Hun skrev et hav af breve og kort til den store familie, og hun fulgte godt med i, hvad der rørte sig i tiden. Hun var velorienteret på mange områder og havde – efter alt at dømme – modtaget en solid skoleundervisning.
Men hun havde aldrig mødt faget geografi, hvad der kunne gøre det vanskeligt for hende at følge med, når samtalen i familien kom til at dreje sig om fremmede lande og steder.

Man kunne måske få det indtryk, at mormor var humørforladt og blottet for enhver form for humor. Det var faktisk ikke tilfældet. Hun kunne godt more sig på sin egen stille måde, når der blev fortalt noget morsomt, eller hvis der opstod en pudsig situation. Men det var nok strengheden, alvoren og pligtfølelsen, der dominerede i hendes dagligdag.

Familien synes ikke at have været særlig politisk interesseret, hverken i morfars tid eller senere, da mormor blev alene. Tiden var beslaglagt af kampen for tilværelsen.
Avis var der ikke penge til de første mange år, og der var langt til naboer og altså ikke mange at diskutere med i det daglige.

Men jeg ved, at mormor altid stemte ved valgene. Hun følte selv, at hun manglede indsigt, og derfor spurgte hun skolelæreren til råds med hensyn til det politiske. Han var en udmærket mand og meget aktiv i lokalsamfundet. Ham havde hun tillid til.

Som så mange lærere dengang – og senere – var han radikal, og så stemte mormor også på Det radikale Venstre – i alt fald de første mange år, indtil hendes sønner begyndte at blive politisk bevidste.
Min mor har fortalt, at hun for øvrigt også stemte på Det radikale Venstre, da hun 25 år gammel fik stemmeret. Så skolelæreren i Vesterbølle må have virket meget overbevisende.

Opbrud fra Vesterbølle
Efter at have levet 57 år af sit liv i på ejendommen i Vesterbølle måtte mormor i forbindelse med Niels Kristian og Olgas bryllup 1944 bryde op og flytte ind i en lejlighed i det nærliggende Gedsted.

Olga og Niels Kristian købte en ejendom i Svingelbjerg, og hjemmet i Vesterbølle, hvor mor og alle hendes søskende var født, måtte sælges til anden side.

Når mormor valgte at flytte til Gedsted, skyldtes det som nævnt nok især, at hendes søster, min mors moster Sine, havde taget ophold her hos deres niece, mors kusine, "Mille", hvor hun blev passet frem til sin død i sommeren 1950.

Sammen med min bror var jeg på besøg hos mormor i sommeren 1944 på et tidspunkt, hvor flytningen var berammet. Og jeg husker, at hun var både angst og urolig på grund af det, som forestod, hvad hun også gav udtryk for overfor sognepræsten, som kom på besøg en eftermiddag.

Jeg husker også, at hun sagde – indtil flere gange – i de dage, vi var der: *"Nu må I alle sammen bede for bedstemor."* Jeg var kun 14 år og husker tydeligt, at jeg undrede mig over, at sagen kunne være så alvorlig, som mormor gav udtryk for. I alt fald ikke så alvorlig, at det var nødvendigt at bede for mormor.

Det lå helt sikkert udenfor en 14 år gammel drengs horisont, hvad det ville sige at forlade et sted efter så mange år og med så mange minder.

Husmandsstedet i Vesterbølle blev solgt til et ægtepar, hvor manden havde sin

hovedbeskæftigelse uden for hjemmet og derfor ikke havde det store overskud til ejendommens drift og vedligeholdelse.

Jeg husker, at min mor og nogle af hendes søskende besøgte deres gamle hjem i efteråret 1951. De blev godt modtaget, men forlod det alligevel med en lidt forstemmende følelse af, at meget var blevet anderledes.
Mor skriver i dagbogen 11-10-1951 om denne familietur til Himmerland:
"Jeg mødtes med dem alle fra Tvis og Linde i Viborg, vi kørte over Klotrup, drak formiddagskaffe og (fik) middag, derefter til Vesterbølle kirkegård med blomster til gravene og om ad det gamle hjem – men det er ikke mere vort hjem, kan vi se, det er ikke mors dygtige, sirlige hånd mere, der ordner."

Jeg husker ikke, til hvilken pris ejendommen blev solgt, men det står fast, at min mormor efterfølgende gav samtlige sine 9 børn 500 kr. som forskud på arv. Det lyder ikke af meget.
Men vi skal jo her – mere end 2 generationer senere - gange med mindst 40 måske 50.

Det må jo heller ikke glemmes, at det – sammenlignet med forholdene ved indflytningen i 1887 – var en stærkt forbedret ejendom, der nu gik over på andre hænder.
Der var købt jord til, og det meste af lyngen var forsvundet. Der var bygget til, og besætningen var mere end fordoblet, ligesom der var 2 stærke heste.

De nye tider nåede dog også husmandshjemmet i Vesterbølle. Nogle år efter min mormors død fandt et nyt ejerskifte sted. De gamle bygninger blev nedrevet eller ombygget, og jorden fik lov at ligge hen som naturgrund. Sådan er situationen i dag, hvor der er gået mere end 2 generationer, siden min mormor forlod sit gamle hjem.

Mormors tid i en ikke alt for velegnet lejlighed i Gedsted blev forholdsvis kort. Allerede hen på foråret 1946 stod det klart for hendes børn, at der måtte træffes en anden ordning. Mormor kunne ikke klare sig alene længere.

Det kom derfor på tale, at hun skulle tage ophold hos os hjemme i Gl. Almind. Jeg husker med stor tydelighed, at der blev holdt "familieråd" om sagen. På et tidspunkt, hvor vi alle 5 var hjemme, tog min mor sagen op til drøftelse.

Egentlig ved jeg ikke, hvorfor hun ville høre vores mening. I sidste instans måtte det vel være mor og far, der bestemte, om de ville eller kunne have mormor boende med alt, hvad det indebar.

Mine søskende, husker jeg, gjorde ingen indvendinger mod, at mormor skulle flytte ind. Men jeg, der var en "Rasmus modsat" – endda i svær grad – gik stærkt imod – formentlig uden nogen form for argumentation. Arrangementet ville jo ikke blive nogen belastning for mig.

Min far, som senere skulle vise sig at blive bedstemors stærkeste støtte og hjælper, sagde: *"Bare bedstemor kan finde sig i at være her."* Han var altså ikke imod, men anede, at der kunne blive problemer.

Jeg var stadig imod, indtil mor fortalte en lille tildragelse fra den nærmeste familie, som hun selv havde været vidne til. En gammel moster havde gennem en længere periode været i samme situation som nu mormor. Og hun cirkulerede nu mellem sine døtre – 8-14 dage hvert sted – og så videre til den næste.

På den dag, min mor var på besøg, havde datteren, hvis tur det var til at tage sig af moderen, netop fået brev fra søsteren med besked om, at hun af forskellige grunde blev nødt til at beholde deres mor en uge længere end berammet. Og hun gav nu højlydt – og i moderens nærværelse – udtryk for sin utilfredshed: *"Nu havde hun netop set frem til at blive lidt alene i fred og ro, og nu skulle det hele så hænge på hende endnu en uge."*

Og mor fortalte videre: *"Og da jeg så hen på moster, så sad hun og græd. Da lovede jeg mig selv, at det aldrig skulle ske for vores mor."* Den lille beretning – sammenholdt med, at jeg kunne høre, at min mors stemme var ved at knække over – fik mig naturligt nok til at opgive enhver modstand mod planen.

Mormor ankom så en dag hen på sommeren, Jeg husker tydeligt, at jeg ikke var hjemme, da hun og flyttelæsset ankom. Men da jeg lidt senere kom hjem, gav mor mig med stærk stemme besked på straks at gå ind og sige "god dag" til bedstemor.

Mormor i Gl. Almind

Mormors indflytning hjemme i Almind nødvendiggjorde et par omrokeringer i det ikke særlig store stuehus. Soveværelset med dør ud til køkkenet blev indret-

tet som mormors stue. Mine forældre måtte tage til takke med det største af de 2 små loftsværelser, og mine søskende og jeg måtte deles om det andet loftsværelse, når vi overnattede hjemme.

Selvom jeg for det meste kun var hjemme i ferierne i de 4 år, mormor var en del af husstanden, har jeg en klar erindring om, hvordan hun var på sine gamle dage.
Mormor var et stemningsmenneske. Hendes humør og oplagthed var meget svingende, hvad jeg f.eks. har fundet et pudsigt udtryk for i mors dagbog. Hun skriver 14-10-1949: *"Bedstemor har været inde hos gartner Madsen, kom med roser, skønne så længe de varer, bedstemor blomstrer også for tiden, så længe det varer."* Det varede dog nogle dage. For mor skriver videre mandag 17-10: *"Bedstemor stadig i højt humør."*

Men så var der også dage – og det var nok de fleste – hvor hun holdt sig i sin stue – ofte under dynen. Og på sådanne dage, hvor mormor, som mor ofte udtrykker det i dagbogen, *"var gået i hi"*, så vi hende ofte slet ikke.

Kemien mellem mor og mormor var nok ikke den bedste. Det var et møde mellem 2 stærke viljer. Min mor, som i sine velmagtsdage var et meget udadvendt menneske, havde svært ved at forlige sig med, at mormor sådan bare lå hen i uvirksomhed og holdt sig for sig selv uden at være en del af familiens dagligdag. Det ville hun bedre have kunnet forstå, da hun selv kom i den samme alder.

Så gik det meget bedre med min far, som forud for mormors flytning havde været usikker på, om hun nu også kunne falde til hos os. Min far gjorde i alt fald sit til, at projektet skulle lykkes. Jeg husker en pudsig situation, som ofte gentog sig. Mor var tit ude i sin funktion som hjemmesygeplejerske, og det var ofte far, der måtte tage sig af aftensmaden. Så "lindede" han døren til mormors lille stue og sagde: *"Hvad vil du ha' bedstemor?"* Jamen, mormor ville da ingenting ha'. Og hver gang smurte far 3 halve stykker rugbrød med husets bedste pålæg og gik ind med dem til hende. Og hver gang blev der spist op.

Fars tjenstvillighed og tålmodighed blev i høj grad udsat for slid, men den slap ikke op. Hvor ofte har jeg ikke hørt ham sige: *"Jamen, det var da ikke at forlange"*, når talen faldt på, hvad mormor ikke kunne huske, ikke kunne finde ud af eller ikke havde mod på. Det var ikke helt med urette, når en af mine mor-

brødre ved mormors begravelse kunne sige, at far havde gjort mere for mormor end hendes egne drenge.

Men mormor havde som nævnt også en anden side. Der var dage, hvor hun kunne det hele.
Hjemme i Almind havde vi i forsommeren et mylder af forskelligt fjerkræ. Høns der lå på gåseæg – undertiden også andeæg. Og efterfølgende gæslinger og – sjældnere – ællinger i bure. Hertil kom så et større antal daggamle kyllinger, som vi fik leveret fra et rugeri.
Og jeg husker tydeligt sommerdage, hvor mormor kunne gå ude og ordne fjerkræ til langt ud på aftenen. Eller hun kunne sidde ude i solskinnet på sin stol og være ivrigt optaget af at hjælpe til med forskellige ting. Således fortæller mor et par gange i sin dagbog, at *"bedstemor gør hyben og tyttebær i stand."*
Ja, et enkelt sted i dagbogen, 8-10-1949, fortæller mor endog, at bedstemor er taget ud på en længere markvandring: *"Far har travlt med efterårsarbejdet, sår rug, bedstemor går ud og ser derpå, ud i heden."* Bedstemor var ikke gammel landmand for ingen ting. Når kræfterne og oplagtheden var til det, ville hun gerne følge med i årets gang i landbruget.

På sine helt store dage kunne mormor endog tage på små udflugter til hjemegnen i Vesthimmerland, hvad mor har flere noteringer om i dagbogen. Selvom hun almindeligvis var meget lidt udadvendt, kunne hun alligevel klare at tage en rutebil fra Almind til Viborg og tage videre nordpå.
Engang opdagede vi - helt tilfældigt – at hun på en varm sommerdag endog var gået ind i rutebilstationens restaurant og havde bestilt en sodavand i pausen, inden hun skulle videre med en anden rutebil. Mormor var så gammeldags klædt, at det kunne ses langt væk, så det har været et festligt skue at se denne gamle kone manøvrere sig ind på restauranten.

Selvom mormor hjemme i Almind mest holdt sig for sig selv, kom der en hel del gæster gennem de 4 år. Nabokonerne og også nogle af konerne fra Indre Missions samfund var flinke til at besøge hende og kom ofte til lidt formiddagskaffe. Og bedstemor gik – ind imellem – også selv på besøg hos de nærmest boende. Og da hun blev syg, fik hun stadigvæk besøg af både nabokoner og koner fra samfundet.

Men de kæreste gæster var forståeligt nok mormors børn og børnebørn, og jeg tør nok sige, at dørene hjemme i Almind gik på "lette hængsler". De kom alle

sammen – de 8 børn, der boede i en rundkreds omkring Almind: Aars, Klotrup ved Aalestrup, Ørum ved Viborg, Aarhus, Lysbro ved Silkeborg, Herning, Holstebro og Linde ved Holstebro. Men de 8 børn og deres ægtefæller var ikke de eneste. En meget stor del af de i alt 20 børnebørn, nogle også med ægtefæller, besøgte os hjemme i Almind gennem de år, mormors ophold varede.

Selvom de mange gæster – målt med en senere tids alen – vel ikke blev beværtet fyrsteligt, så var det både tidkrævende og bekosteligt for mine forældre at være værter ved så megen selskabelighed. Tiden lå jo mere end en generation, før bordvinen holdt sit indtog, og rejer og laks var heller ikke nået ud på landet endnu.
Men det var gode, solide retter som flæskesteg, stegt kylling, hønsefrikassé og som efterret frugtgrød og æblekage. Dertil kom kaffebordet med ret så mange slags kage. Ingen gik sultne fra bordet efter et besøg hos mormor i Almind.
Nok fik mine forældre hele mormors aldersrente, men nogen overskudsforretning var det så vist ikke.

Almindeligvis indfandt årets mange gæster sig 2-3 stykker ad gangen. Det var anderledes, når bedstemor havde fødselsdag. Så nærmest væltede det ind med både børn og børnebørn.

Mors dagbog indeholder f.eks. en lille beretning om bedstemors 84 års fødselsdag 11. april 1949. Mor var selv blevet syg og efter lægens påbud sengeliggende i små 14 dage. Og hun var stort set uarbejdsdygtig. Desto mere var der at gøre for den øvrige familie, og min tante Sofie fra Ørum måtte indkaldes som assistance. Dagbogsnotitserne er nærmest skrevet i telegramstil, men giver alligevel et godt indtryk af de mange fortravlede aktiviteter, der blev sat i værk for at give fødselsdagsbarnet og hendes store familie en så festlig dag, som det nu var muligt under de givne omstændigheder.
Fødselsdagen blev da også afviklet på bedste vis med mere end en snes gæster – alle til mindst 2 - de fleste til 3 måltider.

Men det skal dog også siges, at mor og fars gæstfrihed og åbne hus blev meget påskønnet af familien. Der kunne nok falde en halvtredser af i ny og næ, hvad jeg også tror, der var behov for. Der er næppe tvivl om, at de 4 år, mormor var hos os, var med til at understøtte og udbygge den stærke slægtsfølelse i mors familie.

Selvom et menneske bliver gammelt og svækket på nogle områder, forbliver karaktertrækkene de samme. Det gjaldt også for mormor. Hendes stærke vilje, beslutsomhed og – tør jeg godt tilføje – stædighed var usvækket. De egenskaber, der i belastede situationer og gennem mange og trange år havde været med til at sikre hendes og familiens overlevelse både menneskeligt og socialt, var stadig til stede og gav sig undertiden pudsige udslag.

Som nævnt var mormor en ivrig brevskriver, og det var et fast punkt på årets program, at der skulle sendes et julekort til alle. Og da familien blev større og kræfterne mindre, måtte skrivningen af julekort påbegyndes allerede i november måned. Da min far forud for mormors sidste jul gjorde en stilfærdig bemærkning om, at det dog måske var lovlig tidligt at sende julekortene først i november, gjorde mormor gældende, at hun måske døde inden jul, og at de så ikke kom af sted.
Men selv ikke min fars forsikring om, at han nok skulle sende kortene i god tid inden jul, hvis mormor mod forventning skulle være død ved den tid, kunne overbevise mormor. Hun afleverede allerede fra begyndelsen af november dagens produktion af julekort til "posten" – så var hun i alt fald sikker på, at de kom af sted.

Mormor var i det hele taget vanskelig at overbevise. Jeg husker også en anden pudsig situation fra et af mormors sidste år. Vi var kommet til at tale om en bestemt salme, og en af os bemærkede, at det jo var nr. 12 i salmebogen. Mormor var trods sin høje alder helt med i samtalen om salmen og dens indhold. Men hun bestred bestemt, at salmen skulle være nr. 12 i salmebogen. En salmebog blev fundet frem, og der blev slået op på nr. 12. Jo, det havde sin rigtighed. Det var den.
Mormor lod sig dog ikke overbevise, men hævdede, at det i alt fald ikke var nr. 12 i hendes salmebog. Heldigvis lod mormors salmebog sig fremskaffe, og den del af diskussionen kunne endelig afsluttes. Denne situation siger nok en del om mormor.

Mormors 85 års dag. Hendes sygdom og død
Som allerede nævnt bragte Viborg Stifts Folkeblad en ganske fyldig omtale af mormor i forbindelse med hendes 85 års fødselsdag. Selve dagen blev markeret, som det sig hør og bør.
11. april faldt dette år på 3. påskedag, og det betød, at mor og hele familien allerede på påskens sidste helligdag måtte i gang med at forberede menuen:

"Høns i citronsauce, flæskesteg med æblegele, medisterpølse, æblekage med makroner, småkager og kaffe." Her - som så ofte – er mors dagbog en dækkende kilde med hensyn til detaljerne.

Og jeg bringer efterfølgende et lille uddrag af dagbogens referat af denne halvrunde fødselsdag, som skulle blive mormors sidste:

"Den 11. april: Bedstemor bliver 85 år. Vi hejser igen vort nye flag, og pynter en frugtkurv til hende, de første gæster ankom kl. 9.30 og de sidste afrejste kl. 11 (aften). Det var en god dag.
Vi var 28 til middag 16 til formiddagskaffe og 28 til chokolade og kaffe, alle gratulanterne får vin og småkager, humøret er ikke stort hos bedstemor, men alt i alt en god dag. Vi sang ved bordet:

Fader, tak for dine gaver,
Stat op min sjæl i morgengry,
For dig O Herre, som dage kun,
Har du prøvet at tro på din Frelser."

Den 12. april: *"Det er dagen derpå – Birthe* (min søster) *rydder op og gør rent, så det svirrer om ørerne, jeg foretrækker en cykeltur i det fri. Har damer til chokolade og kaffe, Esda, Mari, Thyra, Sara, Johanne, Minna, Marie S., Marie J., Anine Vindum, Inger Rasmussen."* (damer fra nabolaget og fra Indre Missions samfund)

Man kan sige, at mormor stort set havde de gæster, som hun havde haft i de forløbne 4 år.
Men nu kom de bare alle sammen i løbet af bare 2 dage.

I dagene umiddelbart efter fødselsdagen fik mormor det dårligere, og det stod efterhånden klart, at det lakkede mod enden. Og de følgende 2 måneder frem mod hendes død blev meget krævende for min far og mor.

Mine forældre havde i forvejen hænderne fulde. Mor skulle passe sit arbejde som hjemmesygeplejerske. Far havde mere end nok at gøre i marken i den travle forårstid. Og arbejdet i hus og have lagde beslag på mange kræfter.

Oven i dette kom så nu at plejen af mormor i stigende grad blev en 24 timers beskæftigelse. Ydermere kom der mange besøgende, først og fremmest mor-

mors børn og svigerbørn. Adskillige af dem kom flere gange. Enkelte kom vel kun til en kop kaffe, men de fleste til ét eller flere måltider, så der var noget at gøre for min mor.

Arbejdet hvilede i det hele taget mest på mine forældre. Jeg var slet ikke hjemme, men var optaget af eksamenslæsning. Min bror var soldat og havde kun få fridage. Min søster sov ganske vist hjemme, men havde halvdagsplads i nabolaget. Hun var en nødvendig hjælp de dage, hun var hjemme. Og der blev også trukket på hende om natten, eftersom hun sov på et loftskammer ovenover mormors stue.
Det skal dog nævnes, at især moster Lisbeth var en meget stor støtte. Hun kom på flere, længerevarende besøg og kunne aflaste mine forældre, som ellers aldrig ville have fået en sammenhængende nattesøvn.

Efter at mormor var flyttet ind i sommeren 1946, benyttede mine forældre som nævnt det ene af husets 2 små loftsværelser som soveværelse.
Men da mormor blev dårligere og efterhånden havde behov for at blive tilset flere gange hver nat, blev det ofte nødvendigt for mor og far at flytte ned i køkkenet, hvor der kun var en dør imellem mormors stue og deres interimistiske sovearrangement.

Når jeg læser de notitser i mors dagbog, der vedrører denne periode, kan jeg kun undre mig over, at mor har haft tid til at skrive så forholdsvis meget i de uger, mormor lå for døden – i alt ca. 15 tætskrevne sider i dagbogen - men jeg tror, det har været hende magtpåliggende at få det hele – både hændelsesforløbet og egne tanker – fæstnet til papiret, mens det endnu stod frisk i hendes erindring.

Som nævnt betragtes det ofte som noget positivt, at ældre og gamle mennesker kan få lov til at dø i eget hjem og omgivet af deres kære.
En sådan død nævnes af mange som et modstykke til den mere anonyme død på en institution, hospital eller plejehjem.
Og denne tankegang er vel på mange måder rigtig. Men man bør ikke overse, hvilke omkostninger – både fysisk og psykisk – en sådan "hjemmedød" fører med sig for de pårørende.

Da det ville sprænge alle rammer at referere alt, hvad mor skrev i dagbogen i den periode, citerer jeg – efterfølgende – kun en række karakteristiske notitser,

der samlet giver et indtryk af de daglige udfordringer, de mange familiebesøg og min mors mere personlige kommentarer:

Mandag 24-4 og tirsdag 25-4: *"Vi havde lægen mandag morgen. Han mener, det er en mindre hjerneblødning. Jeg ringer til Lisbeth ved aftenstid. Og jeg skriver også til de andre, da det ikke ser ud til, at bedstemor vil rette sig."*

Onsdag 26-4: *"Lisbeth kommer med 3-bilen, og vi har det hyggeligt. Nu kan vi sove roligt de nætter, vi har hende."*

Mandag 1-5: *"Bedstemor er stadig sløj. Det går vist mod enden denne gang. Måtte hun så få god hjemgang."*

Torsdag 4-5: *"Det er en fryd for øjet at se alting grønnes herude. Dobbelt vemodigt at se et livs afslutning påbegyndt."*

Fredag 12-5: *"Far luger stenbroen for at høre efter bedstemor."* (mens mor var ude på sin rute)

Søndag 14-5: *"Mille* (mors kusine) *kom i går eftermiddag og bliver til i dag. Vi hviler os og nyder det. Der er efterhånden kun få hvilestunder."*

Torsdag 18-5 (Kristi Himmelfartsdag): *"Onkel Jens og Rikke kom med morgenbilen. De tager nok afsked med mor. Hun sløjer af hver dag.*
Vi skal nu hvile os i aften. Bedstemor er meget træt og også sløj og urolig."

Fredag 19-5: *"Vi skulle begge to have været til begravelse. Men far bliver hjemme hos bedstemor og putter hende. Det bliver måske os næste gang. Kun Gud kender det. Hans tanker er højere end vore tanker."*

Lørdag 20-5: *"Jeg havde ringet efter Lisbeth, og hun kom med formiddagsbilen. Vi synes, bedstemor er dårlig, men hun kan måske ligge længe endnu.*
Niels Kristian, Olga og Kristian Studstrup (tante Olgas bror) *kom. Vi er klar over, at afskeden nærmer sig."*

Søndag 21-5: *"Vilhelm kom til middag. Vi tager alle en middagssøvn.*
Senere kom Karl og Erna (min kusine) *fra Lysbro. Erna får 3 par blå kopper, 2 viskestykker til Else og Edith* (mine kusiner), *et lagen til Petrea og en sølvskål*

til Søren (min fætter). *Ja, det er altid vemodigt, når et hjem bliver opløst, og når et legeme nedbrydes, men vi har jo et tempel i himlen, som ikke forgår. Inden de rejste sang vi: "Lad os vort møde i himlen bestemme" og "Skulle vi vel alle mødes".*
Nu skal vi alle hvile. Måtte Guds fred være over dette hus dag og nat."

Onsdag 24-5: *"Bedstemor stadig dårlig. Nu har de alle været her. Det bliver vel så sidste gang, vi alle mødes med bedstemor. Gud give hende en salig bortgang, når stunden den er til stede."*
"Jeg bærer jer, til hårene gråner, ret som jeg bar, vil jeg bære, jeg, jeg vil bære og redde."
(Esajas 46,4)

Torsdag 25-5: *"Vi har fået nogle dråber til bedstemor. Vi synes ikke, vi kan blive ved. Hun er efterhånden aldrig rolig, hverken dag eller nat."*

Fredag 26-5: *"Bedstemor er meget sløj og urolig, især om natten.*
Vi hjælpes ad, så godt vi kan. Far kalker husene. Jeg er i haven og klipper hæk. Moster Lisbeth passer huset, bager og passer bedstemor. Hun har ringet hjem, at hun ikke kom til pinse."

Søndag 4-6: *"Natten var lang for os. Bedstemor sov næsten ikke. Vi ringer til lægen – her søndag formiddag – og får lov at give en indsprøjtning, som hun sover meget tungt på. Lægen kommer ved middagstid, og vi giver penicillin i 3 dage. Så må vi se, om det kan hjælpe på denne uro."*

Mandag 5-6: *"Natten til i dag gik nogenlunde. Vi sov i køkkenet. Vi må vist nu have lov at sige: "Trange tider, langsomt skrider". Det lakker jo stadig mod enden, men vi forundres over den styrke, der er i et gammelt, udslidt legeme. Hvornår mon vi får frihed til at komme lidt uden for døren sammen? Hvornår mon der bliver løst op for bedstemor? Gud ved det.*
Moster Lisbeth syntes jo stadig ikke, hun kunne ikke rive sig løs, men rejste dog i går, søndag. Nu har vi jo Birthe de næste 3 dage, og vi vil igen tage en dag ad gangen."

Torsdag 8-6: *"Birthe er i plads, og mens jeg er ude, kalker far vaskehuset. Bedstemor er sløj, men nogenlunde klar. Moster Lisbeth ringede. Hun og Kristian vil komme lørdag eller mandag."*

Fredag 9-6: *"Bedstemor er meget sløj. Det lakker svært mod enden. Vi vil nu ønske, at moster Lisbeth og Kristian vil komme i morgen. Vi kan dog nu sove roligt nogle timer, når bedstemor har fået sin indsprøjtning, men det er også den eneste tid, der er ro over hende. Det er svært at dø, men vi beder om en god hjemgang for hende."*

Lørdag 10-6: *"Ja, Lisbeth og Kristian kom jo, og bedstemor kan kende dem. Vi synger de gamle sange for hende, og vi mærker, hun er glad derfor. Må hun nu snart få hjemlov."*

Søndag 11-6: *"Vi længes efter ro. Dagene er travle, men nu har vi jo moster i ugen, der kommer, og hun vil nu tage den sidste nattevagt med os. Niels Kristian og Olga kom en tur i eftermiddag. Johannes Studstrup (tante Olgas bror) var kørende med dem. Det er nu sidste farvel.*
Vi beder om, at det snart må være forbi. Herre, kom snart og tag mor ved hånden gennem "skyggedalen"."

Torsdag 15-6: *"Trange tider, langsomt skrider", og dog iler tiden af sted, vi længes og beder om, at Gud vil lukke op, at det svære dødsleje må få sin udløsning. Måske er det sidste dag. Bedstemor kan jo ikke længere tale til os eller med os. Hun har ikke klaget sig meget i dag. Måske er der heller ikke kræfter til det. Måske Gud har mildnet de sidste timer.*
Valdemars kom en lille tur i aften, men de må nøjes med at se mor. Hun har bedst af ro, da hun ikke mere kan sige noget."

Fredag 16-6: *"Den 16. juni blev bedstemors dødsdag. Kl. 5.30 sov hun stille ind. Gud skal have tak, at vi har haft hende, og Han skal nu have tak, at Han tog hende bort herfra, så elendig hun var blevet.*
Måtte det nu ske, at vi alle må mødes en gang histoppe."

"Valdemar og Niels Kristian kom og hjalp os at ordne det fornødne. Vi har bestemt begravelsen til onsdag den 21. juni og får skrevet til dem alle, så de har det lørdag.
Vi får bedstemor lagt i kiste og sat ind i stuen. Nu er hun stille. Vi er glade for, at moster Lisbeth bliver her. Vi vil gerne have alt i orden."

Mormor blev begravet den 21. juni i Vesterbølle. Hun blev sunget ud hjemme i Almind, hvor hendes kiste var blevet placeret i et smukt pyntet aflukke i vor

store lade.
Og ganske mange fra nabolaget og samfundskredsen var mødt op til den lille højtidelighed.
En lille bus med familien fulgte så rustvognen på mormors sidste rejse til Vesterbølle kirke, hvorfra begravelsen fandt sted, og hvor mormor blev stedt til hvile næsten 40 år efter morfar.

Som nævnt i afsnittet om morfar, Søren Christian Mikkelsen, står mine bedsteforældres gravsten endnu (2011) op ad kirkegårdsmuren på Vesterbølle kirkegård.
Uvist af hvilken grund er min mormors fødselsår angivet forkert. På gravstenen står der 1864. Det skal naturligvis være 1865.

Peder Therkildsen – mormors bror
Født 11-5-1867 i Hvolris, død 1905
Viet til **Ane Marie Christensen**
Født 5. maj 1863, død

Peder Therkildsen er Therkild Jensen og Ane Pedersdatters yngste barn og næstældste søn. Og som familiens næstældste søn har han – helt efter bogen – fået sin morfar, Peder Jensens, navn helt på samme måde, som hans storebror, den tidligt afdøde Jens Therkildsen, fik sin farfar, Jens Therkildsens, navn.

Vi ved ikke meget om Peder Therkildsens barndom og allerførste ungdomsår. Hans mor døde halvandet år efter hans fødsel, og han var kun 10 år gammel, da hans far fulgte efter.
Og som nævnt i anden sammenhæng ved vi ikke, hvem der tog sig af de mindreårige og halvvoksne børn i 1877, da de blev forældreløse.
Men der er – også som nævnt – grund til at tro, at sognefoged-familien i Hersom – sognefoged Therkild Gregersen og hans familie – har været en støtte. Therkild Gregersen selv var jo forlover ved min mormor og morfars bryllup i 1887.

Med hensyn til Peder Therkildsen ved vi med sikkerhed, at han i en årrække boede i Vesterbølle. En mulighed er, at han er fulgt med sin storesøster, min mormor, da hun kom i tjeneste hos bageren i Vesterbølle. I alt fald møder vi ham som en af fadderne – og hjemmehørende i sognet - ved min ældste mor-

bror, Jens Therkild Mikkelsens, dåb 7-8-1887. Peder Therkildsen er på dette tidspunkt 20 år og betitles ungkarl. Formentlig har han været tjenestekarl på en af Vesterbølles mange gårde.

Vi ved også, at hans ophold i Vesterbølle bliver afbrudt i forbindelse med hans soldatertjeneste i Aarhus.
Fra mine første besøg hjemme hos mormor husker jeg et stort billede af en soldat, som gennem alle årene havde en hædersplads i hendes lille stue. Jeg mindes ikke, at vi nogensinde talte om, at det var et billede af mors morbror Peder. Men jeg har senere, da det sammen med de øvrige billeder fra mors barndomshjem kom i min besiddelse, haft mulighed for at undersøge det nærmere, ligesom det også har været muligt at fastslå, hvor denne morbror Peder var soldat og ved hvilket regiment.

Jeg har fået oplyst, at dette billede af Peder Therkildsen må være taget i Aarhus af en professionel fotograf, Nolken Petersen, eller måske er det snarere Nolken & Petersen?
Det er endvidere kendt, at netop dette firma har udført mange meget seriøse foto-opgaver. Man kan måske i nogen grad sige, at firmaet har været samtidens "hoffotograf" i Aarhus. Det har åbenbart været morbror Peder magtpåliggende at blive fotograferet hos en virkelig fagmand.

Det næsten enorme billede består dels af selve billedet, der måler ca. 20X28 cm., og som er sænket ned i en endnu større skive af pap, der måler ca. 30X47 cm. Selve billedet er forsynet med en forgyldt kant, medens den ydre, større skive af pap er prydet med forsænkede, rektangulære linier.

Egentlig var der en vældig kontrast mellem dette pompøse billede og så den lille, lavloftede stue hjemme hos mormor, hvor det dækkede størstedelen af en hel væg.

Utvivlsomt har man rundt om i "de små hjem" været stolte af slægtens unge mænd i "kongens klær".

Peder Therkildsen som soldat i Aarhus

Jeg fik efterfølgende billedet scannet og fremstillet en mere håndterlig kopi, hvorefter jeg opsøgte Tøjhusmuseet i København. Og til trods for at jeg kom uanmeldt, fik jeg en god modtagelse, idet der straks blev sendt bud efter en museumsinspektør med indsigt i militærhistorie og militærudstyr.

Jeg fik oplyst, at soldaten på billedet, Peder Therkildsen, havde ligget ved feltartilleriet, og at han nærmere bestemt havde været konstabel eller snarere trankonstabel. På grund af de lange støvler kunne det nemlig afgøres, at han hørte til hestefolket, og han har muligvis været hjemmehørende i den beredne gruppe.
Der skelnes åbenbart mellem de artillerister, som trak hestene, der igen trak kanonerne, og så de ridende artillerister. Og det er åbenbart den sidste gruppe, der bliver betegnet som trankonstabler.

Det står også fast, at billedet viser en artillerist i udgangsuniform – ellers ville han eksempelvis have båret skråhue. Billedet har muligvis oprindeligt været påført farver, som efterhånden er oxyderet.

Og det kunne også fastslås – da billedet er taget i Aarhus – at han (Peder Therkildsen) har ligget ved 3. artilleriafdeling, der kom til Aarhus omkring 1880.

Sammenfattende har det efter alt at dømme spillet en rolle, at Peder Therkildsen i sit civile liv har været fortrolig med at passe og omgås heste, hvad der jo falder smukt i tråd med, at han – som nævnt - før sin indkaldelse utvivlsomt har været tjenestekarl på en gård i Vesterbølle.

Peder Therkildsens ophold ved militæret har formentlig været afsluttet senest omkring 1889, og vi ved ikke, hvor han har befundet sig den næste halve snes år. Men vi ved, at han på et tidspunkt møder Ane Marie Christensen, der var født i Finderup ved Viborg, og som var 4 år ældre end Peder.

Vi er så heldige at have et billede af denne Ane Marie. Billedet lå i mormors ganske store billedsamling og blev identificeret af min yngste morbror, Niels Kristian, da han på sine gamle dage var flyttet ind på plejehjemmet "Aaglimt" i Aalestrup.

Ane Marie Christensen

Billedet viser en ikke helt purung pige i sit utvivlsomt stiveste puds: Mørk kjole – som efter tidens skik gik helt op om halsen. Der er helt sikkert tale om den "pæne" kjole og dertil også en halskæde og tilsyneladende også et halssmykke. Som det ses ved sammenligning, minder kjolen og smykkerne meget om det, Jensine Therkildsen, moster Sine, er iført på billedet fra fotograf Hauerslev på Fælledvej i København.

Men mindst lige så interessant som selve billedet er den omstændighed, at det er taget af en fotograf L.J. Østergaard, Selde & Fur, Vestervig.
Vi kan naturligvis ikke vide, hvilken tilknytning Ane Marie har haft til egnen omkring Vestervig. Hun kan have haft plads her, inden hun bliver gift, men vi kan heller ikke helt se bort fra den mulighed, at hun kan have slået sig ned på disse kanter efter sit korte ægteskab med Peder Therkildsen.

Ane og Peder er muligvis først blevet gift omkring 1899. Folketællingslisten for Vesterbølle 1901 oplyser nemlig, at de har taget fast ophold i Vesterbølle sogn i 1899.
Og vi ved også fra anden side, at Peder Therkildsen på et eller andet tidspunkt efter militærtjenesten igen har slået sig ned i Vesterbølle.
Kirkebogen nævner ham nemlig som fadder både ved moster Lisbeths og morbror Vilhelms dåb i henholdsvis år 1900 og 1901. Han er i begge tilfælde hjemmehørende i Vesterbølle, og i forbindelse med disse 2 dåb benævnes han som husmand.

Eftertiden skulle vise, at Peder Therkildsen - i modsætning til sine 4 søstre, men i lighed med sin storebror - kun fik et kort liv.
Vesterbølle kirkebog oplyser nemlig, at han dør 26. januar 1905 og bliver begravet 2. februar. Og vi får også at vide, at han er gift med Ane Marie Kristensen. (Man lægger mærke til, at selvom det drejer sig om noteringer i kirkebogen, bruges Christensen og Kristensen åbenbart i flæng)

Hvad blev der så af Ane Marie? Naturligt nok kender vi ikke hendes senere liv i detaljer. Men vi har en interessant oplysning.
Folketællingslisten for Vesterbølle 1906 oplyser nemlig, at hun har midlertidigt ophold hos Anders Kynæb og hans familie. Hun benævnes som enke og lever af sin formue. Efter alt at dømme har hun solgt husmandsstedet, men har endnu ikke fundet en ny bolig. Og vi ved altså ikke, om hun søgte tilbage til hjemegnen omkring Viborg, eller om hun rejste til egnen omkring Vestervig, hvor vi ved, hun er blevet fotograferet.
Som nævnt mindes jeg ikke, at Peder Therkildsen nogensinde er blevet nævnt af min mormor eller min mor. Det samme gælder naturligvis Ane Marie.

Mors egen generation

Søren Christian Mikkelsen og Maren Therkildsens børn

Jens Therkild Mikkelsen – mors bror
Født 14-7-1887, død 1952
Viet 1-12-1911 til
Frederikke Handberg, født 17-10-1887, død 1976

Familiens ældste, Jens Therkild Mikkelsen, er født 14-7-1887, to og en halv måned efter mine bedsteforældres vielse i Vesterbølle kirke. Og min mormor har altså – som tidligere nævnt – på det nærmeste været højgravid, da ægteskabet blev indgået.

Umiddelbart undrer man over min ældste morbrors navn. De uskrevne, men meget faste regler for navngivning er slet ikke blevet fulgt. Og det til trods for at disse regler, som vi har set det, blev fulgt til punkt og prikke i min mormors familie.
Min ældste morbror skulle efter traditionen have haft fornavnene Mikkel Peder efter sin biologiske farfar. I stedet fik han fornavnene Jens Therkild, tydeligvis opkaldt, dels efter sin tidligt afdøde morbror Jens Therkildsen, dels efter sin også afdøde morfar Therkild Jensen.
Denne navngivning kan kun bekræfte det tidligere fremførte synspunkt, at der næppe har været nogen forbindelse mellem min morfars biologiske far og den lille familie i Vesterbølle.

Blandt fadderne ved Jens Therkild Mikkelsens dåb lægger vi mærke til bager Kristen Nielsen, Vesterbølle, som min mormor havde været i huset hos før sit bryllup.

Kirkebogen nævner endvidere min mormors bror, ungkarl Peder Therkildsen, som fadder. Samme Peder Therkildsen nævnes også som fadder til familiens yngste datter, min moster Lisbeth, og den næstyngste søn, min morbror Vilhelm.
Men ved de sidstnævntes dåb benævnes han som husmand. Peder Therkildsen må altså have haft fast bopæl i Vesterbølle i ret så mange år – dog afbrudt af den periode, hvor han gjorde tjeneste ved artilleriet i Aarhus.

Øvrige faddere er 3 lokale Vesterbølle folk, en kone, en pige samt en ungkarl Jens Pedersen, der i øvrigt også er fader ved moster Ninnas dåb 2 år senere.

Ved onkel Jens' dåb i 1887 betegnes hans far, min morfar, som indsidder (lejer), hvad der er helt i overensstemmelse med, at han først senere blev ejer af det lille husmandssted, og at han i sine første år efter giftermålet endog måtte udføre hoveriarbejde på herregården "Lerkenfeld".

Jens Therkild Mikkelsen bliver konfirmeret i Vesterbølle kirke 6-10-1901. Og kirkebogen har en tilføjelse om, at han på dette tidspunkt var i tjeneste hos Søren Andersen i Vesterbølle.
Denne oplysning er jo ikke overraskende, da vi ved, at min mors brødre kom i plads på gårde i hjemsognet fra de var 9 år gamle.
Pigerne fik jo lov at vente, til de var 14 år. Men måske var der også mere brug for dem hjemme. Der var jo altid yngre søskende, der skulle passes.

Forelskelsen
Alt tyder på, at onkel Jens har tjent en hel del år i eller omkring Vesterbølle. Vi ved nemlig, at han var fadder ved sin lillebror, Niels Kristians, dåb i efteråret 1904, og at han på dette tidspunkt opholdt sig i Knudstrup i Vesterbølle sogn, hvor han må have haft plads på en gård. Det må også anses for mest sandsynligt, at han har fortsat sit virke som medhjælper i landbruget endnu i mindst et par år.

Han må nemlig have været omkring 19-20 år, da han blev stormende forelsket i den 5 år yngre Maren Studstrup, datter af Kristen Nielsen Studstrup, "Studstrupgaard", der netop er beliggende i Knudstrup, hvor vi ved, at Jens opholdt sig i 1904 og måske også de følgende år.

Trods aldersforskellen er der næppe tvivl om, at forelskelsen var gengældt fra den purunge Marens side. Og det huede bestemt ikke Kristen Nielsen Studstrup. Vi ved, at de 2 familier kendte hinanden godt, og at de begge tilhørte Indre Mission.
Kristen Nielsen Studstrup og hans kone havde endog begge været faddere ved min moster Lisbeths dåb i år 1900.
Men sociale skel betød stadig noget, også selvom det i dette tilfælde drejede sig om 2 familier med det samme kirkelige ståsted.

Og en aften mødte Kristen Nielsen Studstrup op i det lille husmandshjem og krævede med stor bestemthed, at mine bedsteforældre *"sørgede for at holde Jens fra Maren,"* som det blev udtrykt. Der udspandt sig efterfølgende en ret så hed diskussion om denne sag, hvori min mormor bl.a. sagde, at det aldrig havde været hende magtpåliggende, at hendes børn fik en velstillet ægtefælle. Men Kristen Nielsen Studstrup stod fast på sit synspunkt, og sagde også under diskussionens forløb, at han helst så, at hans datter fik en bemidlet ægtemand.

Set med nutidens – eller bare en senere tids – øjne var Kristen Nielsen Studstrups intervention naturligvis ikke i orden, men det er de færreste mennesker beskåret at kunne se ud over deres horisont.
Set med samtidens – og måske især set med en fars øjne – var holdningen i alt fald forklarlig. Nok var Jens en præsentabel ung mand – familiebilledet fra 1905 lader ingen tvivl herom – og ydermere var han både kvik og velbegavet, hvad hans senere karriere er et godt vidnesbyrd om. Utvivlsomt har han også været arbejdsom og haft god ordenssans. Det har med andre ord ikke været Jens, der var noget i vejen med.

Men der er trods alt forskel på en gård i 100 tønder land klassen med adskillige tønder hartkorn som bonitetsmål og så et husmandssted på nogle få tønder land hedejord og med et bonitetsmål på kun godt og vel en skæppe hartkorn.
Jo, Kristen Nielsen Studstrup vidste nok, hvad han talte om, når han sagde: *"Helst en velstående."* Han vidste vel især noget om, hvad forskellen på rig og fattig på langt sigt ville betyde for hans datter. Han kendte de vilkår, hun i givet fald ville gå ind til som landmandskone på et husmandssted eller måske endnu værre som kone i et jordløst hus. Alle undersøgelser viser, at en ubemidlet ung mand – selv efter mange års beskæftigelse som tjenestekarl på landet – kun med stort besvær var i stand til at skrabe tilstrækkeligt med penge sammen til at købe et nok så beskedent landbrug.

Så Kristen Nielsen Studstrup vidste nok, hvad han gjorde, da han fik den alliance forpurret. Denne hændelse har selvfølgelig ikke – landbolitteraturen taler her sit tydelige sprog – været enestående i samtiden. Men den satte dybe spor i familien og forblev heller ikke skjult i lokalsamfundet.
Storesøsteren fra gården – Maren Studstrup – måtte ikke få storebroderen fra husmandsstedet – Jens Therkild Mikkelsen. Siden hen – mere end en generation senere – fik lillesøsteren fra den samme gård - Olga Studstrup – og lillebroderen fra det samme husmandssted – Niels Kristian Mikkelsen – hinanden.

Men det er en ganske anden historie, som senere vil blive fortalt.

Soldat og taxachauffør

Jeg kan ikke vide noget om, hvorvidt denne ulykkelige kærlighedshistorie har spillet nogen rolle for onkel Jens' erhvervsskifte. Men han har måske indset, at det var umuligt at "spise kirsebær med de store" - i dette tilfælde gårdmandsstanden – der naturligvis også på Vesterbølle-egnen var højt hævet over de mere eller mindre jordløse husmænd.

Det kan dog også være – og er måske snarere – militærtjenesten, der har åbnet hans øjne for, at der var "en verden udenfor Verona". Onkel Jens har selv fortalt mig, at han, da han mødte op på session, bevidst sank lidt sammen, da det blev hans tur til at blive målt. Han havde nemlig en højde, der muliggjorde, at han kunne blive udskrevet til Den kongelige Livgarde, hvad han helst ville undgå, da man i dette regiment lå inde i hele 17 måneder.

Onkel Jens' undvigemanøvre under målingen blev dog opdaget og påtalt af udskrivningschefen, men han slap for at blive garder og blev i stedet "almindelig" soldat.
Hverken dengang eller senere var militærtjenesten uden betydning for unge mænd. Blev de hjemsendt med gode soldaterpapirer, var der på forhånd rimelige muligheder for en senere ansættelse i statens tjeneste.

For onkel Jens' vedkommende blev der dog tale om en mellemstation mellem landbruget og DSB, idet han i en periode virkede som taxachauffør i Viborg. En række spændende billeder, lånt fra min fætter Roberts store billedsamling, gør det muligt at følge Jens i disse første år efter militærtjenesten.

På det første billede er mine 3 ældste morbrødre, der altid blev kaldt onkler, Jens, Karl og Søren, fotograferet siddende omkring et sofabord på et – som det ser ud til – loftsværelse. I værelset er der også en opredt seng, og der er en masse billeder på væggen. Efter alt at dømme er det billeder uden tilknytning til familien i Vesterbølle, og alt taler for, at det drejer sig om et værelse, som onkel Jens har lejet, og stedet må være Viborg, hvor vi ved, at han opholdt sig i længere tid.

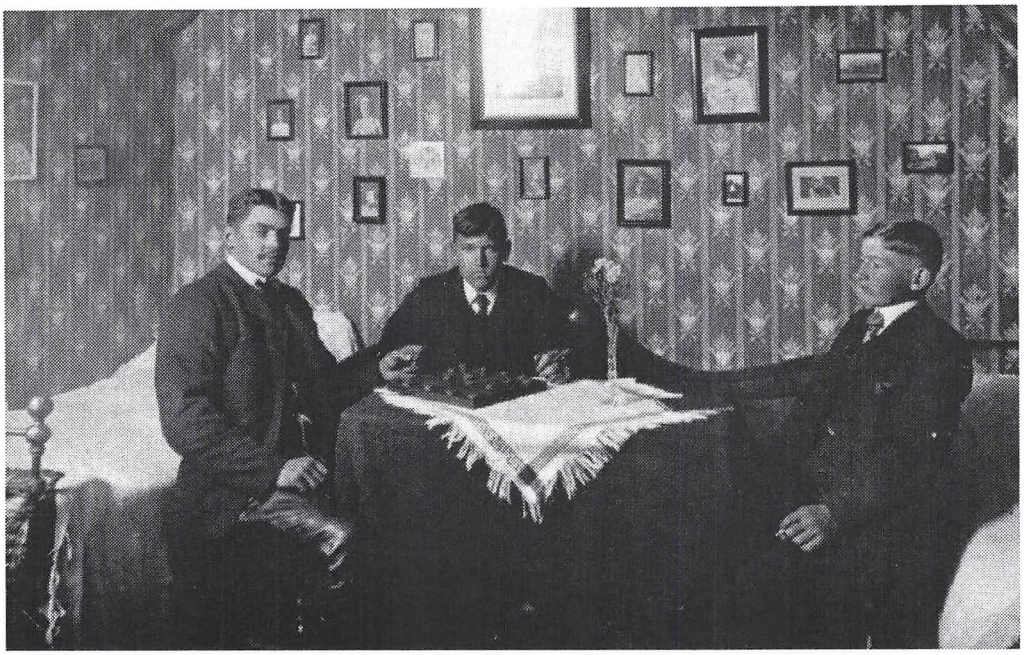

Jens, Karl og Søren, fotograferet i Viborg omkring 1910
Fra venstre: Jens, Karl og Søren

Vi befinder os højst sandsynligt på et pensionat, hvor man efter tidens skik både spiste og boede. Alle 3 onkler er iført pænt tøj med jakke, hvid skjorte og slips. Man ville nok heller ikke lade sig fotografere i sit dagligtøj dengang. Jens' bukser lader dog formode, at han kunne være iført sit arbejdstøj som taxachauffør. Hans virke i Viborg i den profession er nemlig veldokumenteret.

Der er bevaret i alt fald 2 fornemme billeder af ham som taxachauffør. På det ene billede ser vi Jens sammen med 3 andre taxachaufførere siddende i en taxa. Billedets baggrund – Viborg Toldkammers fornemme bygning, opført 1910, og beliggende ved banegårdspladsen – er næppe tilfældigt valgt. De 4 ungersvende har virkelig haft sans for det pompøse. Billedet kan tidligst være taget 1910, men kan også stamme fra 1911.

Jens og 3 kolleger foran Viborg Toldkammer
Jens sidder på bagsædet til venstre

Det andet taxabillede er simpelthen en kulturhistorisk perle. Vi ser her 4 taxaer linet op udenfor Viborg jernbanestation med hver sin chauffør stående klar til kørsel. Som nr. 2 fra højre ser vi onkel Jens. Også dette billede må være taget i 1910 eller 1911.

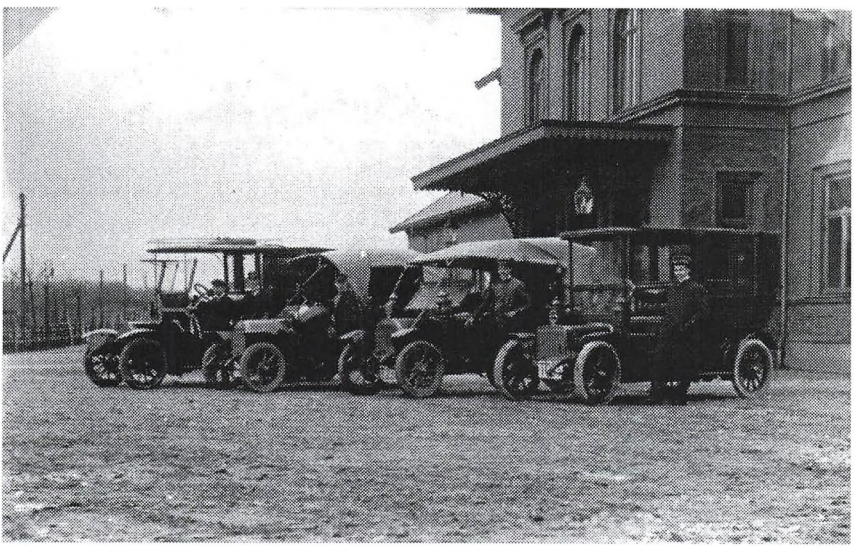

4 taxaer udenfor Viborg jernbanestation

Jens og Rikke. Opholdet i Vemb

Det er under sit ophold her i Viborg, at han træffer Frederikke Handberg, som han bliver viet til i december måned 1911. Frederikke har i familiens kreds aldrig heddet andet end Rikke, og hende var onkel Jens lykkeligt gift med frem til sin pludselige død først på året 1952.

Jeg ved ikke præcist, hvornår han forlod taxabranchen, men det står fast, at han endnu som ganske ung mand søgte ind ved statsbanerne, hvor han gennem mere end en menneskealder fik en smuk karriere.

Gennem min mor har jeg fået fortalt, at onkel Jens i sine første ganske mange år som DSB ansat havde sit virke i forskellige byer i Jylland. Fra hans og familiens ophold i den vestjyske stationsby Vemb har vi et par billeder, som fortæller noget om familielivet her.

I min mormors gemmer lå der et postkort, der på forsiden har det billede, som blev taget ved min fætter Olafs barnedåb i Vemb hen på året 1917. Billedet, der er taget indendørs, er af ret dårlig kvalitet, men man ser dog tydeligt de personer fra vor familie, som deltog i den lille Olafs dåb. Bagerst min onkel Karl og onkel Jens og foran min mormor, min kusine Gerda og tante Rikke med den nydøbte, min fætter Olaf. Postkortet er ufrankeret og er formentlig sendt til min mormor i et brev.

Olafs barnedåb 1917
Bagerst fra venstre: Karl og Jens
Forrest fra venstre: Mormor, Gerda, og Rikke med den nydøbte Olaf

På bagsiden læser vi følgende tekst: *"Til bedstemor i Vesterbølle. Hermed en kærlig hilsen til dig og mange tak for hønen og kagerne til Gerda, hils Vilhelm og sig tak for kortet, vi har det alle rigtig godt, hvad vi også håber at I har. Hilsen fra Olaf. Gerda. Rikke. Jens."*

Det fremgår af teksten, at postkortet er "kvittering" for en pakke, som min mormor har sendt til den lille familie i Vemb. Og vi får også at vide, at det var min morbror Vilhelm, der var karl hjemme hos min mormor det pågældende år.

Vi ved i øvrigt, at min onkel Jens efter tidens skik må have fået fremstillet et større eller mindre antal postkort med billedet fra Olafs dåb som forside. Vi møder nemlig det samme postkort i min onkel Sørens samling af kort og billeder.
Fra min fætter Roberts billedsamling har jeg også lånt et billede af onkel Jens, fotograferet sammen med familien udenfor deres tjenestebolig i Vemb.

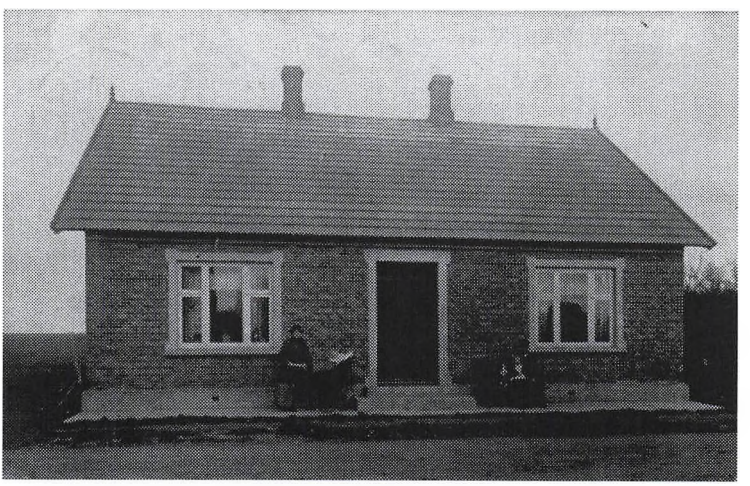

Jens og Rikkes tjenestebolig i Vemb

På den ene side af døren sidder onkel Jens sammen med min kusine Gerda på en slags havebænk – i alt fald en udendørs bænk. På den anden side af døren står tante Rikke med min fætter Olaf i barnevognen.
Der kan ikke være tvivl om, at huset var ejet af DSB og stillet til rådighed for ansatte ved banen.
Eftersom både Gerda og Olaf er med på billedet, og sidstnævnte sidder op i barnevognen, kan det nogenlunde sikkert fastslås, at billedet må være taget først på året 1918.

Jens som DSB mand

Min egen erindring om onkel Jens knytter sig dog udelukkende til Herning, der blev hans og familiens faste opholdssted gennem mange år, og hvor der også blev købt et stort og velindrettet hus med en stor have. Her var Jens i en hel del år pakmester, men sluttede sin lange karriere ved statsbanerne som togfører.
Fra sine første år som DSB ansat havde han mod på opgaven og den energi, der skulle til for gennem diverse kurser at bevæge sig op i systemet. Hans legendariske ordenssans og præcision har sikkert været gode forbundsfæller gennem de mange år i statens tjeneste.

Men først og fremmest var onkel Jens et meget udadvendt menneske og et oplivende moment i alle de sammenhænge, hvor han færdedes. Han var en særdeles velkommen gæst i alle hjem, og han blev i særlig grad uhyre afholdt i familiens unge generation.
Jeg kan af gode grunde ikke vide meget om, hvordan han blev vurderet i kollegakredse, men jeg er ikke i tvivl om, at han også her blev højt værdsat som det på én gang dygtige og humørfyldte menneske, han var.

I min egen familie er der bevaret en ganske pudsig erindring om onkel Jens' øjensynlige popularitet blandt kolleger. Gennem alle årene i Herning købte Jens og en af hans venner fra DSB julegås hos mine forældre i Gl. Almind. Gæssene blev slagtet og gjort i stand og så sendt med toget til Herning fra Bækkelund station ved Hald Ege, der var beliggende 6-7 km. fra Gl. Almind.

Et år havde min mor påtaget sig opgaven at køre til stationen med gæssene.
Jeg er ikke klar over, om hun havde taget fejl af togtiderne, eller om cykelturen havde taget længere tid end beregnet.
Men i alt fald kørte Herning toget ind på perronen på Bækkelund station samtidig med, at min mor nåede frem pr. cykel. *"Åh, det var da en skam"*, sagde mor, der nok var klar over, at hun var kommet for sent, *"I skulle ellers have haft disse julegæs med til Herning"*. *"Hvem er de til"*, ville togføreren vide. Jamen, *"de var da til togfører Jens Mikkelsen"*, sagde mor. *"Jamen, så skal vi have dem med"*, afgjorde togføreren, hvorefter toget blev holdende, indtil de nødvendige formaliteter var blevet ordnet.
Det er vist ikke nødvendigt at sige, at reglerne næppe er blevet fulgt til punkt og prikke i dette tilfælde.

Toget standser i Lysbro
Selvom onkel Jens var et pligtmenneske og havde orden i tingene helt ned i de mindste detaljer, kunne han dog også selv bøje reglerne, når han skønnede, at der var behov for det. Det fremgår vist meget tydeligt af den følgende tildragelse, som jeg har fået fortalt af min kusine Erna i Lysbro:

Hendes forældre, min onkel Karl og tante Petrea, havde pr. tog været på besøg hos onkel Jens og tante Rikke i Herning.
Tilfældigvis artede det sig sådan, at onkel Jens gjorde tjeneste som togfører i det tog, som skulle bringe onkel Karl og tante Petrea tilbage til Lysbro.
Nu var det – og er det stadigvæk – sådan, at statsbanetoget mellem Herning og Silkeborg kun havde station i Funder og i Silkeborg. Det standsede ikke i Lysbro, der dog dengang var hjemsted for en station på den private Rødkærsbro-Kjellerup-Silkeborg jernbane.

Onkel Karl og Petrea skulle altså selv klare den sidste del af transporten fra Silkeborg og hjem til Lysbro. Men onkel Jens ville jo gerne spare sin bror og svigerinde for dette besvær.
Så da toget nærmere sig Lysbro, holdt han hånden op til øret og sagde: *"Hør, der er da vist noget, der er gået løs. Det kan vi ikke køre med. Jeg må ud og se, hvad det kan være."* Og som sagt, så gjort. Han gav lokomotivføreren besked om at standse toget i Lysbro. Og medens han åbnede togets dør for at komme ud at besigtige de mulige skader, smuttede onkel Karl og tante Petrea ud af toget, ganske nær ved hjemmet på Herningvej.

Jens på hjemmefronten
Onkel Jens' ordenssans gjorde sig i høj grad også gældende på hjemmefronten. Villaen i Herning var, som praksis var dengang, udstyret med et fyr, hvortil der blev indkøbt brændsel bl.a. i form af tørv. Tante Rikke fortalte en gang, at Jens stablede tørvene i små, sirlige stakke, og at intet var overladt til tilfældighederne. Det blev fortalt med et smil, men svarede utvivlsomt til virkeligheden.
Hjemmet i Herning var meget gæstfrit, og både jeg, mine søskende og adskillige kusiner og fætre har været på ferie hos onkel Jens og tante Rikke, hvor der altid var godt humør og stor venlighed, og vi blev nok lidt forkælede og havde vel også en fornemmelse af, at der i dette hus var lidt flere penge at gøre godt med. Der var dog grænser for forkælelsen. Husordenen skulle holdes, husker både mine kusiner og fætre, ligesom også jeg og mine søskende sidder tilbage med det samme indtryk.

Min søster, Birthe, oplevede i den forbindelse nogle pudsige situationer. Hun havde gjort sig til vane at træde på dørtrinnene, når hun bevægede sig fra én stue og ind i en anden. Hun blev nu venligt, men bestemt belært om, at dørtrinnene ikke var til at træde på. Men en indgroet vane er som bekendt vanskelig at slippe, og Birthe dumpede – efter eget udsagn – i gang på gang og blev venligt irettesat.

Tante Rikke, der ikke var uden humoristisk sans, foreslog hende så – da de på et tidspunkt var i enrum – at hun, når onkel Jens var hjemme, virkelig skulle beflitte sig på at huske det med dørtrinnene, men føjede så bramfrit til: *"Vi træder bare på dem, når vi er ene hjemme."* Ja, hun var endda så solidarisk med min søster, at hun trådte med op på dørtrinnet og sagde: *"Vi siger det ikke til nogen, vi siger det ikke til nogen."* Egentlig et meget fornuftigt kompromis.

På besøg hos mormor i Gl. Almind

Gennem de 4 år, min mormor boede hos os i Gl. Almind, var onkel Jens en flittig gæst. Han førte ofte tog til Viborg, hvor der ofte kunne være 3-4 mellemtimer, inden der skulle køres tilbage og dermed tilstrækkelig tid til en rutebiltur til Almind for at besøge sin mor, som onkel Jens satte meget højt. Han fremhævede ofte, at *"det var vor gamle mor, der lærte os at bestille noget."*

Som mangeårig ansat ved DSB havde onkel Jens modtaget et guldur, som han - under disse besøg - flittigt konsulterede i sit ønske om at kunne blive så længe som muligt hos sin mor uden at komme for sent til rutebilen. Og jeg er sikker på, at han nåede rutebilen hver gang gennem de 4 år.
Når man oplevede ham – hurtig til bens, næsten i løb – på vej til rutebilen, fik man ikke umiddelbart den tanke, at han led af dårligt hjerte, som han havde pådraget sig de sidste år under besættelsen.

Jens under besættelsen

Det var en meget belastende opgave at være togfunktionær i den periode, hvor jernbanesabotage, tyske militærtog og overfyldte passagertog var daglige foreteelser. Det var altid onkel Jens magtpåliggende at efterleve det regelsæt, som var gældende for ham som tjenestemand. Og det passede ikke altid den tyske værnemagt, som han ind i mellem kom i konflikt med.

I en bestemt situation, hvor han af hensyn til togsikkerheden nægtede at efterkomme en tysk ordre, fik han sat en ladt pistol for panden. Og denne oplevelse

rystede han aldrig helt af sig. Han mente selv, at hans hjertelidelse havde sit udspring her. Og måske var han mere svækket af sine hjerteproblemer, end han lod sig mærke med.

Jeg husker f.eks., at han i forbindelse med sin lillebror, Niels Kristians, bryllup med Olga Studstrup i efteråret 1944 gav udtryk for, at tiden slet ikke var til at rejse – selv ikke over korte afstande. Han kunne have meget ret i dette synspunkt, eftersom disse sidste måneder før befrielsen var præget af flere terroraktioner rettet mod danske passagertog.

Hans ulyst ved at skulle møde op ved dette bryllup kan måske også have haft en sammenhæng med, at han gerne ville være fri for at møde Studstrup-familien, selvom hans forelskelse i brudens storesøster nu lå mange år tilbage, og den ældre generation i denne familie for længst var døde.

Sygdom og død

I det hele taget synes onkel Jens at have sat tempoet ned i sine sidste leveår. Tante Rikke har siden fortalt, at han ofte sad og hørte morgenandagt i radioen og føjede så til: *"Det har Jens nu aldrig haft tid til før."*

I slutningen af 1951 havde han et længere sygehusophold og var stadig sløj, fortæller mor i sin dagbog under datoen 5. november, og hun føjer til: *"Hvor længe mon vi må have lov til at ses alle sammen – Du Herre alene ved det."*

Onkel Jens døde meget pludseligt. Han fik et hjertetilfælde hjemme i villaen, og en tilkaldt læge kunne ikke få hjertet til at arbejde, som det skulle, hvorefter en ambulance blev tilkaldt. Han døde i ambulancen på vej til sygehuset. Han blev kun 64 år og var den første af den store børneflok, der faldt bort – mindre end 2 år efter mormors død.

Mor opbevarede gennem alle årene det lille kort, hvorpå min fætter Olaf fortæller om sin fars død og oplyser om tidspunktet for begravelsen.
Og hun skriver i dagbogen under datoen 21. februar 1952: *"Som foråret pludselig kom og smeltede sneen væk – kom pludselig og knugende over os budskabet om vor kære onkel Jenses bratte død, jeg forstår slet ikke, at det kan passe. Men Herre, min Gud, vær ham en nådig dommer for vor og vor mors bønners skyld."*

Og mor skriver videre i dagbogen under datoen 26. februar: *"I går begravede vi så vor kære broder Jens, i herligt vejr og solskin som* (på) *en forårsdag, men med dyb sorg og smerte, han var en god bror, og det vil blive svært at undvære ham; men Guds vej er nådens vej, jeg beder atter – vær ham en nådig Gud, så vil vi prøve at lægge det alt sammen i dine Faderhænder, og vi må jo så leve videre."*

Onkel Jens' tidlige død fremkaldte oprigtig sorg – ikke blot hos hans søskende, svigerinder og svogre, men også hos den unge generation. Det er – som nævnt - ikke for meget sagt, at onkel Jens var en af de mest afholdte onkler i familien. Han var et meget festligt menneske og altid midtpunktet i et glad lag. Endnu den dag i dag – 2 generationer efter hans død – kan man hos mine kusiner og fætre finde billedet af onkel Jens i DSB uniform hængende på væggen.

Jens i DSB uniform

Tante Rikkes sidste år

Onkel Jens' død betød absolut ikke nogen ændring i det tætte forhold mellem Herning-familien og mors øvrige familie. Mors dagbog indeholder mange notitser om familiearrangementer, hvor tante Rikke som en selvfølge var med. Hun havde en uvurderlig støtte i sine børn og svigerbørn. Både Gerda og Olaf og deres familier boede i Herning gennem de fleste af de år, hvor tante Rikke var alene.

Og min mors familie – både den ældre og den yngre generation - kom ofte på besøg hos tante Rikke og hendes børn. Selv husker jeg flere besøg, ligesom min søster var en hyppig gæst hos Herning-familien i de år, hun tog sin uddannelse som sygeplejerske.

Fra tante Rikkes sidste år er der bevaret et par billeder, som på udmærket måde illustrerer hendes placering i vor familie i årene efter onkel Jens' død. Der er dels et sommerbillede, taget i Gl. Almind i mor og fars beskedne udestue. Her er tante Rikke og kusine Gerda fotograferet sammen med tante Metha og min far samt en uidentificeret, meget ung mand.

Rikke på besøg i Gl. Almind
Fra venstre: Min far, den meget unge mand, Metha(halvt skjult), Rikke og Gerda

Vi har endvidere et meget vellykket billede, taget ved tante Rikkes 80 års dag i 1967. Billedet viser dagens hovedperson flankeret af sine 2 børn og svigerbørn. Man ser endvidere 6 svigerinder og svogre fra min mors familie, som endnu var ved godt helbred.
Tante Rikke døde i oktober 1976 næsten 89 år gammel.

Rikke på 80 årsdagen. Venstre række, fra venstre: Johanne (min mor), Krista (svigerdatter), Olaf (søn), "fødselsdagsbarnet", Gerda (datter), Engwald (svigersøn), morbror Vilhelm og tante Gudrun. Højre række, fra venstre: Morbror Niels Kristian, morbror Valdemar og tante Sofie

Jens Therkild Mikkelsen og Frederikke Handbergs børn
Harald Handberg Mikkelsen, født 1912, død 1912

Gerda Handberg Mikkelsen, født 6-7-1913, død 1996
Viet 8-2 1941 til
Engwald Nielsen, født 1911, død 1971

Olaf Handberg Mikkelsen, født 24-7-1917, død 1987
Viet november 1942 til
Krista Grønlund Jensen, født 16-6-1916, død 2008
Niels Handberg Mikkelsen, født 2-4-1944
Terkel Handberg Mikkelsen, født 30-7-1947

Anine Mikkelsen – mors søster
Født 17-1-1890, død
Viet 1. gang 28-11-1926 til
Christian Osvald Nielsen, født 4-11-1896, død
Viet 2. gang til
Kristian Gødske Pedersen, født 27-9-1885, død 1961

Anine Mikkelsen er som mine bedsteforældres næstældste barn og ældste datter født 17-1-1890 og døbt i kirken 4-2 samme år. Fadderne var alle lokale folk fra Vesterbølle, 2 ugifte piger og en gårdmand, hvortil kom ungkarl Jens Pedersen, der som nævnt også var fadder ved onkel Jens' dåb samt ungkarl Niels Sørensen Nielsen, min morfars ældste halvbror. Vi får også at vide, at moderen ikke blev introduceret i kirken på dåbsdagen, hvad ellers ofte var tilfældet.

Noget kunne tyde på, at min mormor har været svagelig efter fødslen, og da alle fadderne var lokale folk fra Vesterbølle, har der sikkert kun været en meget beskeden markering af barnedåben i hjemmet.
Min morfar bliver i kirkebogen benævnt som huslejer, og det er helt i overensstemmelse med, hvad vi ved fra andre sammenhænge, at han i de første år af ægteskabet var fæster på "Lerkenfeld" og først blev selvejer i løbet af 1894.

Som det fremgår, er navnet Anine stavet med enkelt n i kirkebogen, hvorimod det – overraskende nok – i andre sammenhænge er stavet med dobbelt n som Annine. Dette gælder således den vigtige *"Kokoppe–Indpodnings–Attest"*, som ellers skulle være et officielt dokument.
Koppeattesten meddeler nemlig at *"Annine Mikkelsen, datter af Søren Kr. Mikkelsen, født i Vesterbølle og boende i Vesterbølle, 2 år gammel, er af mig underskrevne, år 1892, den 26. August indpodet med kokopper"*. Teksten er afsluttet med en ulæselig håndskrift.

Ifølge kirkebogen – der også i denne sammenhæng skriver Annine med dobbelt n - bliver hun konfirmeret 10. april 1904 i Vesterbølle kirke.
Men det mest bemærkelsesværdige i forbindelse med denne kirkebogsnotits er en oplysning om, at hun allerede på dette tidspunkt er hjemmefra. Kirkebogen oplyser nemlig, at hendes husbond er gårdmand Byrial Sørensen, Vesterbølle.

Som nævnt tidligere har min mor flere gange fortalt, at hendes brødre kom ud at tjene, når de var fyldt 9 år, hvorimod hun og hendes søstre fik lov til at være

hjemme, indtil de var fyldt 14 år.
På den baggrund er det mest nærliggende at antage, at min moster har fået plads til 1. april – en almindelig skiftedag – samme år, som hun bliver konfirmeret.

Med hensyn til navnet Anine eller Annine veksles der også i en række andre sammenhænge fra1920'erne og 1930'erne mellem de 2 stavemåder.
Mere interessant er det dog, at hun, så længe jeg kan huske tilbage, aldrig er blevet kaldt andet end Ninna, moster Ninna. Og jeg har ingen forklaring på, at Anine eller Annine er blevet til Ninna – det navn, som både hun selv og alle hendes søskende, niecer og nevøer brugte. Måske var det simpelthen bare mere mundret?

Men bortset fra det ovennævnte ved vi på det nærmeste intet om moster Ninnas barndom og allerførste ungdom. Formentlig har hun som sine 2 søstre, min mor og moster Lisbeth, haft forskellige pladser i årene efter konfirmationen. Og noget kunne tyde på, at hun i de unge år - i lighed med flere af sine søskende - har opholdt sig på Silkeborgegnen.

Vi har nemlig et meget fornemt billede af hende og min onkel Karls kone, tante Petrea. Billedet kan ikke umiddelbart dateres, men der kan ikke være tvivl om, at det er taget flere år før, moster Ninna fik plads på Sjælland.
Begge de unge kvinder er i absolut stiveste puds, og kulisserne er ganske pompøse, hvad ofte var tilfældet, når man gik til professionel fotograf på den tid – formentlig omkring 1920 eller måske endnu tidligere. Meget taler for, at billedet er taget i Silkeborg, hvor tante Petrea havde sit hjem i nærheden, og på hvilken egn moster Ninna højst sandsynligt også havde fast bopæl.

Ninna og Petrea
Petrea, siddende til venstre,
Ninna, stående til højre

Slotsbjergby præstegård. Pastor Strunge
Bevæger vi os derimod op i 1920'erne, er vi ganske godt oplyst om Ninnas livssituation. Vi ved nemlig, at hun – i alt fald i en række år – var husbestyrerinde i Slotsbjergby præstegård på Sjælland.
I mors gemmer lå der nemlig et eksemplar af en julebog betitlet: *"Jul. En julebog for Hjemmene, udgivet af H. Hagerup – O, Lohse 1922."* På titelbladet er skrevet øverst: *"Frk. Anine Mikkelsen"* og nederst: *"Slotsbjergby præstegård. Julen 1922. Deres Elias Olsen."*

Umiddelbart drager man den konklusion, at moster Ninna må have gjort tjeneste i præstegården på dette tidspunkt, og at giveren er sognets præst.
Men hverken *"Dansk Præstehistorie"* eller *"Kirkelig Haandbog"* kender nogen præst i Slotsbjergby ved navn Elias Olsen. Vi ved ganske vist, at der var præsteskifte i Slotsbjergby sogn netop i året 1922. Men vi ved også, at embedet blev besat, inden vi når frem til julen. Så det er nok mest nærliggende, at moster Ninna har fået julebogen af denne Elias Olsen, som kan have været gæst i præstegården.

Langt mere interessant er det, at den tiltrædende præst i Slotsbjergby sogn i 1922 var den senere overordentlig kendte Mogens Jensen Strunge, der var præst i Slotsbjergby og Sludstrup sogne fra 16. oktober 1922 til 22. januar 1927. Han har altså været indsat som præst i god tid inden julen 1922.

Pastor Strunge var gårdmandssøn og født i Tovstrup, Dallerup-Låsby sogn, på den egn, hvor såvel onkel Karl som senere min mor opholdt sig i længere tid. Jeg ved ikke, om moster Ninna også har tjent på gårde i det område, men jeg føler mig ret overbevist om, at der må være en sammenhæng mellem pastor Strunges baggrund i Tovstrup og den omstændighed, at moster Ninna i en årrække var husbestyrerinde i Slotsbjergby præstegård.

Ved sin tiltræden som præst i dette sogn var pastor Strunge endnu ugift, så der har været god brug for en husbestyrerinde. I mors fotoalbum var der et billede af pastor Strunge, hans mor og moster Ninna. Dette billede er af flere grunde meget interessant.
For det første er der for så vidt angår påklædningen en slående lighed mellem pastor Strunge, her fotograferet i 1922 eller 1923, og Kaj Munk, fotograferet ved sin cykel på vej hjem fra den berømte eller berygtede Ollerup tale 28. juli 1940. (Billedet af Kaj Munk er bl.a. aftrykt i Per Stig Møllers bog: Munk s.35)

Begge mænd med blød hat, stift kravetøj og mørkt slips og iført mørk habit med vest. Det kan være en tilfældighed, men noget kunne tyde på, at sådan gik præster klædt, når de var i "civil" i hele perioden mellem 1920 og 1940.
På billedet af pastor Strunge ser man ham holde en hvid due i hænderne, og det er faktisk umuligt at afgøre, om det er en brevdue, eller om det simpelthen er en pyntegenstand?
Billedet er jo taget i haven uden for huset, og vi ved, at det ikke var ualmindeligt, at man ved gruppebilleder, taget udendørs, medtog pyntegenstande. Det gælder f.eks. billedet af mine bedsteforældre og alle deres 9 børn, taget i 1905.

På billedet til venstre for pastor Strunge står hans mor, også i stiveste puds, med en smuk sort hat og iført en tækkelig lang, sort kjole. En virkelig præsentabel dame om hvem vi også ved, at hun var gårdmandskone og sognefogedkone i Tovstrup, Dallerup-Låsby sogn.
Pastor Strunge var altså kommet af folk med en vis position i samfundet. Og det var f.eks. ikke mange landbobørn, der som han blev sendt i latinskole (Viborg) og fik studentereksamen så tidligt som 1911.

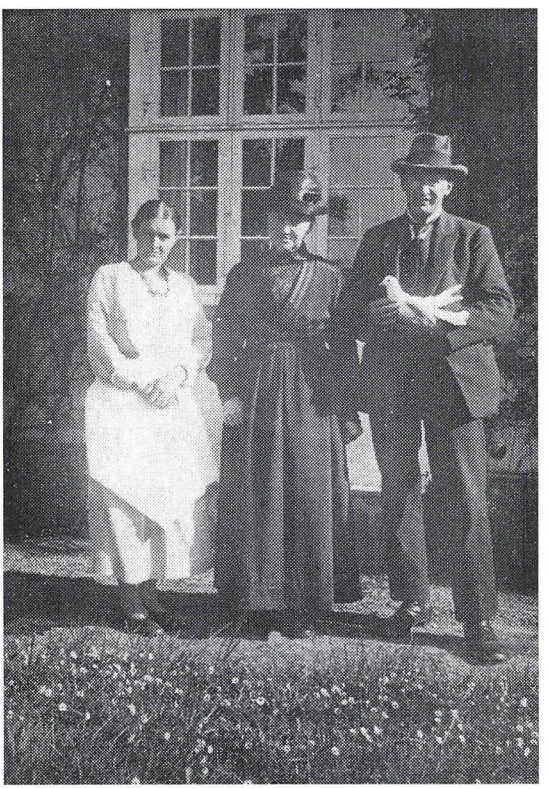

Ved siden af pastor Strunges mor, yderst til venstre på billedet, står så moster Ninna, klædt helt i hvidt med et stort trekantet forklæde. Man er ikke i tvivl om, at hun er tjenestepigen eller husbestyrerinden, fotograferet sammen med sit herskab.
Meget tyder på, at billedet må være taget enten sidst på året 1922 eller måske snarere i første halvdel af året 1923.
Vi ved nemlig, at pastor Strunge 15-7-1923 blev viet til tandlæge Elise Magdalene Olsen.
Alt taler for, at omtalte billede er taget inden brylluppet, og før pastor Strunges kone er flyttet ind i præstegården som præstefrue.

Pastor Strunge, hans mor og Ninna

Pastor Strunges giftermål synes ikke at have ændret noget i moster Ninnas placering i præstegården. Den nyankomne præstefrue kan som tandlæge meget vel have haft arbejde udenfor hjemmet, selvom det nok ville være lidt usædvanligt for en præstefrue dengang. Men det var jo også usædvanligt, at kvinder fik høj uddannelse omkring 1920.

I mors gemmer lå gennem alle årene også en noget speciel kogebog: *"E. Constantin: Mellemretter til Middagsselskaber, Gyldendal 1919."* På titelbladet er der øverst skrevet med håndskrift: *"Frk. Annine Mikkelsen"*, og nederst: *"Slotsbjergby præstegård 12. maj 1924. Fra M.S."*
Vi ved ikke, hvem M.S. er. Det kunne være Magdalene Strunge (præstefruen), men der er naturligvis også andre muligheder. Bogen indeholder mere end 400 opskrifter af vidt forskellig art

Mange af disse mellemretter er ret specielle og alt andet end billige at fremstille. Tilsvarende er et stort antal baseret på 12 personer.
Uden at være fagmand sidder man tilbage med en klar fornemmelse af, at en sådan kogebog kun giver mening i en husstand eller i et hjem, hvor middagsselskaber af en vis standard har været almindelige.
Der kan med andre ord ikke være tvivl om, at moster Ninna her i 1924 og muligvis også i det følgende år eller mere fortsat har været husbestyrerinde i præstegården.

Vi ved, at min mor på et tidspunkt holdt ferie hos sin storesøster Ninna i den sjællandske præstegård.
Hendes fotoalbum indeholdt nemlig også 2 andre billeder, taget i Slotsbjergby præstegård. Begge billeder er af min moster Ninna og min mor.
Det ene billede er taget i haven med nogle træer som baggrund og er af ret dårlig kvalitet, hvorimod det andet, der er taget foran et vindue i præstegårdens væg, og som bringes her, er af god kvalitet.

Ninna og min mor i Slotsbjergby præstegård
Min mor står til højre

Mor har under det første billede skrevet: *"Dejlige feriedage i Slotsbjergby præstegård,"* og under det andet: *"Ninna og jeg i Slotsbjergby præstegård."*
Meget tyder på, at disse 2 billeder er taget senere end det førnævnte og peger derfor også i retning af, at moster Ninnas ophold i præstegården har strakt sig over flere år.

Alt taler nemlig for, at de *"Dejlige feriedage i Slotsbjergby præstegård"*, som mor refererer til, må placeres i sammenhæng med hendes uddannelse som sygeplejerske, hvor hun først var elev på Viborg Sygehus 1922-25 og dernæst supplerede psykiatri på Sct. Hans i Roskilde i 6 måneder for så at afslutte uddannelsen med at supplere barsel på dr. Blads private klinik i København.
Mors feriedage i Slotsbjergby præstegård kan altså tidligst placeres sommeren 1923 – meget sandsynligt et par år senere.

Endnu en detalje skal nævnes i forbindelse med pastor Strunge. Imellem min mormors efterladenskaber fandtes et *"Nye Testamente"* i Bibelselskabets udgave fra 1895. På titelbladets forside er der øverst skrevet: *"Enkefru Maren Mikkelsen Vesterbølle"* og nederst: *"Fra Deres hengivne Pastor Strunge."* På den følgende side er der skrevet med håndskrift: *"Slotsbjergby præstegård, 18. februar 1923."*

Man studser umiddelbart lidt over denne gave. Naturligvis kan moster Ninna have fortalt pastor Strunge om sin mor, men underskriften: *"Fra Deres hengivne Pastor Strunge"*, peger umiddelbart i retning af, at de to – mormor og pastor Strunge – har haft et vist kendskab til hinanden i forvejen.
Og det kan skyldes, at pastor Strunge var gårdmandssøn fra den egn, hvor flere medlemmer af mors familie havde pladser gennem flere år.
Hvilken forbindelse, der så i øvrigt kan have været mellem Tovstrup-Sorring egnen og så Vesterbølle, får stå hen i det uvisse.

Ægteskabet med Osvald
Med en snes års mellemrum var moster Ninna gift 2 gange. Og selv om samlivet med hendes første mand, Osvald Jensen, ikke varede ret længe, kom det i høj grad til at præge både hendes og familiens liv i mange år.

Jeg ved ikke, hvor eller hvornår moster Ninna traf Osvald. Måske skete det umiddelbart efter, at hun forlod Slotsbjergby præstegård.
Men jeg ved, at der var tale om en stormende forelskelse. Min mor citerede i

den forbindelse – men mange år senere – den gamle talemåde: *"Det er jo ikke sådan med det, når der går ild i gamle klude."*
Om mor dermed ville sige, at denne forelskelse – moster Ninna havde jo passeret de 35 år – havde slået benene væk under hende, og at ægteskabet var lidt uovervejet, ved jeg ikke. Måske gik det hele bare lidt stærkt. Mors udtalelse kan jo også være en efterrationalisering på baggrund af det, der skete senere.

Vielsen fandt sted i Vesterbølle kirke, og bryllupsfesten blev efterfølgende holdt hos min mormor i hendes ene lille stue.
Vi er så heldige at have 2 udmærkede fotografier, taget på bryllupsdagen. Som skik og brug var, når det drejede sig om gruppebilleder, er begge billeder taget udendørs med stuehuset som baggrund – utvivlsomt af en professionel fotograf.

På det ene billede ser man alle bryllupsgæsterne: Brudeparret, min mormor, hendes 6 sønner, de 3 ældste med ægtefæller, hendes 2 andre døtre og min far samt et yngre ægtepar med en lille pige. Utvivlsomt drejer det sig om Osvalds bror og svigerinde og deres lille datter – åbenbart de eneste repræsentanter for Osvalds familie.

Ninna og Osvalds bryllupsbillede.
Stående, fra venstre: Morbror Vilhelm, morbror Valdemar, morbror Niels Kristian (i soldateruniform), min far, min mor, tante Petrea, onkel Søren, onkel Karl, tante Metha, tante Rikke og onkel Jens (i DSB uniform)
Siddende, fra venstre: Moster Lisbeth, mormor, moster Ninna (bruden), Osvald (brudgommen) og Osvalds bror med familie

På det andet billede, der allerede er vist i afsnittet om min mormor, ser man mormor og hendes 9 voksne børn.
Alle bryllupsdeltagerne er naturligvis i stiveste puds. Bruden i hvidt med slør og brudgommen i smoking med hvidt kravetøj. Mormor og de øvrige damer er i mørke kjoler – kun den lille pige er i hvidt som bruden. Et par af mændene er i smoking, og de øvrige "civile" er i mørke habitter og hvide skjorter med slips. Og så er der 2 i uniform. Onkel Jens i DSB uniform – formentlig en uniform til selskabsbrug - og endelig er morbror Niels Kristian i soldateruniform.

Går vi til Vesterbølle kirkebog, får vi de eksakte oplysninger om brudgommen og hans familieforhold, idet han præsenteres på følgende måde: *"Ungkarl, teglværksarbejder Christian Osvald Nielsen af Folkvarsvej 19, Solbjerg sogn i København,* (sognepræsten har enten ikke været klar over, at Solbjerg sogn ligger på Frederiksberg, eller han har fundet det uvæsentligt) *født i Herning Ringkøbing amt 4. november 1896, søn af arbejdsmand Christen Peter Nielsen og hustru Mariane Nielsen Herning."*

Umiddelbart taler disse oplysninger for, at moster Ninna kan have truffet Osvald på Sjælland, selvom han er jyde. Med hensyn til stillingsbetegnelsen teglværksarbejder kan man være lidt usikker på, om det er hans øjeblikkelige eller snarere hans fremtidige stilling.
Min kusine Erna har fortalt, at Osvald arbejdede på Lysbro teglværk, og det er nærliggende at antage, at det er onkel Karl, der har skaffet sin svoger dette arbejde.

Vesterbølle kirkebog giver os i øvrigt også den oplysning, at forloverne ved brylluppet er husmand Ejnar Sigurd Nielsen, Føvling pr. Brædstrup og enke Maren Mikkelsen, født Terkildsen, Vesterbølle.
Det må anses for tilnærmelsesvis sikkert, at den førstnævnte er Osvalds bror, og der kan som nævnt heller ikke være tvivl om, at denne bror sammen med kone og barn har været de eneste gæster fra Osvalds side ved det beskedne bryllup i Vesterbølle.

Vielsen bliver foretaget af sognepræsten, Vriborg, der højst sandsynligt har været en ven af mors familie, og det er næppe tilfældigt, at det også er ham, der forretter mine forældres vielse godt og vel 4 måneder senere, selvom vielsen denne gang finder sted i Aars kirke.

Det nygifte ægtepar slog sig ned i en 1. sals lejlighed i Lysbro – altså i nærheden af onkel Karl og tante Petrea, der boede i dette område, og som senere også kom til at bo i Lysbro. Desværre varede det ikke længe, før Osvald blev psykisk syg. Han kunne ligesom ikke styre sine tanker, og han fik mærkelige forestillinger.
Jeg har fået fortalt, at han efter en brand i nabohuset overfor ejendommen, hvor Ninna og han havde lejlighed, altid benyttede bagtrappen. Adspurgt om grunden hertil, svarede han, at naboerne jo ellers ville tro, at det var ham, der havde antændt branden, hvis de fik øje på ham.

Efterhånden udviklede disse tvangstanker og forestillinger sig mere og mere, og moster Ninna kunne til sidst ikke klare de situationer, der opstod, men måtte bl.a. have hjælp af onkel Karl.
Det var naturligvis ikke nogen holdbar situation, og en indlæggelse på sindssygehospitalet – sådan hed det dengang – i Viborg kom efterhånden på tale. Men moster Ninna var Osvald meget hengiven også efter, at han var blevet uhelbredeligt syg.
Og jeg ved, at hun på et tidspunkt sagde til min mor, at hun aldrig ville gå med til at underskrive de papirer, som ville betyde en tvangsindlæggelse.
Det endte dog med, at Osvald blev indlagt i Viborg, hvad der naturligvis også var det eneste realistiske.

I de næstfølgende år kom vi hjemme i Almind ganske tæt på både Ninna og Osvald. Det var moster Ninna magtpåliggende at besøge Osvald så ofte som muligt.
Og da hun både dengang og senere var syerske og syede til eller på en fabrik i Silkeborg, havde hun hverdagene optaget af arbejde og kunne kun besøge sin mand på søn- og helligdage. Hun kom derfor – gennem flere år – meget ofte til Almind om søndagen.

Mønsteret var nogenlunde det samme. Hun kom med rutebilen fra Silkeborg i løbet af formiddagen og spiste søndagsmiddag sammen med hele familien. Efter en middagssøvn – som især for min far var obligatorisk – cyklede hun og mine forældre så på besøg hos Osvald på sindssygehospitalet i Viborg.
Selvom jeg på dette tidspunkt ikke var ret gammel, husker jeg endnu tydeligt nogle af disse besøg.

I min mormors efterladte papirer lå der et brevkort – det var dengang, det ko-

stede 10 øre at sende et kort – som udmærket illustrerer disse søndagsbesøg af moster Ninna.
På kortet, der er stemplet: *"Silkeborg, kl. 17.00, 7. nov. 1933"*, og sendt til - og åbenbart også modtaget af - mormor: *"Enkefru Mikkelsen, Vesterbølle pr Gedsted"*, skriver moster Ninna:

"Kære alle tre. (de tre er jo mormor, moster Lisbeth og morbror Niels Kristian) *Jeg var jo så i Almind og Viborg i søndags. Osvald var i så godt humør og var så glad for, vi kom* ("vi" kan kun være moster Ninna og mine forældre) *han sagde: "Kom snart igen," men bedre er han vist ikke, han taler hele tiden om så meget, som jeg slet ikke ved, hvad er. Tak for pakken, som du havde sendt ham, han fortalte glad: "Jeg fik en pakke i går fra Vesterbølle." Vi var der næsten i 3 timer. Vi havde varm kaffe med fra Almind, det var han svært glad for, nu mange kærlige hilsener fra Ninna."*

Det er tidligere nævnt, at mormor havde en særlig hengivenhed for Osvald, og det er ikke spor overraskende, at hun havde sendt ham en pakke. Vi ved, at hun blev ved med at sende ham breve og pakker, selvom der ikke længere syntes at være håb om helbredelse.

Osvalds tilstand blev nemlig værre og værre, og det blev – besøg for besøg – sværere og sværere at bortlede hans opmærksomhed fra hans egen fantasiverden. F.eks. mente han at kunne se mærkelige væsener alle vegne, og han brast ofte i en umotiveret latter.
Det blev mere og mere belastende for moster Ninna og mine forældre med disse besøg, og da de heller ikke syntes at bibringe Osvald nogen glæde, og der efterhånden heller ingen genkendelse var, tog moster Ninna den svære beslutning ikke længere at besøge sin mand.

Men tanken om at lade sig skille lå hende fjernt. I en håndskrevet hilsen til min mormors 70 års dag i april 1935 nævner min mor alle sine søskendes og sit eget fulde navn og skriver moster Ninnas navn som *"Annine Nielsen"*. Var der noget, der stod fast, så var det: *"Hvad Gud har sammenføjet, må mennesker ikke adskille"*.

Ægteskabet med Kristian
Jeg er ikke i alle detaljer klar over, hvordan eller hvornår ægteskabet mellem moster Ninna og Osvald alligevel blev opløst en del år senere. Om det skete ved den uhelbredelige Osvalds død, eller om der kom nye regler på området?
Men hen imod slutningen af 1940'erne indgik moster Ninna nyt ægteskab med Kristian Gødske Pedersen i Aarhus.

Hun havde i de ret mange foregående år boet i Silkeborg, hvor hun havde en lejlighed og fortsat arbejdede som syerske på en fabrik i nærheden. Jeg ved ikke, hvordan hun blev kendt med Kristian. Måske via en bekendtskabsannonce?
Men jeg ved, at onkel Jens sammen med Kristian besøgte moster Ninna i Silkeborg. Kristian var nemlig også DSB mand. Egentlig var han udlært smed, men søgte senere ind ved DSB og blev lokomotivfører. Som reglerne var dengang, så skulle lokomotivførere have en uddannelse som smed.

Hans svendeprøve var – helt eller delvis – den jernport, som fører ind til Marselisborg Slot. Der var dog også en kunstsmed inde i billedet, husker jeg, Kristian har fortalt. Han var naturligvis både glad for og stolt over sit værk. Så en spadseretur op til slottets indgang var ofte på programmet, når Ninna og Kristian havde førstegangsgæster.

Kristian var enkemand med 5 sønner, da han indgik ægteskab med moster Ninna. Sønnerne var dog voksne og hjemmefra, bortset fra den yngste, en halvvoksen dreng, der endnu boede hjemme.

Med en fast husstand på 3 og mange besøg af de voksne sønner og svigerdøtre og den øvrige familie var der noget at se til for moster Ninna med at holde den rummelige lejlighed i Montanagade. Men hun klarede alle udfordringer på bedste vis. Hun havde ikke for ingen ting været husbestyrerinde i en præstegård og senere syerske gennem mange år.

Ved ægteskabets indgåelse var Kristian i sin bedste alder og stadig i arbejde. Han kørte i en del år eksprestoget mellem Nyborg og Aarhus.
Og han har selv fortalt mig, at han i de perioder, han kørte på denne strækning, ofte kom til Aarhus ved firetiden om morgenen. Men på dette tidspunkt af døgnet var det naturligvis for tidligt at gå hjem og vække familien, så om sommeren valgte han ofte at gå ud i familiens kolonihave og gøre et par timers arbejde, inden han tog hjem til Montanagade.

Selvom han var den sidst ankomne til familien Mikkelsen, faldt han vældig godt til her. Jeg husker ham og Ninna som hyppige gæster hjemme i Gl. Almind, han var med i alle sammenhænge, og han færdedes også hjemmevant i Vesterbølle på besøg hos sin gamle svigermor.

Jeg har aldrig hørt noget om moster Ninna og Kristians vielse. Men der har utvivlsomt været tale om et meget beskedent bryllup med meget få eller slet ingen gæster, og der foreligger muligvis ikke noget bryllupsbillede. Men vi har et ganske udmærket billede af parret, som må være taget, da de begge endnu var i deres bedste alder – formentlig omkring slutningen af 1940'erne.

Ninna og Kristian

Efter en del år i aktiv tjeneste blev Kristian ramt af en mindre hjerneblødning, som betød, at han gik på pension, da han var omkring 65 år gammel. Pensionisttilværelsen var dog ikke lig med stilstand. Kristian glemte aldrig sit gamle fag: Smedehåndværket.
Jeg husker, at han i et af sine første år som pensionist fremstillede en ny skraldespand efter alle gamle og solide håndværkertraditioner. Det var dengang, der

skulle en voksen mand til at bære en tom skraldespand. Man kunne naturligvis også købe en ny skraldespand. Men det var der jo ingen grund til, når man selv kunne fremstille et eksemplar – endda af væsentlig højere kvalitet.

Kristian var ægte Aarhusianer og meget optaget af, hvad der skete, og hvad der var sket i hans by. Medens jeg læste i Aarhus, besøgte jeg ofte ham og Ninna i huset i Montanagade. Fra et af mine sidste besøg husker jeg Kristian, siddende med en samling udklip fra avisen, der alle handlede om det gamle Aarhus.

Men det var ikke blot på hjemmefronten, Kristian var aktiv i sin pensionisttilværelse. Jeg husker tydeligt, at han og moster Ninna besøgte os i Risskov. De ankom med Grenå toget til den lille station på Stationsgade.
Jeg har også en klar erindring om, at han og Ninna sammen med min mor og mig pr bybus besøgte universitetsbygningerne ved ringgaden.
Både besøget og turen, tror jeg, var en fornøjelse for Kristian, der undervejs fortalte om de lokaliteter, han kendte og de begivenhedsforløb, han havde været involveret i.

De sidste år
Efterhånden begyndte Kristians helbred at svigte. Hans hjerte var ved at være slidt. Specielt husker jeg, at han på de meget varme sommerdage forsigtigt listede hen på en skyggefuld bænk i nærheden af hjemmet, hvor han så tilbragte flere timer, indtil det blev mere svalt. Til sidst blev han indlagt på Marselisborg hospital, hvor han døde i september måned 1961.

Moster Ninna blev boende i Montanagade i nogle år og havde fortsat en god kontakt med Kristians sønner, svigerdøtre og børnebørn. Men efterhånden begyndte det at knibe med hukommelsen, og det stod efterhånden klart, at det var en egentlig demens, der var på vej.

Moster Ninna oplevede dog at holde sin 80 års dag med deltagelse af bl.a. sine søskende, svigerinder og svogre. Men hun var på dette tidspunkt bevidst om, at det gik ned ad bakke. Jeg husker, at hun sagde til min mor, at det ville have været en større glæde at holde 80 års fødselsdag, hvis hun havde været mere frisk. Der blev taget flere billeder ved fødselsdagsfesten, men her bringes alene billedet af fødselsdagsbarnet sammen med 3 af hendes søskende, som var med.

Ninna på 80 årsdagen
Fra venstre: Morbror Valdemar, Johanne (min mor), moster Ninna og onkel Karl

Hun fik for en kortere tid ophold i "De Gamles By" i Aarhus, Her besøgte jeg hende på et tidspunkt, hvor hendes hukommelsestab var blevet endnu mere udtalt, men jeg husker også, at hun lyste op i et stort smil, da hun fik øje på mig. Her var én, hun kendte. Det var ikke længere muligt at føre en egentlig samtale med hende, men genkendelse er åbenbart noget af det sidste, der forsvinder.

Til sidst fik moster Ninna en fast plads på plejehjemmet i Brabrand, hvor jeg ved, at hun bl.a. fik besøg af min mor og bror. Hendes helbred svækkedes dog yderligere, som tiden gik. Og moster Ninna døde her på plejehjemmet i Brabrand efter et – kan man roligt sige – langt og både begivenhedsrigt og bevæget liv.

Karl Kristian Mikkelsen – mors bror
Født 19-5-1892, død 1979
Viet 3-7-1914 til
Petrea Albertsen, født 24-7-1892, død 1981

Som født i 1892 er Karl Kristian Mikkelsen sine forældres 3. barn og næstældste søn. Umiddelbart studser man over, at han har fået kaldenavnet Karl, som vi leder forgæves efter i såvel mormor som morfars familie. Derimod er det andet fornavn, Kristian, velbegrundet, eftersom både hans far og hans farbror bar dette navn.

Vi kender ikke forklaringen, men det gælder generelt for børneflokken i Vesterbølle, at de uskrevne - men normalt meget faste - regler for navngivning ikke er blevet efterlevet i modsætning til, hvad vi f. eks. kan konstatere i min mormors hjem, hvor reglerne for navngivning er blevet fulgt til punkt og prikke.

Fadderne ved den lille Karls dåb den 12-6-1892 er udelukkende hentet fra familien, hvad der er noget af et særsyn. Foruden forældrene lægger vi især mærke til hans farmor, Karoline Nielsen, der på dette tidspunkt for længst er blevet gift med husmand Søren Nielsen i Lovns, som for øvrigt selv er fadder ved Karls yngre bror, Sørens, dåb 22-3-1894.
De 2 sidste faddere er morfars halvbrødre, ungkarlene Niels og Anton Sørensen Nielsen fra henholdsvis Vesterbølle og Ullits.

Ægteparret Karoline og Søren Nielsen har naturligt nok været noget op i årene her omkring 1892-94, og fadderne ved de efterfølgende børns dåb er åbenbart mest hentet blandt yngre familiemedlemmer og venner fra Vesterbølle.

Barndom og ungdom
Den næstældste skriftlige kilde til belysning af onkel Karls liv er en nogenlunde velbevaret *"Kokoppe-Indpodnings Attest"*, der oplyser, at han 2 år gammel er blevet indpodet med kokopper 31. august 1894. Attesten er underskrevet af den autoriserede læge, hvis navn ikke kan tydes med sikkerhed.
Nederst på attesten finder vi følgende tilføjelse: *"Forevist i Vesterbølle skole den 29-10-99. J. Jakobsen"*. Der var i alt 4 koppe-attester i mormors gemmer – deriblandt mormors egen – men kun Karls attest har en sådan tilføjelse.

Uden at vi har præcise oplysninger herom, må det anses for sikkert, at Karl er

kommet hjemmefra og har fået plads i nabolaget omkring 9 års alderen. Vi har meget sikre efterretninger om, at mors brødre fik plads på gårde i Vesterbølle, hvilket vel også havde en sammenhæng med, at den allerede påbegyndte skolegang skulle fortsættes.

Når det gælder Karls konfirmation, har vi derimod præcise og meget interessante oplysninger. Kirkebogen fortæller, at han er konfirmeret i Vesterbølle kirke den 30. september 1906 af sognepræsten, R. Jørgensen.
Men vi får også at vide, at han på dette tidspunkt var i tjeneste på "Studstrupgaard", og at hans husbond var Kristen Nielsen Studstrup. Denne oplysning gør det muligt at knytte til ved andre sammenhænge i familiehistorien.

Vi ved, at Kristen Nielsen Studstrup og hans kone, Mette Kirstine Hansen, var faddere ved min moster Lisbeths dåb i året 1900. Og der kan ikke være tvivl om, at ægteparret på dette tidspunkt tilhørte Indre Mission ligesom mine bedsteforældre. Min onkel Karl er altså ikke kommet i tjeneste hos vildfremmede.

Endnu mere interessant er det, at det var den ældste datter fra denne gård, Maren Studstrup, som min onkel Jens et par år senere blev glødende forelsket i. Alt tyder på, at sympatien var gengældt, men forbindelsen blev som allerede nævnt forpurret ved Kristen Studstrups indgriben. Han ønskede ikke sin datter gift med en ung mand fra et så fattigt hjem.

I øvrigt kan vi naturligvis ikke vide noget om onkel Karls drengeår og allerførste ungdomsår.
Som nævnt i afsnittet om onkel Jens har vi et udmærket billede af ham sammen med brødrene, Jens og Søren – et billede, som må være taget omkring 1910, da Karl har været 18 år, men hvor han har befundet sig på dette tidspunkt, ved vi ikke, men højst sandsynligt havde han på dette tidspunkt endnu ikke forladt sin barndomsegn.

Det er dog ikke det eneste billede, vi har af onkel Karl som ung. I mormors store billedsamling var der et meget fornemt billede af ham, taget hos fotograf P. Nielsen, Aalestrup.
Vi ser her en overordentlig elegant ung mand iført habit med vest, hvor urkæden er meget synlig. Han har hvidt kravetøj med slips, og er nyklippet med midterskilning.
Billedet kan vanskelig tidsfæstes med nøjagtighed, men alt tyder på, at vi befin-

der os på et tidspunkt, inden Karl er rejst til Sorring. Billedet kunne være taget i forbindelse med hans fremmøde på session. Men vi ved det ikke.
Som alle unge mænd har onkel Karl naturligvis skullet møde frem på session sammen med sin årgang. Men i modsætning til 3 af sine brødre blev han ikke taget til soldat, uden at vi kender grunden her til.

Karl som ung mand

Tjenestekarl på Silkeborgegnen. Møder Petrea
Efterfølgende ved vi helt sikkert, at Karl fik plads i Sorring ved Silkeborg. Og det er nok umuligt at svare på, hvorfor han kom så forholdsvis langt hjemmefra. Vi ved ikke, om der hos familien i Vesterbølle i forvejen har været nogen kontakt med folk på denne egn, men det står fast, at både moster Ninna og min mor fik en stærk tilknytning til egnen og især til de mennesker, der boede omkring Sorring og Tovstrup.

Det kan være rent tilfældigt og måske foranlediget af, at Karl som den første af søskendeflokken fik plads i Sorring, men man sidder umiddelbart tilbage med en fornemmelse af, at der også må være andre forklaringer på de mange forbindelseslinier mellem familien i Vesterbølle og så egnen og menneskene omkring Sorring og Tovstrup.
Det er i øvrigt her i Sorring, at Karl stifter bekendtskab med Petrea. Petrea var – som det senere blev skrevet på vielsesattesten – datter af indsidder(lejer) og træskomand Karl Kristjan Bartolemæus Albertsen og hustru Else Laursen, og hun var også anno 1892, kun født et par måneder senere end Karl.

Hendes far var – som det senere vil blive beskrevet – en meget særpræget personlighed, som i sit lange liv havde mange gøremål. Han blev 95 år gammel, hvorimod Petreas mor, Else Laursen, døde forholdsvis tidligt. Og som enkemand havde hendes far husbestyrerinde i rigtig mange år.

Petreas forældre boede på Funderbakke, og Petrea fik som ung plads på Silkeborgegnen, men et godt stykke fra den gård, hvor Karl tjente. Min kusine Erna husker nemlig, at hendes far har fortalt, at det var en ganske lang tur, når han om aftenen, eller når han i øvrigt havde fri, ville besøge hende.

Ved sit giftermål havde Karl for en stund lagt landbruget bag sig, idet han på vielsesattesten står opført som arbejdsmand. Vi ved, at han havde fået arbejde på et cementstøberi i nærheden af Funderholme.

Vi er på en måde godt oplyst om brylluppet gennem et utrolig flot og velbevaret billede af alle bryllupsdeltagere. Ikke blot brudeparret med slægt og venner. Der er også blevet plads til kogekone og serveringspersonale. Man kan tale om et virkelig demokratisk billede. Bryllupsbilledet er taget udendørs i eller ved Funder skov. Det var med den tids fototeknik ikke muligt at få et vellykket indendørs billede af så mange mennesker.

Ethvert forsøg på at identificere de mange bryllupsgæster vil nok være håbløst, så mange år efter at begivenheden fandt sted. Men vi ved og kan genkende, hvem der var med fra den allernærmeste familie til begge sider.

Karl og Petreas bryllupsbillede
Liggende, i forgrunden: Petreas 2 yngre brødre. Midt i forreste række: Karl med sin brud flankeret af svigerforældrene til venstre og mormor til højre. I næste række, fra venstre: Nr.5, Johanne (min mor), nr.8, morbror Valdemar, nr.9, moster Ninna, nr.10, onkel Jens og nr.12, onkel Søren

Men som allerede vist i afsnittet om min mormor, Maren Therkildsen, var det ikke det eneste billede, der blev taget på bryllupsdagen. I hendes gemmer lå der også det fornemme billede af de fleste festdeltagere fra vor familie.
Dette billede viser mormor flankeret af 4 voksne børn, moster Ninna, min mor, onkel Søren og morbror Valdemar. Vi ved ikke, hvorfor onkel Jens, søskendeflokkens ældste, ikke er med på billedet. Han var naturligvis med til brylluppet og ses da også på det store bryllupsbillede.

Brylluppet fandt sted 14-7-1914 – altså umiddelbart efter mordet i Sarajevo, som udløste Første Verdenskrig, men før selve Verdenskrigen kom i udbrud. Tidspunktet for brylluppet må siges at have været heldigt valgt. Begge mine forældre har fortalt mig – og det er også almindelig kendt fra samtidshistorien – at udbruddet af netop Første Verdenskrig medførte en hidtil uset uro og forskrækkelse blandt alle, som oplevede det.

Havde brylluppet været planlagt til at skulle løbe af stabelen blot et par måneder senere, ville det have været meget vanskeligt at få det afviklet på værdig vis. Men dette store bryllupsbillede lader ingen tvivl om, at det har været et både stort og festligt bryllup.

De første år efter giftermålet boede Petrea og Karl til leje et par steder i nærheden af Funder. Karl havde sit arbejde på et nærliggende cementstøberi. Familien boede altså i nærheden af svigerforældrene, der havde eget hus på Funderbakke i nærheden af skoven.

Den farverige svigerfar

Vi er så heldige at have et udmærket fotografi af tante Petrea og onkel Karl sammen med de to ældste børn, fætter Aage og kusine Edith. Billedet er taget udenfor Karls svigerfars hus, som ses i baggrunden. Petreas far blev som nævnt tidligt enkemand og havde husbestyrerinde i mere end en menneskealder. Som det også er nævnt, oplevede han at blive 95 år og var en utrolig farverig skikkelse, der satte sig dybe spor i familien.

Karl, Aage, Edith og Petrea på besøg på Funderbakke

Som nævnt fremgår det af Petrea og Karls vielsesattest, at Petreas far, Karl Kristjan Bartolemæus Albertsen, i sommeren 1914 var indsidder(lejer) og træskomand.
Erhvervet som træskomand havde han overtaget fra sin far. I det hele taget var

der dengang ganske mange træskomænd i Silkeborg-området, hvad der ikke mindst skyldtes den lette adgang til træ, der var egnet til træskoproduktion.

Onkel Karls sønnesøn, Villy Mikkelsen, som jeg har besøgt, har overladt mig dette kulturhistorisk meget interessante billede, taget i værkstedet, hvor hans oldefar er i fuld gang med at lave træsko.

Svigerfar i træskoværkstedet

Men funktionen som træskomand blev så langtfra hans eneste beskæftigelse. I et interview i Silkeborg Avis i anledning af hans 90 årsdag fortæller han selv om sin virksomhed som tækkemand, og at han nok ind imellem er faldet ned fra taget uden dog at være kommet alvorligt til skade.

I interviewet fortæller han også om sin tid som hjemmeslagter. Han havde selv et lille slagtehus i forbindelse med sin bolig på Funderbakke. Her blev der slagtet i stor stil, og han kørte selv ud med kød i mange år.
Han fortæller også en pudsig historie om et voldsomt snevejr, som satte ind en dag, da han netop stod og skulle af sted til Funder station med kød. Sneen væltede ned i en sådan grad, at han fandt det mest tilrådeligt at spænde hesten for kanen i stedet for vognen for at kunne nå frem uden at sætte sig fast.

Det må nok have været et stykke hen på foråret, hvor solen havde megen magt. For pludselig holdt snevejret op, og det store snelag smeltede i lyntempo. Så da han havde fået kødet sendt af sted med toget, måtte hesten slæbe den tomme kane hjem til Funderbakke på en helt bar vej til stor undren for de mange forbipasserende.

Nogle år senere blev det forbudt at hjemmeslagte med salg for øje. Men det betød ikke, at Albertsen måtte opgive sit erhverv ganske og aldeles. I ganske mange efterfølgende år kørte kan i stedet med fisk, indtil han – højt op i årene – måtte acceptere en mere normal pensionisttilværelse.
Under er besøg hos tante Petrea og onkel Karl har jeg selv oplevet den gamle kraftkarl, der sammen med sin husbestyrerinde var en hyppig gæst på Herningvej nr. 6, der dog senere blev til Herningvej nr. 42.

Lysbro familiens forbindelse med min mor i 1920'erne
Det ovennævnte billede af onkel Karl, tante Petrea, fætter Aage og kusine Edith, taget foran huset i kanten af skoven på Funderbakke, er også af en anden grund meget interessant. Det er nemlig forsiden af et brevkort, der er sendt til min mor, da hun havde sin sidste plads på landet, inden hun begyndte på sygeplejen.
Og det er stilet til: *"Frk. Johanne Mikkelsen. Svingelgaarden. Farre pr. Sporup st."*

Og teksten, der er dateret: *"Funder 2. Nytårsdag"* (året er 1921) er: *"Kære søster. Hermed ønsker vi dig et glædeligt nytår fra os alle fire, tak for brevet til jul. Du har det vel godt, passer dine nye tænder dig, kommer du snart en tur. Jenses har været her i julen, kærlig hilsen fra Karl."*

Den sparsomme tekst giver et meget godt billede af den tætte forbindelse mellem søskendeflokken fra Vesterbølle. Jeg har aldrig hørt min mor tale om, at hun allerede i sine unge år måtte have sine tænder trukket ud, men jeg ved, at det ingenlunde var usædvanligt på den tid. Måske har det også været min mor magtpåliggende at få disse ting i orden, inden hun skulle i gang som sygeplejeelev.

Vi ved nemlig, at det var her under opholdet i "Svingelgaarden", at tanken om at blive sygeplejerske tog fart. Og det var det følgende forår (1922), at hun kontaktede sin tidligere arbejdsgiver, pastor Fønss, og bad om en anbefaling. Der

kan næppe være tvivl om, at en sådan har været nødvendig, ikke mindst fordi min mor sprang sygeplejeforskolen over.

Der er ingen tvivl om, at min mor i de år, hun havde pladser i området omkring Sorring og Tovstrup, har været en hyppig gæst hos Karl og Petrea og også efterhånden fik en god kontakt med Petreas familie.
Blandt de mange telegrammer fra mor og fars bryllup i 1927 var der også ét fra Thorvald Albertsen, Petreas bror. Thorvald, der var nogle år yngre end Petrea, arbejdede i mange år på Lysbro teglværk.

Statsejendommen i Hvinningdal
Efter at havde boet til leje en kortere årrække i Funder-området fik Karl og Petrea bygget en statsejendom i Hvinningdal, der blev deres hjem frem til 1939. Ejendommen, der fik navnet "Højholt", blev bygget på et sted, hvor der var en helt enestående udsigt over egnen omkring Silkeborg.
Og det var selvfølgelig helt oplagt, at der blev taget et godt billede af det nye hjem og efterfølgende – efter tidens skik – fremstillet et antal brevkort med denne statsejendom som motiv. Mange af disse brevkort – med eller uden tekst – er endnu i familiens eje.

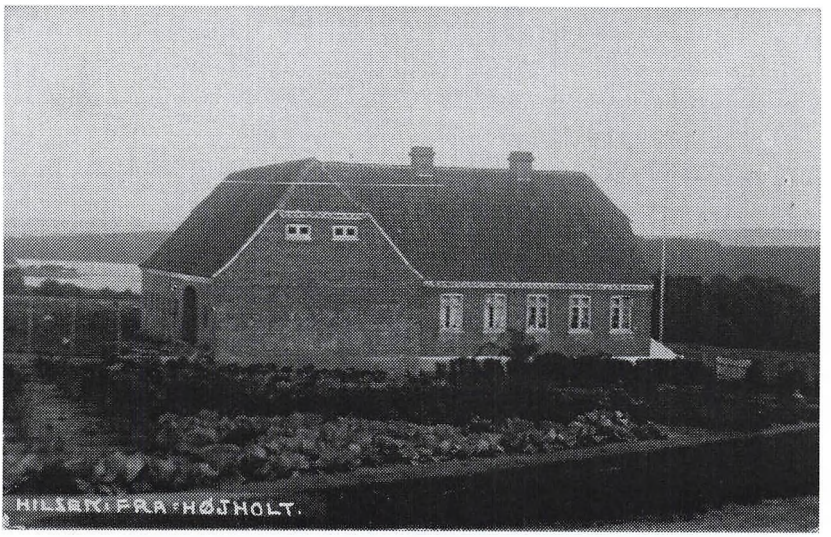

Statsejendommen "Højholt" i Hvinningdal

Som tilfældet var med statsejendomme, var der kun et begrænset antal tønder land jord til rådighed, og det var nødvendigt for Karl at hente en del af sin

indtjening udenfor hjemmet. Og det var i disse år, teglværket i Lysbro blev en del af familiens liv. Meget tyder på, at økonomien har været nogenlunde god, selvom disse år blev mere og mere belastende for både landmænd og arbejdsfolk.
Vi ved, at Karl en overgang endog var bilejer, hvad der ikke var almindeligt hos mindre landmænd og arbejdsfolk dengang. Der er bevaret et lille fotografi, taget foran bedstemors ejendom i Vesterbølle, som viser Lysbro-familien og bedstemor samt moster Lisbeth og morbror Niels Kristian ved siden af Karls bil. Fotografiet er formentlig taget i begyndelsen af 1930'erne.

Flere af mine kusiner og fætre har kunnet fortælle om tiden i Hvinningdal i 1930'erne. Min kusine Else gik i skole her, og det må nogle af hendes søskende også have gjort.
Else har også fortalt mig om det tætte forhold til den nærmest boende familie. Hvordan hun var "på ferie" hos faster Ninna og fik rundstykker med "rigtig" smør. Hverdagen hjemme i Hvinningdal bød nok ikke på rundstykker, ligesom "rigtig" smør heller ikke var nogen daglig foreteelse.
Og hun har også fortalt om forbindelsen med onkel Jens og tante Rikke i Herning. Og hvordan tante Rikke både syede og strikkede til den efterhånden ret så store børneflok hos Karl og Petrea.
Som tilfældet var i de fleste børnefamilier dengang, kom drengene tidligt hjemmefra. Vi ved, at Aage allerede fik plads, da han var 10 år, og også Søren kom af sted flere år før konfirmationen.

Årene i Hvinningdal gav en gang familien en stor forskrækkelse. Onkel Karl havde udenfor smidt en cigarstump fra sig, som familiens foxterrier samlede op og løb ind med i laden, hvor noget halm blev antændt, hvad der udviklede en voldsom røg. Og tililende begyndte at kaste ting ud af stuehuset, som de frygtede også ville blive antændt. Karl kom dog selv snart til og standsede panikken med "udsmidningen". Brandvæsenet kom også meget hurtigt, og ilden blev slukket, inden den nåede at forårsage større skader.

Fra min kusine Erna har jeg en – for mange andre børn sikkert meget genkendelig – historie om, hvordan hun sammen med sine brødre, Søren og Albert, havde fået lov til at gå ud og kælke på en nærliggende bakke.
Børnene havde dog fået et strengt pålæg om at skulle være hjemme til en bestemt tid. Da tiden nærmede sig, gjorde Erna brødrene opmærksom på, at det var nu, de skulle hjem, men det var jo så sjovt at køre på kælk, så de fortsatte

ud over den fastsatte tid. Overtrædelsen blev takseret til en endefuld, og Erna slap ikke, selvom hun egentlig havde sagt fra, mens tid var.
Når jeg sammenholder den lille tildragelse med, hvad jeg i øvrigt ved og selv har erfaret indenfor min mors familie, må jeg nok nikke genkendende. Alvoren og strengheden var i højsædet, og børn skulle adlyde. Der skulle ikke være slinger i valsen.

Flytningen til Lysbro. Teglværket
Arbejdet på Lysbro teglværk fik efterhånden højere og højere prioritet, og i 1939 lagde Petrea og Karl helt landbruget bag sig. Statsejendommen i Hvinningdal blev solgt, og de købte huset på Herningvej 6 i Lysbro, der blev familiens bolig, indtil alder og skrøbelighed satte ind.
Huset, der nu i har nummer 42, tilhører i dag (2012) min kusine Erna, og har altså foreløbig været i familiens eje i mere end 70 år.
Indflytningen på Herningvej nr. 6 er i øvrigt velbevidnet. Hjemme i Almind lå der gennem alle årene et postkort, som fortæller om flytningen. På forsiden et vellignende billede af onkel Karl og tante Petrea arm i arm foran deres nye hjem i Lysbro. Kortet, der er frankeret med et 15 øres frimærke - tidens takst for brevkort - er stilet til: *"Fru Carl Pedersen, Almind pr. Rindsholm"*, og har følgende tekst: *"Hermed en glædelig jul og et godt nytårs ønske, vi har jo skiftet bopæl, vores adresse er Herningvej 6. Lysbro. Silkeborg, vi bor dejligt ved åen for enden af haven. Kom og se. Hilsen fra alle her."* Kortet er tydeligvis skrevet af onkel Karl, der har bare ikke været plads til navn eller underskrift.

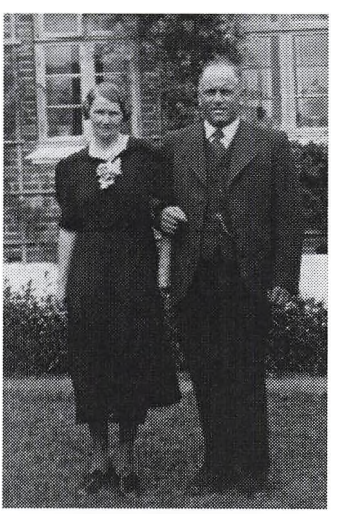

Karl og Petrea ved indflytningen på Herningvej, Lysbro

Huset på Herningvej i Lysbro lå klos op ad landevejen mellem Silkeborg og Herning, og det var nok denne meget gunstige beliggenhed med mange forbipasserende dagen igennem, der efter Anden Verdenskrig gav familien ideen med en lille forretning i et af husets værelser. Her forhandlede Petrea gennem en årrække både brød og kager og ikke mindst is og slik.

Det er nok vanskeligt at afgøre, om denne lille forretning gav det store overskud. Tante Petrea var alle dage en stor børneven. Og det skete nok mere en enkelt gang, at der blev langet både is og slik over disken uden betaling.

Mine søskende og jeg har meget positive erindringer om, at når onkel Karl og tante Petrea kom på besøg, så vankede der altid chokolade eller andet slik, som blev stærkt påskønnet og omsat efter fortjeneste. Det har jo nok spillet en rolle, at tante Petrea havde diverse slags slik ved hånden, men i øvrigt husker vi hende også som meget glad for børn.

Man kan næsten sige, at familien Karl Mikkelsen blev synonym med Lysbro teglværk. Et ganske stort antal familiemedlemmer har haft denne arbejdsplads gennem kortere eller længere tid.
Foruden Karl selv gælder det sønnerne, Aage, Søren og Albert, hvortil kommer svigerdatteren "Ditte" og senere igen Aages søn Keld samt til allersidst Aages sønnesøn, der som arbejdsformand var med til at lukke og slukke, da teglværket for en række år siden blev nedlagt.

Under mine besøg hos familien i Lysbro blev jeg gjort opmærksom på et interessant billede, der viser en del af arbejdsstyrken på Lysbro teglværk. Billedet, som vises her, illustrerer på udmærket måde Lysbro-familiens position på denne arbejdsplads. Vi ser Onkel Karl, hans svigerdatter, "Ditte", samt sønnerne, mine fætre, Aage og Søren.

Arbejdsstyrken på Lysbro Teglværk
Siddende, fra venstre: Nr.2, "Ditte" og nr.5, Karl
Stående i forreste række, fra venstre: Nr.5, Søren
Og stående langt tilbage, bag manden med den "runde" kasket: Aage

Petreas yngre bror, Thorvald, hørte som nævnt også gennem en årrække til teglværkets faste stok. "Ditte", der var gift med Aage og mor til sønnerne Keld og Villy, deltog i en periode i selve produktionen på teglværket. Senere etablerede hun en lille forretning i umiddelbar nærhed, hvor hun især forhandlede tobaksvarer og drikkevarer til teglværkets ansatte.

Onkel Karls sønnesøn, den førnævnte Villy Mikkelsen, der selv blev postbud, og som er en af de få fra familien, der ikke har arbejdet på teglværket, har fortalt mig, at der var en særlig type sten, som det krævede et særligt håndelag for at fremstille. Flere medlemmer af Mikkelsen-familien havde dette håndelag og var derfor vigtige brikker i teglværkets produktion.

Onkel Karl var helt sikkert en skattet medarbejder på teglværket og blev efterhånden en slags arbejdsformand, hvad han dog ikke gjorde noget stort nummer ud af. Det må alligevel være kommet til mormors kendskab. For jeg husker tydeligt, at hun med en vis stolthed nævnte, at Karl havde folk under sig, som han skulle sætte i arbejde.

Det var dog ikke alle familiens medlemmer, der fik deres blivende sted på eg-

nen omkring Silkeborg. Min kusine Edith fik allerede i ret ung alder plads som husassistent i Hovedstadsområdet, hvor hun i øvrigt traf Gunnar Jensen, der var ansat ved DSB, og som hun blev gift med i 1942. De slog sig ned på Lyacvej i Lyngby, hvor de boede gennem mere end et halvt århundrede.

Nogle af de mest karakteristiske træk hos min kusine Edith var hendes stærke familieforelse og store gæstfrihed, og der var altid åbent hus og åbne arme hos Edith og Gunnar på Lyacvej, når unge fra min mors familie for kortere eller længere tid opholdt sig i København.
Senere flyttede også min kusine Else til København som husassistent. Her traf hun Sofus Petersen, eller "Fusser", som han altid blev kaldt. De blev gift i 1947 og slog sig også ned på Lyacvej, hvor de også levede al deres tid sammen, og hvor Else stadig (2012) har sin bolig.

Da jeg var soldat i København i 1951-52, og nok ind imellem kunne føle mig lidt ensom, var jeg en hyppig gæst hos begge familier. Og jeg holdt f.eks. juleaften hos Edith og Gunnar i 1951 sammen med begge mine kusiner og deres familier.

Hjemmet på Herningvej hos Petrea og Karl var naturligt nok præget af, at både unge og lidt ældre var industriarbejdere.
Der blev diskuteret politik, så det bragede, og selvom der langtfra altid var enighed, var Socialdemokratiet de flestes parti, selvom der også hos nogle af familiens medlemmer var sympati for partier længere til venstre.

Min fætter Søren var nok den eneste fra familien, der gennem længere tid fik politisk ansvar, idet han en årrække var medlem af kommunalbestyrelsen i Funder, valgt af Socialdemokratiet. Senere – efter kommunalreformen i 1970 – rykkede han ind i Silkeborg byråd som socialdemokratisk medlem.

At være politiker med ansvar nødvendiggør kompromisser, og det gælder både på venstre og højre fløj.
Og jeg har fået fortalt, at Søren i de heftige debatter med især sine brødre samt den næste generation blev beskyldt for at være for moderat, ja endog venstremand, som Aage en gang skulle have udtrykt det.
De heftige diskussioner slog dog aldrig skår i det stærke familiesammenhold, man altid mødte i Lysbro-familien.

Onkel Karl gik aldrig af vejen for en rask diskussion, og han var en ivrig deltager og en slags ordstyrer i de mange politiske diskussioner, der især udfoldede sig, når familien var samlet på Herningvej til søndags træf.
Tante Petrea deltog kun i begrænset omfang i diskussionen. Men der har også været rigeligt at gøre med både eftermiddagskaffe og efterfølgende aftensmad til den efterhånden ret så store familie. Og jeg ved, at ikke mindst de ganske mange svigerbørn altid huskede tante Petrea som den gode og omsorgsfulde værtinde, hvor man altid følte sig velkommen, og hvor man nok også blev lidt forkælet.

Min mor har fortalt, at hun en gang – helt uanmeldt – dukkede op en søndag hos sin bror og svigerinde og løb ind i et sådant søndagstræf.
Jeg skal ikke kunne sige, om hun deltog i den politiske debat. Politisk indsigt har næppe været mors stærkeste side, men hun har nok været mere borgerlig end flertallet. Men jeg husker, at hun straks følte sig meget velkommen af både unge og gamle.
Og så husker jeg, at hun med glæde noterede sig, at alle de mandlige familiemedlemmer sad i deres nystrøgne, hvide skjorter og "holdt søndag". Søndagshvilen var altid et "must" for min mor.

Onkel Karl
Jeg husker min onkel Karl som et meget ærligt og retlinet menneske, der altid sagde, hvad han mente, også når det – som det undertiden var tilfældet – drejede sig om følsomme emner.
Da hans lillesøster, min moster Lisbeth, som det også nævnes i afsnittet om hende og hendes liv, valgte at gifte sig med en mand, Christian Hestbech, som i nogen grad var både fysisk og mentalt handicappet, var det et ægteskab, som skabte bekymring hos hendes søskende.

Man respekterede hendes valg, og nogle forsøgte vel også at forstå hendes synspunkt: At det var Guds vilje, at hun skulle knytte sin skæbne til den stærkt invaliderede Christian. Alligevel var de ængstelige ved tanken om deres søsters fremtid.

I dagene omkring brylluppet ved jeg, at onkel Karl var den eneste, der overfor moster Lisbeth gav udtryk for, at han – og hans søskende – havde svært ved at forstå hendes valg.
Jeg tror nok, onkel Karls ord sårede moster Lisbeth, men de var velmente og

først og fremmest meget ærlige. En ærlighed som de andre søskende måske ikke i situationen havde mod til at give udtryk for.

En anden situation indtraf et par år senere. Det var en kendt sag, at moster Lisbeths mand, Christian Hestbech, ikke alene aldrig lagde skjul på sin personlige, kristne tro, men heller ikke forsømte nogen lejlighed til – måske undertiden på en noget anmassende måde – at konfrontere sine omgivelser med sine synspunkter f.eks. ved at stille sine tilhørere meget personlige spørgsmål om deres gudsforhold.
Dette gjorde ham ikke altid populær i omgangskredsen – heller ikke i hans nye familie, selvom denne var meget fortrolig med den indre missionske sprogbrug. En af mine morbrødre udtrykte det – vel med en vis ret – på den måde, at Christian kun var i stand til at tale om åndelige emner.

Moster Lisbeth sluttede helt op om Christians kristne tro, men kunne godt se det lidt uheldige i, at han på sin noget fremfusende facon afæskede alle klare svar på meget personlige spørgsmål.
Og hun havde indtrængende bedt ham om ikke at begynde diskussioner om åndelige emner. Og Christian havde også lovet at rette sig efter hende.

Ved et familietræf, hvor de fleste fra mors store familie var til stede, opstod der alligevel en heftig diskussion mellem onkel Karl og moster Lisbeths Christian. Bølgerne gik højt, og synspunkterne stod skarpt over for hinanden. Diskussionen hørte næppe til de mest frugtbare. Onkel Karl tog udgangspunkt i nogle af de mange modsigelser, der vitterligt findes i Bibelen. Christian gav fra sin side udtryk for sin stærke tro på Bibelens absolutte sandhed i alle detaljer.

Da diskussionen efter nogen tid ebbede ud, blev Christian pludselig klar over, at han ikke havde levet op til sine løfter til moster Lisbeth, og han udbrød forskrækket: *"Uha, nu får jeg skældud, når jeg kommer hjem."* Men så sagde onkel Karl med stærk stemme: *"Lisbeth, det lader du være med."* Det var Karl meget magtpåliggende, at også hans modpart kunne komme til orde, og at Christian ikke skulle bebrejdes sin oprigtighed.

Egentlig er det vel ikke vanskeligt at forstå, at det kunne slå gnister mellem moster Lisbeths Christian med hans enkle kristentro centreret omkring begreberne frelse og fortabelse og en tro på Bibelens bogstavelige korrekthed og så

onkel Karl, der levede i en verden, hvor kristendom og kristentro på en helt anden måde var til debat, end det Christian kendte fra hjemegnens indre missionske samfund.
Umiddelbart ville det være nærliggende for onkel Karl ikke at invitere moster Lisbeth og hendes Christian, når der skulle være fest i Lysbro. Men tværtimod. Jeg ved, at de sammen med den øvrige familie blev inviteret til Karls næste runde fødselsdag.
Og endnu en gang glemte Christian alle formaninger om ikke at stille meget personlige spørgsmål. Han lagde igen op til en debat med onkel Karl, indtil moster Lisbeth venligt, men bestemt sagde: *"Nu skal du lade Karl være den, han er,"* hvorefter freden var genoprettet, og den rette fødselsdagsstemning kunne indfinde sig.

De sidste år
Onkel Karl og tante Petrea fik et overordentlig langt ægteskab, idet de endog oplevede at holde krondiamantbryllup. Men inden de nåede så langt, blev tante Petrea alvorligt handicappet. Det begyndte med hukommelsessvigt allerede i 65 års alderen, men situationen blev lidt efter lidt forværret, så der efterhånden blev tale om en udtalt demens.

Det var dog fortsat muligt for hende at være hjemme i huset på Herningvej, hvor der kunne fejres diamantbryllup i 1974. Ved den lejlighed blev der taget et smukt billede af tante Petrea og onkel Karl i haven. Billedet blev senere sendt som takkekort til familien med denne tekst: *"Hjertelig tak for opmærksomheden ved vores diamantbryllup den 3-7-74. Petrea og Karl."*

Karl og Petrea ved diamantbrylluppet

Tante Petreas sygdom udviklede sig efterhånden sådan, at hun ikke fortsat kunne være hjemme hos familien i Lysbro. Hun flyttede derfor ind på det nærliggende "Ballelund", hvor hun tilbragte sine sidste år. Onkel Karl blev boende i deres gamle hjem i en periode, men da også hans helbred begyndte at svigte, sagde han, at *"nu ville han op til mor"*. Og i nogle år boede de sammen på plejehjemmet.

Her på "Ballelund" kunne de så fejre deres krondiamantbryllup i sommeren 1979. I den anledning bragte "Silkeborg Avis" – som det sig hør og bør – en artikel med billede af krondiamantbrudeparret. Her kunne man så se et sidste billede af onkel Karl og tante Petrea arm i arm.
På dette tidspunkt var Karl noget svækket, og han døde da også samme efterår. Tante Petrea boede efterfølgende alene i de kendte omgivelser på "Ballelund", hvor hun – ikke mindst i kraft af min kusine Ernas daglige besøg – havde en så god tilværelse, som det var menneskeligt muligt at give hende, indtil hun døde 2 år senere.

Petrea og Karl Kristian Mikkelsens børn, svigerbørn og børnebørn
Aage Kristian Mikkelsen født 5-12-1914, død 1982
Viet 2-10-1938 til
Juditha Petersen født 23-12-1915, død 1990
Keld Mikkelsen, født 25-2-1939, død 1989
Villy Mikkelsen, født 25-9-1941

Gerda Edith Mikkelsen, født 11-3-1917, død 1994
Viet 17-10-1942 til
Gunnar Ejnar Jensen, født 29-1-1920, død 1994
Kirsten Wiigaard Jensen, født 6-7-1950
Janne Wiigaard Jensen, født 20-6-1955

Else Mary Mikkelsen, født 25-6-1922
Viet 1947 til
Sofus Petersen, født 19-5-1922, død 1996
Vivi Evelyn Petersen, født 20-7-1953

Søren Christian Mikkelsen, født 7-2-1924
Viet 8-8-1944 til
Anna Kathrine Jensen, født 26-12-1925

Grethe Lilli Mikkelsen, født 21-10-1944
Steen Carl Mikkelsen, født 5-6-1949, død 2003

Albert Kristian Mikkelsen, født 16-7-1926, død 2003

Erna Gudrun Mikkelsen, født 7-5-1928

Carl Gerhardt Mikkelsen, født 3-9-1932, død 2012
Viet 28-5-1955 til
Lisbeth Fløe Jensen, født 30-5-1933
Carsten Fløe Mikkelsen, født 20-1-1957
Jørgen Fløe Mikkelsen, født 3-5-1960
Henrik Fløe Mikkelsen, født 29-2-1964

Søren Mikkelsen – mors bror
Født 10-2-1894, død 1964
Viet 29-4-1920 til
Metha Madsine Dollerup, født 7-9-1894, død 1985

Søren Mikkelsen er født som den fjerde i rækken af den store børneflok hos mine bedsteforældre. Man studser måske lidt over navnet Søren. Ganske vist bar hans far dette navn, men det er nok mere rimeligt at antage, at han er opkaldt efter sin fars stedfar, husmand Søren Nielsen fra Lovns, der også som den eneste udenfor Vesterbølle er fadder ved hans dåb 22-3-1894.
Men som nævnt i andre sammenhænge synes det ikke at have været magtpåliggende for mine bedsteforældre, at deres børn blev navngivet efter de gængse regler.

Vi kan være nogenlunde sikre på, at Søren efterfølgende - som alle sine brødre - er kommet ude at tjene i ni års alderen. Vi ved ikke hvor, men de få efterretninger, vi har om mors brødres drengeår, peger i retning af, at de kom i tjeneste på forskellige gårde i Vesterbølle eller den nære omegn.

Det er dog bemærkelsesværdigt, at Søren bliver konfirmeret i Gedsted kirke og ikke - som de fleste af sine søskende – i Vesterbølle kirke. Hans konfirmation 12-4-1908 er dog noteret i Vesterbølle kirkebog, men uden nummer, da han jo ikke tæller med her. Vi ved ikke, hvorfor han er konfirmeret i Gedsted. Årsagen kunne være, at han har haft plads i nærheden, men heller ikke det, ved vi

noget om.
Kirkebogsføringen synes i øvrigt ikke at være helt konsekvent, for da min mor 2 år senere også bliver konfirmeret udenfor Vesterbølle - nemlig i Fjelsø kirke - bliver dette ikke noteret i Vesterbølle kirkebog.

Søren og Jens
Vi ved, at Søren i sine unge år har haft en række pladser på egnen i og omkring Vesterbølle, men som tiden skulle vise, blev landbruget ikke hans blivende beskæftigelse. Som vi har set, kom hans ældste bror, Jens, efter militærtjenesten ind ved DSB, og han tilskyndede sin yngre bror til at foretage det samme skifte.

Der synes i det hele taget at have været en ganske nær forbindelse mellem disse 2 brødre, som begge kom til at gøre karriere i DSB. Onkel Sørens søn, min fætter Sigfred, har endnu 3 postkort liggende, der er gode holdepunkter til belysning af onkel Sørens liv 1911-18 og hans relationer til onkel Jens.

Det første postkort er en gammel kending, tidligere nævnt i afsnittet om min onkel Jens. Vi har her billedet af onkel Jens som taxachauffør sammen med 3 kolleger, fotograferet i en taxa foran det nyopførte Viborg Toldkammer. Kortet, der er sendt til: *"Søren Mikkelsen adr. Søren Lilletorup, Vesterbølle"*, stammer fra december 1911 og er skrevet af onkel Jens med hilsen fra tante Rikke. Kortet er sendt umiddelbart efter Jens og Rikkes bryllup, men teksten synes ikke at referere til brylluppet på nogen måde.
Det kunne altså se ud til, at onkel Jens her omkring brylluppet i 1911 har været taxachauffør. Men det kan dog ikke udelukkes, at han - efter perioden som taxachauffør - kan have været ansat som DSB-mand, da han indgik ægteskab med tante Rikke i december 1911. Disse postkort blev ofte trykt i et stort antal og er sikkert også blevet brugt længe efter, at billedet havde mistet sin aktualitet.

Med hensyn til onkel Sørens historie står det altså fast, at han her i december 1911 har været tjenestekarl hos Søren Lilletorup i Vesterbølle. Samme Søren Lilletorup havde i øvrigt som ungkarl været fadder ved morbror Valdemars dåb sidst på året 1897. Vi møder her endnu et eksempel på, at min mors brødre typisk kom i tjeneste hos familier i Vesterbølle området, som hørte til mine bedsteforældres vennekreds. Søren Lilletorup og hans kones gravsten er endnu (2011) bevaret på Vesterbølle kirkegård.

Det andet postkort er også nævnt tidligere i afsnittet om min onkel Jens. Vi har her billedet af gæsterne ved min fætter Olafs dåb, som fandt sted hen på året 1917. Kortet er skrevet af onkel Jens og sendt til: *"Konstabel Mikkelsen, fortet Masnedø"*. Det er altså helt sikkert, at onkel Søren lå som soldat ved artilleriet på Masnedø fort i eftersommeren eller efteråret 1917. Og det står som tidligere nævnt også fast, at Jens og Rikke boede i Vemb i 1917 og holdt Olafs dåb her.

Som det sig hør og bør, lod Søren sig naturligvis fotografere i soldateruniform, og som naturligt var, er det udmærkede billede taget ved den lokale fotograf i Vordingborg. Vi har altså hele 2 gode kilder, som godtgør, at Søren var soldat i denne del af landet.

Søren som konstabel

Det kan være vanskeligt at få oplysningerne fra det førnævnte brevkort til at stemme overens med en historie, som min mor ofte vendte tilbage til. Til 1. november 1917 havde hun fået plads som ung pige i Herritslev præstegård ved

Nysted, og hun skulle nu foretage den lange rejse fra Silkeborgegnen, hvor hun havde haft plads frem til november 1917, og til det – ikke mindst set med den tids øjne – fjerne Lolland. Mor fortalte nemlig, at onkel Søren, der dengang var *"ansat ved banen"*, som hun udtrykte sig, havde udarbejdet en meget detaljeret rejseplan med alle afgangs- og ankomsttider.

Først med tog til Fredericia og færge til Strib. Igen med tog til Nyborg og dernæst færge til Korsør. Den efterfølgende togtur fra Korsør til Vordingborg har været med mindst ét togskifte, inden man nåede Vordingborg og turens tredje færgetur. Endelig kunne den lange rejse afsluttes med en tur i privatbanetoget Stubbekøbing-Nykøbing Falster-Nysted.

Det har helt sikkert været et større arbejde at udarbejde en sådan fuldstændig rejseplan, men Onkel Søren har helt sikkert ikke skyet nogen anstrengelse, for at mor kunne komme sikkert frem. At turen så på grund af et voldsomt uvejr og store forsinkelser kom til at forløbe anderledes, end planerne foreskrev, gjorde jo ikke arbejdet mindre.

Jeg er helt sikker på, at det har sin rigtighed med denne rejseplan. Den lå klippefast i mors erindring. Men kan det være rigtigt, at onkel Søren allerede her sidst på året 1917 skulle have været ansat ved DSB, når han i eftersommeren samme år endnu var konstabel på Masnedø fort? Det kan næppe afgøres. Søren kan evt. have skaffet sig disse oplysninger på et tidspunkt, hvor han endnu ikke selv var blevet ansat ved DSB. Han havde jo i flere år været fast besluttet på at søge ind ved statsbanerne.

I øvrigt kan man også undre sig over, at han i en alder på 23 og et halvt år endnu lå inde som soldat. Men det kan have noget at gøre med, at vi befinder os under Første Verdenskrig, som her i Danmark gav anledning til både mobilisering og forlænget tjenestetid.

Det tredje postkort fra min fætter Sigfreds gemmer stammer fra 1918 og har på forsiden et billede af onkel Jens – formentlig i haven ved huset i Vemb. Kortet er skrevet af onkel Jens og sendt til: *"Søren Mikkelsen, Vesterbølle."* Men det kan jo ikke afgøres, om onkel Sørens ophold hjemme i Vesterbølle i denne sammenhæng har været af kortere eller længere varighed.

Sammenfattende ved vi altså ganske meget om onkel Sørens unge år. Og som

det allerede er fremgået af tidligere afsnit, har vi – foruden soldaterbilledet - flere udmærkede billeder fra disse år. Det gælder billedet, taget på Jens' pensionatsværelse i Viborg i 1910-11, og det gælder de 2 billeder, der blev taget i forbindelse med Karls bryllup i sommeren 1914.

Søren og Metha

Allerede inden indkaldelsen til militæret havde Søren stiftet nærmere bekendtskab med Metha, hvad ikke kan undre, da de begge var født i Vesterbølle sogn og var omtrent lige gamle. Alt tyder også på, at de havde helt den samme baggrund i en husmandsfamilie med tilknytning til Indre Mission.
Metha Madsine Dollerup var født 7-9-1894 som datter af husmand Peder Dollerup og hustru Else Kathrine Iversen.
Methas mor døde tidligt, og hendes far var enkemand i mange år. For Metha synes barne- og ungdomsårene at have formet sig som for de fleste unge på den tid. Efter årene i sit hjem havde hun en række pladser udenfor hjemmet, men formentlig overvejende på hjemegnen i Himmerland.

Søren og Metha havde åbenbart allerede et godt øje til hinanden, mens Søren var soldat på Sjælland. Metha har nemlig selv fortalt, at hun en gang, Søren kom hjem til Himmerland med tog, ganske vist gik hen til holdepladsen i Østerbølle og hilste på ham. Men deres forhold var dog ikke endnu så etableret, at de fandt det naturligt eller passende at følges ad på hjemturen.

Efterfølgende blev Søren og Metha så viet i Vesterbølle 29-4-1920 efter de obligatoriske 3 lysninger 11., 18. og 25. april. Som det var at vente, var forloveren fra Methas side hendes far, husmand Peder Dollerup, mens det for Sørens vedkommende var husmand Kristen Sørensen Nielsen, en søn af Sørens farmor, Karoline Nielsdatter, og hendes mand, Søren Nielsen.
Ved sit bryllup benævnes Søren i kirkebogen som ungkarl, portør Søren Mikkelsen af Aars by og sogn. Han havde altså forladt landbruget og var blevet DSB-ansat.

Når onkel Søren valgte at blive ansat ved statsbanerne, havde det som nævnt en sammenhæng med, at hans 7 år ældre bror tilskyndede ham dertil, men det har helt sikkert også spillet en rolle, at han - ligesom sin storebror - blev taget til soldat. Dengang – som også senere – var det et godt springbræt til et job som statstjenestemand, at man havde aftjent sin værnepligt og havde gode soldaterpapirer.

Efter brylluppet boede Søren og Metha en tid til leje bl.a. i et hus ved siden af det hus på Lille Tingvej nr. 5, som de senere erhvervede, og som skulle blive familiens bolig i mere end 2 menneskealdre. Kun Reinhardt er født, mens de boede i lejet lejlighed. Resten af børneflokken er født i huset, som blev købt omkring 1922. Det er altså i høj grad et hus med historie.

Senere blev mine forældre en del af denne historie, eftersom onkel Søren og tante Metha tilbød at lægge hus til ved deres bryllup 7-4-1927. Mor og far kom jo begge fra store familier. Alene forældre og søskende med ægtefæller udgjorde langt flere, end der ville kunne rummes i min mormors ene lille stue i Vesterbølle, så det kom meget belejligt, at Søren og Metha åbnede deres døre for arrangementet.

Selve vielsen, der blev foretaget af sognepræsten i Vesterbølle, fandt sted i Aars kirke, hvad der på en måde var meget naturligt, da far og mor havde købt en mindre ejendom i udkanten af Aars.
Min kusine Emma, der på dette tidspunkt kun var 3 år, husker endnu, hvordan hendes forældres hus så at sige var ommøbleret med henblik på at kunne være ramme om den efterfølgende bryllupsfest.
Soveværelset var ryddet, og der var med stor skrift skrevet: *"Tillykke"*, på væggen. Ydermere var der stukket et dannebrogsflag ud af tagvinduet, hvad der gjorde det klart for alle, at der skulle være fest her.
Der var jo ingen i min fars familie, der havde bil, og de mange familiemedlemmer fra det østjyske havde arrangeret en fællestransport til Aars med en lejet rutebil.

I modsætning til sin storebror, der var kørende DSB-mand både som pakmester og senere som togfører, havde Søren gennem hele sin tjenestetid sit arbejde i hjembyen Aars, og stationen i Aars blev altså det faste omdrejningspunkt for onkel Søren og hans familie.
Lønnen de første år var vel ikke imponerende, men den var fast og kom hver den første i måneden, og man vidste, hvad man kunne basere sin tilværelse på. Jeg husker, at en af mine lærere i Aarhus en gang sagde:" *En tjenestemand kan altid få kredit.*" Sådan var virkeligheden helt op i 1950'erne.

Jeg ved, at familien i Aars – som vel så mange andre – havde bog hos købmanden, og regnskabet blev så gjort op, når den nye løn indfandt sig. Og jeg ved også fra mine første år på landet, at det kunne være anderledes risikabelt for en

købmand eller en brugsuddeler at yde kredit til landmænd og for den sags skyld også til håndværkere i 1930'erne. I modsætning til tjenestemændene så vidste hverken landmænd eller håndværkere, hvad de kunne regne med på indtægtssiden i næste måned.

Onkel Søren og tante Metha lå helt på linie med de synspunkter, der havde været livsgrundlaget i deres barndomshjem i Vesterbølle. Det var vigtigt for dem at støtte op om kirken og aktiviteterne omkring kirken.
Hvor onkel Søren var den strenge og principfaste, var tante Metha hjemmets milde og gode hånd og ånd, som holdt sammen på det hele og fik tingene til at glide på bedste vis i det meget gæstfri hjem, som jeg især har besøgt i mine unge år.

Onkel Søren
Fra utallige diskussioner ved de mange familietræf husker jeg især onkel Søren som en utrættelig talsmand for det fornuftige, det rimelige og det økonomisk forsvarlige. Det var hans bestemte opfattelse, at man i samfundet som helhed burde efterleve de samme grundprincipper, som blev gjort gældende i enhver fornuftig og ansvarlig husholdning.

Mor nævnte altid onkel Søren som den, der i særlig grad havde omsorg for sine søskende. Måske har det spillet en rolle, at han var fyldt 16 år ved sin fars død, og at han havde 5 yngre søskende. Ikke blot påtog han gerne et ekstra arbejde som i eksemplet med den detaljerede rejseplan forud for min mors lange togrejse til Lolland. Jeg ved også, at han på et tidspunkt lånte en af sine brødre et – efter den tids forhold – større pengebeløb.

Onkel Søren var som nævnt en meget principfast mand – både i sin egen familie og udadtil. Men forbenet var han langtfra. Han fulgte med tiden. Da sønnen, min fætter Reinhardt, i moden alder indgik ægteskab med en fraskilt dame med en halvstor dreng, var det vel i nogen grad et brud med de værdier, som blev lagt til grund for hans og familiens liv.
Men onkel Søren syntes godt om Norma, sin nye svigerdatter. Og jeg husker, at han en gang sagde netop om hele skilsmisseproblematikken: *"Det skal vi til at have et andet syn på."* Han var blevet klar over, at der kunne være mange grunde til en skilsmisse, og at den ene part kunne være ganske uskyldig i, at det gik, som det gik.

Karakteristisk for onkel Søren var - foruden den stærke familiefølelse og store hjælpsomhed - en udpræget loyalitet overfor sin arbejdsgiver. Han var en mand med virkelig fagstolthed. Som for min onkel Jens gjaldt det for ham, at DSB var veltjent med folk af den karat.

Der kunne gives mange eksempler. Men jeg husker specielt en sommersøndag – formentlig en 1. pinsedag, hvor min mors fødselsdag ofte blev fejret. Alle mors søskende med ægtefæller havde meldt deres fremmøde, og som så ofte før hentede mine søskende og jeg vore 2 onkler med ægtefæller ved trinbrættet i Egeskoven ved Hald Kuranstalt.

Det fremgik af samtalen mellem de 2 onkler, at der på Aars station havde været hektisk travlhed forud for togafgang. Mange rejsende med stor bagage og især mange cykler og meget rejsegods. Kun en enkelt portør var på vagt, og situationen ville være endt i det rene kaos, hvis ikke onkel Søren var sprunget til og taget et nap med.
Det var tydeligt, at han ikke fortalte om tildragelsen for at fremhæve sin egen indsats. For onkel Søren var det kun naturligt: Én gang DSB-mand - altid - og hele tiden – DSB-mand.

Endnu inden han var fyldt 60 år, blev onkel Søren ramt af en alvorlig kræftlidelse i nakken, som førte til et længere sygehusophold, dels i Farsø, dels – senere – på Aarhus kommunehospital. I Aarhus søgte man at bremse kræften med et større antal strålebehandlinger, som var voldsomt smertefulde, men som på længere sigt bragte så gode resultater, at han efter nogle måneders sygdom kunne raskmeldes, og han blev endog i stand til at genoptage sit arbejde ved DSB i endnu en kortere årrække.

Den unge generation hos familien i Aars var meget fotointeresseret. Og fra årene omkring slutningen af 1950'erne eller i begyndelsen af 1960'erne har vi et par meget værdifulde billeder, der dels viser flertallet af mors søskende, dels flertallet af deres ægtefæller, fotograferet ved et familietræf netop i Aars.

Søren og 5 af hans søskende
Stående, fra venstre: Onkel Søren, morbror Valdemar,
morbror Vilhelm og morbror Niels Kristian.
Siddende, fra venstre: Johanne (min mor) og moster Lisbeth

Billedet er taget på et tidspunkt, hvor både moster Ninna og onkel Karl og i alt fald også onkel Karl kone, tante Petrea, endnu var i live, og de har utvivlsomt også været inviteret til dette familietræf. Jeg kender naturligvis ikke grunden til, at de ikke har været med her. Men det kan skyldes, at deres respektive ægtefæller, Kristian og Petrea, har været svækket af sygdom.

Ved samme familietræf blev der naturligvis også taget et billede af de 6 søskende sammen med de mange svigerinder og svogre samt Bernhardt Christensen, der efter Christian Hestbechs død i 1956 var blevet fast pensionær hos Lisbeth og hendes svigermor.

6 søskende, svigerinder og svogre m.v.
Stående, fra venstre: Morbror Valdemar, Carl (min far), morbror Vilhelm, tante Gudrun, Bernhardt Christensen, tante Sofie, tante Metha, tante Olga, morbror Niels Kristian og onkel Søren
Siddende, fra venstre: Moster Lisbeth, tante Rikke og Johanne (min mor)

Onkel Sørens sygdom, som han i den første fase kom godt over, var langtfra den eneste belastning for familien i Aars. Der kom også andre store sorger i den nærmeste familie. Børneflokkens ældste, min fætter Reinhardt, blev i forholdsvis tidlig alder – på et tidspunkt, hvor han var blevet etableret med familie og arbejde - ramt af en hjernesvulst, som viste sig uhelbredelig og førte til hans død i løbet af forholdsvis kort tid.

Onkel Søren og tante Metha kom til at opleve det, som ethvert forældrepar nødigst af alt ønsker at komme ud for. De kunne – da Reinhardts tilstand efterhånden blev mere og mere kritisk – se hvor det bar hen, men selv i den situation bevidnede de deres personlige, kristne tro. Over for min mor udtrykte onkel Søren det på denne måde: *"Vi har sådan bedt om, at Guds vilje må ske."* Min fætter Reinhardt døde i 1962 og blev begravet på Vestre Kirkegård i Århus.

Få år efter Reinhardts sygdom og tidlige død blev også familien yngste datter, min kusine Anna, ramt af en uhelbredelig sygdom og døde så tidligt som i 1971 – kun 46 år gammel.

Onkel Søren bevarede hele livet sin store interesse for DSB og for tog i det hele taget. Fra et af de sidste år, da han havde lagt arbejdslivet bag sig og begyndt tilværelsen som pensionist, husker jeg et besøg af ham hjemme i Gl. Almind.

Man var så småt begyndt at nedlægge de urentable DSB-strækninger. Strækningen Aalestrup-Viborg var nedlagt og siden kom turen til strækningen Viborg-Herning og mange andre. Og klokken var for længst begyndt at falde i slag for mange privatbanestrækninger.

Ved det nævnte besøg måtte onkel Søren tage toget fra Aars over Hobro og Langå for at komme til Viborg, hvorfra der var rutebil til Almind. Jeg husker, at han under dette besøg hos os flere gange gav udtryk for det betænkelige i, at den kollektive trafik på denne måde blev svækket. Man kan vel sige, at onkel Søren på dette punkt skulle vise sig at være forud for sin tid.

I begyndelsen af 1960'erne brød onkel Sørens kræftlidelse op igen, og det stod efterhånden klart, at der kun var døden at vente på. Men heller ikke i den situation fornægtede hans personlige, kristne tro sig.
Da mine forældre besøgte ham hjemme i Aars kort før hans død, sagde han det på denne måde:*"Nu er det Herrens dag."*
Han nævnte også, at han, som han udtrykte det *"for 10 år siden bad om henstand"*, og – som vi har set det – også oplevede at blive rask for en tid, men at det nu ville føre til afslutningen. Onkel Søren døde samme år, som han havde passeret "støvets år" og blev begravet på Aars kirkegård.

Jeg vil huske onkel Søren som en både streng og principfast mand, som samtidig havde plads til både lune og smil. Han stillede store krav – først og fremmest til sig selv – men også til sine omgivelser. I alle ting støttede han sine børn og sin familie, også når det virkelig kostede. Man kan sige, at vi også hos ham fandt ånden fra hjemmet i Vesterbølle: Den personlige, kristne tro med hvad, det indebar af alvor og strenghed, men samtidig en lun menneskelighed.

Tante Metha blev boende i huset på Lille Tingvej nr. 5 hen imod en snes år og nåede en række både "runde" og "halvrunde" fødselsdage i familiens skød,

ligesom hun også var med ved familiesammenkomster rundt om i den store familie på både onkel Søren og sin egen side. Billedet fra hendes 85 års dag – taget i haven på Lille Tingvej - giver således et godt indtryk af både livskraft og sammenhold op i familiemedlemmernes høje alder.

Gæster ved Methas 85 års fødselsdag
Stående, fra venstre: Tante Gudrun, morbror Vilhelm, Martha (Methas søster), Otto (Methas bror), Meta (Methas svigerinde) og morbror Niels Kristian.
Siddende, fra venstre: Morbror Valdemar, Ingvard (Methas bror), "fødselsdagsbarnet" og Carl (min Far)

Det vil fremgå af de mange data for familiens medlemmer, at der var andre end dem, der var til stede her, som endnu var i live, men årene havde efterhånden sat sine spor, og man kan egentlig kun undre sig over, at fremmødet kunne blive så stort.

Kun i de allersidste måneder blev det nødvendigt for tante Metha at forlade det hus, som i mere end 2 generationer havde været rammen om familiens liv. Tante Metha døde i 1985 og blev begravet ved siden af onkel Søren på Aars kirkegård.

Søren og Meta Madsine Mikkelsens børn, svigerbørn og børnebørn
Reinhard Dollerup Mikkelsen, født 7-6-1921, død 1962
Viet til
Norma Thygesen/Thøgersen?

Ella Dollerup Mikkelsen, født 2-11-1922, død 2009
Viet 3-5-1959
Preben Christensen, født 16-6-1936, død 2008

Emma Dollerup Mikkelsen, født 15-2-1924
Viet 16-1-1954 til
Helge Bach, født 19-1-1925, død 2002
Villy Dollerup ~~Mikkelsen~~, født 10-12-1954
Inge Dollerup Bach, født 9-2-1956
Torben Dollerup Bach, født 1-4-1960
Henning Dollerup Bach, født 5-8-1961

Anna Dollerup Mikkelsen, født 29-9-1925, død 1971
Viet 11-11-1947 til
Erik Jensen, født?, død
Irene Dollerup, født 17-1-1948

Sigfred Dollerup Mikkelsen, født 13-11-1928
Viet 14-5-1955 til
Grethe Martine Jensen, født 22-7-1931
Per Dollerup Mikkelsen, født 31-10-1956
Lone Dollerup Mikkelsen, født 15-2-1960

Poul Dollerup Mikkelsen, født 27-10-1934, død 2007
Helle Dalsgaard Mikkelsen, født 2-11-1963
Jette Dalsgaard Mikkelsen, født 11-1-1966

Erich Steen Mikkelsen (plejesøn – søn af Ella), født 22-12-1944
Viet 29-4-1967 til
Joan Christensen, født 5-3-1947
Søren Dollerup Mikkelsen, født 25-5-1968
Thomas Dollerup Mikkelsen, født 17-12-1970
Bo Dollerup Mikkelsen, født 26-9-1976
Steen Dollerup Mikkelsen, født 26-10-1981

Ane 1

Johanne Margrethe Mikkelsen – min mor
Født 13-6-1896, død 1981
Viet 7-4-1927 til
Carl Pedersen, født 9-2-1900, død 1982

Mine forældres historie
Når det gælder min mor og fars historie, ved jeg naturligvis væsentlig mere, end tilfældet er med hele den øvrige familie.
Jeg har flere skriftlige kilder – i særlig grad min mors dagbog. Jeg har fået fortalt mere, og jeg har frem for alt selv oplevet mere.

En prioritering af stoffet har derfor været nødvendig. Jeg har først fortalt om en række hændelser fra begge mine forældres barndom og ungdom, men har især lagt vægt på min mors historie og udvikling frem til 1926, hvor hun var færdiguddannet sygeplejerske.

Jeg har dernæst beskrevet mine forældres forholdsvis mange år som selvejere ved landbruget, med alt hvad det indebar af vanskeligheder og udfordringer - en periode der strakte sig fra 1927 og frem til 1961, idet jeg dog undervejs har givet plads til en redegørelse for mine egne iagttagelser og oplevelser af livet i Almind i 1930'erne og 1940'erne.

Det har derudover været helt afgørende med en udførlig beretning om min mors virke som hjemmesygeplejerske over en samlet periode på mere end en menneskealder.

I den sidste del af mine forældres historie har jeg især beskæftiget mig med mit barndomshjem som hjemsted for diverse sommerlejre, herunder især forholdet til F 5 og det senere salg til denne FDF- kreds.

Jeg har endvidere kortfattet berørt mine forældres tætte forbindelse med familien og også nævnt nogle væsentlige karakteristika for min mors livssyn og personlighed.
Sluttelig har jeg givet en kort redegørelse for mine forældres sidste år.

Barndom

Min mor er den 5. og dermed den midterste af den store børneflok fra Vesterbølle.
Hun er døbt den 5-7-1896. Man lægger mærke til, at begge mors forældre er indskrevet som faddere. De øvrige faddere er lokale folk fra sognet: En husmand og hans kone og en gårdmand. Navnene synes ikke umiddelbart genkendelige ud fra den viden om lokalsamfundet, som jeg sidder inde med.
Men det gælder generelt, at såvel familien til begge sider som også lokale Vesterbølle folk – formentlig primært hentet fra Indre Missions samfund – optræder som faddere ved de mange dåbshandlinger i familien, der i tid strakte sig fra 1887 og frem til 1904.

Jeg ved ikke særlig meget om min mors første år. Som nævnt synes hendes første erindring at have været den noksom bekendte julestorm i 1902, der var så voldsom, at husets ydervæg væltede ind i stuen.
Mor har på dette tidspunkt været 6 og et halvt år gammel. Hun fortalte aldrig, hvordan skaderne blev afhjulpet, men selve katastrofen, at stuen pludselig lå åben ud til et af historiens voldsomste uvejr, stod klart i hendes erindring.

Mor har naturligvis oplevet ganske meget i de år, hvor hun var hjemme. Som allerede nævnt i afsnittet om børneflokken fra Vesterbølle, fortalte hun undertiden om, hvordan der blev bagt i den store ovn. En begivenhed som formentlig kun er løbet af stabelen 6-8 gange om året. Rugbrødet var den centrale brødtype. Det var den, det for det meste drejede sig om.
Der blev også bagt hvedebrød (fint brød) og kage. Men det siger sig selv, at brød af den art kun holdt sig frisk en meget begrænset tid, men hurtigt blev så tørt, at det blev mere eller mindre uspiseligt.
Som nævnt citerede mor undertiden den ordsprogsagtige vending: *"Lillejuleaften er kagen aldrig tør"*, hvilket kunne tyde på, at den sidste bagning i den store ovn lå forholdsvis tæt på jul. Men det synes at have været et generelt problem med frisk hvedebrød og kage.
På Den Hirschsprungske Samling i København hænger et maleri af den danske 1800 tals maler, Fr. Vermehren, som viser en omvandrende såkaldt *"Hvedebrødsmand"*, iført træsko og knæbukser og med vadmelstrøje og vest. På hovedet har han en rød tophue og i hænderne en forsvarlig knortekæp. På ryggen bærer han en forholdsvis stor, flettet kurv forsynet med låg. Kurven har *"Hvedebrødsmanden"* fastbundet på ryggen med meget solide snore, så han har kunnet bevæge sig ubesværet.

Billedet er aftrykt i Minna Heimbürgers bog *"Den Jydske Ørken"*, som især handler om heden i dansk malerkunst.

Det interessante er, at der åbenbart var sådanne *"hvedebrødsmænd"*, der gik rundt og solgte fint brød selv i meget tyndt befolkede egne. Men det stemmer helt overens med mors beskrivelse. Hun fortalte flere gange om en *"wienerbrødsmand"*, der fra tid til anden dukkede op – åbenbart også hjemme i Vesterbølle – og søgte at sælge sine varer.
Mor har også fortalt, at han – mens han ivrigt gjorde reklame for sit wienerbrød – undertiden snød næse med fingrene. Hygiejnen lod altså noget tilbage at ønske. Jeg fik aldrig rede på, om denne *"wienerbrødsmand"* så fik noget solgt. Men husmandshjemmet på Vesterbølle hede har næppe hørt til hans bedste kunder.

Et andet oplivende moment fra mors barndom var den åbenbart årlige, store jagt på herregården "Lerkenfeld".
Der har sikkert været behov for alle omegnens børn i den aktuelle alder, og de har vel også fået en skilling for deres indsats som klappere.
Men det, som især havde gjort indtryk på mor, var den imponerende vildtparade, som afsluttede den daglange jagt. De nedlagte fugle, harer og navnlig rådyr blev lagt side om side i lange rækker til beskuelse for alle.
Det har åbenbart været godsejeren magtpåliggende, at også børnene, klapperne, skulle være med, når jagten blev afsluttet med denne vildtparade.

Skolegang og konfirmation
Men bortset fra disse erindringsglimt er det nok skolen, mor mest opholdt sig ved, når hun fortalte om sin barndom. Efter alt at dømme klarede mor sig rigtig godt i skolen og havde ingen problemer med at honorere de krav, degnen stillede.

Det var sådan i Vesterbølle skole, at børnene sad efter dygtighed. Dette – set med en senere tids øjne – lidet pædagogiske princip blev vistnok anvendt i de fleste skoler. Jo dygtigere pigen eller drengen var, jo højere sad hun eller han oppe. Jo mere tungnemt barnet var, jo længere nede sad det.
Den højeste anerkendelse var at sidde øverst – den største skam var at sidde nederst. Læreren – eller degnen – var naturligvis enedommer i denne vigtige sag. Der var ingen appelinstans.

Men så skete det, at mors lærer – den eneste ansatte ved skolevæsenet i Vesterbølle – ved begyndelsen af et skoleår, hvor fordelingen af pladser blev meddelt, meget ærligt sagde, at han var kommet i tvivl om placeringen af pigerne. Problemet var, at 2 piger, mor og en af de andre piger i klassen, var lige dygtige og derfor egentlig begge to skulle sidde øverst. Men det kunne jo ikke lade sig gøre.

Jeg husker ikke, hvordan sagen blev afgjort. Om der blev foretaget lodtrækning, eller om der blev gjort andre kriterier gældende? Men resultatet blev i alt fald, at mor kom på andenpladsen, og rivalinden kom til at sidde øverst.

Da mor så ved hjemkomsten fra skolen meddelte sin mor – min mormor - det triste slutresultat, at hun kun var blevet nr. 2, og at den anden pige havde fået førstepladsen, så var mormors eneste kommentar: *"Hun kan nok bedre tåle at sidde øverst end du."* Mor måtte så leve med dette svar, der nok heller ikke - set med en senere tids øjne – var særlig korrekt i pædagogisk henseende.

I mors fotoalbum var der et herligt billede af Vesterbølle skole – virkelig en kulturhistorisk perle. Som det ses, var der tale om en ældre, stråtækt bygning, tilsyneladende forsynet med en storkerede klos op ad den ene skorsten. Det mest bemærkelsesværdige ved selve bygningen er den tilbyggede udestue eller havestue, hvad der næppe har været almindeligt på den tid.
I forgrunden – i selve haven – ser man læreren, hans kone med et barn på armen samt en ung dame, hvis identitet ikke er mig bekendt. Og det står ikke klart, om hun eventuelt har været ung pige i lærerboligen. Mor har i alt fald aldrig talt om, at der skulle være en lærerinde tilknyttet skolen. Under billedet har mor skrevet: *"Min gamle lærer og skole, Vesterbølle."*

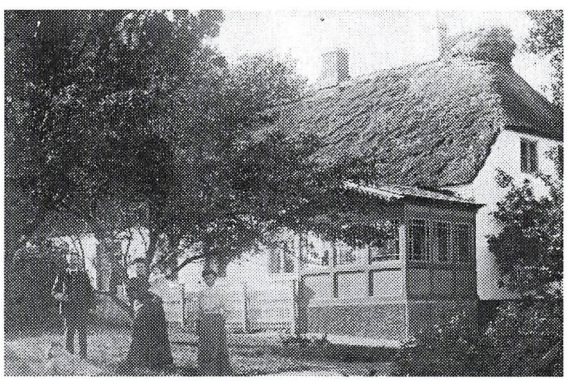

Vesterbølle skole med lærerfamilien udenfor

Mor blev konfirmeret 2. oktober 1910 i Fjelsø kirke, hvad der måske er en smule overraskende. Men der er dog en naturlig forklaring. Ifølge *"Præste- og sognehistorien"* fratrådte sognepræsten i Vesterbølle, R. Jørgensen, sit embede 5-5-1910. En af hans sidste embedshandlinger har formentlig været at skrive mors dåbsattest, der er dateret 3. maj 1910, og som endnu er i vor families besiddelse.

Eftersom embedet som sognepræst i Vesterbølle først bliver besat i løbet af 1911, tyder alt på, at embedsforretningerne i det store Vesterbølle sogn i en lang periode er blevet varetaget af nabopræsterne.
Og der er næppe tvivl om, at mor må have modtaget sin konfirmationsforberedelse af sognepræsten i Gedsted-Fjelsø pastorat, R. M. Lauritzen. Og det er da også ham, der udsteder mors skudsmålsbog 1. november 1914.

At mors konfirmation finder sted i Fjelsø kirke og ikke i Gedsted kirke er helt efter bogen. Det var ganske almindeligt, at forårskonfirmationen fandt sted i hovedsognets kirke, hvorimod efterårskonfirmationen blev henlagt til pastoratets annekskirke. Sådan var praksis også i mit eget hjemsogn.

Eftersom mor er født om sommeren 1896, skulle hun konfirmeres om efteråret 1910, og sammen med hende blev der konfirmeret en flok drenge samt 8 andre piger, hvoraf i alt fald 3 var hjemmehørende i Vesterbølle sogn. Der er altså ikke noget usædvanligt i, at mor bliver konfirmeret i Gedsted-Fjelsø pastorat og i Fjelsø kirke.

Man kan så godt undre sig over, at der faktisk fandt en konfirmation sted i Vesterbølle sogn samme efterår, idet 2 piger – begge født om sommeren 1896 – blev konfirmeret i den nyopførte Svingelbjerg kirke 2. oktober 1910. Svingelbjerg er ikke et selvstændigt sogn, men et kirkedistrikt beliggende i Vesterbølle sogn.

Tjenestepige på landet
Mor fik sin første plads hos et ægtepar, der havde en lille dreng. Og her befandt hun sig ikke særlig godt. Skønt hun utvivlsomt havde været vant til at bestille meget hjemme og sikkert også har gjort sit bedste under de nye forhold, så var konen på gården stærkt utilfreds med hendes indsats. Mor fik nemlig mange skældud, og hun har fortalt, at hun, når hun var udenfor de voksnes synsvidde, ofte græd meget.

En stor del af tiden havde hun familiens lille dreng på armen, og mor har fortalt, at han, når det var særlig slemt, med sine små, snavsede hænder tørrede hendes tårer af kinden og sagde: *"Du skal ikke græde, bette Johanne."* Egentlig korporlig overlast led mor vel ikke i denne plads, men konen synes at have været både vredladen og noget uligevægtig, hvorimod manden, mors husbond, var meget rar.

Ved udbruddet af Første Verdenskrig havde mor en anden plads – helt sikkert i Vesterbølle sogn – og jeg husker især en enkelt tildragelse fra disse dage, som mor beskrev flere gange.
Hendes husbond var taget til marked tidligt om formiddagen, kørende i familiens charabanc forspændt gårdens 2 heste. Hen på eftermiddagen var han vendt tilbage, kun med den ene af hestene samt en lånt hest. Der skulle jo et spand heste til at trække vognen.
Han kunne fortælle, at han var blevet budt 1200 kr. for den ene af sine 2 heste, og da han syntes, at det var en svimlende sum for en almindelig hest, havde han straks slået til og solgt den.

Det blev senere fortalt, at hesten allerede samme dag blev videresolgt for 1800 kr. Og det blev værre endnu. På markedet – ugedagen efter – indbragte den samme hest 2400 kr., altså nøjagtig det dobbelte af den pris, mors husbond blot en uge tidligere havde vurderet til at være en urimelig høj pris. Eksemplet viser med al tydelighed, hvordan mange ting var kommet helt ud af kontrol ved krigens udbrud.

Som nævnt tidligere synes der at have været en særlig forbindelseslinie mellem husmandshjemmet i Vesterbølle og så egnen omkring Tovstrup og Sorring.
Mors storebror Karl tjente i Sorring, og hendes storesøster Ninna fik plads hos en ung præst, der havde sin baggrund og opvækst på den samme egn.
Om der var flere end de 2 blandt mors ældste søskende, ved jeg ikke, men det står fast, at mor til november 1914 fik plads hos gårdejer Jens Bak Jensen i Tovstrup.
Den første egentlige notering i mors skudsmålsbog meddeler nemlig henholdsvis hendes afgang fra Vesterbølle 3. november 1914, henholdsvis hendes tilgang til Tovstrup 5. november 1914.

Jens Bak, som mor altid kaldte ham, var ungkarl og ejede en forholdsvis stor gård i Tovstrup. Der var flere karle til arbejdet på den store bedrift, hvortil

kom en husbestyrerinde samt mor og endnu en ung pige. Mor befandt sig godt i denne plads. Dagen var lang, og pligterne var mange, men alt gik for sig i et roligt tempo og i en både god og tryg atmosfære.

Der skulle malkes 3 gange – sidste gang ved 20-tiden – et arbejde der primært var overladt til pigerne. Til gengæld var der ofte nogle stille timer om eftermiddagen, hvor pigerne endog havde mulighed for at beskæftige sig med deres eget håndarbejde. En del af mors dyne- og pudevår med sirlige broderier stammer således helt tilbage til hendes tid i Tovstrup.

Jens Bak var en mand af den gamle skole og ikke så meget for alt det nye. Men gården havde dog på et tidspunkt anskaffet sig en telefon, hvad langtfra var almindeligt dengang. Og mor gengav flere gange en situation, der åbenbart ofte var indtruffet:
Jens Bak brugte ikke telefonen ret meget, men ønskede dog ind imellem at tale med en nevø, der havde en gård på samme egn. Han drejede så i håndsvinget, løftede røret og bad om nummeret, hvorefter han oplyste nevøens navn og altid føjede til: *"Min brorsøn i Alling Skovgaard."*
Han blev hver gang belært om, at det dog ikke var nødvendigt med denne udredning, og hans svar var hver gang: *"De skal da vide, hvem jeg vil snakke med."*

Hans tillid til tjenestefolkene var på det nærmeste ubegrænset. Mor har fortalt, hvordan han gentagne gange gav husets kvinder besked om at betale postbudet eller andre, som måtte dukke op med opkrævninger på tidspunkter, hvor han ikke selv var hjemme.
De vidste jo, hvor hans pung befandt sig, og var der ikke penge nok her, så vidste de jo også, hvor de kunne finde hans tegnebog. Det lå udenfor Jens Baks horisont, at nogen af hans folk kunne tænkes at misbruge hans tillid.

Som den gode husbond var han en mand, der kendte sine pligter. Og når alle gårdens tjenestefolk i samlet trop drog til Silkeborg til grundlovsmøde, blev forkarlen forsynet med penge til eftermiddagskaffen. Jens Bak vidste jo, at han ifølge fæstemålet var pligtig til at sørge for sit tyendes underhold.

Præstegården i Herritslev
Mor var i Tovstrup i 3 år fra 1. november 1914 til 1. november 1917. Men allerede 17. juli 1917 bliver der igen skrevet i skudsmålsbogen med denne notering:

"Johanne Margrete Mikkelsen er fæstet af mig fra 1. november 1917 til 1. november 1918 for en årlig løn af 310 kr. Den 17. juli 1917. H. Fønss Sognepræst i Herritslev."

Jeg har ingen helt sikker erindring om, hvor eller hvordan mor og denne sognepræst fra det sydlige Lolland kan have hørt om eller truffet hinanden.
Men det forholder sig vist sådan, at præstefamilien havde holdt ferie på Silkeborgegnen og i den forbindelse havde ønsket at fæste en jysk pige til den kommende skiftedag. Familien havde muligvis forhørt sig forskellige steder og var åbenbart blevet gjort opmærksom på mor.
Men mor må jo også selv have haft mod på opgaven. Hun var helt sikkert glad for at være i Tovstrup, men efter 3 år her havde hun måske lyst til at se nye steder og prøve andre forhold.

Mor fortalte meget fra de pladser, hun havde haft, måske allermest om opholdet hos præstefamilien på Lolland.
Den lange rejse fra Midtjylland blev ikke uden dramatik. Som nævnt i det foregående afsnit om min mors ældre bror, onkel Søren, var mor blevet udstyret med en fuldstændig rejseplan til den lange togtur fra Midtjylland til det sydlige Lolland.
Men på grund af et helt usædvanligt uvejr med regn og stærk storm var både tog og færger så forsinkede, at mor først nåede frem til Nysted station 2 døgn efter afrejsen – et helt døgn senere end forventet.

Livet i præstegården adskilte sig meget fra det, mor kendt fra sine pladser i Jylland. Efter tidens skik plejede præstefamilien omgang med de højere kredse fra både land og by, bl.a. baronen på Aalholm.
Og mor har utvivlsomt i denne plads mødt både adskillige mennesker fra andre samfundslag, end hun kendte, og hun har ikke mindst stiftet bekendtskab med andre forhold, end hun havde mødt tidligere. Selv i det daglige var den højere livsstil en selvfølge. Jeg har endnu mors servietring i sterlingsølv, godt slidt af konstant brug.

Eftersom præstens løn ikke var stor, krævede familiens underhold, at alt blev taget med. Et nødvendigt tilskud til lønnen var præstegårdens store have på ikke mindre end 1 tønde land, hvor mor tilbragte en meget stor del af sin tid, især i forårs- og sommermånederne. Og skønt hun hele livet var glad for havearbejde, var de mange dage i den store have ret ensformige.

I kraft af det meget milde klima og den gode jord voksede der planter i præstegårdshaven, som mor ikke kendte fra Jylland. Hun fortalte ofte om et ferskentræ, som i sommeren 1918 bar 16 frugter, der blev lagt frem til behørig beundring.

Mor havde et klart indtryk af, at den lollandske jord krævede knap så meget slid som de jyske sandjorder for at skaffe bønderne et rimeligt udkomme.
Men hun fortalte også om de polske roearbejdere, hvordan de rykkede tidligt ud om morgenen og arbejdede den udslagne dag i de endeløse roemarker uden overhovedet at forlade arbejdspladsen.
Tilsyneladende holdt de ingen pauser af betydning, og kosten bestod af nogle humpler rugbrød. Til gengæld slog de sig lejlighedsvis løs om aftenen, holdt fest og fik god mad.

Alt tyder på, at mor under sit ophold i Herritslev fik det bedst mulige forhold til præstefamilien, der ved mors ankomst i november 1917 kun havde datteren Inger, men senere også fik en søn.
I mors fotoalbum lå der adskillige billeder fra den periode, dels af mor selv, dels af præstefamilien og fra præstegårdshaven.

2 af billederne er taget samtidig hos A. Rasmussen i Nysted.
Det ene er efter alt at dømme det ældste egentlige ungdomsbillede, vi har af mor, og altså taget på et tidspunkt hvor hun var 21 år. Billedet er taget som brystbillede, og mor er i stiveste puds. Pæn frisure, halskæde med en fornem medaljon og iført en lys, stribet kjole med hægte og stofknapper. Der er næppe tvivl om, at præstefamilien har bekostet dette billede.

Mor som ung pige i Herritslev præstegård.

Det andet billede viser præstefruen, fru Signe Fønss, datteren Inger og mor. Signe Fønss med Inger på skødet. Inger er naturligvis også i stadstøjet, fine sko, lang hvid kjole og med sløjfe i håret. Mor står op ved siden af, og det ses, at også hun er i en helt lang kjole. Jo, det var dengang, det bedste tøj ikke var for godt, når man gik til fotograf. Under billedet har mor skrevet: *"Fru Signe Fønss og Inger."*

Signe Fønss, Inger og min mor

Det tredje billede er meget interessant. Fotografen er den samme, A. Rasmussen, Nysted, altså en professionel fotograf. Men billedet er taget hjemme i præstegårdshaven i Herritslev og viser hele præstefamilien:
Pastor Fønss i mørkt tøj med slips og stiv flip og den bløde hat indenfor rækkevidde – utvivlsomt sognepræstens dagligtøj. Ved siden af præsten står Inger, formentlig også iført sit dagligtøj. Og endelig ser vi præstefruen iført en hvid kjole og med et langt forklæde og med familiens yngste, en lille dreng, på skødet.
Situationen kunne være familien samlet omkring eftermiddagskaffen, og vi må befinde os i sommerhalvåret. Man kan måske undre sig over, at præstefamilien har tilkaldt en professionel fotograf for at forevige en sådan hverdagssituation, men det viser, at et fotografiapparat endnu langtfra var hvermandseje.

Under billedet har mor skrevet: *"Pastor Fønss med kone og børn i haven. Drengen blev født, mens jeg var hos dem."*

Datteren, Inger, ser væsentlig ældre ud end på det førnævnte billede, og drengen er i alt fald mere end nogle få måneder gammel. Der kan derfor ikke være tvivl om, at billedet først kan være taget på et senere tidspunkt, formentlig i sommeren i 1919 eller endnu senere. Men det viser også, at mor må have haft forbindelse med præstefamilien længe efter, at hun havde forladt Lolland og igen var tilbage i Jylland.

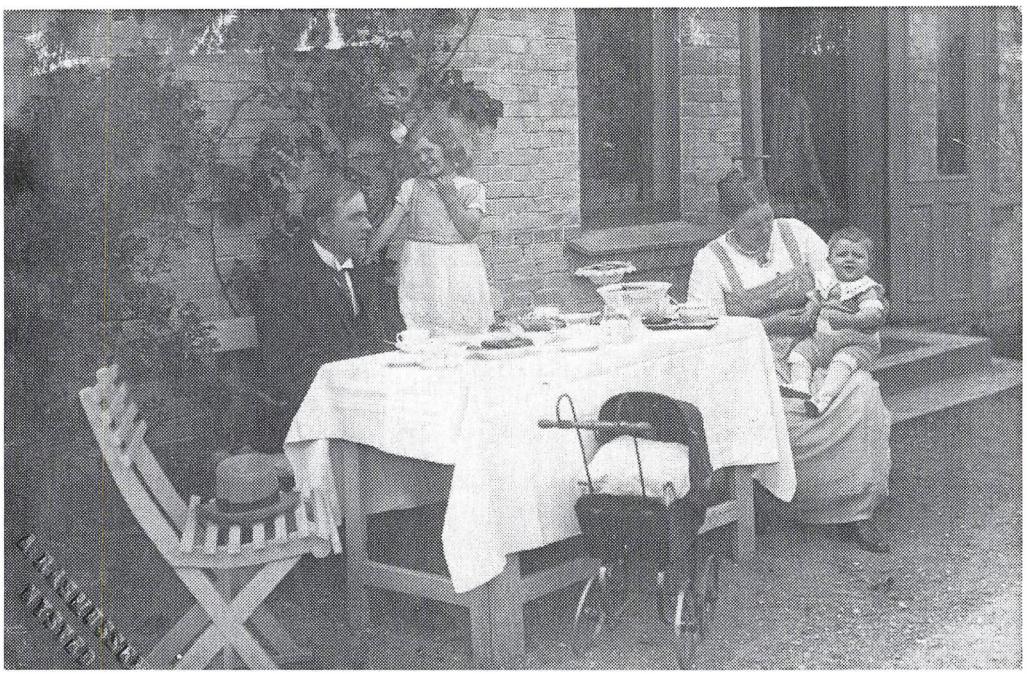

Pastor Fønss med kone og børn i haven

Selvom der naturligvis var forskel på herskab og tjenestefolk – ikke mindst dengang – har jeg altid gennem mors beskrivelse fået det indtryk, at der var et ganske nært og fortroligt forhold mellem mor og præstefamilien. Mor sad jo med ved bordet, og familien Fønss synes ikke at have haft problemer med at drøfte forholdsvis private og personlige emner i deres tjenestepiges nærværelse.

Pastor Fønss fortalte f.eks. engang, at han som barn havde kendt bedre dage end nu, hvor han måtte friste tilværelsen som landsbypræst under ret så beskedne forhold. Som barn var han f.eks. blevet kørt i skole i lukket vogn med kusk på bukken.

Herritslev sogn var ikke særlig stort, og sognepræsten her havde derfor visse

forpligtelser overfor det noget større og mere folkerige nabosogn, Nysted. Det påhvilede således pastor Fønss at afholde en månedlig gudstjeneste i købstadskirken i Nysted.
Den 7 km lange transport til kirken blev foretaget i åben vogn, hvad der skabte et lille problem for præsten. Pastor Fønss lagde nemlig meget vægt på, at hans frisure skulle fremtræde helt ulastelig, når han overtog gudstjenesten.
Og mor kunne så fortælle, at han - i en snak under 6 øjne – havde meddelt sin beslutning: Aldrig at lette på hatten under den lange transport til Nysted. Forbipasserende måtte – uanset rang og stand – nøjes med et nådigt blik fra pastoren.

Under sit ophold i Herritslev oplevede mor – om end på afstand – et større og meget fornemt middagsselskab i præstegården. Det var åbenbart blevet præstefamiliens tur til at være værter for den eksklusive omgangskreds.
Der blev indkaldt professionelle folk, både til køkkenet og til betjeningen af de mange gæster.

Præstefamiliens datter, Inger, var i den alder, hvor hun nok skulle ses, men bestemt ikke høres. Efter pastor Fønss' eget udsagn var hun nok også lidt forkælet. Og derfor var hun og mor blevet anbragt i den store præsteboligs fjerneste krog for ikke at forstyrre nogen.

Menuen var bl.a. dyreryg, men der blev også serveret en forret – jeg husker ikke hvilken, men jeg husker – efter mors beskrivelse, at et nødvendigt tilbehør til denne forret var sennep, som ved en fejltagelse ikke var kommet ind på bordet. Præstefruen, der åbenbart ikke var helt scenevant i disse kredse, rejste sig derfor fra sin plads og hentede det, der manglede.

Dagen derpå, da aftenens forløb blev drøftet, kom samtalen mellem mor og præstefamilien ikke mindst til at dreje sig om dette brud på etiketten: Værtinden rejser sig ikke fra bordet for selv at gå i køkkenet. Hun tilkalder naturligvis en person fra tjenerskabet og beder vedkommende klare det fornødne.

Mor blev i øvrigt senere gjort opmærksom på, at hun var gået glip af ganske mange drikkepenge, fordi det ikke var hende – men en dame udefra, som var de fornemme gæster behjælpelige med deres overtøj.

Det var nok lidt af en tilfældighed, at mor kun blev ét år på Lolland. Under et

sommerferiebesøg i sin tidligere plads i Tovstrup blev hun tilbudt en plads på "Svingelgaarden" i Farre, i nabosognet Sporup.
Da de gode pladser blev besat først, og da det var uheldigt at komme langt hen på året, uden at vide hvor man skulle være efter skiftedag, 1. november, har mor åbenbart fundet det rigtigst at modtage dette tilbud.
Men jeg tror, det var en skuffelse for præstefamilien at erfare, at mor havde fået en anden plads, da den efter hendes hjemkomst fra sommerferien ønskede at fæste hende for endnu et år.

Tilbage til Jylland. Mor begynder på sygeplejen
Få dage før afslutningen af Første Verdenskrig forlod mor så Lolland, som hun aldrig genså senere, for igen at blive tjenestepige i en gård på Silkeborgegnen. Det var jo en egn, hun kendte fra sin tidligere plads hos Jens Bak i Tovstrup. Og hun var kommet tættere på sin store familie, som hun nu havde bedre mulighed for at besøge. Som nævnt i afsnittet om min onkel Karl ved vi, at hun i den periode havde tæt kontakt med familien i Lysbro.

Mor blev på "Svingelgaarden" i 3 år. Men uvist af hvilken grund har hun aldrig fortalt særlig meget om sit ophold her. Jeg ved, at hendes arbejde bl.a. bestod i at passe familiens 2 små drenge, Søren og Kresten, som hun også er fotograferet sammen med.

Mor passer børn på Svingelgaarden

I mors fotoalbum var der i øvrigt endnu et billede af de samme 2 drenge i en ældre udgave – nu iført tidens populære matrostøj. Dette billede er taget i 1926, 5 år efter at mor havde forladt pladsen i Farre, hvilket viser, at mor må have bevaret forbindelsen med familien i adskillige år. Mor har under dette billede skrevet: *"Søren og Kresten, Svingelgaarden i Farre, 1926."*

Alt tyder på, at det må være her under hendes ophold på "Svingelgaarden", at tanken om at blive sygeplejerske er blevet modnet. Og 1. november 1921 forlod hun så Sporup sogn og rejste til Vesterbølle, hvor hun gennem de følgende måneder forberedte sig til at begynde på sygeplejen.

Man kan undre sig over, at mor ikke tog på sygeplejehøjskole, inden hun påbegyndte sin uddannelse. Det havde faktisk været muligt. Men sygehuset har åbenbart ikke forlangt det, og mors penge var små.

Man kunne dog ikke komme ind på "sit glatte ansigt". Der skulle anbefalinger til, og mor har åbenbart bedt om en sådan hos sin tidligere arbejdsgiver, pastor Fønss i Herritslev præstegård, sidst på vinteren 1921-22.

Præstens overordentlig positive anbefaling, som endnu er i vor families besiddelse, og som derfor også bringes i denne sammenhæng, er nemlig dateret 4-3-1922 og har sikkert vejet tungt i forbindelse med mors optagelse som sygeplejeelev på Viborg sygehus i maj måned samme år.

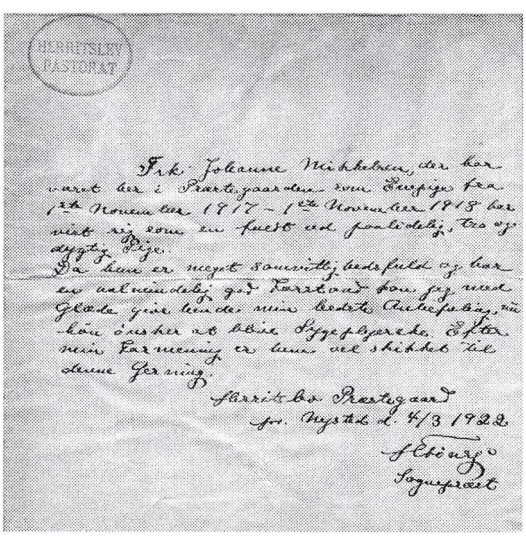
HERRITSLEV PASTORAT

Frk. Johanne Nikkelsen, der har været her i Præstegaarden som Barnepige fra 1ste November 1917 – 1ste November 1918 har været en flink og samvittighedsfuld Pige.
Da hun er meget sammenlagt, barnekjær og har en naturlig dygtighed for Børneopdragelse, vil jeg ønske at blive hjemmehørende. Efter min Formening er hun vel skikket til denne Gerning.

Herritsbo Præstegaard
pr. Nystrup d. 4/3 1922.

Fønss
Sognepræst

Pastor Fønss' anbefaling 1922

Med hensyn til mors åndelige udvikling ved jeg ikke særlig meget. Som vi har set, var hjemmet i Vesterbølle stærkt præget af Indre Mission, som forældrene tidligt havde sluttet sig til.
Som de fleste af sine søskende synes mor helt at have sluttet op om hjemmets alvorlige og nok også noget strenge kristendomsopfattelse. Hun har dog fortalt mig, at hun først efter en periode med uro og anfægtelse var nået frem til en personlig kristentro. Utvivlsomt har denne religiøse afklaring fundet sted, inden hun påbegyndte sygeplejen.

Jeg er ret sikker på, at mor hermed havde fundet sit blivende ståsted. Og der er altså fuld overensstemmelse mellem den personlige, kristne tro, mor var nået frem til i sin ungdom, og de synspunkter, som så mange år senere kom til udtryk, dels i de mange dagbogsnotitser, dels i mors dagligdag.

Kunne tilværelsen som tjenestepige ofte være streng, har det bestemt ikke i mindre grad været tilfældet med livet som sygeplejeelev.
Afstanden mellem læger og sygeplejersker var stor, og der var både dengang og endnu i mange årtier skrappe afdelingssygeplejersker, som kunne gøre – og ind imellem også gjorde – livet surt for sygeplejeeleverne. Patienterne og mødet med de pårørende har vel ofte været det mest opmuntrende ved arbejdet.

Sygeplejeeleverne blev ikke skånet på den tid. Mor fortalte tit om nattevagterne, der strakte sig over fulde 12 timer, og hvor der ikke blot skulle tages vare på de patienter, der havde behov for det, men også udføres en masse fysisk krævende arbejde.

Samlet set har elevtiden efter alt at dømme været en god tid for mor. Udfordringerne var mange, men de er blevet taget op med energi og ukuelighed. Jeg tror, mor har været sikker på hænderne og hurtig i opfattelsen – egenskaber der ikke mindst kom til deres ret i de måneder, hvor hun var på operationsstuen.

Det var her på Viborg sygehus, at mine forældre traf hinanden, og det er helt sikkert, at året må være 1925 – altså på et tidspunkt, hvor mor var ved at afslutte grunduddannelsen, men endnu manglede at supplere psykiatri og barsel.
Min far synes at have været indlagt på grund af en dårlig ryg, men jeg ved, at han også på et tidspunkt havde været ramt af en smertefuld nyrelidelse, der påførte ham et stort vægttab.

Min fars barndom og ungdom

Jeg har i min første bog: *"Min fars slægt"*, givet en udførlig redegørelse for min fars familieforhold samt hans barndom og ungdom. Og jeg vil i denne sammenhæng, hvor det drejer sig om min mor og hendes slægt, begrænse mig til en kortere sammenfatning af min fars livshistorie frem til 1925.

Mine forældre havde det tilfælles, at de begge var nummer 5 i en ganske stor børneflok, som jeg naturligvis kun har kendt som voksne. Men dermed hører enhver lighed også op. Min far tilhørte på både fædrene og mødrene side en udpræget gårdmandsslægt – egentlig ikke storbønder, men folk med solide, mellemstore gårde, der dels blev drevet af familiens egne, dels ved hjælp af en håndfuld tjenestefolk.

Min farfar var født på gården "Rosenlund" i Granslev sogn. Han mistede sin far allerede inden, han var født 2 år. Og han er derfor vokset op sammen med sin mor, sine søskende og en stedfar, som ret hurtigt flyttede ind på "Rosenlund". Men allerede i 1877 blev gården "Rosenlund" mageskiftet med den gård i landsbyen Borre i Vejerslev sogn, som senere fik navnet "Johanneslund". Og det er her, min far og alle hans søskende er født og vokset op.

Min farfar blev gift første gang i 1887 og fik i sit første ægteskab, der kun varede knap 10 år, i alt 6 børn, hvoraf de to dog døde som små, og min far er derfor kun vokset op med 4 ældre søskende.
Efter at min farfars første kone var død i barselssengen, var der jo stærkt behov for en kvinde i gården, og min farmor, der var syv år yngre end min farfar, flyttede ret hurtigt ind som tjenestepige eller husbestyrerinde. Og da hun efter få måneders tjeneste blev gravid, blev hun og min farfar gift i sommeren 1899.

Min far blev født i februar måned år 1900, og han er altså den ældste af det andet hold børn. Mine bedsteforældre fik yderligere 4 børn, hvoraf en dreng døde kun ni år gammel.
Far havde en god hukommelse og fortalte tit forskelligt fra sin barndom. Han huskede således begge sine bedstefædre, der døde i henholdsvis 1907 og 1909. Og han var altid meget optaget af, hvad der var sket i "gamle dage".
Så sent som i 1961 fik han en kontakt med en pensioneret lærer, der havde skrevet et par artikler om de mennesker, der boede på hans barndomsegn, og jeg kan ud fra denne brevveksling skønne, at min far kunne huske detaljer meget langt tilbage.

Jeg ved ikke meget om, hvordan far havde det med skolen. Men han har selv fortalt, at han om morgenen - lige inden han skulle i skole - brugte at læse sine lektier hurtigt over, så alt kunne ligge klar i hukommelsen. Formentlig har der været meget udenadslæren, og jeg husker, at han helt op i sin høje alderdom kunne de 3 vestindiske øer, Sct. Thomas, Sct. Croix og Sct. Jan, på fingrene.

Noget af det, min far huskede allerbedst og ofte vendte tilbage til i sin fortælling, var 2 begivenheder, der begge fandt sted i 1912: Luksusdamperen Titanic's forlis i april måned og lillebroderen, Leths, død i slutningen af juli måned.
Far fortalte flere gange om Titanic-katastrofen. Det var jo længe før, man havde radio, endsige fjernsyn. Så den eneste nyhedskilde var avisen samt de oplysninger, som landpostbudet i øvrigt bragte med sig. Far fortalte, hvordan alle i familien så at sige smed, hvad de havde i hænderne, og kom løbende til, når landpostbudet nærmede sig og kunne bringe nye rædselsvækkende detaljer om luksusdamperens møde med isbjerget og de 1500 menneskers død i Atlanterhavet.

Også i vore dage ville man utvivlsomt være optaget af en sådan katastrofe, men det er nok værd at tænke på, at verden endnu ikke havde set 2 verdenskrige med alt, hvad de førte med sig.

Den anden begivenhed fra 1912 hørte familielivet til. I juli måned blev lillebroderen ramt af en sygdom, der formentlig har været børnelammelse – en sygdom, som efter nogle dages hårde lidelser førte til den niårige drengs død. Far har fortalt, at der i de omkringliggende gårde døde ganske mange børn af den samme sygdom. Og han holdt aldrig op med at undre sig over, at han selv og den ét år yngre bror, Kristian, ikke blev ramt af sygdommen, til trods for at alle tre drenge – efter tidens skik – sov i den samme alkove.

Første Verdenskrig satte også dybe spor i fars erindring. Han beskrev ofte den chokvirkning, der greb alle i forbindelse med krigen. Hans næstældste halvbror, Jens, blev indkaldt i forbindelse med den omfattende mobilisering, og far fortalte, at ingen i familien troede, at de nogensinde skulle se ham igen.
Så galt gik det dog ikke. På et tidspunkt fik man i fars barndomshjem besked om, at Jens lå i en militærlejr i Løvel ved Viborg. Og min farfar lånte en hest og red den forholdsvis lange vej til Løvel for at besøge sønnen, der senere kom hjem i god behold, da mobiliseringen sluttede.

Og min far har også fortalt, at man i en nærliggende købstad – jeg husker ikke hvilken – samlede en meget stor skare mennesker, som bl.a. sang salmen: *"Kongernes konge----."*
Disse øjebliksbilleder fra min fars fortælling gengiver på udmærket måde den stemning, der greb alle ved efterretningen om den store og altomfattende krig, som aldrig var set før.

Tjenestekarl og soldat
Som alle sine brødre kom min far ud at tjene. Hans skudsmålsbog oplyser nemlig, at han i tidsrummet fra 1. november 1917 til 1. november 1918 var i tjeneste på gården "Karmark" i Laurbjerg sogn. Far har selv fortalt, at han var yngste karl i denne gård, medens hans storesøster, Ingeborg, var ældste pige samme sted. Og selvom min far sikkert har været vant til at bestille noget hjemme i Borre, lagde han aldrig skjul på, at han i denne plads virkelig fik brug for alle sine kræfter.

Uvist af hvilken grund fik min far aldrig andre pladser uden for hjemmet, hvorimod alle hans brødre havde adskillige pladser både i nærheden af Borre og så langt væk som på Thyholm. Det kan være en tilfældighed, at det især var ham, der havde pladsen hjemme hos forældrene, men det kan dog også skyldes, at han forholdsvis tidligt pådrog sig en ryglidelse, som kom til at plage ham i mange år.

Ikke desto mindre blev min far taget til soldat, da det blev hans tur til at komme på session. Han blev endog udskrevet til at gøre tjeneste i Den kongelige Livgarde, hvad der nok dengang var forbundet med en vis prestige. Der var ganske vist det særlige ved at være garder, at tjenesten varede i 17 måneder, hvorimod de øvrige regimenter kun havde 7 måneders tjenestetid.

Det kom dog til at gå anderledes for min far, idet han på en stroppetur brækkede et fodrodsben, hvad der i første omgang medførte en indlæggelse på militærhospitalet og senere betød, at han blev overført til at gøre tjeneste som arbejdssoldat og i øvrigt fik sin tjenestetid nedsat til bare 7 måneder. Og far nåede derfor ikke at komme i Livgardens blå galla – i alt fald kun hos fotografen.

Men det bedste billede af far som soldat må være taget i sommeren 1921 og viser ham som garderrekrut. Billedet er taget udendørs – muligvis af en fotograf, der havde specialiseret sig i at fotografere soldater. Og som skikken var

dengang, synes billedet efterfølgende at have været anvendt til et – formentlig større – antal brevkort.

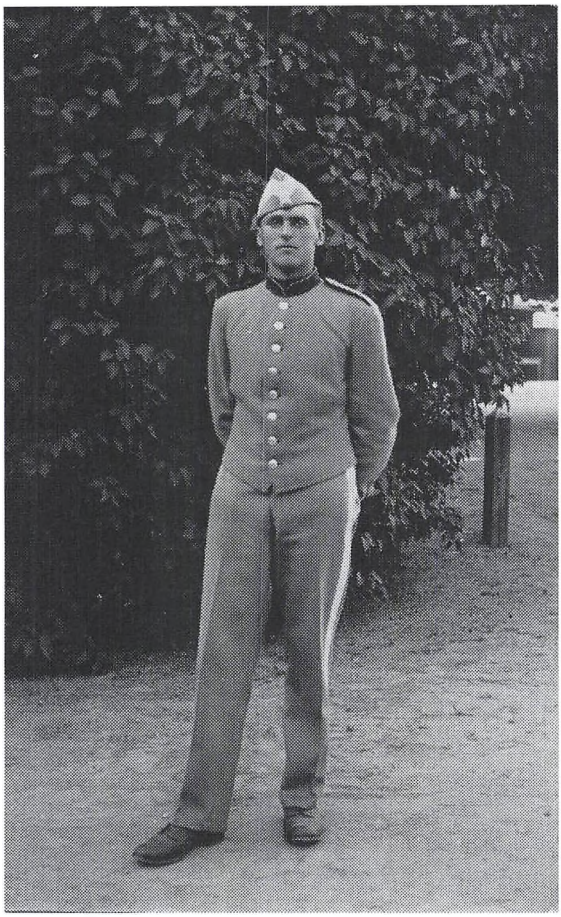

Min far som garderrekrut, sommeren 1921

Selvom min fars tjenestetid derfor blev kort, fyldte den ganske meget i hans erindring, hvad der måske ikke kan undre. Det var jo første gang, han var så langt hjemmefra, og det var første gang, han mødte en verden, der var så meget anderledes, end den han kendte. Jeg ved, han fik gode kammerater – alle var jo i samme båd. Men jeg ved også, at han i de første måneder kunne føle sig ret ensom.
Men så var soldaterhjemmet stedet, hvor han virkelig følte sig hjemme. Og far bevarede gennem hele sit ganske lange liv en stærk interesse og sympati for KFUM's soldatermission.

Efter denne forholdsvis korte tid ved militæret vendte han tilbage til arbejdet som tjenestekarl i barndomshjemmet, hvor han så opholdt sig resten af sin tid som ungkarl. Så mange år efter kan man godt få den tanke, at far kunne have haft godt af at se og arbejde ved landbrug andre steder end hjemme.
Efter alt at dømme drev min farfar et lidt gammeldags landbrug, og han har næppe været særlig omstillingsparat, da den store landbrugskrise satte ind.

Fra årene efter soldatertiden - men før giftermålet - har vi et udmærket ungdomsbillede af far. Billedet er taget hos en professionel fotograf i Nykøbing Mors. Og der kan ikke være tvivl om, at det må være sket i forbindelse med et besøg hos de 2 storebrødre, Jørgen og Jens, der begge tidligt slog sig ned på Mors og fik familie. Billedet er formentlig taget omkring 1925.

Min far som ung mand

I modsætning til min mors hjem, der - som skildret i det foregående - tilhørte en meget afgjort Indre Mission, kan min fars hjem hverken placeres i den grundtvigske retning eller hos Indre Mission, hvad måske skyldes, at begge de 2 store kirkelige retninger i nogen grad var gået udenom Vejerslev sogn og Borre. Fars hjem var nærmest gammelkirkeligt eller – om man vil – almindelig

folkekirkeligt. Men der var aldrig tvivl om, at kristendommen og kirken nød en selvfølgelig respekt i hele fars familie.

Det kan måske derfor undre, at min far allerede inden sit giftermål følte sig hjemme i den indremissionske retning. Som det er fremgået, fortalte min far meget om sin barndom og ungdom, men han har aldrig været særlig detaljeret, når talen faldt på hans mere åndelige udvikling.
Men det er helt sikkert, at et ældre ægtepar, der boede i nærheden af barndomshjemmet, har haft stor betydning for min far i de år, han ligesom fandt sit åndelige ståsted. Det bør dog også nævnes, at min farmor – efter hvad jeg kan skønne – har haft stor sympati for den forholdsvis milde Indre Mission, der var og blev karakteristisk for min far.
Som hjemmehørende i gårdmandsstanden havde far naturligvis været vant til helt andre sociale og økonomiske forhold, end dem der var gældende i mors hjem. Der var tradition for at være udpræget velklædt, hvad de ganske mange billeder fra min far og hans søskendes ungdom er tydelige beviser på. Og det krævede jo en rimelig god økonomi.

I min fars hjem var det heller aldrig noget problem at skaffe god og rigelig mad til alle. Der var som en selvfølge også råd til selskabelighed efter tidens skik, og far fortalte ofte, at hans mor var usædvanlig godgørende, når det drejede sig om at hjælpe andre, der havde mindre at gøre med. Der er dog noget, der tyder på, at økonomien i fars barndomshjem allerede i 1920'erne begyndte at blive mere anstrengt for så i 1930'erne at bryde helt sammen.

Mor afslutter sin uddannelse som sygeplejerske
Som nævnt ovenfor er det altså i året 1925, mine forældre møder hinanden på Viborg sygehus. Min far som patient – formentlig indlagt med en ryglidelse - og min mor som sygeplejerske – eller næsten sygeplejerske, for hun manglede jo endnu at supplere psykiatri og barsel.
Vi har en skriftlig kilde, der fastslår, at det forholder sig sådan. I min mors gemmer lå der nemlig en lille, opbyggelig bog med titlen: *"Søndag i Kirken"*. Bogen er skrevet af præsten Gunnar Engberg, der især var kendt indenfor den kristne ungdomsbevægelse. Bag på bogens omslag har mor skrevet: *"Til afsked d.1/9 (19)25. fra Karl."* Datoen viser, at mor formentlig først har forladt Viborg sygehus på dette tidspunkt, til trods for at hun efter alt at dømme påbegyndte sin uddannelse til sygeplejerske allerede i maj måned 1922.
Psykiatrien blev suppleret på Sankt Hans hospital i Roskilde, men mor har

aldrig fortalt, hvorfor hun valgte at supplere sin uddannelse så langt hjemmefra. Hun kunne være blevet i Viborg eller have valgt hospitalet i Risskov, men hun har nok haft mod på at se helt andre omgivelser, end dem hun kendte. Og opholdet i Roskilde fyldte en hel del i mors erindring. Hun fortalte ofte både om morsomme og triste oplevelser med de sindslidende, og jeg tror, hun har befundet sig godt under de nye forhold.

Efterfølgende valgte mor så – uvist af hvilken grund – at supplere barsel på en privat fødeklinik i København. Måske har det spillet en rolle, at hendes moster, moster Sine, befandt sig i København. Og jeg ved, at hun tog sig meget af mor, og hun har sikkert været glad for at præsentere hovedstaden for sin niece. Som tidligere nævnt tog moster Sine hende med i teater, hvor mor fik en oplevelse, hun aldrig glemte.

Mor har aldrig fortalt, om afslutningen af hendes uddannelse blev markeret på nogen særlig måde. Men hun havde gennem alle årene sit sygeplejeløfte liggende, på hvilket hun med sin sirlige håndskrift havde skrevet: *"København. Vinteren 1926."*

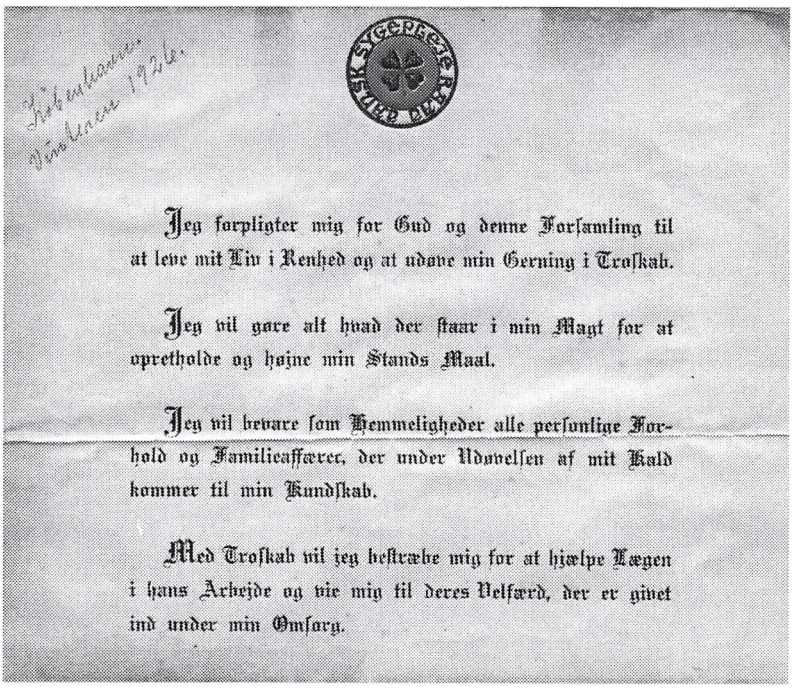

Jeg forpligter mig for Gud og denne Forſamling til at leve mit Liv i Renhed og at udøve min Gerning i Troſkab.

Jeg vil gøre alt hvad der staar i min Magt for at opretholde og højne min Stands Maal.

Jeg vil bevare som Hemmeligheder alle perſonlige Forhold og Familieaffærer, der under Udøvelſen af mit Kald kommer til min Kundſkab.

Med Troſkab vil jeg beſtræbe mig for at hjælpe Lægen i hans Arbejde og vie mig til deres Velfærd, der er givet ind under min Omſorg.

Min mors sygeplejeløfte, vinteren 1926

Efter de 2 suppleringskurser vendte hun tilbage til Viborg sygehus, hvor hun fortsatte som sygeplejerske, og jeg ved, at hun gennem mange måneder havde sit arbejde på operationsstuen under den navnkundige overkirurg dr. Bartels. Det var den gang, der på hele det ret store Viborg sygehus kun var ansat 2 overlæger, den ene på det kirurgiske område og den anden på det medicinske område.

Det må være i denne forholdsvis korte periode som færdiguddannet sygeplejerske, at mor må være gået til byens mest kendte fotograf, Elmgaard, og ladet sig fotografere. Familien var jo stor, og der var jo også både venner og veninder, der nok gerne ville have et billede.

Min mor som sygeplejerske

Mine forældre bliver gift. Deres første hjem

Da både mor og far var ude over deres første ungdom, begyndte de meget naturligt at se på ejendom, og i det tidlige forår 1927 købte de et lille statshusmandsbrug i Tolstrup, lidt udenfor Aars. Jeg har egentlig aldrig hørt, hvorfor det netop blev her. Men måske var det mors familie, der var blevet opmærksom på den lille ejendom.

I min mors fotoalbum lå der et udmærket fotografi af ejendommen og en del af dens tilliggende arealer. I forgrunden ser man en imponerende vækst af kålplanter, og lidt længere tilbage sidder min mor foran ejendommen, der er det karakteristiske statshusmandsbrug med stuehus og udhus sammenbygget. Kun hønsehuset er fritliggende. Under billedet har min mor skrevet: *"Vort første hjem, Aars mark, Tolstrup."*

Mine forældres første hjem i Aars

Mine forældre blev efterfølgende viet i Aars kirke 7-4-1927, hvorefter brylluppsfesten blev holdt hos min mors ældre bror, onkel Søren, og hans kone, tante Metha, der allerede på dette tidspunkt havde eget hus i Aars. Som nævnt tidligere kan min kusine Emma tydeligt huske, hvordan hendes barndomshjem var ommøbleret og smykket i anledning af brylluppet.

Det ville jo heller ikke have været muligt at rumme de mange bryllupsgæster i min mormors ene lille stue i Vesterbølle, der ganske vist havde været rammen om min ældste moster, Ninnas, bryllup i slutningen af året 1926. Men både min mor og min fars familie var jo ganske talstærke, og jeg ved, at hele min fars familie mødte op i en lejet bus, hvor der var plads til alle. Der var heller ingen i min fars familie, der havde bil dengang.

Begge min forældre har altid været meget sparsommelige og påpasselige i pengesager. Alligevel har deres samlede økonomiske ressourcer næppe været ret store, og landbruget var allerede på dette tidspunkt i krise.
Det fremgår således af et gammelt gældsbrev, at far allerede i sommeren 1928 måtte optage et kautionslån på 800 kr.
Men da jorden til husmandsbruget var af rimelig god kvalitet, er det egentlig lidt overraskende, at mine forældre allerede i 1929 solgte deres første hjem.
Men noget tyder på, at far ikke rigtig trivedes i Himmerland. Han havde jo levet næsten al sin tid på en anden egn.

Det er nok mere overraskende, at mor tilsyneladende havde indvilliget i at forlade Himmerland, der dog var hendes hjemegn, hvor en del af familien fortsat boede. Hun har nemlig selv fortalt mig – mange år senere – at de havde bedt ejendomsmægleren anvise dem ejendomme beliggende mellem Viborg og Bjerringbro.

Flytningen til Gl. Almind. Den truende fallit
Mine forældre så på flere ejendomme, og det var nok lidt af en tilfældighed, at det netop blev husmandsstedet i Gl. Almind, der blev mine forældres nye hjem.
Min mor har også fortalt, at der netop dette år – i forsommeren 1929 – stod en vældig avl på markerne.

Tiden skulle vise, at der kunne være mange år mellem en god avl på den forholdsvis lille ejendom.
Og studerer man gamle kort over ejendommene i Gl. Almind og deres jordtilliggende, fremgår det, at matriklen på mit barndomshjem på et tidspunkt er blevet delt i 2 parceller, hvoraf den ene udelukkende havde et areal af landbrugsjord og var beliggende på den østlige side af hovedvej 13, hvorimod den anden, som mine forældre overtog, snarere var en skovejendom med kun en smal strimmel landbrugsjord, men til gengæld et ganske stort areal beliggende ned mod Hald sø.

Ganske vist var der ca. 29 tønder land, heraf ca. halvdelen under plov, men kun en del af den dyrkede jord var rimelig god sandmuld, medens resten var ren sandjord. Til gengæld var der både skov og lyngbakker samt et sumpet, eng lignende areal ved bredden af Hald sø, som hver på sin måde kom til at bidrage til vor families underhold de næste mange år.

Det ser ud til, at mine forældre var kommet fra ejendommen i Aars med en del penge i behold. Ejendommen i Gl. Almind blev købt for 22 000 kr., og der blev udbetalt 6000 kr., medens der blev overtaget en gæld på 11 000 kr. For de sidste 5000 kr. blev der til sælgeren, Christian Gamborg, udstedt et pantebrev, som skulle indfries 5 år senere, altså i 1934.
Dette pantebrev blev i høj grad en tikkende bombe, eftersom det hurtigt stod klart, at det ville være fuldstændig umuligt at skaffe dette beløb under 1930'ernes landbrugskrise, som drev familier i tusindvis fra hus og hjem.

Sælgeren, Christian Gamborg, havde en gang tidligere solgt ejendommen på nogenlunde samme vilkår og taget den tilbage, da køberen ikke kunne svare sine forpligtelser. Og resultatet var blevet, at denne tidligere ejer både havde mistet ejendommen og alle de penge, han havde erlagt i udbetaling.
Det så længe ud til, at historien skulle gentage sig. Ingen i familien på nogen af siderne var i stand til at hjælpe mine forældre. De fleste af dem havde mere end nok at gøre med at klare deres egne forpligtelser. Som nævnt brød økonomien i fars barndomshjem helt sammen i 1930'erne, og resultatet blev, at gården måtte tvangssælges så tidligt som i sommeren 1933, og dertil kom at flere af fars søskende balancerede på randen af tvangsauktion.

Det blev Indre Missions samfund i Almind, som trådte til med den nødvendige hjælp. Ved flytningen til Gl. Almind havde far og mor sluttet sig til det lille Indre Missions samfund, hvor de naturligt følte sig mest hjemme.
Nu kom redningen fra 3 familier i samfundet, som samlet kautionerede for et lån i den lokale sparekasse.

Hermed var den akutte fare drevet over, men kampen for at klare de økonomiske forpligtelser, renter og afdrag – skatterne betød næsten intet – var og blev utrolig hård. Jeg tror, man selv skal have oplevet 1930'erne for helt at forstå, hvor hårdt store dele af befolkningen var presset - vel især landmænd, der ikke kunne klare renter og afdrag, og arbejdere, der ikke kunne skaffe arbejde.

Almind sogn og dets beboere – som jeg husker det
Selv tilhører jeg årgang 1930, og jeg har en svag erindring om den førnævnte økonomiske krise, hvor en tvangsauktion først blev afværget i sidste øjeblik. Og jeg har i det hele taget en nogenlunde klar og ganske omfattende erindring om Almind sogn og dets beboere fra omkring 1934 og en halv snes år frem, indtil jeg forlod hjemsognet 1. november 1944. Det var i øvrigt et årti, hvor der ikke skete de store ændringer, hvilket for de sidste 5 års vedkommende bl.a. og især skyldtes Anden Verdenskrig, og hvad den førte med sig.

Almind sogn, der var identisk med Almind kommune, var i mine drengedage et samfund med mindre end 650 indbyggere og til trods for den ganske korte afstand til Viborg købstad – fra sognets udkant kun ca. 7 km – et udpræget bondesamfund med mere end ét hundrede landbrugsbedrifter af meget forskellig størrelse.

Husmænd og boelsmænd var i overtal, men der var også mange gårdmænd, men kun få – næsten ingen – helt store gårde.
Derudover var der en del arbejdsmænd - de fleste med eget hus - også nogle pensionister med egen bolig, forskellige håndværkere bl.a. en smed og en snedker oppe i kirkebyen og en karetmager, der boede i den østlige del af sognet.

Og så var der jo mølleren. Jeg husker endnu, hvordan jeg sammen med min bror kørte med vore 2 små islænderheste ned gennem den nederste del af Gl. Almind og gennem de ældgamle Hærvejsslugter hen til Most Mølle, der var en vandmølle, hvor vi fik vores korn malet. Det var kun gårdene, der selv havde kværne dengang – vi fik det aldrig. Senere flyttede mølleren til Grundvad i Lysgård sogn, og så var vandmøllens tid forbi.

Hertil kom de handlende, en brugsforening, en slagterforretning og en kombineret slikforretning, brødudsalg og konditori i Almind foruden kroen i Birgittelyst, hvor der også var købmandshandel.
Sidst men ikke mindst var der de to skoler med – efterhånden - 3 lærerfamilier. Men hele denne gruppe, der i en række år også omfattede en hjemmesygeplejerske, der i nogle år var min mor, udgjorde samlet nok mindre end ét hundrede mennesker.

Økonomisk havde nogle af sognets beboere det bedre end andre i disse år, men noget egentligt socialt skel var der ikke tale om. Alle kunne omgås alle og

gjorde det i stor udstrækning. Ville man endelig tale om et socialt skel, måtte man bevæge sig til sognets udkant, hvor fru Heiberg i mange år beboede den fornemme sommervilla, som hendes svigerfar, den navnkundige stiftsfysikus dr. Heiberg, havde bygget på en stor skovparcel ned til Hald sø.

Efter hvad der sådan blev fortalt, skulle dr. Heibergs søn have skabt sig en betydelig formue i USA, hvor han også var afgået ved døden for senere – med myndighedernes tilladelse - at få sin urne gravsat i en kæmpehøj, som efter et meget stort arbejde blev etableret i nærheden af sommervillaen.
Fru Heiberg havde altså arvet ganske mange penge, og i mine drengedage havde hun 2 piger foruden konehjælp til at betjene sig selv og de sommergæster, der boede hos hende i ugevis. Og så havde hun privatchaufför, som stort set hver dag kørte hende ind til Viborg, hvor der blev købt ind til middagen. Her var der tale om en levestandard, der lå betydeligt over det almindelige i Almind sogn.

Min mor kom undertiden ned til fru Heiberg og hendes feriegæster i medfør af embedet som hjemmesygeplejerske. Og min bror var en sommer ansat som "alt-muligdreng" i dette herskabs hus, og på den måde fik vi hjemme et indblik i et dagligliv, der var meget anderledes, end det vi kendte fra vore egne cirkler.

Med hensyn til sognets mere kulturelle eller åndelige struktur må det nævnes, at Almind fra gammel tid var et grundtvigsk sogn, hvad der på et tidspunkt havde skabt en højskole, der dog var nedlagt længe før min tid. Men der var stadigvæk en ganske livskraftig grundtvigsk friskole ved siden af den almindelige kommuneskole. Og det er ikke for meget sagt, at tilstedeværelsen af disse 2 skoler og forældrekredsene bag dem prægede sognets liv. Det gav sig således tydelige udslag f.eks. ved valg til sognerådet og forskellige andre valg.

Politisk var partiet Venstre det helt dominerende, men de forholdsvis mange husmænd bevirkede, at Det radikale Venstre altid kunne være sikre på at have mindst ét medlem af det 5 mand store sogneråd. Socialdemokratiet stillede naturligvis også op til det vigtige sognerådsvalg, men fik ikke altid et medlem valgt.

Det skal dog siges, at når sognerådsvalget først var overstået, og medlemmerne havde indtaget deres pladser, spillede det faktisk ingen rolle, om de havde været opstillet på den ene eller den anden partiliste. I Almind sogn - som vel i alle

andre små sogne - var det lokalpolitik og ikke landspolitik, det drejede sig om.

Selv husker jeg en lidt pudsig situation, der indtraf op til et kommunevalg. Reglerne var sådan, at man mistede sin stemmeret, hvis man ikke havde betalt sin skat rettidigt. Det havde vi ikke i mit hjem. Det var i de år, hvor jeg var begyndt at blive politisk bevidst, og jeg kom med mange bebrejdelser over, at mine forældre så ikke kunne opfylde deres demokratiske forpligtelser.

Det endte så med, at de nødvendige penge blev skaffet, og jeg blev sendt af sted med dem til kassereren for sognerådet, der i øvrigt var sognerådets eneste socialdemokrat. Jeg husker endnu tydeligt, at jeg blev budt velkommen, og at kassereren bad mig hilse min far og sige tak for pengene. Harmonien i hjemmet var hermed genoprettet, og mine forældre kunne gå hen at stemme. Men eksemplet siger vel også noget om den politiske fordragelighed i et lille samfund.

Almind sogn var et lille samfund på ondt og godt. Alle kendte alle. Man vidste, hvad der foregik hos naboerne, og man snakkede om hinanden. Selvfølgelig gjorde man det. Men hjælpsomheden var stor og ikke til diskussion. Blev en familie ramt af sygdom eller ulykke, var det en selvfølge, at naboerne mødte op og gav den nødvendige hjælp. Man kunne jo selv komme i den samme situation. Kom en familie ud for den helt store ulykke, blev der foretaget en sogneindsamling til den skadelidte familie.

På det kirkelige område var de grundtvigske – som allerede nævnt - jo ikke alene. Der var også et mindretal, der tilhørte Indre Mission. I min drengetid var der vel en halv snes familier, som sluttede sig til Indre Missions samfund. Der var som regel fredsvalg til menighedsrådet, og i mange år var det sådan, at Indre Mission fik ét mandat og de grundtvigske fik de øvrige 4.

På et senere tidspunkt var der kommet lidt flere indremissionske familier til sognet, og ved det kommende menighedsrådsvalg pressede samfundet på for at få yderligere et mandat. Det ville de grundtvigske dog ikke være med til. For en gangs skyld blev der så et rigtigt valg. Men alt blev som før.

Denne magtfordeling i menighedsrådet betød, at sognet, der var en del af Sjørslev-Almind pastorat, altid havde præster, der var valgt af menighedsrådets grundtvigske flertal, hvilket dog ikke ændrede noget i, at det indremissionske mindretal altid hørte til blandt de flittige kirkegængere. I det hele taget var kir-

ken den samlende institution i sognet. Alle kom i kirken. Der kunne vel være familier, der aldrig satte deres ben i kirken. Men de var ikke mange.

Indre Missions samfund i Almind blev aldrig så talrigt, at der kunne blive tale om at bygge et missionshus, ligesom der heller aldrig blev etableret noget ungdomsarbejde. De unge fra indre missionske hjem søgte derfor enten til Sjørslev eller Neder Hvam, hvor der fandtes KFUM og KFUK-foreninger.

Neder Hvam, der lå 5 km. fra Almind, var noget af et knudepunkt. Her lå telefoncentralen – det var jo længe før automatiseringens tid. Og her boede dyrlægen og lægen – eller doktoren, som vi jo kaldte ham. Og skulle man have trukket en tand ud, eller havde man pådraget sig mindre skader, der krævede behandling, måtte man cykle den lange og temmelig bakkede vej til lægens konsultation.

Selvom Indre Missions samfund i Almind var lille, var aktiviteten ganske stor. Det centrale element i samfundets liv var bibelkredsen – her i Almind kaldet samtalemødet – der som hovedregel blev holdt skiftevis i hjemmene hver 14. dag. Samtalemødet lå i helt faste rammer. Aftenens vært var den hovedansvarlige for aftenens forløb. Der blev indledt med sang og en fri bøn, og derefter begyndte man arbejdet med aftenens tekst. Igen var det aftenens vært, der var indleder, men ordet var i øvrigt frit for alle deltagere, kvinder eller mænd. Denne samtale om teksten strakte sig vel over en times tid. Der blev igen sunget, og mødet blev - efter aftale med aftenens vært - afsluttet af en af deltagerne med en fri bøn og Fadervor.
Efter selve mødet var der kaffebord og frit samvær. Men man var meget opmærksom på, at der ikke skulle være tale om almindelig selskabelighed. Således var der en fast regel om, at kaffebordet skulle være beskedent.
Foruden samtalemødet, der - bortset fra den mest travle sommerperiode - blev holdt året rundt, var der de særlige bedemøder, som fandt sted i januar måned, og som også fandt sted i private hjem.

Samfundet søgte dog også at appellere til omverdenen ved årligt at afholde den såkaldte missionsuge, der så fandt sted i forsamlingshuset, hvor man – i de hele taget - lejede sig ind til de arrangementer, der ikke kunne rummes i private hjem. Op til denne missionsuge blev der uddelt indbydelseskort til alle hjem i sognet, og møderne fik da også en vis tilslutning fra folk udenfor samfundskredsen.

I mange år brugte man i nogen grad de såkaldte indremissionærer som talere – altså lægfolk, der kun havde modtaget en ret begrænset uddannelse. Og det kunne være en både provokerende og pågående forkyndelse, tilhørerne mødte – en forkyndelse, der vel ikke mindst byggede på talernes egne og andres personlige erfaringer i det kristne liv.

Tilslutningen til disse møder blev efterhånden så begrænset, at man i slutningen af 1940'erne fandt det nødvendigt at sadle om og i stedet at gå over til at afholde de såkaldte kirkeuger, hvor man udelukkende brugte præster som talere. Og – hvad der ikke var mindre væsentligt - hvor det blev egentlige gudstjenester i kirken og ikke blot møder i forsamlingshuset. Og det gik bedre. Det viste sig, at der var en vis interesse for at høre præster fra andre sogne. Og det var måske også en lidt mere lødig og mindre provokerende forkyndelse af det kristne budskab, tilhørerne blev stillet overfor.

Gennem rigtig mange år blev der også afholdt søndagsskole, som dog nok primært samlede børn fra de indremissionske hjem. Og så var der jo både søndagsskolens juletræ og udflugten hver sommer, som nok også væsentligst hentede sine deltagere fra missionens egne rækker.

Det skal dog nævnes, at det lille indremissionske samfund havde en vis succes med at afholde juletræ for sognets ældre – et arrangement som løb af stabelen første gang i 1948, og som fortsatte i en årrække. Alle sognets ældre fik en personlig indbydelse og blev tilbudt fri befordring, ligesom arrangementet i det hele taget var gratis. Indre Missions samfund betalte alle udgifter af egen lomme. Initiativet blev i høj grad påskønnet, og tilslutningen var ganske stor.

Medens Indre Missions samfund var en meget fasttømret enhed, gjaldt dette ikke for de grundtvigske. Der var mange, der sluttede op om foredragsforeningen og gymnastikforeningen, og som havde deres faste gang ved forsamlingshusets aktiviteter, ligesom man lagde vægt på, at de unge kom på de grundtvigske højskoler.

Men der var også en hel del af sognets beboere, som - efter alt at dømme - ikke var særligt bevidste med hensyn til kirkeligt ståsted, men som f.eks. ved de forholdsvis sjældne menighedsrådsvalg stemte med de grundtvigske.

I øvrigt skal det siges, at skellet mellem grupperne i Almind sogn aldrig blev

særlig skarpt. Indre Mission er jo ofte – og ikke altid med urette – blevet beskyldt for intolerance. Men sådan husker jeg ikke det lille Indre Missions samfund i Almind, som jeg selv var en del af. Min oplevelse var snarere, at man var *"rodfæstet i sit eget uden at frakende andre kristennavn"*.

Det var ikke noget særsyn at møde missionsfolkene ved foredragsforeningens arrangementer, ligesom også unge fra indremissionske hjem kunne være aktive i både gymnastikforeningen og idrætsforeningen. Og jeg har heller ingen erindring om, at det almindeligvis gode naboskab nogensinde blev belastet af, om familierne tilhørte den ene eller den anden gruppe.

I ethvert landsbysamfund gælder en række uskrevne, men meget faste regler. Man kommer sammen med sine naboer, sædvanligvis dem hvis jord støder op til ens egne arealer, men ofte en hel del flere. Og det var ikke velset, hvis man unddrog sig dette naturlige nabofællesskab.

Og i mit hjem efterlevede man naturligvis denne gode skik mellem naboer. Almindeligvis indbød man alle naboer én gang om året til et kaffebord, hvor der efter tidens skik ikke blev sparet på antallet af forskellige slags kage. Og da naboerne gjorde det samme, blev det til ganske mange kaffegilder året rundt.

Men ikke nok med det. Var der barnedåb, konfirmation, bryllup eller sølvbryllup eller bare en bemærkelsesværdig fødselsdag i et af hjemmene, nøjedes man ikke med at byde på kaffe. Der skulle mere til. Så blev man indbudt til spisning med mindst 3 traditionsrige retter alt efter værtindens eller snarere den lokale kogekones formåen.
Og var gæsterne mange og stuerne for små, blev sådanne spisegilder naturligt henlagt til forsamlingshuset, der kunne lejes til formålet.

For mit hjems vedkommende – og det gjaldt formentlig alle de indre missionske hjem i Almind – var der så det særlige, at man havde en dobbelt omgangskreds – dels naboerne – dels vennerne fra samfundet. Så det kunne blive til mange arrangementer året rundt. Denne struktur var både arbejdskrævende og bekostelig, selvom kravene – sammenlignet med en senere tid – var beskedne. Men det betød også, at ingen behøvede at føle sig ensom.

Det skal afslutningsvis nævnes, at nok var Almind et lille samfund med de førnævnte mindre end 650 indbyggere, men i virkeligheden bestod sognet –

som vel de fleste landsogne – af en række mindre grupperinger af ejendomme og huse. For Alminds vedkommende drejede det sig om Vranum, Tostrup og Tolstrup m.fl. Selv var jeg jo hjemmehørende i Gl. Almind, der for øvrigt var delt i "overbyen" og "nederbyen" med hver sit vandværk.

Og netop vandværket og i det hele taget vandforsyningen var et kapitel for sig selv i Gl. Almind. Man skulle tro, at man havde let adgang til vand, når man boede tæt ved en stor ferskvandssø. Men det modsatte var tilfældet. "Overbyens" brønd, der befandt sig midt på vor nabo, Kristian Jensens, gårdsplads havde oprindeligt en dybde på 62 alen (ca. 40 meter), men da den løb tør, måtte der foretages en boring på yderligere 20 alen (ca. 14 meter).
En høj vindmølle var placeret lige over brønden, og ved hjælp af den som trækkraft blev vandet pumpet op i en nærliggende vandbeholder, hvorfra det gennem et rørsystem blev ført ud til de ejendomme og huse, som var med i "overbyens" vandværk. Så langt så godt.
Men uheldigvis var rørene ikke gravet særlig dybt ned, hvad der medførte, at vandet frøs i rørene, hvis vinteren bød på streng frost, hvad der netop var tilfældet i ganske mange af mine barndomsår. Og vi måtte så – undertiden gennem flere måneder – hente vand ved vandbeholderen til både mennesker og dyr.

Fra min meget tidlige barndom husker jeg også eksempler på, at det gennem mange dage kunne være så vindstille, at vindmøllen ikke kunne holdes i gang. Og når vandbeholderen så var tom, var der ikke andet at gøre, end at vi måtte hente vand ved kilden ved Hald sø. Her var der vand af endog meget høj kvalitet, men det var naturligvis besværligt at skulle hente det så langt væk.
Som årene gik, fik vi dog vandrørene gravet længere ned, og senere blev vandværket automatiseret, så vandforsyningen efterhånden blev uafhængig af vejr og vind.

Mor som hjemmesygeplejerske i Almind frem til 1938
I en kortere periode tog mor nogle nattevagter på Viborg sygehus. Lønnen var 5 kr. for en 12 timers vagt, og hun cyklede frem og tilbage til arbejdet. Senere blev hun hjemmesygeplejerske i Almind – et arbejde som hun i sin første periode havde frem til 1938.
Af økonomiske grunde havde hun måttet opgive sit medlemskab af Dansk Sygeplejeråd, og Almind kommune var i øvrigt også for lille til at kunne betale overenskomstmæssig løn. Lønnen blev derfor et aftalespørgsmål mellem kommunen og hende.

Men selvom lønnen var ret beskeden, og selvom mors fravær fra hjemmet i de første år nødvendiggjorde ansættelsen af en ung pige, så var disse år – sammen med den senere langt længere periode som hjemmesygeplejerske – utvivlsomt nogle af de bedste år i mors voksne liv.
Mor var udadvendt af natur og holdt af at virke blandt mennesker. Hun var aldrig i bedre humør, end når hun vendte hjem efter en måske nok så lang og streng arbejdsdag blandt mennesker, der havde behov for hendes hjælp.

En hjemmesygeplejerske på landet var – i alt fald dengang – en "altmuligkvinde", som naturligt tog sig af de mest forskellige ting. Foruden det rent syge- og sundhedsplejemæssige – for størstedelens vedkommende vel efter lægens anvisninger – var det en stor del af de funktioner, som senere blev varetaget af husmoderafløseren eller hjemmehjælperen.
Socialrådgivere, sagsbehandlere og psykologibistand hører jo væsentligst en senere tid til, og mange af de spørgsmål og problemer, som denne ekspertise i dag varetager, faldt for en stor dels vedkommende ind under hjemmesygeplejerskens arbejdsområde dengang – vel ikke bare i 1930'erne, men vel helt frem til omkring 1960, hvor så mange forhold begyndte at blive anderledes.
Der er heller ingen tvivl om, at netop hjemmesygeplejersken ofte blev brugt som sjælesørger.

Helt konkret husker jeg vinteren 1937, hvor Almind var hjemsøgt af en influenzaepidemi, som sendte en meget stor del af beboerne i seng, dels med influenza som sådan, dels – og især – med meget alvorlige følgesygdomme, hvortil kom ikke så få patienter med den på dette tidspunkt livsfarlige lungebetændelse.
Ydermere var netop vinteren 1937 meget hård. Der var ganske vist ikke så mange frostgrader som senere i 1940'erne, derimod voldsomt snefald og hyppige snestorme, der undertiden i ligeså høj grad var sandstorme.

Lægen – eller doktoren, som vi kaldte ham – kunne i lange perioder umuligt komme frem pr. bil. Han måtte hentes i fjedervogn eller kane de 5 km. eller mere, alt efter hvor i sognet der var brug for hans assistance.
I flere uger var vejret så hårdt, at han måtte hentes med et spand heste, der så blev opstaldet efter turen rundt til patienterne. Og han blev så kørt hjem med en ny kusk og et frisk spand heste.

I samfulde 8 dage var min mor hjemmefra og kom højst hjem på et kort besøg om dagen, medens hun om natten vågede ved de alvorligst medtagne.

Det var vel især patienterne med lungebetændelse, der lagde beslag på hende – i særlig grad når og hvis hjemmets øvrige beboere alle – eller næsten alle – også var sengeliggende for kortere eller længere tid.
Det var naturligvis ikke hvert år, mor kom ud for så store belastninger i sit arbejde, men som nævnt var lønnen også ret beskeden – så vidt jeg husker – 100 kr. om måneden.

I 1938 sluttede mor så sin første periode som hjemmesygeplejerske i Almind. Og ingen kunne dengang ane, at hun en halv snes år senere skulle genoptage dette arbejde. Det var heller ikke til at forudse, at hun allerede året efter skulle blive ramt af alvorlig sygdom.

Mors sygdom. Min oplevelse af 9. april 1940
Når jeg tænker tilbage på mors arbejde som sygeplejerske - både i den første periode og ikke mindre i den anden og meget længere periode - kan jeg egentlig undre mig over, at hun havde kræfter til det.

Mor havde nemlig gennem hele sit liv svage lunger – formentlig en arv fra sin far, der som nævnt døde af lungetuberkulose. Jeg husker hendes hyppige besøg på tuberkulosestationen og også hendes angst for, at vi – hendes børn – skulle blive angrebet af lungetuberkulose.

I slutningen af den strenge vinter 1939-40 mente man at kunne konstatere, at mor var på kanten af en lungetuberkulose. Og hun blev derfor indlagt på Kjellerup sygehus, hvor hun fik en stærkt varmende behandling med lys. Det brugte man dengang. Og jeg husker også, at hun fik strenge pålæg om at tage på i vægt og nærmest blev tvunget til at spise lidt mere, end hun egentlig havde lyst til.

Mine søskende og jeg var dengang henholdsvis 12,10 og syv år, og mine forældre hyrede derfor en enlig, lidt ældre pige til at tage vare på os og på hjemmet i det hele taget. Jeg husker endnu, at hun, Kirstine Madsen, skulle have 40 kr. om måneden. Sådan var pigelønnen åbenbart dengang.

Mor var på sygehuset i Kjellerup den 9. april 1940, og det var i øvrigt årsagen til, at vi ikke fik indkvarteret en eller flere tyske soldater, hvad der ellers overgik de fleste af vore naboer. Sognefogeden, Carl Langvad, ville åbenbart gerne tage hensyn, at mor ikke var hjemme.

Jeg husker naturligvis invasionen særdeles tydeligt. Vi blev vækket tidligt af støjen fra de mange flyvemaskiner. Vi havde nok både set og hørt flyvemaskiner før, men ikke i den enorme mængde og heller ikke så lavtflyvende.

Der var stor usikkerhed om, hvad det i det hele taget drejede sig om. Jeg husker, at vi børn påstod, at det måtte være tyske flyvemaskiner, hvad de voksne – både sognefogeden og andre naboer - ganske afviste og sagde, at det måtte være danske militærflyvemaskiner.

Far sendte min bror og mig ud i "Heden", nogle højtliggende marker, hvorfra vi kunne se den vestlige side af Hald sø, for at vi skulle se, om flyvemaskinerne landede på godset "Halds Hovedgårds" mark. Selv husker jeg tydeligt denne lille udflugt, inden vi som sædvanligt cyklede i skole.

Sådan var reaktionen i de første morgentimer, og der gik egentlig en rum tid, før sagens rette sammenhæng gik op for de fleste. Kun få havde radio, og hvis det havde været et ønske hos datidens politikere at holde befolkningen uvidende om den truende fare for en tysk invasion, så må man sige, at det i høj grad lykkedes.

En af dem, der havde radio og kunne følge udviklingen i løbet af formiddagen den 9. april, var skolelæreren, lærer Jørgensen, og jeg husker tydeligt, hvordan han - gennem den af tyskerne kontrollerede radio - allerede i dagens første timer fortalte os, at tyskerne var rykket ind i Danmark for at beskytte os mod et engelsk angreb. Den historie troede vi nu ikke på ret længe.

Selve invasionen mærkede vi især de næstfølgende dage. Tyskerne invaderede for en kortere periode både forsamlingshuset og skolen, der en morgen få dage efter den 9. april var fyldt med tyske soldater, da vi ankom på vores cykler og skulle begynde skoledagen.

Men det, jeg allerbedst husker fra disse hektiske aprildage, er nok de endeløse kolonner af køretøjer, som passerede ude på hovedvej 13 – kun få hundrede meter hjemmefra. Jeg tror ikke, jeg overdriver, når jeg skriver, at kortegen af køretøjer i 3 samfulde døgn bevægede sig nordpå.

En af de første aftener satte far sig sammen med min bror og mig et stykke fra vejen for at se på den enorme trafik. Fra denne aften husker jeg, at der pludse-

lig – mellem de mange tyske køretøjer – dukkede en rustvogn op. Ja, dengang kaldte vi den en ligbil. Kisten var dækket med et dannebrogsflag. Det havde jeg ikke set før.
Vi blev senere klar over, at det var båren med den unge kornet Vesterby, der var blevet dræbt i træfningen med den tyske invasionsstyrke, og vi forstod, at besættelsen i alt fald for nogle havde haft den højeste pris.

Men ellers foregik invasionen – i alt fald i vort lokale område – særdeles fredeligt. De tyske soldater, der skulle indkvarteres, blev af sognefogeden fordelt på gårde og ejendomme. Soldaterne var – som jeg husker dem – flinke og rolige folk. En del af dem havde heste med, hvorfor de jo også kun kunne indkvarteres på landbrugsejendomme, hvor der var plads til både mand og hest.

Vi fik som nævnt ingen soldat, men opholdt os en del hos nærmeste nabo, Johan Nielsen, hvor der blev indkvarteret en flink og børnevenlig soldat med sin hest. Der var så langt fra tale om noget had – knap nok nogen uvilje – mod de tyske soldater, som også alle – stort set uden undtagelse – opførte sig eksemplarisk. Had og uvilje mod tyskerne hører en langt senere tid til i besættelsens samlede forløb.

Efterhånden fik man – på de enkelte gårde og ejendomme – lidt kontakt med de enkelte soldater, der også ofte blev inviteret indenfor i stuehuset til kaffe og en snak, så godt som det nu kunne lade sig gøre. Ingen kunne jo tysk dengang, men det gik jo alligevel, så længe talen var om helt dagligdags ting.

Noget af det, både jeg og andre bed mærke i, var soldaternes helt åbenbare frygt for, at de skulle blive sendt videre til Norge. En frygt som, vi jo senere har erfaret, bestemt ikke var ubegrundet. Hvor Danmark valgte samarbejdet, valgte Norge jo modstandskampen.

Arbejdet i og udenfor hjemmet i 1930'erne og 1940'erne
Uanset om mor havde arbejde udenfor hjemmet eller ej, måtte de fleste midler til vor families underhold hentes på vores forholdsvis magre ejendom. Og det kunne kun lade sig gøre, dels ved en stor sparsommelighed, dels ved en ikke mindre opfindsomhed.

I modsætning til en del andre mænd på de små ejendomme gav far sig nemlig ikke til at køre mælk, æg eller varer.

Det var dels ikke hans temperament, dels ville det have nødvendiggjort anskaffelsen af et spand stærke heste – til afløsning af vore 2 små islændere – samt en egnet vogn, og begge dele lå udenfor de økonomiske muligheder.

Det er måske mere mærkeligt, at far ikke som en del andre mænd i kommunen valgte at forbedre økonomien ved at tage arbejde uden for hjemmet f.eks. ved at grave tørv eller slet og ret som daglejer.
Men dels havde han gennem alle årene en svag ryg, dels var mor jo meget ude, og der skulle helst være en hjemme, selvom vi – i alt fald frem til 1937-38 – havde ung pige.

Men det var og blev begrænset, hvad de forholdsvis få tønder land sandjord kunne kaste af sig af udbytte – ikke mindst i de tørre somre, som var i flertal. Det kneb ofte med at skaffe foder til de 2 islandske heste, de 5 magre køer, senere kun 4, et par kalve og en svinebesætning, der, når det gik højt, muliggjorde en årlig leverance på hen imod 12 svin, et par får, foruden naturligvis 40-50 høns og en flok gæs samt sjældent en lille flok ænder, som jo i højere grad end gæssene havde behov for at blive fodret med korn.

I de meget tørre somre, hvor næsten alt græs var afsvedet, gik far med høleen, og iført gummistøvler, ned i de meget sumpede arealer ved søbredden og slog store dynger af de meget forskellige planter, der groede her. Et sådant læs vandplanter var et godt tilskud til køernes foder i nogle dage.
Jeg husker også, at vi slog lyng på lyngbakkerne. Den unge lyng var særdeles velegnet til foder og er som bekendt også blevet brugt til dette formål i århundreder.

Intet kunne dog ændre på, at der altid var behov for flere rede penge, end landbruget kunne kaste af sig, og alle muligheder blev udnyttet til det yderste for at skaffe nogle flere kontante kroner. Opfindsomheden var stor, men den udsprang jo også af nødvendigheden.

I forsommeren blev der plukket liljekonvaller i skoven. De kunne altid sælges på torvet i Viborg. Det samme gjaldt tyttebærrene, der blev plukket i august – nogenlunde sammenfaldende med høsten. Enkelte år kunne vi plukke hen imod et hundrede pund på lyngbakkerne. Specielt under krigen kunne alt sælges, ikke blot tyttebær, men også blåbær og brombær, hvortil kom ribs, solbær og hindbær ja endog mirabeller fra haven.

Hjemmets økonomi fik dog også et godt og helt nødvendigt tilskud gennem det, skoven kunne kaste af sig i form af hegnspæle, brænde og kvas, som i slutningen af 1930'erne kunne indbringe 200-300 kr. om året.

Beløbet lyder ikke af meget, men skal sammenholdes med, at de årlige renteudgifter – der var landbofamiliernes mest tyngende post – for mine forældres vedkommende udgjorde ca. 700 kr. årligt, Og ser vi på indtægtssiden, kan det nævnes, at et slagterisvin kunne indbringe ca. 40 kr. – undertiden endda mindre, så en indtægt fra skoven på et par hundrede kroner talte i høj grad med.

Skønt de fleste landboere – på det økonomiske område - fik det bedre under krigen, blev det en meget belastende periode for vores hjem. Det skyldtes især fars lange sygdomsperiode.
I det tidlige forår 1942 – efter en af århundredets værste vintre – fik han en tilsyneladende harmløs vable under den fod, som han havde skadet under militærtjenesten.
Desværre ville det lille sår ikke læges, og efter flere ugers sengeleje blev far indlagt på Viborg sygehus, hvor man ikke umiddelbart kunne få såret til at hele.
Først efter en operation og et ret langt sygehusophold kom han hjem, men der gik ikke mange uger, før det igen slog hul på foden, hvad der førte til nye indlæggelser.
Til sidst fjernede man halvdelen af foden ved en lidt større operation, men fremtiden skulle vise, at heller ikke dette bragte den varige løsning med sig.

De lange sygdomsperioder gjorde det vanskeligt at få ejendommen passet, selvom vi mødte meget stor hjælpsomhed fra både familie, naboer og venner.

Og da vi heller ikke havde mors løn at trække på, blev der i en række år behov for at hente supplerende indtægter udenfor hjemmet.
Her kom arbejdet ved et tørveværk ved Rindsholm så ind i billedet. Værket tilhørte en familie fra Indre Missions samfund, som kun var glad for at give os denne indtægtsmulighed.

I nogle somre var modellen så den, at far tog i tørvemosen om morgenen kl. 7, efter at arbejdet i kostalden var til side, og arbejdede så her med at skovle tørv i bunker eller stakke.
Mor og vi søskende var så hjemme om formiddagen og tog vare på ejendom-

men. Ved middagstid byttede vi, far cyklede hjem og passede bedriften resten af dagen, medens mor og en eller flere af vi søskende cyklede i mosen og rejste tørv til hen sidst på eftermiddagen eller først på aftenen.
Ofte forlod vi først tørvemosen kl. 19 eller endnu senere, og så var der en god cykeltur hjem - ca. 4 km - og slemt op ad bakke.
Men hvis man ellers rubbede neglene, kunne der godt tjenes en dagløn ved at rejse tørv, der under krigen var et typisk kvinde- og børnearbejde. Arbejdet med tørvene hørte naturligt op indenfor de første par år efter krigen, hvor det igen blev muligt at skaffe fast brændsel.

Herefter stod far gennem et par år på torvet i Viborg hver lørdag og solgte æg og fjerkræ og de mange mere sæsonbetonede varer fra skoven, lyngbakkerne og haven.
Egentlig tror jeg, han både havde lyst til og anlæg for torvehandel, men det var vist ikke nogen særlig prestigegivende beskæftigelse i et så udpræget bondesogn som Almind, hvor man nok helst skulle klare sig selv gennem landbruget.

Det var vel heller ikke de store beløb, denne torvehandel kastede af sig, så samlet set blev det bedre for hjemmets økonomi, da mor efter 9 års fravær igen blev hjemmesygeplejerske i Almind.

I årenes løb er der naturligvis taget forskellige billeder af mit barndomshjem, inden det så sent som i 1970'erne blev ombygget til Hald Sø Lejren. Efterfølgende 2 billeder, dels billedet, taget fra havesiden, dels luftfotoet, giver vist et godt indtryk af ejendommen, som var mine forældres hjem i et halvt århundrede. Begge billeder synes at være taget i 1950'erne.

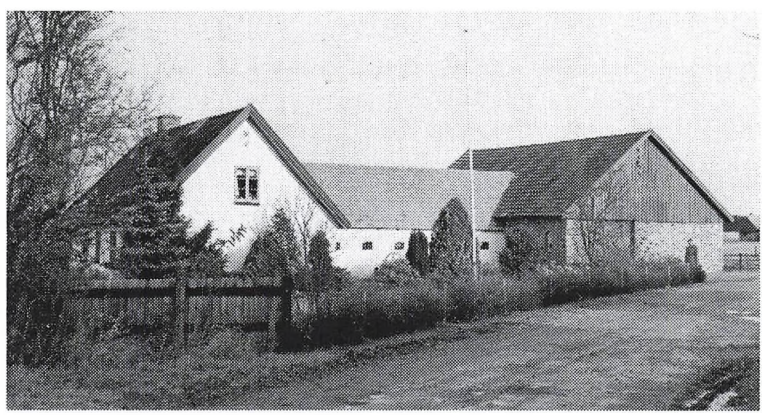

Mit barndomshjem, set fra prydhaven

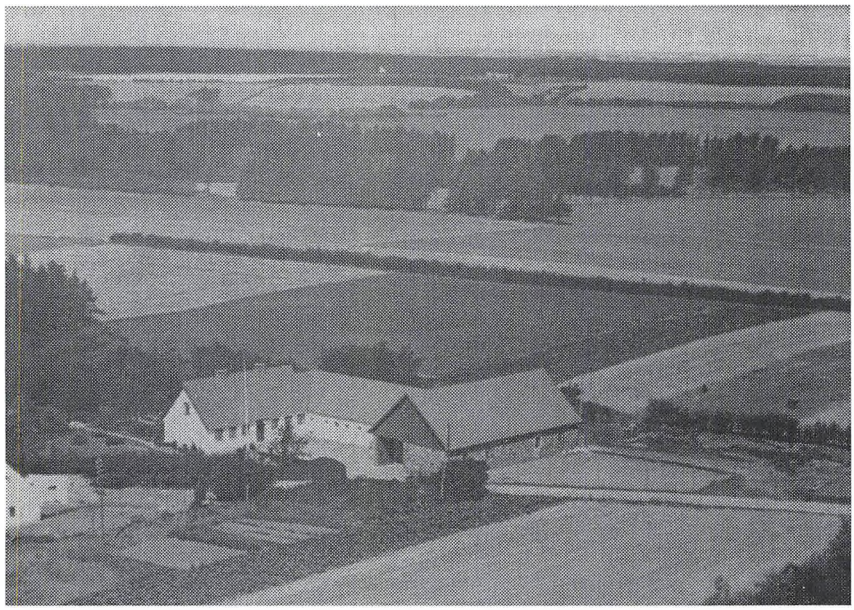

Mit barndomshjem med Hald sø i baggrunden

Mor som hjemmesygeplejerske i årene 1947 – 1968
Som nævnt afsluttede mor sin første periode som hjemmesygeplejerske omkring 1938. Så mange år efter tror jeg egentlig, det var en uklog beslutning. Men mor var vist blevet træt af at have ung pige, og desuden havde hun altid mod på at hjælpe til med ejendommens drift. Mors energi var nok større, end hendes kræfter var mange.

Men omkring 1947 genoptog hun så arbejdet som hjemmesygeplejerske i Almind, efter at hun i de mellemliggende år kun havde været ferieafløser.
Ingen havde vist forestillet sig – her i slutningen af 1940'erne – at mor skulle beholde denne beskæftigelse i ca. 20 år til hen på året 1968.
De første år kørte hun på cykel, og det kunne være ret så belastende, da Almind sogn hører til de meget bakkede. Endnu værre var det om vinteren, når sneen gjorde det umuligt at cykle.
Mor har et par dagbogsnoteringer fra vinteren 1949, som giver en meget god beskrivelse af besværlighederne.
13-1-1949: *"Jeg var i Vranum for at give penicillin. Det var et forfærdeligt føre. Birthe var med. Vi vadede i sne fra landevejen."*
2-3-1949: *"Jeg gik til Birgittelyst; det var græsselig koldt for hænder og fødder."*

Set med nutidens øjne kan det være vanskeligt at forstå, at en virksomhed som hjemmesygeplejerske overhovedet kunne fungere under den tids forhold.
Vi havde ingen telefon hjemme i Gl. Almind de første mange år.
Og havde man, eller fik man brug for sygeplejersken, så måtte man sende bud til hende, hvad der naturligvis kunne være ret belastende, hvis man f.eks. boede i den anden ende af sognet.
Der kunne vel også være tilfælde, hvor lægen "doktoren" sørgede for, at der blev sendt bud til sygeplejersken. Men besværligt var det alligevel.

Senere kom telefonen så. Mor skriver i dagbogen, torsdag 17. marts 1949: *"Fik telefon indlagt i dag."* Og så var det endda kun partstelefon, hvilket vil sige, at man var 4 abonnenter om en telefon. Man kunne altså kun bruge telefonen, hvis og når ingen af de øvrige 3 abonnenter telefonerede. Men det var alligevel en klar forbedring for alle parter.

Antallet af besøg kunne naturligvis variere. Der kunne være enkelte dage uden besøg, men også dage med 10 – 15 besøg. Mor skriver i dagbogen 6. marts 1950: *"Har gjort årsregnskab. Har haft 1725 besøg i 1949."*

Dagbogens mange noteringer giver et godt indtryk af, at arbejdet ind imellem kunne være belastende.
Mor skriver f.eks. i en notering fra slutningen af december 1951: *"Det er dejligt at puste ud, hvor har vi haft travlt i år, men vejret er godt og let føre, mine morgenture har varet til middag hele måneden."*
Og hun skriver 30. november 1952 (1. søndag i Advent): *"Jeg har meget at køre efter – 3 besøg i dag, 7 - 8 i morgen."*
Og hun skriver 27. februar 1953: *"Jeg er meget træt – har haft 12 besøg i dag, men har så ikke så meget i morgen."*

Som andre ansatte havde mor naturligvis ret til ferie. Og når hun havde sin sommerferie, blev "embedet" passet af sygeplejersken fra nabosognet. Men der var selvfølgelig ikke noget, der hed fridage. Dem måtte mor selv tage, når der ikke var noget arbejde. Men det er selvsagt meget svært at planlægge, hvornår folk ikke må blive syge eller ikke må få børn.

Jeg er stødt på en pudsig situation et enkelt sted i dagbogen. Hjemme havde vi gennem længere tid og efter diverse forberedelser fået planlagt en familietur til Mors. Uheldigvis var der - da dagen kom - 2 nye barselspatienter. Men mor var

ikke sådan at slå ud. Hun kørte en ekstra runde – sådan sidst på eftermiddagen – dagen før familieturen og bemærker så bramfrit i dagbogen: *"Nu må barselsmadammerne så passe sig selv."* Det er vel overflødigt at bemærke, at "madam" ikke var noget skældsord. I min barndom og første ungdom var det manges – bl.a. min fars – faste betegnelse for jordemoderen.

Frugtbarheden i vort lille landsogn synes at have været stor netop i denne sommer. Dagen efter vores familietur til Mors skriver mor nemlig, at der er kommet 2 nye barselspatienter til og skriver – meget forståeligt: *"Så jeg har nu fire på én gang, det er lidt for meget."*

Der har været meget at gøre hele året rundt, og arbejdet har sat sine spor. I en lille notits, skrevet 10-4-1954, formuleres det på denne måde: *"Tiden iler fra mig, der jages og slides, man glædes og lider, eftersom vore omgivelser er."*

Efter at mor i en årrække havde måttet cykle fra sted til sted, fik hun en scooter, som hun tog kørekort til, da hun var 58 år. Mor skriver i dagbogen 24. juni 1954: *"Fik i går kørekort til scooter og er glad for at være ovre det."* Og hun skriver videre 7. juli: *"Efter lange og trange tider fik jeg i dag en scooter, og har været ude at prøve den, det er dejligt med selvstarter. Nu behøver jeg ikke at døje med bakkerne."*

Det gik fint med scooteren om sommeren, hvor mor - også privat - havde stor fornøjelse af at være blevet kørende Det var værre om vinteren, hvor det kunne være besværligt at komme frem, og hvor det både var for farligt og for koldt at bruge scooteren, hvis den i det hele taget kunne forcere snemasserne.

Mor skriver under 15. februar 1955: *"Der er frost og kulde og megen sne, jeg har meget at gøre ude – må hver dag gå en 10-12 km."*
Og året efter under 16-1-1956: *"Jeg har haft 6 besøg, næsten i alle yderkanter af sognet, og det var meget glat, så tør jeg ikke køre på scooter."*
Men mor var ikke så forknyt. Få dage efter - den 2. februar 1956 skriver hun: *"Det var meget koldt. Jeg måtte gå ud til 2 patienter og give penicillin. Ja det er godt, man kan gå. Hver dag er der besøg, knap kan støvlerne strække til. Ligesom der bliver kastet op, fyger det til igen."*

Sygeplejersken kunne jo også selv blive syg. Og det fremgår af dagbogen, at mor adskillige gange var sengeliggende og uarbejdsdygtig i kortere eller læn-

gere tid. Men så måtte man klare sig, som man bedst kunne. Var det ikke muligt for mor at komme ud til patienterne, så måtte de jo komme til hende. Mor fortæller 26-2-1956, *"at hun - efter at have haft et hekseskud - ikke kan tage ud, men at der så kommer en del patienter og får indsprøjtninger"*.

Så sent som 2-3-1958 betror mor dagbogen denne mistrøstige vejrrapport: *"Jeg har travlt og må ud hver eneste dag. Jeg har ikke kunnet køre på scooter siden 1. dec. Det sner og sjasker, sner og fryser, fryser og sner og sjasker, alt sammen i en uendelighed, dog mest frost."*

På langt sigt blev det dog efterhånden for belastende selv at være ansvarlig for transporten.
Og der blev derfor truffet den ordning, at hun blev kørt af den lokale vognmand. Sådan var det i de sidste ret mange år. Efter sigende var det en ordning, som kommunen stod sig godt med i betragtning af mors beskedne løn, der gennem en årrække var 250 kr. pr. måned – men som tidligere nævnt, var arbejdet som skabt til mors temperament, og hun befandt sig godt ved det gennem de mange år.

Der kunne stadigvæk være mange besøg på en enkelt dag, men nu gik det både lettere og hurtigere med at komme fra sted til sted. Begrebet "stress" var endnu ikke rigtig slået igennem i Almind i disse år. Og der var ofte både tid og lejlighed til en kop kaffe til både sygeplejersken og chaufføren, inden turen gik videre til den næste patient.

Som nævnt var der ikke egentlige sociale skel i Almind sogn omkring 1950. Men det var stadigvæk sådan, at der nok blev lyttet mest til dem, der ejede noget. Man måtte finde sin plads i hierarkiet.
Men mor var ligesom udenfor denne rangorden. Hun nød respekt for sin status som sygeplejerske og som doktorens forlængede arm. Hun kunne tillade sig et frisprog overfor sognets beboere, som ville have været ugleset, hvis det ikke netop var sygeplejerskens udsagn.

Jeg husker en situation, hvor mor kom hos en yngre kone, der havde skrantet i nogle uger, og som havde svært ved at få tingene til at hænge sammen i hverdagens mange gøremål. Som de fleste koner på landet dengang havde hun et gammeldags brændselskomfur, og det voldte hende især nogen vanskelighed flere gange om dagen at skulle bære kvas, tørv og brænde ind til komfuret.

Hendes store ønske var derfor – meget forståeligt – at få et elkomfur, men det havde hidtil ikke kunnet lade sig gøre, selvom familien bestemt ikke var uden midler. Hendes mand mente, at andre ting måtte være vigtigere.

Men mor "tog tyren ved hornene" og gav manden følgende salut: *"Her går du med en tegnebog så tyk, at du knap nok kan have den i din baglomme, og så kan der ikke blive råd til et elkomfur til din kone."* Selvom disse bemærkninger nok blev sagt med et glimt i øjet, gav de resultat. Manden havde ingen kommentarer, men hans kone fik sit elkomfur.

Men mange af mors patienter hørte til i småkårshjem, hvor det på alle måder kunne være svært at klare dagen og vejen. Og jeg husker tydeligt følgende trøsterige "budskab", som mor selv har fortalt, at hun ofte "afleverede" specielt til de unge koner: *"I får aldrig bedre dage end den tid, jeres børn er små, og I slås for jeres udkomme."*

Mor havde respekt og sympati for sine klienter. Hun kom jo i alle sognets hjem. Og jeg har ofte hørt hende udtrykke sin store respekt for det dagligliv og det kristne liv, der blev levet udenfor missionens egne rækker, og hun kunne tale meget positivt om *"de mange gode hjem og det gode forhold mellem forældre og børn"*, som hun ofte blev vidne til.

Der er dog ingen tvivl om, at arbejdet også sled på mor. Hun kom tæt på mennesker i alle livssituationer – både glædelige og sørgelige.
Og det kunne næppe undgås, at hun ligesom kom til at bære med på andres sorger og bekymringer, hvad enten det drejede sig om familier, der blev ramt af selvmord, tidlig død ved ulykkestilfælde eller uhelbredelig sygdom, børnedødsfald eller blot unge pigers uønskede graviditeter og fødsler, som i et landsbysamfund, hvor alle kendte alle, kunne opleves belastende for familien.

Mor fortæller i dagbogen 29. juli 1956 om en patient – en ung kvinde - at hun var blevet meget dårlig efter en indsprøjtning, og at hun var blevet kørt på sygehuset med udrykning. Mor fortæller videre, at hun har ringet til sygehuset, *"men"* – som mor formulerer det – *"de lover ingenting"*. Og hun slutter denne notits med en bøn til Gud om, at Han vil redde hende. Og heldigvis kan mor så skrive videre 5. august: *"Først siger jeg tak, at min patient er udenfor fare, og jeg vil igen være glad i min gerning."*

Når mor beholdt arbejdet så længe – vi børn syntes, hun skulle være gået noget før – så skyldtes det netop, at hun var glad i sin gerning.
Og meget tyder på, at denne glæde var gensidig. I alt fald fik mor en smuk sortie, da hun endelig selv syntes, at tiden var inde til afgang.

Viborg Stifts Folkeblad bragte en fyldig omtale af hendes fratræden. Det oplyses, at mor har varetaget gerningen som sognets sygeplejerske i 34 år. Altså perioden fra 1934 til 1968. Åbenbart har man regnet de år med, hvor mor kun var vikar ved ferie og sygdom.

Og mor får følgende smukke skudsmål: *"Fru Pedersen er meget afholdt og har været yderst pligtopfyldende, ligesom hun altid mødte sine patienter med et godt humør, som ofte havde en gavnlig virkning på den syge. Ingen opgave har i de mange år været for lille for hende, og var der noget alvorligt på færde, ofrede hun gerne vederlagsfrit nattesøvnen, for at våge over patienten."*

Men ikke nok med det. Der blev endog foretaget en indsamling til en afskedsgave. Initiativet er helt sikkert blevet taget af nogle af mors patienter gennem de mange år. En dame og en ældre gårdmand med egen bil kørte fra hjem til hjem hele sognet igennem og samlede penge til formålet. Efter sigende skulle de kun have mødt et par negative reaktioner ud af sognets langt over ét hundrede hjem, så der blev penge til en smuk gave.

Mor var meget rørt over og glad for denne gestus og indrykkede denne annonce i Viborg Stifts Folkeblad:
"Min hjerteligste tak til beboerne i Almind for den smukke afskedsgave. Tak for hvert et varmt velkommen i de mange år. Tak til dem, der tog initiativet. Tak for dette håndslag fra hele sognet, det var mig en stor glæde. Tak alle sammen."
Johanne Pedersen

Mor og Indre Mission
Fra sin ungdom af og hele sit liv igennem var min mor forankret i Indre Mission. Og hun har utvivlsomt delt de fleste af Indre Missions synspunkter. Jeg har i alt fald aldrig hørt hende tage direkte afstand fra ret meget af det, som denne bevægelse anså for centralt og ufravigeligt.
Personlig tro og troen på Bibelen som Guds ord var mærkesager for hende, ligesom det også var hendes overbevisning, at begreber som frelse og fortabelse var en virkelighed, ingen kunne flygte fra. Men det var ligesom ikke hele denne

dogmatik, der fyldte i hendes tilværelse.
Det centrale i mors kristne tro var det helt enkle budskab, at vi har en god og kærlig Far i himlen, som vi trygt kan og skal forlade os på. Og det var hendes bøn og inderlige håb, at alle mennesker måtte komme til den erkendelse.
Man kan også sige, at mors kristne tro var inkluderende og ikke ekskluderende. Hun ville aldrig have kunnet fordybet sig i tanken om nogle menneskers fortabelse eller have talt sig varm om skellet mellem troende og vantro.
Hendes livslange arbejde i et landsogn med alle slags mennesker på ondt og godt havde givet hende både åbenhed og blik for forskelligheder – også på det åndelige område.

Mor og naturen

Mor var et naturmenneske, og hun havde en karakteristisk kommentar, når hun stødte på noget i naturen, som fik hende til at standse op og gav hende anledning til undren. Så sagde hun: *"Naturen er forunderlig."*
En anden standardbemærkning, som vi møder et utal af gange i hendes dagbog er *"herligt vejr"* eller *"vidunderligt vejr"* – enten som indledning eller afslutning af en notits. Det gælder, uanset om hun fortæller noget opmuntrende eller noget nedslående. Og uanset om det er vinter, forår, sommer eller efterår. Hvad enten hun sad med sit sytøj og oplevede naturen indefra, eller hun var med i marken i den travle høsttid, eller hun blot levede med i dagenes stille gang, så kunne oplevelserne fremkalde stemningsbilleder, der senere blev nedfældet i dagbogen:

Min mor ved sit sytøj

20-3-1950: *"Far har travlt i marken. Solen skinner. Jeg strikker på fars trøje. Stæren fløjter."*
23-8-1952: *"I høstaftenens bedårende stemning kørte vi det sidste af høsten – rivelsen – ind – var først færdige kl. halv ti. Det er herligt at være færdig."*
1-10-1951: *"Vidunderligt efterårsvejr, fredfulde dage, blikstille, morgentåge og solen tittende frem op ad dagen."*

Mors gæstfrihed
Mors gæstfrihed var legendarisk. Hvad der gennem årene er kommet af mennesker i hjemmet i Gl. Almind er på det nærmeste ubeskriveligt, men mors dagbog er dog en ganske god kilde.

Et sted fortæller hun, at de en sommeraften havde inviteret den nærmeste nabofamilie med på en spadseretur ned til Hald sø med efterfølgende aftenkaffe hjemme. De kom også af sted ned gennem bakkerne, og nede ved søen traf de så et lidt større selskab bestående af brugsuddelerfamilien, lærerinden og hendes familie samt sognets "professionelle" sypige, som havde fået den samme idé med en spadseretur ned til Hald sø i det gode vejr.

Nu var det – i alt fald i min tid – sådan i landsbysamfundet, at enten kom man sammen med folk, eller så gjorde man det ikke. Og de 6 mennesker oppe fra Almind by hørte ikke til mor og fars omgangskreds. Omgangskredsen var jo også stor nok i forvejen, idet den som nævnt omfattede mange nabofamilier foruden de mange venner fra Indre Missions samfund.

Men mor tog det ikke så nøje med de uskrevne love. Alle blev inviteret med hjem til kaffe. Det blev altså til 8 gæster i stedet for bare 2. Men det tog mor med fatning. Der skulle mere til at slå hende ud i hendes velmagtsdage.

Historien om mors gæstfrihed kan dog ikke fortælles uden den vigtige tilføjelse, at den helt og fuldt var i fars ånd. Her var der et punkt, hvor de kunne mødes i deres forskellighed. Far var ikke for ingenting vokset op på en østjysk gård, hvor gæstfriheden var stor og selvfølgelig.

I en anden sammenhæng fortæller mor om indkvarteringen i forbindelse med en stor militærøvelse. I vort hjem skulle vi modtage 5 soldater og en sergent. Sergenten skulle have sengeplads, medens de menige soldater måtte sove i laden.

En dag sluttede de militære øvelser ved middagstid, og de 5 soldater kom hjem til deres kvarter medbringende deres ikke særlig spændende tørkost og skulle så i gang med en lidt kedelig frokost.
Min mor havde nok kunnet lodde stemningen og kom så med et lidt mere spændende tilbud. Soldaterne blev budt ud i haven, hvor der blev dækket op, og hvor menuen stod på æbleskiver.

Mor var også den, der gav aftenkaffe til alle, så længe indkvarteringen stod på. Soldaterne påskønnede i høj grad den venlige modtagelse. Da det var midt i høstens tid, var der brug for arbejdskraft, og soldaterne gav gerne en hånd med. De fleste af dem var landmænd og vidste, hvad det drejede sig om.
Det skal dog retfærdigvis nævnes, at da disse festlige soldaterdage var slut, noterer mor i sin dagbog, *"at det var helt rart at blive sig selv igen, selvom soldaterne alle sammen var så flinke"*.

I en notering fra søndag den 5. august 1956 fortæller mor, at *"vi i dag har haft over 20 til eftermiddagskaffe"*. Gæsterne var 4 familier fra samfundet med børn. Og hun skriver videre, at *"vi var ved søen, godt vejr, men lidt koldt, det varme vejr er måske ovre for i sommer"*. Bortset fra julen var børnene sjældent "med i byen", men mor så som nævnt ofte bort fra de uskrevne love.

Dagbogen er dog ikke den eneste kilde til belysning af mors gæstfrihed. Fra min barndom og min tidlige ungdom kan jeg nævne et par eksempler, der viser, at gæstfriheden var spontan og faktisk omfattede både høj og lav.

En vinterdag i en af de værste krigsvintre, hvor ganske mange anskaffede sig ski og begyndte at løbe på dem, kom 2 damer gående op til ejendommen nede fra vore arealer ved Hald sø. Bindingen på den ene af skiene havde løsnet sig så meget, at der var behov for værktøj for at udbedre skaden. De spurgte, om vi kunne hjælpe. Og min far og min storebror gik over i laden med skien og lavede en nødtørftig reparation.

Damerne havde i mellemtiden præsenteret sig som henholdsvis godsejerfruen på "Hald Hovedgård" og indehaveren af restauranten "Egekroen". Begge var utvivlsomt vant til lidt større forhold, end husmandshjemmet i Gl. Almind kunne præstere, men de takkede glade "ja" til den kop kaffe med hjemmebag, som mor kunne byde på.

En rigtig sur og regnfuld efterårsdag bankede et par lidt forkomne Jehovas Vidner damer på hjemme i Gl. Almind. De kom indenfor og ville meget gerne have lov at aflægge et vidnesbyrd. Men mor sagde, at hun og familien jo stod i folkekirken og var glade for det. Men da de 2 damer både var våde og forfrosne, spurgte mor, om de da ikke ville have en kop kaffe, inden de cyklede videre. Det ville de gerne.

Efter sigende skulle de senere have spurgt, hvem der egentlig boede i den ejendom. Og da de blev oplyst om, at vores familie tilhørte Indre Mission, blev de noget forbavsede og skulle have sagt: *"Men det var nogle flinke folk."* De havde åbenbart ikke voldsomt gode erfaringer med missionsfolk.

Det vil være naturligt at nævne endnu et eksempel på mors rundhåndede gæstfrihed. Mine søskende havde begge forskellige pladser på landet, inden min bror selv købte ejendom, og inden min søster blev sygeplejeelev. Jeg selv havde kun en enkelt plads, inden jeg begyndte uddannelse.

For mor var det helt selvfølgeligt, at disse forholdsvis mange, som jeg og mine søskende tjente hos, på et eller andet tidspunkt blev inviteret hjem til Gl. Almind. I nogle tilfælde blev deres børn endda inviteret med.
Lige så selvfølgeligt var det, at vi altid var velkomne til at invitere vore kammerater med hjem på besøg, der ofte kunne vare flere dage.

Selskabelighed med familien
Kontakten med den store familie er en både naturlig og nødvendig del af slægtshistorien. Så længe jeg kan huske tilbage, har det været en hyppigt tilbagevendende begivenhed, at familien - både på mor og fars side - kom på besøg. Det kunne være hver familie for sig eller flere familier, og det kunne også være hele mors familie eller hele fars familie på engang. Og så var vi så mange, at det kunne være et problem at finde plads til alle.

Gennem alle årene i min barndom lå besøget fra mors familie nogenlunde fast. Det blev almindeligvis afholdt på den søndag, der lå nærmest ved hendes fødselsdag 13. juni. Det var en meget praktisk tid at have gæster. Vi kunne være i haven – hvis det ellers var tørvejr. Og en lang spadseretur ned til Hald sø var naturligvis et fast punkt på programmet.

I perioden 1946-50, hvor min mormor boede hos mine forældre i Gl. Almind, fik besøgene fra min mors familie helt naturligt en noget anden karakter. Alle familiens medlemmer – både unge og gamle - kom hyppigt på besøg og for manges vedkommende flere gange hvert år.
Af samme grund var det traditionelle sommertræf sat ud af kraft og blev først genoptaget efter min mormors død. På dette tidspunkt var jeg for længst flyttet hjemmefra og havde ikke altid mulighed for at deltage. Men jeg husker tydeligt tiden før 1946.

Noget af det morsomste, jeg i disse år kunne opleve, var netop dette årlige træf for mor og hendes søskende og deres familier.
Den ofte fremførte påstand, at specielt Indre Missions folk skulle være triste og humørforladte mørkemænd, kan kraftigt dementeres, når jeg tænker på mine morbrødre, der kunne anvende en god del af en sådan familiefødselsdag til leg med min bror og mig.
Specielt husker jeg, at vi altid spillede pind – et primitivt spil, der som nødvendige rekvisitter kun krævede 2 mursten og et par pinde – en kort og en længere.

Men efter min mormors død i sommeren 1950 blev traditionen naturligvis genoptaget, og i de følgende ganske mange år holdt min mor igen sin fødselsdag med et familietræf på den nærmest placerede søndag. Og skønt både hun og hendes søskende efterhånden var kommet noget op i årene, fejlede hverken humør eller livsudfoldelse noget, når de fleste fra søskendeflokken kastede sig ud i alskens leg på græsplænen.

Min fætter Robert, der for mere end en menneskealder siden slog sig ned i Eskilstuna i Sverige, har sendt mig 5 festlige sommerbilleder, taget hjemme i Gl. Almind ved det førnævnte familietræf på eller omkring mors fødselsdag.

Denne lille billedkavalkade, der her vises i sin helhed, må være taget omkring 1960 og giver vist – bedre end mange ord – et godt indtryk af den både hyggelige og afslappede stemning, der altid herskede ved dette årlige familietræf. Billederne kunne for så vidt lige så godt være taget omkring 1940.

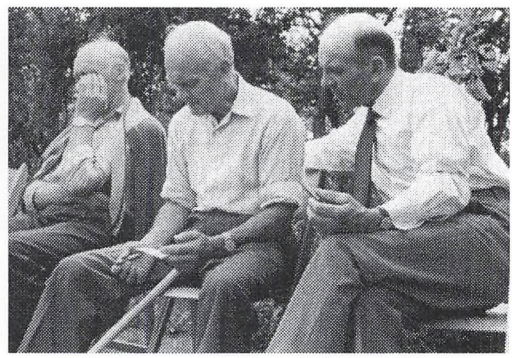

Familien på besøg på min mors fødselsdag

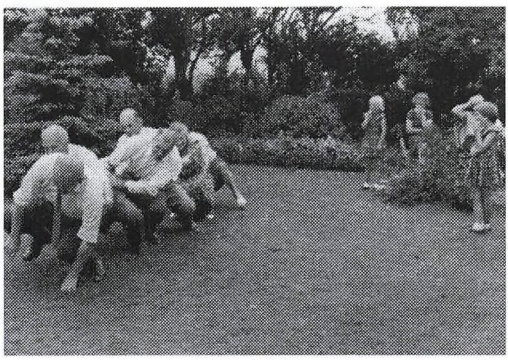

Min fætter Robert har – meget sigende – skrevet bag på det sidste (nederste) billede: *"Søskendegåsegang. De glade Mikkelsen'er."*

Selvom familieselskabeligheden kostede mange kræfter, var det noget, mor prioriterede højt. Og så skulle det helst finde sted hjemme i Gl. Almind.
Jeg husker, hvor svært det var for min far at overbevise mor om det håbløse i at placere deres sølvbryllup i vore små stuer i Gl. Almind, selvom vi – som vi gjorde det ved vore konfirmationer – tømte soveværelset og fik en del flere siddepladser.
Men mor blev dog overbevist til sidst, og sølvbryllupsmiddagen blev holdt i Alminds ikke særlig tidssvarende forsamlingshus. Det var før forsamlingsbygningernes tid.

Mit barndomshjem som hjemsted for sommerlejre
Som nævnt i andre sammenhænge hørte mit barndomshjem ikke til de mest velegnede ud fra en rent landbrugsfaglig betragtning. Nok havde vi næsten 30 tønder land, men mindre end halvdelen af det dyrkede areal var rimelig god sandmuld, resten var ren sandjord, der kun gav et meget beskedent udbytte.

Og halvdelen af husmandsstedets tilliggende lå hen som skov, lyngbakker eller mere eller mindre sumpede græsarealer ned mod Hald sø.

Men var det ikke egnet som landbrugsarealer, var det som skabt til en mere rekreativ anvendelse, ikke mindst fordi der året rundt var rindende vand i området – endda drikkevand af høj kvalitet. Og det kan ikke undre, at det var blevet opdaget af folk, der søgte en egnet lejrplads til en FDF- sommerlejr eller en spejder-sommerlejr.

Begge mine forældre har altid haft et meget positivt syn på det arbejde, der blev gjort af de frivillige ungdomsbevægelser. Og de sagde aldrig nej, når de fik en anmodning om at stille lejrplads til rådighed, hvad enten det drejede sig om FDF eller KFUM eller KFUK.
Og så længe jeg kan huske tilbage, har vi næsten hver sommer haft gæster liggende på vore arealer ned mod Hald sø.
Som regel lejrede man sig på området umiddelbart ved søbredden. Det var her, der var rindende vand i kraft af bækken eller "vælden", som vi kaldte den i daglig tale. Selv i den hårdeste isvinter med ned til 30 graders frost løb "vælden" uforstyrret – ofte under et tykt lag is.

Hverken mine søskende eller jeg har nogensinde været FDF`ere eller spejdere. Det var i krigsårene 1939-1945, at vi havde den aktuelle alder, og i disse år med mangel på alting – også cykeldæk – var der for langt til Viborg, Kjellerup eller Frederiks, hvor de nærmeste foreninger havde hjemsted.
Men i kraft af vore mange sommergæster gennem rigtig mange år, tror jeg godt, jeg tør sige, at vi – mine søskende og jeg – har deltaget i flere lejrbål med diverse underholdning end de fleste.
Blandt de rigtig mange sommerlejre, som jeg har oplevet som dreng, husker jeg bedst 2 FDF- lejre: Pinselejren 1939 samt lejren i 1942 – på et tidspunkt, hvor krigen havde varet næsten 3 år.

De fleste somre kom der ikke flere FDF`ere eller spejdere, end der var plads til på græsarealerne omkring bækken ved dens udløb i Hald sø.
Men det blev anderledes ved den store pinselejr i 1939. Ikke mindre end 13 FDF- kredse – omkring 235 FDF`ere - fra det såkaldte Alhede distrikt deltog i denne pinselejr. Og det var helt udelukket, at de kunne være på denne begrænsede plads.
De blev derfor placeret på de mere højtliggende arealer i "Heden", som vi altid

kaldte den del ejendommens areal, der lå længst mod nord.
Herfra var der længere til bækken, men til gengæld fejlede udsigten ikke noget. Dengang var der herfra en af de bedste udsigter over Hald sø. Desværre blev denne udsigt væsentlig forringet, efterhånden som de nyplantede grantræer voksede op.

Fra denne lejr husker jeg foruden lejrbålene, som jo altid optog mig meget, især, at vi hjemme overtog resterne fra lejren f.eks. et antal røde pølser. Jeg husker også, at min mor var sengeliggende i denne pinse, og at hun holdt fødselsdag i sengen.
Dagen fik dog ikke lov til at gå ubemærket hen. Bagermester Støttrup fra Viborg, en af FDF's bedste venner gennem en hel generation, mødte op hjemme hos os med en kæmpemæssig fødselsdagskringle. Lige noget mine søskende og jeg kunne bruge. Vi var alt andet end vant til wienerbrød, så den store kringle blev påskønnet af både store og små i familien.
Det mest varige minde om denne lejr, der nok er den største, vi har haft på vore arealer, blev det ganske store antal breve indeholdende peber, som de mange FDF- kredse efterlod sig. Hjemme i mit barndomshjem havde vi rigeligt med peber, så længe krigen varede og mere til.

Den anden lejr, som jeg husker særdeles godt, er FDF- lejren i 1942. Deltagelsen her var noget mindre end i 1939, i alt 3 FDF- kredse fra Sunds, Frederiks og Ørum Sønderlyng. Vi var altså næsten 3 år henne i Anden Verdenskrig, og jeg kan godt undre mig lidt over, at det endnu på dette tidspunkt var muligt at færdes så forholdsvis langt pr. cykel. Det var jo allerede vanskeligt at skaffe cykeldæk.

Det, jeg husker bedst fra denne lejr i 1942, var, at deltagerne ankom i et styrtende regnvejr, og langt de fleste var våde til skindet, da de nåede til Gl. Almind efter at have cyklet forholdsvis mange kilometer.
Jeg husker, at en enkelt af deltagerne fra Sunds var meget våd og meget forkommen. Og da han også - i modsætning til kammeraterne - kun havde det meget sparsomme og helt gennemblødte tøj, han var kommet cyklende i, traf lejrledelsen sammen med mine forældre den beslutning, at han nok hellere måtte overnatte hjemme hos os i stuehuset, hvor der i øvrigt allerede var en feriedreng.
Denne lejr var en af de sidste – måske den sidste – inden krigen efterhånden satte en stopper for mange aktiviteter.

Mine forældres sidste år som selvejere

Slutningen af 1950'erne var på mange måder en god og aktiv periode for mine forældre. De havde jo efterhånden været alene i nogle år. Men da far i sine sidste år som aktiv landmand havde billig og stabil arbejdskraft, har ejendommen i Gl. Almind aldrig været drevet bedre og med større udbytte, ligesom også hjemmets økonomi var blevet bedre.

Nu blev der råd til at få lavet indhegninger til kreaturerne, ligesom der også var penge til indkøb af den nødvendige kunstgødning. Formentlig spillede det også en rolle, at der i den periode var en række gode høstår. For første gang i en hel menneskealder var det ikke længere økonomien, der var den store trussel.

Mine forældre ved min søsters bryllup, juni 1958

Men omkring 1960 kom far ud for et uheld under markarbejdet, som medførte et sygehusophold. Efterfølgende blev der igen problemer med det dårlige ben, som derpå efter lægernes råd blev amputeret.
Næsten samtidig kom mor ud for et slemt fald i kostalden og pådrog sig en skade, som hun aldrig helt kom over. Skønt det hele så sort ud en overgang, blev far efter nogle ugers tilvænning i stand til at genoptage arbejdet på ejendommen på trods af sit dårlige ben og – hvad der var vigtigst – med færre smerter end tidligere.

Også mor kom nogenlunde til kræfter igen og genoptog sygeplejen. Hun havde endda overskud til gennem flere vintre at gå i husflidsskole, hvor hun var beskæftiget med både indbinding af bøger og læderarbejde. Selv efter en lang arbejdsdag havde hun lyst til at være sammen med andre, selvom det betød en ekstra cykel- eller gåtur på et par kilometer.

Salget til F 5. Ombygning til lejrgård
Almindeligvis var det FDF'ere og spejdere fra de omkringliggende byer, der gæstede os hjemme i Gl. Almind, men efterhånden kom der også kredse længere væk fra. Det var således tilfældet med Frederiksberg 5. kreds – en af landets ældste FDF- kredse – som benyttede vore arealer første gang i 1959, og som kom igen i både 1960 og 1961.
Efterhånden opstod der hos lederne af denne kreds et stærkt ønske om at erhverve ejendommen i Gl. Almind, som på så mange måder var velegnet til lejrliv og tilmed frembød store muligheder for et fremtidigt byggeri af en egentlig lejrgård.

Både far og mor var ved at nærme sig en rimelig pensionsalder, og da far jo også var noget handicappet, var tanken om at sælge ikke fjern. Og for begge mine forældre var det noget meget positivt, at salget kunne ske til en FDF-kreds, som de kendte og havde værdifulde personlige kontakter til.

Resultatet blev, at F 5, som kredsen hed i daglig tale, i efteråret 1961 købte ejendommen for en pris af 70.400 kr. Udover købesummen blev det aftalt, at mine forældre kunne blive boende på ejendommen, så længe de ønskede det til en husleje af 50 kr. pr måned, hvortil kom fri benyttelse af skovens brændsel. På længere sigt skulle lade og kostald give plads til en egentlig lejrgård. Men det var der ikke penge til her i 1961, så far fortsatte på ejendommen som forpagter – foreløbig for en 5-års periode, som dog senere blev forlænget flere gange med et år ad gangen.

Salget af ejendommen fik både på kort og på længere sigt betydning for mine forældre. Nu var der slet ingen økonomiske problemer, og de oplevede det i alt fald selv, som om der var rigeligt med penge til rådighed.
F.eks. var de hver sommer sammen med morbror Valdemar og tante Sofie på en eller flere ture rundt i Danmark – udlandet tror jeg ikke rigtig, nogen af dem havde mod på eller lyst til. Nu var der råd til at leje en bil, og i løbet af nogle år så de mere af Danmark, end de havde set i hele deres øvrige levetid.

De forholdsvis gode år med rimeligt helbred og med tid og overskud til både rejser og fortsat samvær med familie og venner blev dog igen afløst af sygdom. I efteråret 1966 blev far uden noget egentligt forvarsel ramt af en meget alvorlig hjerteblodprop og var i nogle dage i alvorlig livsfare, men han kom sig egentlig overraskende hurtigt.

F. 5 – de nye ejere – plantede efterhånden en større og større del af arealerne til med grantræer og drev i nogle år et omfattende juletræssalg. Det betød jo, at der var mindre jord at drive. Men selv efter sin sygdom fortsatte far i endnu en periode som aktiv landmand, ligesom den store have blev passet som hidtil.

I årene inden der var penge til at ombygge mit barndomshjem til en egentlig lejrgård, blev der opført et par interimistiske bygninger i umiddelbar nærhed af ejendommen. Først blev der opført - eller rettere ombygget - et mindre træhus – "spejderhuset", som vi i familien altid kaldte det. Her var der en pæn stor spisestue samt en del sovepladser. Huset blev især benyttet af de FDF- seniorer, som fra tid til anden opholdt sig i Gl. Almind.
Det var navnlig kredsens ældste FDF` er, som i store dele af året næsten havde sit andet hjem her.

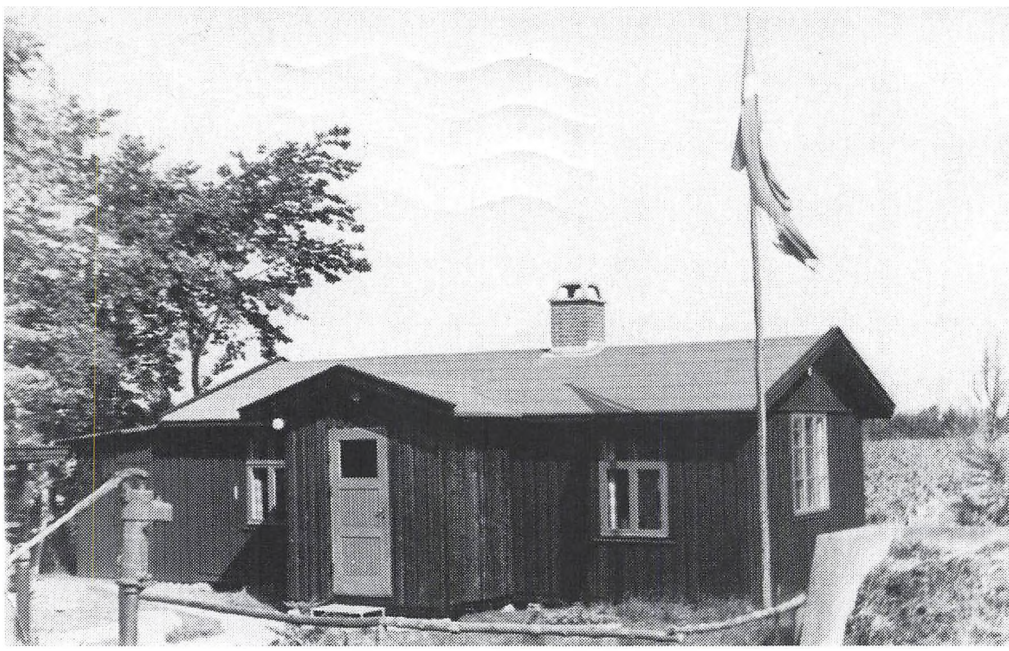

FDF's hus, "Spejderhuset"

I vores familie havde vi gennem ganske mange år stor fornøjelse af huset, som vederlagsfrit stod til vores rådighed, når det ikke blev benyttet af F. 5. Mor brugte det ret ofte, når vi havde mange gæster. Det var f.eks. rammen om hendes 70 års fødselsdag, da langt de fleste af hendes søskende med ægtefæller var mødt op. Ja, mine forældre har endog kunnet bruge huset til et mindre møde med hen imod 30 deltagere.

Dagbogen bringer en enkelt notits om "spejderhuset" skrevet 31-12-1967: *"Vi havde juletræ omme i FDF's hus og ligeså juledags eftermiddag."*

Efter at mor var kommet hjemmefra, blev der tradition for, at vi 3 børn med vore familier på en bestemt december søndag mødtes i Gl. Almind for at hente årets juletræ. Og ved den lejlighed var det også "spejderhusets" spisestue, der blev benyttet af familien, der efterhånden var vokset til 15 medlemmer plus "tilløbere".

Senere fulgte endnu en interimistisk bygning, det såkaldte "sølvbryllupshus". Men efterhånden var der et tilstrækkeligt kapitalgrundlag for at starte det store byggeri af den lejrgård, det fra begyndelsen havde været hensigten at etablere. Den færdige Hald Sø Lejr med plads til mange overnattende og med diverse faciliteter såsom spisesal og møderum stod så færdig i 1977 og indviet, som det sig hør og bør.

Den gamle, statelige lade, bygget i 1908, der sjældent eller aldrig blev fyldt med kornneg – selv ikke i de bedste høstår – blev så vidt angår mure og tag bevaret intakt. De høje kampestensmure blev nu fuget, hvad far aldrig havde haft råd til, og denne statelige ladebygning vil, skønt ikke grundmuret, let kunne stå i yderligere et århundrede.

Stuehuset, der er endnu ældre end laden, og som er bygget på store syldsten, var det eneste, der ikke blev rørt, udover at det blev sammenbygget med den nye lejrgård.

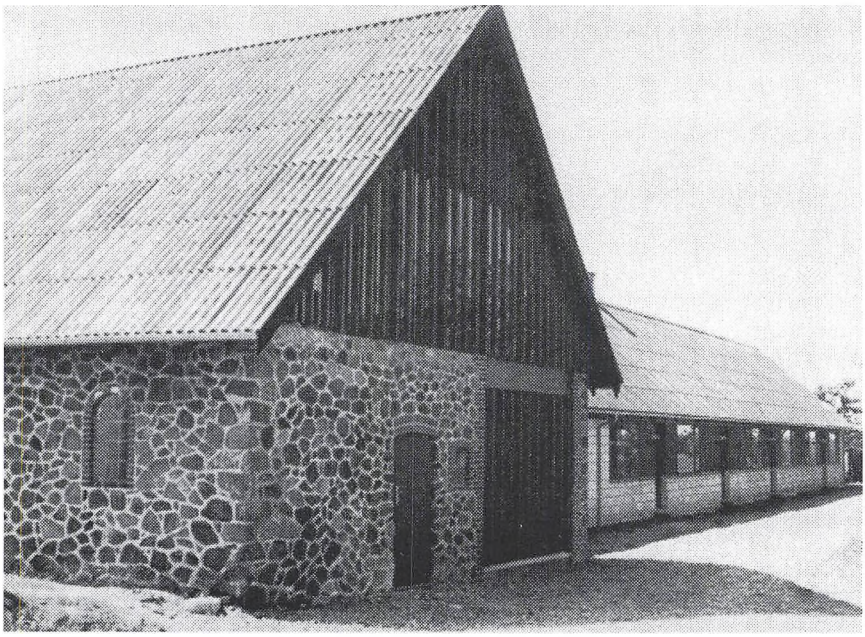

Mit barndomshjem, ombygget til Hald Sø Lejren

Senere blev der opført en ny lederbygning i nogen afstand fra lejrbygningen. Og som den sidste udvikling skal det nævnes, at der i jubilæumsåret 2011 blev afsluttet en meget omfattende renovering af hele lejrgården med særligt henblik på soverum og badeværelser, således at Hald Sø Lejren i dag fremtræder fuldt ud tidssvarende.

Mors sidste år

Begge mine forældre nåede en relativ høj alder, men deres sidste år formede sig meget forskelligt. Efter at min mor havde afsluttet sygeplejen omkring 1968, fik hun bedre tid til de mange andre gøremål hjemme og ude, som altid havde engageret hende, og som hun havde brugt sin sparsomme, overskydende tid på.

Men det var som om hendes overskud var borte. Man kunne få den tanke, at hun havde slidt for meget på ressourcerne. Der var ligesom ved at være udsolgt på alle hylder. Nedturen satte vel ikke ind fra den ene dag til den anden. Men jeg husker, at far flere gange har fortalt, at mor ligesom havde mistet sin arbejdslyst, der ellers tidligere havde været næsten uudtømmelig.

I sommeren 1970 fik Mor en aldersdepression, og fra nu af gik det ned ad bakke. Hun fik en kort opblussen gennem en medicinsk behandling. Men det viste

sig at være en stakket frist, selvom hun levede endnu en halv snes år. En enkelt gang blev hun indlagt til en behandling med elektrochok, men heller ikke det førte til en varig bedring, lige så lidt som et kortere ophold på en langtidsmedicinsk afdeling flyttede ret meget.

Kort før jul 1975 kom mor så hjemmefra og blev igen indlagt på den langtidsmedicinske afdeling, men fik så i foråret 1976 en permanent plads på plejehjemmet, "Ibsgaarden", hvor hun tilbragte de sidste 5 år frem til sin død. På plejehjemmet, der ikke var særlig tidssvarende, fik hun et godt forhold til personalet. Men livsmodet var væk. Mor citerede ofte talemåden: *"Hellere slides op end ruste op"*, som hun i høj grad selv efterlevede. Men de forholdsvis mange år, hvor hun ikke kunne slide, blev egentlig ret så strenge.

Mine forældre holdt guldbryllup i april 1977, og dagen blev markeret med et familietræf under meget stilfærdige former i forsamlingsbygningen i Almind. Derimod genså mor aldrig ejendommen i Gl. Almind. Det var, som om hun ikke havde overskud til at besøge hjemmet, hvor hun havde tilbragt 46 år af sit liv. Måske var der for mange minder?

Min mor og 4 søskende ved guldbrylluppet, april 1977
Stående, fra venstre: Morbror Niels Kristian og morbror Vilhelm
Siddende, fra venstre: Morbror Valdemar, moster Lisbeth og min mor

Det forholdsvis lange ophold på "Ibsgaarden" var dog ikke uden lyspunkter. Far og vi søskende kom ofte på besøg, og selvom mor ikke altid var lige oplagt, tror jeg, at kontakten med den nære familie var medvirkende til, at hun fik endnu nogle år med lidt livskvalitet. Der var også besøg fra vennekredsen og fra den øvrige familie, så mor savnede ikke forbindelse til omverdenen.

De mange besøg betød, at mor blev holdt orienteret om, hvad der skete på hjemmefronten og i det hele taget i Almind, som hun jo kendte bedre end de fleste. Hun fulgte godt med i, hvad der skete hjemme i Gl. Almind. Dette gælder ikke mindst udviklingen omkring F.5 og den nye lejrgård. Og jeg husker, at hun fik besøg af flere FDF- seniorer - besøg som mor var meget glad for og ofte vendte tilbage til.

Mors kræfter tog dog af, og jeg husker flere nedture, hvor både personalet og vi i den nærmeste familie undrede os over, at hun stod det igennem. Men i maj måned 1981 var det slut. Mor fik som så ofte før en alvorlig lungebetændelse, og efter nogle dages forløb døde hun på en af årets smukkeste dage, store bededag 15. maj 1981, og blev begravet torsdag den 21. maj fra Almind kirke. Og vi børn kunne ikke ane, at vores fars tid også snart skulle vise sig at være forbi.

Fars sidste år

Fars sidste år formede sig væsentlig anderledes. Efter at mor havde forladt Almind, boede han endnu i 7 år på ejendommen i Gl. Almind, der allerede inden hendes død var blevet ombygget til lejrgård.
Landbruget var efterhånden blevet nedlagt. En del af arealerne var som nævnt blevet plantet til med grantræer, og resten blev efterhånden drevet af F 5, der lejede lokale folk til det praktiske arbejde.

Far fik i stedet funktionen som en slags uofficiel viceværd med opsyn af lejrgården og havde f.eks. kontakten til de håndværkere, som fra tid til anden blev tilkaldt til vedligeholdelsen.
Jeg tror, far trivedes udmærket i dette job. Han kom – som altid – godt ud af det med de nye ejere og havde helt frem til sin død helt rede på, hvem der var hvem i kredsens ledelse, ligesom han bevarede kontakten med de mange FDF- seniorer, som var kommet hjemme i vort hjem gennem mange år.

Også i lokalsamfundet var far i stand til at fungere som tidligere. De udendørs aktiviteter blev nok færre, ikke mindst fordi køkkenhaven stort set var forsvun-

det i forbindelse med byggeriet. Han havde stadig en god kontakt med naboerne – både gamle naboer og en del nye, som var kommet til i årenes løb. Og han bevarede også forbindelsen med Indre Missions samfund, der dog efterhånden kun bestod af ret få familier.

Derudover var det en meget stor støtte for far, at han havde både min bror og min søster og deres familier i nærheden. Og far befandt sig vist aldrig bedre, end når han en halv snes gange om året deltog i familiens fødselsdage. Dem blev der set frem til og efterfølgende talt om.

Så længe mor levede, lå fars liv jo i faste rammer med et par ugentlige besøg på "Ibsgaarden". Han var efterhånden blevet dårligt gående, og turene til Viborg, der også betød forholdsvis lange spadsereture, tror jeg, gjorde ham nok.

Det blev derfor en stor omvæltning for ham, da mor døde efter få dages egentlig sygdom. På en måde tror jeg, han savnede det faste program med de ugentlige ture til Viborg. Og det blev nok lidt sværere for ham at finde en naturlig livsrytme, selvom familien fortsat var midtpunktet i hans tilværelse, ligesom han også bevarede de lokale kontakter.

Fars død kom meget overraskende. Han blev indlagt på Viborg sygehus og gennemgik en prostata operation, der vel ikke i sig selv skulle være livstruende. Men umiddelbart efter operationen blev hans hjerte ustabilt. Og efter et par hjerteanfald døde han 1. november 1982 – mindre end halvandet år efter vores mor.

Far blev begravet lørdag den 6. november. Og selvom hans jævnaldrende indenfor familiekredsen, Indre Missions samfund og blandt naboerne efterhånden var blevet færre, var det dog en ret talrig skare, der fulgte ham på den sidste rejse. Meget symbolsk blev far fulgt til graven af F.5.s fane, ligesom adskillige F.5 medlemmer også var fremmødt til begravelsen og til det efterfølgende mindesamvær.

Johanne Margrethe Mikkelsen og Carl Pedersens børn, svigerbørn og børnebørn

Verner Juel Pedersen, født 10-3-1928
Viet 24-10-1953 til
Margit Jespersen, født 8-6-1934, død 1995
Britta Juel Pedersen, født 23-11-1955
Hanna Juel Pedersen, født 23-4-1957
Erling Juel Pedersen, født 11-6-1959

Erling John Pedersen, født 1-3-1930
Viet 6-8-1955 til
Anna Kirstine Dencker Wisborg, født 2-2-1925, død 2010
Torben Wisborg Pedersen, født 26-8-1960
Steen Wisborg Pedersen, født 15-9-1962

Birthe Elise Pedersen, født 16-2-1933
Viet 28-6-1958 til
Niels Gerhardt Falkenberg, født 4-10-1932, død 2003
Michael Falkenberg, født 3-12-1963
Anette Falkenberg, født 29-3-1965
Peder Falkenberg, født 25-10-1966

Valdemar Mikkelsen – mors bror
Født 21-11-1897, død 1981
Viet 23-7-1930 til
Sofie Nielsen (Padkær), født 12-6-1905, død 1977

Min morbror Valdemar er født som den sjette i rækken i den store børneflok hos mine bedsteforældre. Han blev døbt den 12. december – altså kun godt en halv snes dage før jul, og det er måske ikke tilfældigt, at alle fadderne er lokale Vesterbølle folk. Og der har næppe været stor fest så tæt på årets største højtid.

Barndom og ungdom
Formentlig har Valdemars barndom formet sig som hans brødres. Han er kommet ud at tjene i niårsalderen, og vi ved, han har haft forskellige pladser i Vesterbølle. Han har selv, som allerede nævnt i afsnittet om søskendeflokken,

fortalt om en tildragelse, der skriver sig tilbage til de år, hvor han var kommet i tjeneste på en gård i Vesterbølle, men stadigvæk skulle passe sin skole. Han har sikkert været tidligt oppe. Måske har han skullet flytte får eller ungkreaturer, eller der har været arbejde at gøre i stalden, inden han efter morgenmaden kunne komme i skole.

I alt fald må han have været søvnig, for han har selv fortalt, at han en gang faldt i søvn midt i en time, hvad klassekammeraterne så morede sig over og drillede ham med. Men læreren sagde blot: *"Lad ham bare sove, han har været tidligt oppe."* Situationen med en dreng, der faldt i søvn i en undervisningstime, har sikkert ikke været enestående i en landsbyskole på den tid.

Man kan snarere sige, at lærerens reaktion har været bemærkelsesværdig. Det var næppe alle landsbylærere, der havde samme sociale og medmenneskelige indstilling.
Det har formentlig været den samme lærer, der som nævnt var min mormor behjælpelig med at finde ud af, hvor hun skulle sætte sit kryds på valgdagen uden at gøre noget forkert. Hvis det var den samme lærer, ved vi, at han havde sin sympati hos Det radikale Venstre.

I forbindelse med Valdemars konfirmation oplyser kirkebogen, at han er bosiddende i Bystrup, men vi får ikke at vide, hos hvem han er i tjeneste. Han bliver konfirmeret i Vesterbølle kirke 14. april 1912 af sognepræsten, J. Søndergaard Jensen.
J. Søndergaard Jensen var som nævnt præst i Vesterbølle i årene 1911-1919. Han flyttede senere til Mammen ved Bjerringbro, og her kom han til både at konfirmere min tante Sofie i 1919 og senere at vie Sofie og Valdemar i Mammen kirke 23-7-1930, så det går nok an at kalde ham familiens præst.

Som nævnt skiftedes Valdemar med sine brødre til at være karl hjemme i Vesterbølle i alle årene efter sin fars tidlige død i 1910.
Folketællingslisten for Vesterbølle oplyser, at han først på året 1916 sammen med moster Lisbeth, der blev 16 år 8-2-1916, var hjemme på ejendommen tillige med min mormor og familiens yngste, Niels Kristian, på 11 år.
I dette år synes mormor at have været godt hjulpet, men vi ved, at moster Lisbeth gik en del ud og hjalp til på forskellige gårde i nabolaget. Et arbejde der nok ikke har givet de store indtægter.

Valdemar kom som alle andre unge mænd på session, men på grund af en forholdsvis ubetydelig fodlidelse blev han ikke udskrevet til soldat, men kunne fortsætte tilværelsen som karl i landbruget hjemme og ude.

Fra denne periode – omkring 1918-20– har vi et par udmærkede ungdomsbilleder af morbror Valdemar. Det første er formentlig taget netop på sessionsdagen og viser Valdemar sammen med en kammerat i stiveste puds.
Situationen svarer helt til den, vi kender fra flere sammenhænge i både min far og mors familie. På sessionsdagen mødte man frem i sit absolut bedste tøj, og man blev ofte fotograferet – enten alene eller sammen med en eller flere kammerater fra hjemsognet.

Valdemar og en kammerat på sessionsdagen
Valdemar til venstre

Det andet billede fra denne periode er utvivlsomt taget lidt senere, men efter alt at dømme også omkring 1919-20. Vi ser her Valdemar flankeret af sine 2 yngre brødre, Vilhelm til venstre og Niels Kristian til højre. Sidstnævnte må på dette

tidspunkt være forholdsvis nykonfirmeret.
Billedet er også interessant af en anden grund. På billedet fra min tante Methas 85 års dag i 1979 ser vi nemlig de samme 3 brødre, men nu i en ca. 60 år ældre udgave.

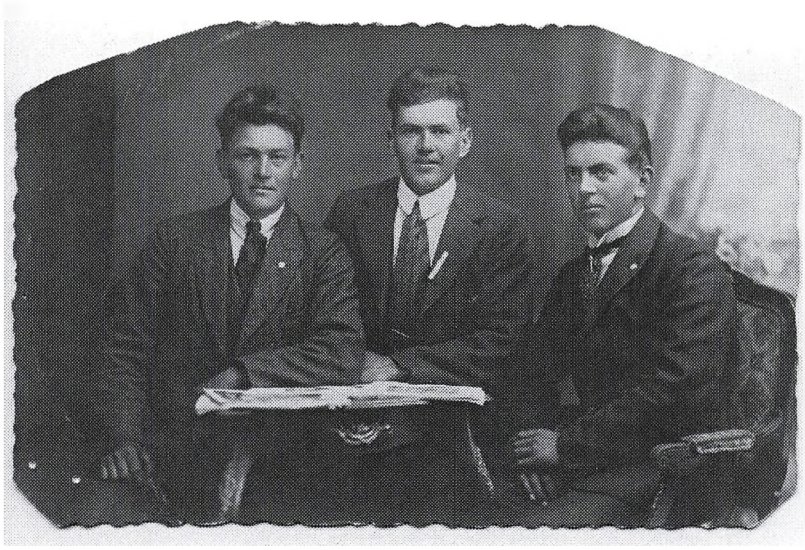

Valdemar med sine 2 yngre brødre
Fra venstre: Morbror Vilhelm, morbror Valdemar og morbror Niels Kristian

De ganske mange ungdomsår ved landbruget blev dog afbrudt i vinteren 1921-22, da han sammen med sin 4 år yngre bror, Vilhelm, blev elev på Børkop højskole. Som reglerne var dengang, kunne der opnås delvis friplads, når et søskendepar sammen tog på højskole, hvad der kunne være helt afgørende for mindrebemidlede unge.

Højskoleopholdet synes at have haft stor betydning for de 2 unge, og de har haft meget at fortælle familien.
Min mor var gennem det, hun havde hørt gennem brødrene, blevet meget begejstret for Børkop højskole. Og i vores barndom talte hun tit om, at hun meget ønskede, at vi tre børn, når vi blev ældre, fik et ophold på denne dejlige skole. Nu gik det sådan, at Børkop højskole blev omdannet til sygeplejeforskole, men mors ønske kom alligevel til at gå i opfyldelse, idet min søster, Birthe, ret så mange år senere fik et ophold her, inden hun begyndte som sygeplejeelev.

Under højskoleopholdet blev der naturligvis også taget en del billeder af de 2

brødre – både alene og sammen med en flok kammerater. På det efterfølgende billede ser vi morbror Valdemar og morbror Vilhelm sammen med 7 højskole-kammerater.
Det er Valdemar, stående som nr. 4 fra venstre og Vilhelm, siddende som nr. 2 fra venstre. De unge højskoleelever har næppe været særlig velbeslåede, men de havde alle pænt tøj, som det tydeligt fremgår af billedet.

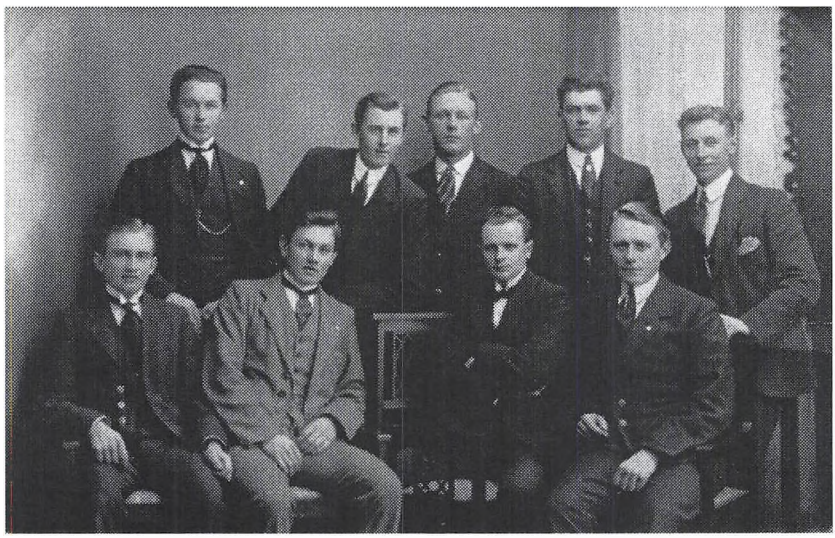

Valdemar og Vilhelm på Børkop højskole

Sofies baggrund
Når det gælder tante Sofie, ved vi, at hun er født og opvokset i Mammen, hvor hun – som nævnt – også blev konfirmeret af J. Søndergaard Jensen, der var blevet sognepræst i Mammen og sad som sådan helt frem til 1944.
Sofies far døde tidligt, idet han blev et af ofrene for Den spanske Syge, der i årene efter Første Verdenskrig hærgede store dele af Europa og bortrev millioner af mennesker i alle aldre.

Hendes mor derimod fik et langt liv. Jeg var selv med ved Sofie og Valdemars sølvbryllup i sommeren 1955 og husker tydeligt, at Sofies mor også var blandt gæsterne.

Som skikken var, kom Sofie forholdsvis tidligt hjemmefra og havde forskellige pladser bl.a. hos Maren Astrup i Mammen. Og både hun og hendes søstre gjorde gennem flere år tjeneste på proprietærgården "Herkegaard," og mens

Sofie tjente her, kom det til et ejendommeligt møde mellem 2 af mine tanter: Tante Sofie - på min mors side - og tante Marie - på min fars side.

"Herkegaard" var så stor, at den havde folkestue, hvor tjenestefolkene spiste og opholdt sig om aftenen. Ejeren – Rasmus Møller - og hans familie spiste og opholdt sig derimod i de private stuer. Rasmus Møller var tante Maries farfar, og havde adopteret hende. Hendes mor var nemlig død i barselsseng, og hendes far havde ikke mulighed for at opfostre hende alene.

Det var altså i dette hjem, at tante Sofie var tjenestepige og én blandt en gruppe tjenestefolk.
Selvom de 2 piger, Marie og Sofie, ikke var helt jævnaldrende – Marie var godt 4 år ældre end Sofie – snakkede de vældig godt sammen og havde stor fornøjelse af hinandens selskab.

Men proprietærfruen, Johanne Møller, var ikke så begejstret for denne "forbrødring". Hun kaldte på et tidspunkt Marie i enrum og sagde: *"Jeg synes ikke, du skal blande dig med folkene."* Eksemplet viser med al tydelighed, at man – i alt fald i Østjylland – ikke behøvede at være adelig eller storgodsejer for at føle sig hævet over tjenestefolkene. Det var tilstrækkeligt at være hjemmehørende i proprietærklassen.
Når vi hjemme i Gl. Almind – en sjælden gang – havde stor fest, hvor familien på begge sider var med, var der lejlighed til, at de 2 tanter kunne udveksle minder om ungdomstiden på "Herkegaard".

Tante Sofie kom også på Børkop højskole – en del år efter Valdemar og Vilhelms ophold. Vi ved nemlig, at det var ved et elevstævne, netop på Børkop højskole, at Sofie og Valdemar blev kendt med hinanden. Senere kom hun endnu længere hjemmefra, idet hun i en af sine sidste pladser var kokkepige i Lynge præstegård på Sjælland. Vi ser her endnu et eksempel på, at det slet ikke var ualmindeligt dengang, at unge piger fik pladser langt hjemmefra.

På besøg hos Valdemar og Sofie
Morbror Valdemar var pebersvend – godt og vel – men tante Sofie kun 25 år, da de blev viet af J. Søndergaard Jensen 23-7-1930.
De fik deres første hjem i Velds – et stykke udenfor landsbyen lige overfor et noget større landbrug, der var beboet af en lidt ældre gårdmand sammen med kone og en lille dreng ved navn Tage, som åbenbart var født omkring 1930, og

som, da han var familiens eneste barn, blev betragtet som noget nær et vidunder.

Den følgende lille tildragelse har jeg ikke selv nogen erindring om, men har fået den fortalt – indtil flere gange.
I anledning af min lillesøster, Birthes, fødsel i februar måned 1933 var jeg i nogle dage sat i pleje hos Sofie og Valdemar i Velds. Og selvom opholdet her kun skulle strække sig over nogle få dage, havde min mor foruden mit dagligtøj åbenbart også givet mig mit bedste tøj med: Bukser, skjorte og en lille vest. Sammen med tante og morbror var jeg så en aften blevet inviteret over til naboen, familien Mourits, hvad der vel var meget naturligt, da de jo havde "vidunderet" Tage, der var på alder med mig.
Tante Sofie havde åbenbart – foruden at iføre mig det medbragte stadstøj – instrueret mig godt forud for besøget. Jeg skulle nemlig efter sigende være gået rundt i kredsen af værtsfolk, have givet hånd til alle og have bukket.
Som nævnt har jeg ingen som helst erindring om denne seance, men har siden fået fortalt, at den skulle have gjort et så voldsomt indtryk på Tages forældre, at de at dømme efter deres ansigtsudtryk var blevet alvorlig rokket i deres tro på, at Tage virkelig var verdens største vidunder. Jeg har ingen grund til at tvivle om efterretningens rigtighed.

Fra det samme ophold i Velds har jeg derimod en erindring, som har sat sig spor i min hukommelse, selvom jeg på dette tidspunkt kun var knap 3 år.
Jeg ved, at det ofte bliver diskuteret, om børn kan huske så langt tilbage som fra treårsalderen. Selv er jeg ikke i tvivl.
Min far havde åbenbart aftalt med morbror Valdemar – eller sendt et kort, for man lånte ikke naboens telefon til den slags almindeligheder – at han og Valdemar, når jeg skulle hjem til Gl. Almind, efter at fødslen var overstået, ville mødes pr. cykel halvvejs mellem Velds og Almind.
I alt fald husker jeg meget tydeligt, at vi kom cyklende og så mødte far på vejen, og at morbror Valdemar bemærkede:" *Der var vist én, du kendte.*" Pudsigt nok husker jeg intet fra det, som lå forud for dette møde og heller intet fra hjemturen eller hjemkomsten til Gl. Almind.

Den ovennævnte Tage har også sat sig andre spor i familiens erindring. Min kusine Aase, Sofie og Valdemars ældste datter, har fortalt mig, at det var et forbudt eventyr med ham, der indbragte hende hendes livs første og eneste endefuld.

På grund af ejendommenes afsides beliggenhed har Tage nok været Aases eneste legekammerat, og under en åbenbart lidt for voldsom leg var hun kommet til at rive sin nye kjole i stykker.
Forståeligt nok havde hun derfor fået strenge pålæg om ikke at gå over og lege med Tage. Men under Sofie og Valdemars middagssøvn var "naturen alligevel gået over optugtelsen", og hun var gået over til naboen og havde leget med Tage. Og da overtrædelsen var blevet opdaget, var der virkelig "faldet brænde ned".
Da der ikke var langt mellem Almind og Velds, blev det til adskillige besøg hos morbror Valdemar og tante Sofie for min bror og mig, da vi kom i cykelalderen. Jeg husker, at vi både har besøgt ejendommen i Velds og senere huset i Velds by, hvortil familien flyttede efter salget af deres første ejendom, og hvor de boede en periode inden købet af og indflytningen i ejendommen mellem Ørum og Tjele skov.

Morbror Valdemar var – meget naturligt – interesseret i at få en ejendom med mere og navnlig med mere bekvemt liggende jordtilliggende end de meget bakkede arealer i Velds. Jeg ved, at min mormor gerne havde set ham overtage ejendommen i Vesterbølle, hvad Valdemar dog af flere grunde ikke var interesseret i.
Den del af ejendommens areal, som kunne dyrkes, var hverken særlig stor eller af særlig høj kvalitet, hvortil kom at det lille og noget primitive stuehus slet ikke var egnet som familiebolig.

Sofie og Valdemar købte og overtog i 1944 i stedet for den noget større ejendom i Ørum, som blev deres bolig i mere end en menneskealder.
Min mormor var alvorligt bange for, at Valdemar havde forkøbt sig, og at han ikke kunne klare de økonomiske forpligtelser. Den store landbrugskrise var jo ikke på særlig lang afstand, så mormor gav derfor familien 500 kr. - et ganske pænt beløb – for at den kunne komme eventuelle vanskeligheder i forkøbet.

Selvom der er lidt længere til Ørum end til Velds, blev Sofie og Valdemars nye hjem et hyppigt mål for mine søskendes og mine små familieudflugter. Vi var altid meget velkomne.
Efter at jeg forlod landbruget, har jeg flere gange været på korte sommerferier i Ørum, og så sent som op i 1960'erne har jeg sammen med min familie aflagt besøg hos tante Sofie og onkel Valdemar, der fortsatte med at drive den forholdsvis store ejendom til et stykke over den almindelige pensionsalder.

Morbror Valdemar og tante Sofie sluttede helt op om det livssyn, de både havde med hjemmefra og senere havde mødt på Børkop højskole. Men hjemmet i Ørum var meget langt fra at være ensporet. Der var i alle henseender højt til loftet. Jeg husker f.eks., at både Sofie og Valdemar var engagerede tilskuere til en fodboldkamp, hvor det berømte "husmandshold" fra Borup var den ene af hovedaktørerne. Og jeg har også fået fortalt, at de begge med stor begejstring overværede en forestilling af Den kongelige Ballet på en af deres ture til Hovedstaden.

Men også på det åndelige eller kirkelige område var der plads til mangfoldighed. Særligt husker jeg en situation fra et af deres søndagsbesøg i Gl. Almind omkring 1954. Det var i de år, den berømte – i nogle kredse berygtede – professor P.G. Lindhardt skabte furore omkring sine udtalelser om "det evige liv". I mange indre missionske kredse var han manden, man vendte ryggen til.

Netop på denne søndag skulle professor P.G. Lindhardts prædiken så transmitteres i radioen, og det blev foreslået – jeg husker ikke af hvem – at vi alle skulle benytte denne lejlighed til at høre ham prædike. Og jeg husker også, at morbror Valdemar, da radiotransmissionen var afsluttet, havde denne bemærkning: *"Jamen, han har jo ret."*

Som det fremgår af en del tidligere afsnit, er Sofie og Valdemar med på ganske mange af de billeder, som gennem årene blev taget ved forskellige familietræf. I denne sammenhæng vises derfor kun et enkelt billede, der blev taget ved Ruth og Christians bryllup i eftersommeren 1960.

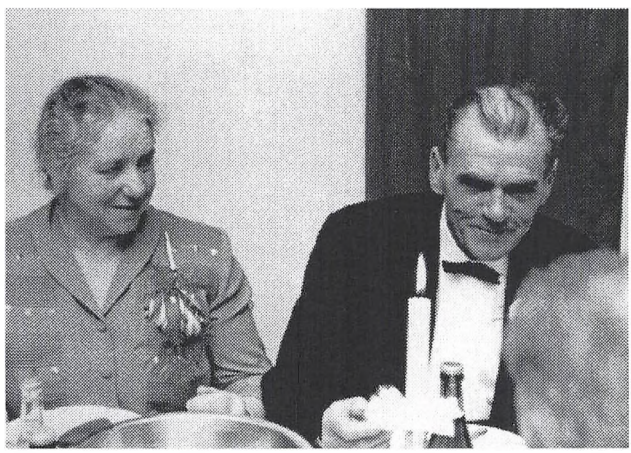

Valdemar og Sofie ved Ruth og Christians bryllup

Fra årene omkring 1960 blev Sofie og Valdemar mine forældres faste rejsevenner gennem ganske mange år. De gik rigtig godt i spænd. Min mor og tante Sofie stod nok for det lidt mere sprælske, hvor min far og morbror Valdemar repræsenterede det lidt mere stilfærdige.
Min far havde et godt forhold til hele min mors familie og til alle hendes mange brødre, men han satte i særlig grad pris på morbror Valdemar – vel især og ikke mindst på grund af hans rolige og velovervejede væsen, hvor der dog altid var plads til en god portion humor.

Hverken Sofie og Valdemar eller mine forældre havde eller fik nogensinde egen bil. Men i 1960'erne da børnene for længst var fløjet fra reden, og da der var lidt flere penge at gøre godt med end tidligere, kunne der nok blive råd til at leje bil – endda sommetider i 3-4 dage, hvor der så også skulle findes soveplads til den faste chauffør.
Det er ikke nogen overdrivelse at sige, at "firkløveret" på disse mange ture fik set en større del af Danmark, end nogen af dem tidligere havde set. Og på turen til Sjælland og København var der så samtidig lejlighed til at besøge den del af familien, der var flyttet til Hovedstadsområdet.

Morbror Valdemar havde passeret de 70, inden han begyndte at trappe lidt ned. Først lejede han jorden ud, og efterfølgende blev også besætningen sat ud. Men det glædede ham, at stalden senere kunne lejes ud til en nabo, der ikke længere havde plads til sine dyr. Så var der igen liv i stalden, og morbror Valdemar påtog sig endog at passe disse "pensionærer" gennem et par år. *"For"*, som han sagde, *"jeg har jo tiden til det"*.

Et års tid efter tante Sofies død i efteråret 1977 blev jorden solgt til naboen, og der var nu kun et mindre jordstykke og den store have tilbage af det oprindelige areal. Men morbror Valdemar blev boende her frem til sin død i vinteren 1981. Min kusine Aase, den ældste datter, og Arne, hendes mand, overtog nu ejendommen, som i nogle år alene blev benyttet som feriebolig. Da Arne i 1988 gik på pension, flyttede Aase og han til Ørum, og ejendommen blev igen helårsbolig for en familie frem til 2001, hvor den blev solgt til et yngre par fra lokalområdet, efter at den havde været i familiens besiddelse i næsten 2 generationer.

Valdemar og Sofie Mikkelsens børn, svigerbørn og børnebørn
Aase Padkær Mikkelsen, født 6-3-1933
Viet 4-12-1965 til
Arne Peter Andersen, født 13-12-1918, død 2004

Ruth Padkær Mikkelsen, født 14-6-1937
Viet 24-9-1960 til
Christian Hansen, født 30-5-1932
Niels Christian Hansen, født 11-7-1961
Preben Hansen, født 25-6-1964
Birgit Hansen, født 21-8-1969

Elisabeth Mikkelsen – mors søster
Født 8-2-1900, død 1979
Viet 9-11-1945 til
Christian Vedel Hestbech, født 21-9-1907, død 1956

Elisabeth Mikkelsen – mine bedsteforældres 3. og yngste datter – er født på sin fars 36 års fødselsdag 8-2-1900. Som tilfældet er med de fleste af hendes søskende, er der ikke nogen umiddelbar forklaring på hendes navn. Det kan endnu en gang slås fast, at mine bedsteforældre slet ikke har følt sig bundet af de gængse, men uskrevne regler for navngivning.

Blandt fadderne ved hendes dåb lægger vi umiddelbart mærke til gårdmand Kristen Nielsen Studstrup og hans hustru, Mette Kirstine Hansen, af "Studstrupgaard", samt husmand Peder Therkildsen. Der er næppe tvivl om, at ægteparret Studstrup allerede på dette tidspunkt var en del af det meget store Indre Missions samfund, som var opstået i Vesterbølle i begyndelsen - eller i midten - af 1890'erne.

Ægteparret Studstrup har åbenbart kun været faddere ved dåb hos mine bedsteforældre denne ene gang. Men som det fremgår af en række andre sammenhænge i denne beretning om familiens historie, kom Studstrup-familien og Mikkelsen-familien i høj grad til at krydse hinandens spor.

Med hensyn til husmand Peder Therkildsen ved vi, at han tidligere har været fadder – nemlig ved onkel Jens' dåb i 1887 – men ved den lejlighed blev han

slet og ret benævnt som ungkarl. I de mellemliggende år har han som nævnt været soldat i Århus, hvorefter han må være blevet husmand i Vesterbølle.

Barndom og ungdom

Elisabeth er sikkert altid blevet kaldt Lisbeth som vistnok ganske mange af de piger, der bærer dette navn. Vi ved ikke ret meget om hendes barndom og første ungdom. Men vi ved, at det var hende, der kun 10 år gammel måtte gå til Farsø sygehus for at hente sin dødssyge far hjem til familien i Vesterbølle. Og vi ved, at hun den 19. april 1914 blev konfirmeret i Vesterbølle kirke af sognepræsten, J. Søndergaard Jensen.

Samme år, 1914, blev hendes ældre bror, Karl, viet til sin Petrea i Funder, men der var hun ikke med, hvad de udmærkede billeder fra dette bryllup klart dokumenterer. Det kan man dog ikke undre sig over. Hun havde jo 2 yngre brødre, Vilhelm og Niels Kristian, på henholdsvis 13 og 9 år, og bedriften hjemme i Vesterbølle skulle jo også passes, så der har været nok at gøre for moster Lisbeth. På den tid har rejsen Vesterbølle - Funder retur i alt fald strakt sig over 2 dage – måske mere.
Det er nærliggende at forestille sig, at Lisbeth ligesom sine 2 søstre har haft forskellige pladser i lokalområdet, men på det lidt længere sigt har det især været hende, der måtte tage tørnen hjemme ved mormor, især efter at næsten alle hendes søskende blev gift og fik eget hjem.

Som vist i afsnittet om min mormor, Maren Therkildsen, og det efterfølgende afsnit om hendes lillebror, Vilhelm Mikkelsen, er der bevaret 2 udmærkede billeder af moster Lisbeth - det ene er taget hjemme i mormors stue – fra de år, hvor hun var en fast del af husstanden i Vesterbølle.
Foruden disse 2 billeder har vi et - også udmærket - ungdomsbillede af Lisbeth, som er taget hos den kendte Viborg fotograf Elmgaard. Billedet er vanskelig at datere, men vi befinder os formentlig omkring 1920 – måske lidt før.

Lisbeth som ung pige

Med en forslidt floskel kan man roligt sige, at moster Lisbeths liv var et liv i tjeneste. Sammen med morbror Niels Kristian var det hende, der i mange år var med til at holde barndomshjemmet oppe, samtidig med at hun var en skattet medhjælp rundt om på sognets gårde, når der var brug for ekstra arbejdskraft.

Lisbeth kommer til Tvis

Men i året 1936 indtraf der så en ny situation. Som det også nævnes efterfølgende, mistede min morbror Vilhelm i dette år sin kone, Karen, og sad nu alene tilbage med ægteparrets eneste barn, min fætter Robert, der var fyldt 6 år i foråret 1936.

Og som den naturligste ting i verden brød moster Lisbeth straks op fra hjemmet i Vesterbølle for at overtage stillingen som husbestyrerinde for morbror Vilhelm og stedmor for fætter Robert, en opgave som hun kom til at varetage frem til Roberts konfirmation, endda godt og vel, hvad både mine søskende og jeg i høj grad kom til at nyde godt af, når vi, som det beskrives efterfølgende, næsten hver sommer var på kortere eller længere ferier hos morbror Vilhelm og moster Lisbeth på den lille ejendom mellem Holstebro og Tvis.

Fra Lisbeths første år i Tvis
Billedet viser min fætter Robert, hunden Wiffi og Lisbeth

I årene efter Roberts mor, Karen (Stougaards), død havde den lille familie fra Tvis fortsat forbindelse med Stougaard-familien i Linde og Navr. Roberts mormor, Marie (Stougaard), levede i mange år som enke, og efter sin mands død boede hun til leje i en gård i Linde by, medens hendes søn, Roberts morbror, havde en ejendom i Falsig i Navr sogn. Gennem disse familiebesøg i Linde og Navr fik moster Lisbeth også kontakt med Christian Hestbech og hans mor, Kirstine, der var blevet enke så tidligt som i 1940.
Christian Hestbech og hans mor boede sammen i huset "Kuben", der havde sit navn efter sin bygherre, der var biavler.

Huset "Kuben" i Linde

Navnet Hestbech

I kraft af de mange oplysninger, som jeg har modtaget fra Christian Hestbechs nevø, Aage Pilgaard, kan der kastes lys over det ejendommelige navn Hestbech. Navnet er et helt kapitel for sig.
Det stammer oprindeligt fra en bæk, der løber i den nordøstlige del af det område, der senere blev til Klosterhede plantage. Hestene blev vandet ved denne bæk, som meget naturligt fik navnet Hestbæk.
I det samme område har bækken så givet navn til 2 store gårde: "Nr. Hestbæk" og "Sdr. Hestbæk", og er senere blevet en betegnelse for hele området. Så vidt vides kom Christians farmor fra gården "Sdr. Hestbæk", og Christians far og hans søskende fik efterfølgende bevilling til at tage navnet Hestbech i stedet for det meget almindelige Jensen.

Der har været en smule forvirring omkring stavemåden. Christian og hans familie brugte stavemåden Hestbech, medens andre i slægten brugte stavemåden Hestbæk. Det er blevet hævdet, at den oprindelige bevilling lød på Hestbæk, og at stavemåden Hestbech er fremkommet ved en fejl fra præstens side i forbindelse med udstedelsen af en dåbsattest.

Både på denne egn og andre steder i landet var det ganske almindeligt, at gårdnavne blev gjort til personnavne i stedet for det almindelige Nielsen eller Jensen. Ofte blev de først anvendt som kaldenavne, men senere gennem bevilling gjort lovformelige. Dette gælder således også navnet Pilgaard, som stammer fra en gård i Resen sogn, og som grene af Christians familie fik bevilling på.

Christians far bar i øvrigt de ejendommelige navne Philip Melanchton, og der kan ikke være tvivl om, at han er opkaldt efter Martin Luthers nære ven og medarbejder, Philip Melanchton. Denne navngivning hænger formentlig sammen med, at der i dette område var en luthersk-pietistisk tradition med forbindelse til den herrnhutiske bevægelse. Det er velkendt, at Indre Mission fik en enorm indflydelse i disse egne i slutningen af 1800-tallet, men det er også værd at erindre, at der var rødder tilbage til det lutherske.

Moster Lisbeth og Christian Hestbechs ægteskab
Christian Hestbech og hans mor var Marie (Stougaards) personlige venner og var som hun forankret i den personlige kristentro, som var så karakteristisk for egnens Indre Mission. Moster Lisbeth fattede sympati for Christian, der - som det nævnes efterfølgende - var stærkt handicappet. Og hun fik det efterhånden sådan, at det måtte være Guds vilje, at hun skulle leve sit liv sammen med ham.

Christian Hestbech var 7 år yngre end moster Lisbeth og slemt invalideret. Han havde - som de fleste unge i landdistrikterne dengang – sin opvækst ved landbruget. Hans far havde købt gården "Borg" i Asp by i 1912, og her virkede Christian som karl, da han blev ramt af den sygdom, som blev bestemmende for hans senere liv.

Han har selv fortalt mig, at han en hel dag sad på selvbinderen og gjorde høstarbejde, og næste dag kunne han dårligt nok røre sig i sengen. Alting gik langsommere dengang, men Christian kom dog – men formentlig for sent – under kyndig lægebehandling på hospitalet. Den næsten totale lamhed fortog sig i nogen grad, men kun delvis.

Christian var og blev invalid. Han kom aldrig til at gå ubesværet, men brugte stok og fik senere en speciel cykel, som han – trods sit handicap – var i stand til at drive frem med moderat hastighed, og som han fint kunne manøvrere med sine gode armkræfter.

De samme armkræfter kom ham også til gode, da han efter sygdomsangrebet lærte at lave træsko og – i alt fald i de første år – virkede som træskomand. Invaliderenten var også meget beskeden i disse år, så der var i høj grad brug for at tjene en ekstra skilling, hvis han sammen med sin mor skulle opretholde en rimelig levefod.

Men det var som om, sygdommen ikke blot havde ramt hans krop. Utvivlsomt havde også hans hjerne taget skade, hvad selv hans elskelige mor ikke lagde skjul på. Han, der i sine unge dage nærmest havde været generet, blev nu det modsatte.
På sin cykel kørte han ofte ud på landevejen mellem Holstebro og Lemvig. Her var der jo – efter den tids forhold – en livlig trafik, især af cyklister. Og det er ikke få, som i tidens løb er blevet antastet af Christian, hvad der kunne afføde både irritation og måske især undren hos dem, der ikke kendte ham.

Man kunne med en vis ret kalde Christian for sludrevorn. Han havde det med at henvende sig til alle, som han traf på og kunne "holde på folk", men det kunne være vanskeligt at føre en fornuftig samtale med ham. På det åndelige område havde han derimod bevaret sin klarhed. I alle situationer gav han udtryk for sin stærke, men også meget enkle, kristne tro, og det var som om, han krævede den samme åbenhed af alle andre. Han kunne stille meget personlige spørgsmål – også til mennesker, han slet ikke kendte – på en måde, der kunne virke generende.

Christian på sin Cykel

Selvom moster Lisbeth var kommet et godt stykke op i den modne alder og for længst skulle være i stand til at handle på egne vegne, vakte hendes planer dog bekymring i den nærmeste familie og specielt blandt hendes 8 søskende. Man respekterede både hendes kristne overbevisning og hendes valg, men så med en vis ængstelse frem til, hvordan fremtiden ville forme sig for hende i samlivet med en mand, som hun ganske vist havde et åndeligt fællesskab med, men hvis åbenlyse handicap både fysisk og mentalt måtte blive meget byrdefuldt for en ægtefælle.

Helt bortset fra den religiøse betragtningsmåde hos moster Lisbeth - at det så at sige var et kald fra Gud, at hun skulle dele sit liv med den stærkt invaliderede Christian - må det tilføjes, at hun havde en meget romantisk opfattelse af ægteskabet. For hende var Christian "den eneste ene". Og hun var overbevist om, at der lå en evig bestemmelse - og ikke blot tilfældigheder - bag valget af ægtefælle.

Jeg husker i den forbindelse et ejendommeligt ordskifte mellem hende og morbror Vilhelm, da de en gang drøftede spørgsmålet om "den eneste ene". Morbror Vilhelm sagde: *"Jamen du må da kunne forstå, Lisbeth, at det ikke kan være rigtigt det der med "den eneste ene". For hvis der bare er én, der får den forkerte, så får den, hun eller han skulle have haft, jo også den forkerte, og så breder det sig, og så ender det med, at de fleste får den forkerte."* Men moster Lisbeth gav sig ikke. For troen og logikken har aldrig slået følge.

Jeg var ikke med ved moster Lisbeths bryllup, da jeg få dage forinden var begyndt et efterskoleophold på Grejsdalens ungdomsskole. Og i månederne efter befrielsen maj 1945 var en togrejse mellem Vejle og Holstebro både langvarig og besværlig, så det opgav jeg på forhånd. Men jeg har fået fortalt, at det var et usædvanlig festligt bryllup. Christian var i så god fysisk form, at han kunne klare turen op ad kirkegulvet uden stok.

Og så var der brudepigerne. Moster Lisbeth havde altid sagt, at hun ønskede Birthe, min søster og min kusine Aase som brudepiger. Og eftersom moster Lisbeth var fyldt 45 år, da hun blev gift, var Birthe og Aase kommet lidt over den almindelige alder for brudepiger. Men moster Lisbeths ønske og løftet til de 2 piger blev opfyldt. Brudebilledet viser det modne brudepar og de 2 tolvårige brudepiger.

Brudeparret Lisbeth og Christian med de 2 brudepiger
Birthe til venstre og Aase til højre for brudeparret

Selve bryllupsfesten efter vielsen blev afholdt hos morbror Vilhelm i ejendommen mellem Tvis og Holstebro. Og stemningen var den allerbedste med sang, taler og godt humør over hele linien. Det var jo første gang, min mors familie mødte Christians familie. Et møde der både på dagen, men også senere blev til glæde og stor fornøjelse for begge parter.

Hjemmet i Tvis havde selvsagt ikke soveplads til alle de gæster, der var mødt op. Familiens store børn og unge mennesker måtte derfor overnatte i halmen i laden, hvad der indbragte en del af dem en kraftig forkølelse. Men for moster Lisbeth var det magtpåliggende også at have niecer og nevøer med til sit bryllup.

Moster Lisbeth og Christian som gifte folk
Ægteskabet mellem Lisbeth og Christian ændrede egentlig ikke ret meget i Christians fremfærd, selv om moster Lisbeth gjorde sig mange anstrengelser for at opdrage ham.
Jeg nævner i den forbindelse en situation, som indtraf et par år efter, at de var blevet gift, og som udmærket illustrerer Christians lidt specielle adfærd.

En af mine studiekammerater fortalte mig - flere år efter episoden – at han på vej hjem fra en cykeltur på Lemvig egnen var blevet råbt an af Christian og stillet alle mulige spørgsmål. Min kammerat var på et tidspunkt blevet rigtig godt sur over Christians noget anmassende facon, men havde dog for skams skyld fortsat samtalen. Og da Christian på et tidspunkt havde inviteret ham med hjem til middagsmad, havde han – lidt tøvende – sagt "ja tak". Christian havde nemlig forsikret ham om, at han ville være mere end velkommen hjemme hos Lisbeth.

Og hos os, der kendte moster Lisbeth, er der ingen tvivl om, at min kammerat var blevet modtaget med åbne arme og beværtet med det bedste, huset formåede. Og dette møde på Holstebro-Lemvig landevej, der begyndte så skidt, endte nærmest i fryd og gammen, og der blev siden hen vekslet adskillige breve mellem min kammerat og den lille familie i Linde.

Men sådan gik det jo ikke altid. Der kunne ind imellem – især ude, når Lisbeth og Christian var gæster hos familie eller venner – opstå lidt pinlige situationer, som tog på moster Lisbeth, men tilsyneladende gik hen over hovedet på Christian. Moster Lisbeth kunne nok bedst administrere situationen hjemme i de vante omgivelser. Hun sagde en gang: *"Christian, han er bedst hjemme."*

Det var straks vanskeligere, når de var ude blandt andre. Moster Lisbeth havde på det nærmeste forbudt Christian at gå i diskussion, ikke alene med folk han ikke kendte, men også med familiemedlemmer og gode venner, som Lisbeth altid havde det bedste forhold til. Men Christian havde svært ved at overholde dette forbud. Den kristne tro var for ham en personlig sag, og han følte det som sin pligt at delagtiggøre alle andre i den, og det var hans ønske og håb, at alle måtte blive lige så afklarede i deres forhold til Gud, som han selv var det.

Derfor veg han ikke tilbage for at stille meget personlige spørgsmål til de mennesker, han traf på. Men Christians meget direkte spørgsmål i stil med: *"Hvordan har du det med Jesus?"* blev – i alt fald af mange – oplevet som både taktløse og lidt for personlige, specielt af folk - både indenfor og udenfor familiens kreds – som ikke delte Christians enkle, men nok også lidt håndfaste opfattelse af den kristne tro. Der var ingen plads til nuancer. Det var enten/eller.

Når jeg – så mange år efter – kommer til at tænke på Christian, mindes jeg en bemærkning, jeg stødte på i den erindringsbog, som Indre Missions mange-

årige formand, Christian Bartholdy, udgav, da han sluttede sin præstegerning. Han fortæller her om en præst, om hvem det blev sagt, at han var ensporet. Og Bartholdy siger så: *"Ja, han var ensporet, men han kørte på det éne spor."* Det sammen kan man sige om Christian. Han var ensporet, men han kørte på det éne spor.

På besøg hos Lisbeth og Christian

Gennem de 11 år, ægteskabet varede, besøgte jeg ofte moster Lisbeth og Christian. Gæstfriheden var stor hos dem begge og ikke mindre hos Christians gamle mor, Kristine. Man kom aldrig til ulejlighed. Selv husker jeg især et besøg hos dem, som fandt sted i sommeren 1950. Jeg ankom hen på eftermiddagen og havde nogle hyggelige timer sammen med den lille familie, men stærkest i min erindring står aftenandagten, som Christian styrede med fast og myndig hånd.

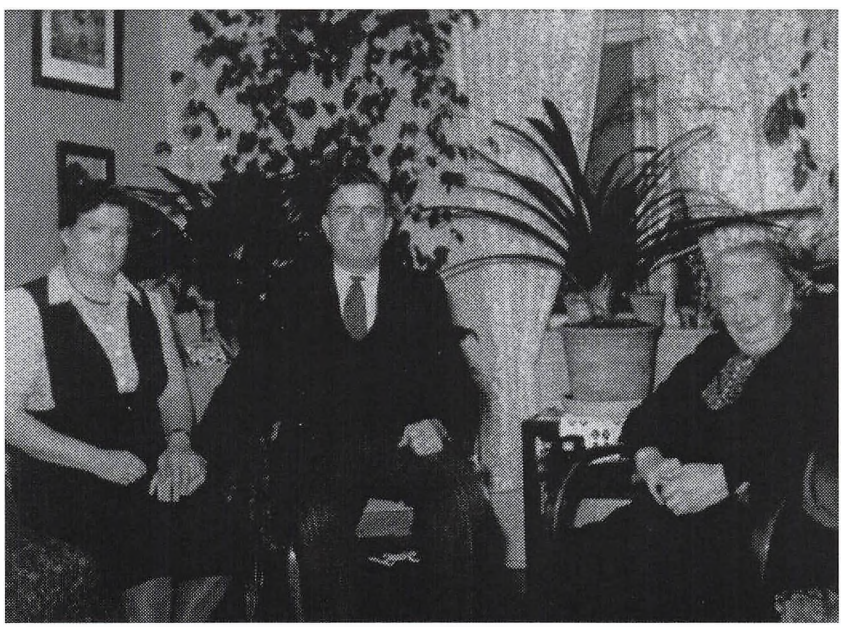

Lisbeth, Christian og svigermor

Vi sang flere salmer og sange, og Christian læste et andagtsstykke og sluttede med en personlig bøn og Fadervor. Som naturligt var sang jeg med på de salmer og sange, der blev sunget - bortset fra en enkelt, som jeg ikke kendte - hvad der fik Christians mor til at henvende sig til mig med en lun bemærkning: *"Den tone kunne du vist ikke."*

Under andagten var der intet spor af Christians sædvanligt småsludrende facon, som det kunne være vanskeligt at forholde sig til. Jeg husker også, at han i aftenens løb forsøgte at tale et alvorsord til mig, der på dette tidspunkt var 20 år og nybagt student. Han spurgte, *"om jeg var klar over, at jeg engang skulle dø, og hvor vigtigt det var, at jeg, når den tid kom, havde fred med Gud."*
Jeg husker også, at dette meget personlige spørgsmål indbragte ham en mild bebrejdelse fra hans gamle mor, *"han kunne da ikke forlange, at en så ung mand skulle spekulere på, hvornår han skulle dø"*. Jeg følte dog ikke noget ubehag over aftenens forløb. Jeg var dybt fortrolig med at færdes i kredse, hvor der lød mange alvorsord.

Fra det samme besøg hos moster Lisbeth og Christian husker jeg en lidt speciel cykeltur, som fandt sted den følgende dag. Efter middagsmaden og den obligatoriske middagssøvn var der tid for eftermiddagskaffen. Og da vejret var godt, syntes alle, at det var en god idé med en cykeltur. Christian kørte på sin specielle cykel, og moster Lisbeth og jeg på vore egne cykler. Vi kørte fra Linde mod Asp og holdt et pænt tempo. Christian klarede turen godt, og vi hjalp kun til op ad bakkerne.

Efterhånden var vi så langt hjemmefra, at vi nærmede os Asp. Og så foreslog Christian, at vi skulle besøge gården "Borg", hvor han var vokset op og havde haft sit virke, før han blev syg. Jeg tror, moster Lisbeth kunne mærke, at han gerne ville vise mig sit barndomshjem, så hun indvilligede i forslaget.
Men inden vi nåede så langt, sprang kæden på Christians cykel. Nu var gode råd dyre. Vi kunne jo nok skubbe cyklen hen til gården, men vi skulle jo også den lange tur hjem til Linde, inden det blev mørkt.
Christian mente, at smeden kunne ordne kæden og forklarede mig, hvor han boede. Og jeg cyklede af sted det bedste, jeg havde lært. Men smedjen lå øde hen, og der var ingen mennesker at se nogen steder – heller ikke i beboelseshuset - selvom ingen døre var låst – det brugte man vist ikke i Vestjylland på den tid.

Jeg ville dog ikke vende tilbage med uforrettet sag, men ræsonnerede, at der nok måtte være en smed i nabolandsbyen, så jeg cyklede i stor hast de ca. 4 km. til den næste landsby, hvor der ganske rigtigt var en smed, som kunne klare det fornødne.
Inden jeg nåede tilbage, havde moster Lisbeth fået både sin cykel og Christian med sin cykel bragt frem til "Borg".

Selvom tidspunktet ikke var det mest velvalgte, blev vi godt modtaget af Christians bror og svigerinde og havde en god aften, inden vi begav os på hjemturen – heldigvis mest ned ad bakke. Både på hjemturen og den følgende dag var Christian meget optaget af den vellykkede tur til barndomshjemmet.

Lisbeth og Christians sidste år

I efteråret 1955 faldt Christian og brækkede benet. Han blev indlagt på sygehuset i Holstebro, men som følge af hans sygdom ville benet ikke gro sammen, og Lisbeth og familien måtte efterhånden se i øjnene, at Christian nok ikke kom til at gå igen.

Mor skriver i sin dagbog under fredag den 17. februar 1956: *"Jeg har ikke så meget i disse dage og rejste i går ud og så til Christian på sygehuset i Holstebro. Vilhelm hentede os til kaffe og kørte til Linde med os om aftenen. I dag kørte Bernhard og svigermor, Lisbeth og jeg så derud igen, og jeg rejste hjem med halv fem bilen. Mon Christian kommer til at gå nogensinde, det ser ikke godt ud, men han er glad og taknemmelig og har lagt sin sag i Guds hånd. "Uforsagt hvordan min lykke, end i verden blive må", siger han."*

Ingen kunne dog vide, at Christian var så nær ved afslutningen. Mor skriver i dagbogen 10. marts om aftenen: *"Ja det er en underlig ting, som al ting i en fart kan forandres. Mens jeg var til kursus, har Lisbeth ringet, at Christian blev opereret for tarmslyng og er død i dag. Jeg vil se at få det ordnet, så jeg kan rejse derud i morgen."*

Christian blev begravet den 15. marts, og mor skriver dagen efter i dagbogen: *"Ja, trods vemoden vil vi alligevel sige, at det var en festdag i går. I vished om at Christian er gået hjem til den frelser, han her elskede og vidnede om, så kunne vi sige tak, både fordi vi lærte ham at kende, og fordi Han (Gud) nu tog ham hjem. Gud være lovet!"*

Moster Lisbeth blev boende i huset frem til sin død i 1979, og havde i de første år efter 1956 ikke meget at rutte med. Nok havde Christians invaliderente været beskeden, men det var dog et fast beløb hver måned, og med moster Lisbeths økonomiske sans havde det ikke været noget problem at få pengene til at slå til.

Efter Christians død skulle moster Lisbeth og Christians mor klare sig for svigermoderens meget beskedne aldersrente. Det var jo længe før, der var noget

der hed enkepension. Jeg husker, at moster Lisbeth i en periode var nødt til at tjene lidt ekstra ved at arbejde udenfor hjemmet, hvad der jo ikke var det mest spændende for en dame i slutningen af 50'erne.

Men efterhånden blev økonomien bedre. Aldersrenten blev til den noget bedre folkepension, og Lisbeth var berettiget til enkepensionen, da den endelig blev vedtaget. Og det hjalp også på økonomien, da Lisbeth og hendes svigermor fik en pensionær i huset, idet en af familiens venner, tømrermester Bernhard Christensen, der var enkemand, flyttede ind.

Og Bernhard blev en fast del af den lille familie gennem ganske mange år. Han havde bil og blev moster Lisbeths faste chauffør, når hun skulle på familiebesøg, af hvilken art det nu måtte være. Og det er ikke for meget sagt, at Bernhard blev en del af hele Lisbeths familie, hvad man også kan se af de billeder, der blev taget, når min mors familie var samlet ved forskellige lejligheder.

Men Bernhard fik nok allerstørst betydning for moster Lisbeth og hendes svigermors dagligdag. Og jeg gengiver her et lille øjebliksbillede, som jeg har modtaget fra Christian Hestbechs nevø, Aage Pilgaard:

"De tre havde meget stor glæde af hinanden, idet de havde mange fælles interesser. En typisk aften forløb sådan, at mens min mormor og Lisbeth arbejdede med sytøj, læste Bernhard op af en eller anden god bog (den svenske kristne forfatter, Strømberg, var Bernhards yndlingslæsning). Så fik de aftenkaffe og holdt en lille aftenandagt. Fjernsyn anskaffede de aldrig."

Jeg kan tilføje, at moster Lisbeths håndarbejde satte sig mange synlige spor. Efter hendes død i 1979 blev hendes ejendele, deriblandt mange smukke håndarbejder, delt mellem de mange niecer og nevøer, som altid var velkomne gæster hos hende og familien i "Kuben". Jeg er endnu – mere end en generation efter hendes død – i besiddelse af 2 smukke broderier.

Moster Lisbeths svigermoder, Kristine Hestbech, nåede i modsætning til sin mand, der døde allerede i 1940, en meget høj alder, idet hun, der var født i 1875, først døde i 1967. Hun var glad for sit liv, men hun undrede sig selv over, at det skulle fortsætte så længe.
Jeg husker i den forbindelse en pudsig bemærkning, som faldt i en snak mellem min mor og Kristine, da hun selv bragte sin høje alder på bane: *"Han* (Gud)

kan vel ikke ha` glemt mig." Bemærkningen var alt andet end respektløs endsige blasfemisk. Den blev sagt med et lunt smil. Selv i hendes "saligheds sag" var der plads til den vestjyske humor.

Efter svigermoderens død i 1967 blev Lisbeth boende i huset med Bernhard Christensen som logerende endnu en lang årrække. I kraft af Bernhards bilkørsel var de ingenlunde isolerede, men kom en hel del ud til familie og venner. Og gæster var altid velkomne. Jeg har selv besøgt moster Lisbeth og Bernhard i forbindelse med censortjeneste på Nr. Nissum seminarium.

Både før og efter Christians død havde Lisbeth det bedste forhold til hans familie. Hun havde især et meget nært venskab med sin svoger og svigerinde, Johannes og Sigrid Pilgaard. Der var daglig telefonkontakt, og der var ikke mange uger, hvor de ikke så hinanden. Det var derfor et hårdt slag for Lisbeth, da både Johannes og Sigrid døde i 1978. Hun savnede dem rigtig meget, og selv om hun stadig havde Bernhard Christensen som logerende, var det, som om hendes livsmod begyndte at aftage.

I vinteren 1979 stod hun over for en øjenoperation, som skulle foretages på Esbjerg sygehus. Min far talte i telefon med hende et par dage før den planlagte indlæggelse, og hun gav udtryk for, at hun var meget beklemt ved tanken om at skulle indlægges i Esbjerg. Men forinden blev hun ramt af et hjertetilfælde og døde 11. marts 1979 på Holstebro sygehus.

Moster Lisbeth blev stedt til hvile få dage senere ved siden af Christian på Asp kirkegård. Ingen, der var med, glemmer nogensinde dagen. Det var begyndt at sne om formiddagen og endte med en forrygende snestorm, som bl.a. betød, at jeg – sammen med min far - måtte overnatte på hotel i Struer.
Dagen efter lykkedes det – trods glat føre og store mængder sne - at komme hjem til Gl. Almind. Men selv nåede jeg først hjem til Aalborg i løbet af den følgende dag – 2 døgn efter at jeg var taget af sted.
Begravelsen blev – som naturligt var - foretaget af Sigrid og Johannes Pilgaards søn, Aage Pilgaard, og både begravelsen og det efterfølgende mindesamvær blev en smuk afslutning på moster Lisbeths lange og – tør vi roligt sige – uegennyttige liv.

Alfred Vilhelm Mikkelsen - mors bror
Født 24-9-1901, død 1991

Viet 1. gang 24-10-1929 til
Karen Nielsen (Stougaard)
Født 17-5-1907, død 1936

Viet 2. gang 3-6-1947 til
Gudrun Studsgaard Madsen
Født 27-5-1922, død 1997

Alfred Vilhelm Mikkelsen er som den ottende og næstsidste i mine bedsteforældres store børneflok født 24-9-1901 og døbt 20-10 samme år.
Blandt fadderne lægger vi mærke til husmand Peder Therkildsen, der også var blandt fadderne ved moster Lisbeths dåb året før. Peder Therkildsen, der jo var børnenes morbror, er allerede fadder ved min ældste morbror, Jens Therkild Mikkelsens, dåb i august måned 1887. På dette tidspunkt benævnes han dog som ungkarl slet og ret, og vi ved som nævnt, at han i en del af den mellemliggende tid har været soldat i Aarhus. Han må altså efter soldatertiden have etableret sig som husmand i Vesterbølle.

Der kan være grund til at standse op ved morbror Vilhelms navne Alfred Vilhelm. Som nævnt i andre sammenhænge synes der generelt ikke at være særlig meget system i navngivningen hjemme hos mine bedsteforældre. De uskrevne, men ganske faste regler er ikke blevet fulgt. For morbror Vilhelms vedkommende synes der dog ikke at være tvivl om, at han er opkaldt efter den nyligt afdøde Indre Missions høvding Vilhelm Beck, hvad jeg har gjort udførligt rede for i det indledende afsnit om Indre Mission.

Barndom og ungdom
Morbror Vilhelms opvækst og ungdom har efter alt at dømme formet sig som brødrenes. Han er sikkert kommet hjemmefra i årene omkring sin fars død i 1910 og haft pladser i nærheden af barndomshjemmet.
Vesterbølle kirkebog fortæller, at han er blevet konfirmeret 3. oktober 1915 af sognepræsten, J. Søndergaard Jensen, og vi må gå ud fra, at han på dette tidspunkt har opholdt sig i Vesterbølle – muligvis hjemme - der er i alt fald ikke nævnt nogen husbond, hvad vi derimod ser hos nogle af hans søskende i forbindelse med deres konfirmation.

Vi er så heldige at være i besiddelse af et meget fornemt billede, som utvivlsomt er Vilhelms konfirmationsbillede. Billedet er taget hos den professionelle fotograf Elmgaard i Viborg og viser fra venstre mod højre onkel Søren, morbror Valdemar, morbror Vilhelm og moster Lisbeth – alle i absolut stiveste puds. Hvis man ikke vidste det, ville man nægte at tro, at det var 4 halvvoksne unge fra et hjem i meget små kår.

Som den eneste af de 4 står morbror Vilhelm op, og han er iført mørkt tøj, jakke og vest med en meget synlig urkæde samt hvid skjorte og sort sløjfe. Ingen kan være i tvivl om, at morbror Vilhelm er hovedpersonen, selvom hans 3 søskende ikke står tilbage for ham med hensyn til at være overordentlig velklædte. Året kan kun være 1915, og de 3 ældre søskende synes at have befundet sig i nærheden af barndomshjemmet, eftersom de har haft mulighed for at rejse til Viborg i samlet flok.

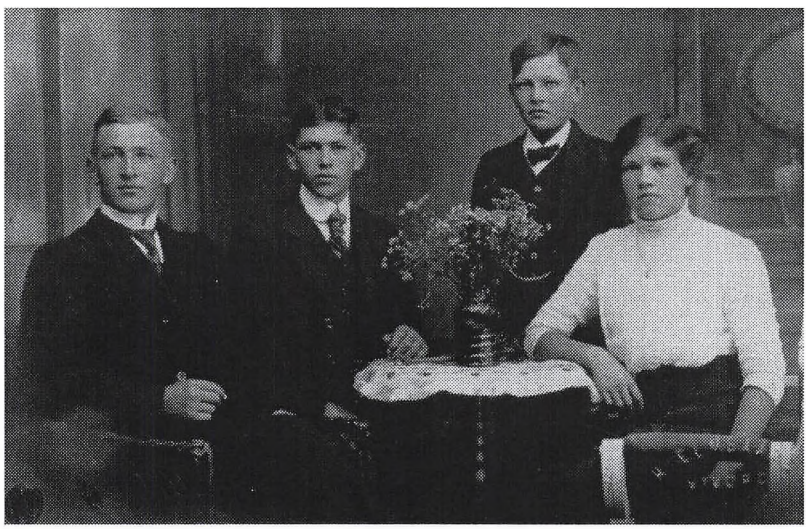

Vilhelm som konfirmand sammen med 3 søskende

I de efterfølgende år har morbror Vilhelm på skift med sine brødre taget sin tørn hjemme på den lille ejendom. Et brevkort fra onkel Jens og tante Rikke fra omkring 1918-19 – og sendt til mormor – bringer hilsen til morbror Vilhelm, som efter alt at dømme har været karl hjemme på dette tidspunkt.

I modsætning til 3 af sine brødre trak han frinummer på sessionen. Han blev altså ikke soldat, men så blev der til gengæld tid til højskoleopholdet på Børkop højskole sammen med morbror Valdemar i vinteren 1921-22.

Vilhelm som højskoleelev

Vi er i det hele taget godt oplyst med hensyn til Vilhelms ungdom. Min fætter Robert har naturligvis kunnet fortælle meget, og dertil kommer at en af hans fætre, Erik Stougaard, har gjort grundige studier i Stougaard-slægten, hvorved han også har fremdraget oplysninger om Vilhelms unge år.
Erik Stougaard fortæller, at Vilhelm efter sit højskoleophold tjente ved Vejle og passede en mølle her, hvorefter han igen var hjemme et par år. Han fik derefter plads i Svingelbjerg for så igen at overtage stillingen som bestyrer hos sin mor. Hans sidste plads før giftermålet var – som det også nævnes efterfølgende – på en gård i Elsborg mellem Rødkærsbro og Kjellerup i Midtjylland.

Karen Nielsen (Stougaard)
Ved et elevstævne på Børkop højskole i sommeren 1926 træffer Vilhelm så Karen Nielsen fra Falsig ved Holstebro, der var elev denne sommer.
Takket være både min fætter Roberts fortælling og Erik Stougaards studier ved vi en hel del om Karens barndom og ungdom.
Hun er født i "Nygaard", Falsig, Navr sogn, men blev konfirmeret i Fovsing kirke og var derefter hjemme de første år. Senere fik hun plads på "Lundgaard",

Nr. Felding, inden hun kom på Børkop højskole 1926. Efter højskoleopholdet arbejdede hun en overgang på et optagelseshjem og fik senere plads hos en præst i Viborg.

Fra disse ungdomsår har vi et udmærket billede af Karen Nielsen (Stougaard), fotograferet sammen med en veninde, som er uidentificeret. Karen ses til venstre.

Karen sammen med en veninde

Karen Nielsen var ud af en rigtig vestjysk familie, der kan føre sin historie langt tilbage i tiden. Hendes farfar, Jens Nielsen, blev født i "Buskhus" i Linde i 1845 og levede frem til 1918. I 1869 købte han "Stougaard" i Linde, der egentlig var et boel og vistnok den første landejendom, som blev frikøbt i Linde. Jens Nielsen giftede sig i 1872 med Karen Tomassen fra Møborg, der var født i 1852 og levede frem til 1935.

Ægteparret fik 10 børn, hvoraf Karens far, Niels Nielsen, der var den ældste, blev født i 1873 i "Stougaard" i Linde, hvorfor han altid blev kaldt Niels Stougaard, selvom han egentlig var døbt Niels Nielsen.

Og navnet Stougaard gik efterfølgende over til hele familien som kaldenavn. Niels (Stougaard) købte i 1896 "Nygaard" i Falsig og gifter sig året efter med

Ane Marie Kristine Elisabeth Jensen, der var født i 1867, og som stammede fra "Buskgaard" i Linde, men som altid blev kaldt Marie Stougaard. Dette ægtepar fik 6 børn, hvoraf Karen er nr. 5 i rækken.
Karen Nielsens forældre, Marie og Niels (Stougaard) forlod senere "Nygaard" i Falsig og tog ophold i Linde Mølle, hvor Niels (Stougaard) døde i 1935. Min fætter Robert har fortalt, at han sammen med familien var på besøg i Linde Mølle den dag, Niels (Stougaard) døde. Robert sad på sin bedstefars skød, da denne pludselig sank sammen og døde.
Efter sin mands død lejede Marie (Stougaard) sig ind på "Lille Buskgaard" i Linde, hvor hun levede under meget beskedne forhold, kun med en stue og et minimalt køkken til sin rådighed.
Hun levede helt frem til 1952 og havde som nævnt i alle årene en god kontakt til sin svigersøn, morbror Vilhelm, og hans familie.

Karen og Vilhelms bryllup. Karens død
Bekendtskabet mellem Karen og Vilhelm blev udbygget, mens Vilhelm fortsatte tilværelsen som tjenestekarl på landet. Vi ved som nævnt, at han i året 1929 havde tjeneste hos en gårdmand i Elsborg i Midtjylland.
Vilhelm var fæstet frem til 1. november 1929, men da han inden denne skiftedag, dels havde købt og overtaget ejendommen "Sommerlyst", dels havde fået sit bryllup med Karen Nielsen berammet til 24. oktober, måtte han skaffe en afløser til pladsen i Elsborg, indtil fæstemålet udløb. Det blev så morbror Niels Kristian, der måtte træde til, hvad han selv har fortalt, da han som gammel mand var beboer på plejehjemmet "Aaglimt" i Aalestrup.

Brudeparret Karen og Vilhelm

Bryllupsfesten for Karen og Vilhelm blev holdt i brudens hjem i "Nygaard" i Falsig og er særdeles velbevidnet, eftersom ægteparrets søn, min fætter Robert, endnu er i besiddelse af en lejlighedssang, der blev skrevet til og sunget ved brylluppet. Sangen står – som naturligt er – først og fremmest i glædens og festens tegn, men er samtidig båret af den dybe alvor og personlige kristentro, som prægede begge familier. Den indeholder også – som skik og brug var – kærlige formaninger til såvel brud som brudgom. Men den strofe, man – så mange år efter – ligesom bliver stående ved, er det 4. vers, hvor det hedder:

"Og når de nu udi "Sommerlyst" bygge
vil sig et hjem, da kan det og ske,
at de få(r) *mærke, at vinterens skygge,*
også kan sænke sig over dem ned."

Disse linier må siges at have været næsten profetiske. Det skulle desværre snart vise sig, at Karen Nielsen, morbror Vilhelms unge brud, kun var beskåret et kort åremål som hustru og mor. Hun pådrog sig nemlig en alvorlig lungetuberkulose, som med den tids behandlingsmuligheder viste sig at være uhelbredelig.

Min fætter Robert har selv fortalt, at han i de år, hvor hans mor led af denne alvorlige sygdom, ofte opholdt sig hos sin mormor og morfar. Han var dog hjemme i Tvis den nat, hans mor døde.
Det er ofte meget ejendommelige detaljer, som fæstner sig i mindre børns hukommelse. Robert har fortalt, at han, når han var hjemme, altid sov i slagbænken, og at han altid, når han vågnede, så sin mor sidde op i sin seng. Hun har sikkert – efterhånden som sygdommen skred frem – haft svært ved at få vejret. Men netop denne morgen kunne han se, at hans mor lå ned i sin seng, da han vågnede.
Og han fik nu at vide, at han havde mistet sin mor. Robert var da kun 6 år gammel.

Karen Nielsen (Stougaard) blev begravet fra Navr kirke og stedt til hvile på kirkegården.

Fætter Robert, morbror Vilhelm og tante Karens eneste barn, fik i øvrigt sin mors sygdom, men blev heldigvis helbredt efter et sanatorieophold i Silkeborg. Ved Karens tidlige død blev morbror Vilhelm naturligvis dårligt stillet med en forholdsvis lille dreng og en ejendom, som skulle passes.

Og det gav meget naturligt stødet til, at min moster Lisbeth som nævnt forlod Vesterbølle permanent og blev morbror Vilhelms husbestyrerinde de næste mange år.
Man kan måske også sige, at mormor havde været rigeligt hjulpet med både Lisbeth og Niels Kristian hjemme. Men jeg ved, at Lisbeth arbejdede en del ude ved at gå på en slags dagleje rundt i forskellige hjem i Vesterbølle, når der var behov for en hjælpende hånd f.eks. i forbindelse med sygdom, eller når en familiebegivenhed skulle markeres.

Ejendommen i Tvis. Arbejdet hos Færch
Ejendommen "Sommerlyst" var et mindre landbrug på kun 10 tønder land, og selvom der var tale om jord af rimelig god kvalitet, var bedriften dårligt nok i stand til at brødføde en familie. Det blev derfor af den største betydning, at morbror Vilhelm fra omkring midten af 1930'erne og frem til omkring slutningen af Anden Verdenskrig havde en meget betroet stilling som en slags altmuligmand hos tobaksfabrikant Færch og hans familie.

Familien Færch boede på en trefløjet skovejendom i nærheden af "Sommerlyst" under væsentlig bedre økonomiske og sociale forhold end dem, de fleste naboer, arbejdsfolk og små husmænd, kendte til fra deres dagligdag i 1930'ernes Danmark. Midterfløjen udgjorde familiens bolig, og i den ene sidefløj var der bl.a. værelser til ansatte tjenestefolk. I den anden sidefløj var der hestestald til familiens rideheste og plads til husherrens jagthunde.

Der var virkelig tale om store forhold, men familien Færch var meget humanistisk indstillet og hjalp, hvor de kunne. Det var således på fru Færchs initiativ, at min fætter Robert kom på sanatorium, da han blev angrebet af tuberkulose næsten samtidig med sin mors tidlige død i 1936.

Morbror Vilhelms arbejde hos familien Færch var mangesidigt. Han arbejdede i skoven med at køre træstammer ud. Han passede ridehestene og jagthundene med pleje og foder. En overgang blev der også holdt både får og høns på ejendommen, så der var nok at gøre. Det var også på familien Færchs initiativ, at morbror Vilhelm tog kørekort og efterfølgende fik jobbet med at køre børnene i skole, ligesom der også var tale om ærindekørsel af et vist omfang.

Arbejdet hos familien Færch blev på et tidspunkt så omfattende, at der på det nærmeste var tale om en 100 % beskæftigelse. Og morbror Vilhelm måtte

derfor ansætte en karl til – sammen med moster Lisbeth og Robert – at passe ejendommen.

Som et udtryk for det gode forhold mellem familien og morbror Vilhelm kan det nævnes, at fabrikant Færch ikke var bange for at låne sin betroede medarbejder familiens bil, når han sammen med fætter Robert og moster Lisbeth var inviteret til familietræf. Jeg husker således ganske tydeligt, at morbror Vilhelm var kørende i fabrikant Færchs fornemme "Humber", da han sammen med Robert og Lisbeth mødte op til sommerens familietræf hjemme hos mormor i Vesterbølle.

Det var noget, vi drenge lagde mærke til. Selvom ingen af vore fædre havde bil, var de forskellige bilmærker altid til diskussion og beskuelse, og der var meget langt mellem så fornemme mærker som "Humber".

Gennem sit arbejde i skoven omkring familien Færchs villa var morbror Vilhelm meget fortrolig med terrænet, og jeg har fået at vide, at han i slutningen af krigsårene anviste modstandsfolk, hvor i skoven de våben, der blev nedkastet af engelske fly, kunne nedgraves. Utvivlsomt har det været morbror Vilhelm en glæde at kunne være til nytte på denne måde. Han var i det hele taget ikke nogen ven af besættelsesmagten. Jeg ved, at han reagerede meget voldsomt, da en gruppe tyske soldater krævede husly i laden til nogle heste, mens en vogn blev repareret.

Morbror Vilhelm sluttede sit arbejde hos familien Færch på et tidspunkt omkring krigens afslutning. Jeg husker, at mormor en gang i et brev til mine forældre skrev, at hun glædede sig over, at morbror Vilhelm nu havde afsluttet dette arbejde.
Jeg husker også, at jeg - med min fjortenårige visdom - var meget uenig i dette synspunkt. Mormor havde nok tænkt på, at morbror Vilhelm nu ikke længere behøvede at være hjemmefra hele dagen, men kunne bruge alle sine kræfter på ejendommens drift. Det, jeg tænkte på, var, at det altid var så spændende at høre om, hvad der foregik hos familien Færch.

Selvom økonomien i landbruget både under og efter krigen var bedre end i 1930'erne, var det stadigvæk nødvendigt for morbror Vilhelm at skaffe sig indtægter ved siden af det lille landbrug. I en række år delte han derfor en mælketur med en nabo. At køre mælk til mejeriet var jo gennem mange årtier

en typisk sidebeskæftigelse for mange mindre landmænd, der havde behov for ekstra indtjening. Fra Erik Stougaard har jeg den oplysning, at morbror Vilhelm i ca. 10 år endog var medlem af mejeriet "Fuglsangs" bestyrelse.

På ferie hos morbror Vilhelm
Gennem hele min barndom var den lille ejendom klos op ad landevejen mellem Holstebro og Herning et af de absolutte favoritsteder for mine søskendes og min sommerferie. Det havde nok flere årsager. Gennem langt de fleste år kunne vi jo besøge både moster Lisbeth og morbror Vilhelm. Dertil kom at vores fætter Robert var nogenlunde jævnaldrende med min bror og mig og altid meget opfindsom med hensyn til, hvad vi kunne underholde os med.

De første år foregik turen til Holstebro og Tvis med rutebil. Men allerede så tidligt som 1940 cyklede min bror og jeg den forholdsvis lange strækning på mere end 60 km. Denne cykeltur fandt sted i en meget kraftig vestenvind, så jeg, der kun var 10 år, var godt træt, allerede da vi var nået halvvejs.

Det var aftalt pr. brevkort – det var længe før, der var telefon nogen af stederne – at moster Lisbeth og fætter Robert ville cykle os i møde. Det gjorde de også, men da de havde kørt mere end 20 km af strækningen mod Viborg, satte de sig meget forståeligt i grøften og ventede på, at vi skulle dukke op. Det var dejligt at se dem, men de sidste 20 km – de fleste i stærk modvind – var ved at overstige mine kræfter.
Det følgende år – husker jeg – gik det langt lettere. Min bror og jeg kørte da de i alt 64 km på 4 timer, hvad vi selv syntes var meget imponerende.

Ved moster Lisbeths giftermål sidst på året 1945 kom der et par år med husbestyrerinder, inden morbror Vilhelm i 1947 blev gift med Gudrun Studsgaard Madsen. Men den omstændighed, at det nu ikke længere var moster Lisbeth, der var husmoder, ændrede intet ved, at jeg sammen med mine søskende eller alene altid var velkommen og ofte kom på besøg – som regel i flere dage.

Morbror Vilhelm var i helt usædvanlig grad ferievært på vore præmisser. Han var meget sportsinteresseret. Og blev der transmitteret en eller anden sportsbegivenhed i radioen, var der altid tid til at høre den, selvom der kunne være nok så travlt i landbruget.

Særligt husker jeg en sommersøndag, hvor jeg skulle på besøg hos morbror

Vilhelm og tante Gudrun. Jeg var taget med toget til Holstebro og ville gå det sidste stykke vej ud til "Sommerlyst". Men jeg havde ikke gået ret langt, før morbror Vilhelm kom mig i møde og fortalte mig, at de danske mesterskaber i kajakroning netop denne søndag blev afholdt på vandkraftsøen ved Holstebro, og der skulle vi selvfølgelig ud alle sammen. Vi havde en fantastisk eftermiddag. Jeg ser endnu de mange spændende opløb for mig, og jeg kan endnu huske navnene på nogle af de roere, der vandt de forskellige løb.

Men den store sportsinteresse betød ikke, at hverdagens mange gøremål blev forsømt, eller at udfordringerne fik lov at ligge. Erik Stougaard sammenfatter på udmærket måde morbror Vilhelms daglige liv med følgende formuleringer: *"Vilhelm var meget interesseret i sport og fiskeri og satte en ære i sparsommelighed, var meget selvforsynende med kød, frugt, honning og fisk."*
Bistaderne havde morbror Vilhelm stående på sin egen jord, mens fiskene - dvs. ørrederne - blev fanget i Vegen å ved fabrikant Færchs arealer.

Besøgene i Holstebro-Tvis blev helt naturligt færre i de år, hvor vi selv fik familie og små børn. Men for mit eget vedkommende blev det til ganske mange besøg så sent som i 1970'erne og 1980'erne. Som seminarielærer havde jeg ofte tjeneste på Nr. Nissum seminarium. Og på disse censor ture var et besøg både hos moster Lisbeth i Linde og morbror Vilhelm og tante Gudrun i Tvis en behagelig afbrydelse, hvis det ellers kunne passes ind i programmet.

Jeg besøgte tante Gudrun og morbror Vilhelm et par gange i 1987, hvor vi fik en god snak om familien og om gamle dage. Morbror Vilhelm fik et langt og – er jeg overbevist om – godt liv. Han døde efter et kort sygdomsforløb og blev begravet på "Egekirkegården" i Holstebro en meget smuk efterårsdag i det år, hvor han kunne være blevet 90 år.

Min tante Gudrun, der var en snes år yngre end morbror Vilhelm, blev ramt af en meget smertefuld, uhelbredelig sygdom og døde efter et strengt sygeleje – kun 74 år gammel. Hun blev begravet i begyndelse af januar måned 1997 og hviler nu ved morbror Vilhelms side på "Egekirkegården" i Holstebro.

Vilhelm og Karen Mikkelsens børn, svigerbørn og børnebørn
Robert Christian Mikkelsen, født 14-4-1930
Viet 16-4-1960 til
Inga-Britta Hultberg, født 21-2-1939
Karen Laila Mikkelsen, født 23-12-1961
Roger Stougaard Mikkelsen, født 31-1-1964

Vilhelm og Gudrun Mikkelsens børn, svigerbørn og børnebørn
Jørgen Studsgaard Mikkelsen, født 29-6-1948, død 1999
Kenneth Studsgaard Damholdt, født 29-1-1984
Maibritt Studsgaard Damholdt, født 4-9-1987

Grethe Studsgaard Mikkelsen, født 18-12-1952
Michael Studsgaard Kidmose, født 6-3-1973

Niels Kristian Mikkelsen – mors bror
Født 10-9-1904, død 1994
Viet 27-10-1944 til
Olga Studstrup, født 1-1-1909, død 1979

Som den sidste i den store børneflok fra husmandshjemmet i Vesterbølle er min morbror Niels Kristian født i september måned 1904, knap 3 år efter den næstyngste i flokken. De 9 børn er altså født over en periode på mere end 17 år, og det er meget sigende, at min ældste morbror, onkel Jens, er blandt fadderne ved sin lillebrors dåb 16. oktober 1904. Men både i samtiden og eftertiden var det slet ikke noget særsyn, at den eller de ældste i en stor børneflok var voksne, inden familiens yngste havde meldt deres ankomst.

Med hensyn til min yngste morbrors navn er det tankevækkende, at han kunne være opkaldt efter sin farbror, Niels Christian Mikkelsen, som, vi ved, druknede ved en ulykke en del år før min morfars tidlige død. Som nævnt huskede min mor tydeligt den dag, hvor hendes far i sit bedste tøj tog af sted til sin brors begravelse, som muligvis har fundet sted i månederne forud for Niels Kristians fødsel.

Barndom og ungdom

Egentlig ved vi ikke meget om Niels Kristians barndom og allerførste ungdom, men en række billeder fra den righoldige samling giver os dog en række holdepunkter. Han er med på det centrale familiebillede fra 1905, endnu inden han kunne gå. Han har kun været godt 6 år, da hans far dør allersidst på året 1910. Og efter dette år har der været brug for mere arbejdskraft i hjemmet, men om det har betydet, at Niels Kristian er kommet senere hjemmefra end sine brødre, ved vi ikke.

Vesterbølle kirkebog fortæller, at Niels Kristian er konfirmeret den 6. oktober 1918 af sognepræsten, J. Søndergaard Jensen. Og vi har i afsnittet om min mormor tidligere vist et billede – taget hjemme i mormors stue – af morbror Niels Kristian sammen med moster Lisbeth, onkel Søren og min mormor. På dette billede er Niels Kristian efter alt at dømme iført sit konfirmationstøj. Men det kan ikke afgøres, om billedet allerede er taget i 1918. Noget kunne som nævnt tyde på, at det kan være taget omkring 1920.

Det næste billede i rækken, taget hos fotograf Elmgaard i Viborg, viser morbror Niels Kristian, siddende længst til højre, sammen med 4 andre ungersvende. Der er helt sikkert tale om et sessionsbillede, og som skik og brug var, er alle i stiveste puds. Man lægger mærke til, at Niels Kristian og 2 af de øvrige unge mænd bærer det samme emblem i knaphullet. Det kunne være et KFUM emblem. Vi ved, at et meget stort antal familier i Vesterbølle på dette tidspunkt for længst havde sluttet sig til Indre Mission, hvis unge mænd naturligt fandt plads i KFUM.

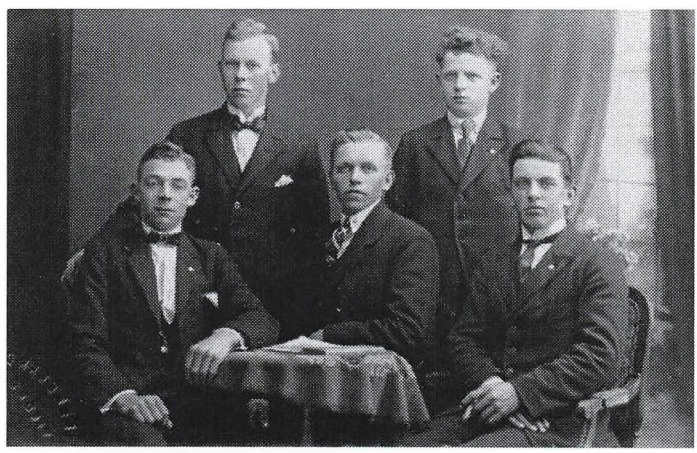

Niels Kristian på sessionsdagen

Som 2 af sine ældre brødre blev Niels Kristian taget til soldat, og han blev den eneste i dette slægtled, der gik lidt videre i militæret, idet han senere også blev taget til korporal, og altså fik en væsentlig længere tjenestetid end brødrene. Og der er ingen tvivl om, at netop soldatertiden fik en stor plads i hans erindring. Han fortalte senere om den hårde tid som rekrut og menig soldat. Og han vendte ofte tilbage til den situation, hvor han var oppe til en slags eksamen på kornetskolen i Helsingør, inden han kom tilbage til geleddet som korporal. Under opholdet på Sjælland blev der endog tid til en kort tur til Sverige, hvad der var ret så bemærkelsesværdigt på dette tidspunkt i 1920'ernes slutning.

Niels Kristians soldatertid er særdeles velbevidnet i familiens billedsamling. Vi har, dels et billede af ham i soldateruniform, taget i Viborg, dels gælder det, at han såvel ved min moster Ninnas bryllup i 1926 som ved mine forældres bryllup i 1927 er fremmødt i "kongens klær". Så sent som ved mine forældres stilfærdige guldbryllup i 1977 fortalte han, hvordan hans kompagnichef humoristisk havde besværet sig over, at militæret var nødt til at give ham orlov, fordi han nu igen skulle til bryllup.

Niels Kristian som soldat

Efter soldatertiden har Niels Kristian formentlig haft en eller flere pladser udenfor hjemmet i Vesterbølle, men på det lange sigt blev det meget naturligt ham, der blev fast karl hjemme hos mormor.
Som nævnt måtte han for en kort periode overtage morbror Vilhelms plads på en gård i Elsborg, eftersom han både blev gift med sin Karen og havde overtaget ejendommen i Tvis, inden fæstemålet i Elsborg udløb 1. november 1929. Når Niels Kristian har kunnet løse denne opgave, må han også det pågældende år have været karl på ejendommen i Vesterbølle, hvor moster Lisbeth, der jo var en del af husstanden frem til 1936, og mormor selv jo nok kunne klare ejendommens drift for en kortere periode.

Niels Kristian som bestyrer hos mormor
Efter at morbror Valdemar var blevet gift i sommeren 1930, var Niels Kristian eneste ugifte søn, og i den næste halve generation blev det ham, der kom til at stå for bedriften hjemme hos mormor.

Det betød jo, at Niels Kristians år som ungkarl blev væsentlig flere end hans brødres. I de forholdsvis mange år, mine søskende og jeg, men også adskillige kusiner og fætre, kom "på ferie" hos mormor, bestod husstanden alene af mormor og morbror Niels Kristian, så da var der nok at se til for dem begge. Ejendommen var jo ikke stor, og indtægterne begrænsede. I nogle år ved jeg, at Niels Kristian kørte mælk til mejeriet, hvad, jeg tror, der passede ham godt. Dels gav det lidt penge, dels gav det ham den naturlige kontakt med omgivelserne, som han hele sit liv satte så stor pris på.

Som ungkarl ved jeg, at han i en kortere periode kastede sig over jagten, hvad der var rige muligheder for på ejendommens arealer og - sammen med andre jægere – i de omkringliggende skove. Men jeg husker dog især, at han i en hel del år kørte motorcykel, hvad der betød, at han både hurtigt og bekvemt kunne komme på besøg rundt om hos den store familie. Jeg husker endnu fra mormors breve, hvordan hun skrev, *"at nu havde Niels Kristian besøgt den og den på "motoren""*, som hun altid formulerede det.

Samme motorcykel kunne dog indimellem give ham visse ærgrelser. Den har næppe været ganske ny, tit kunne den ikke starte, og ofte blev det nødvendigt med udgiftskrævende reparationer.
Onkel Søren, der på så mange måder var den, der repræsenterede den sunde fornuft i familien, kom en gang med følgende forslag til løsning af proble-

merne: *"Find et godt sted ude i bakkerne. Grav et dybt hul og put den deri."* Forslaget blev dog ikke fulgt, men motorcyklen forsvandt, længe inden krigsårene alligevel havde gjort det umuligt at bruge den.

I det daglige tror jeg, arbejdsfællesskabet mellem mormor og morbror Niels Kristian fungerede på bedste måde. Men mormors humør kunne være svingende, og hun stillede nok også store krav både til sig selv og til andre. På den anden side havde morbror Niels Kristian utvivlsomt sine egne meninger om, hvordan tingene skulle være.

Så jeg ved, at der ind imellem kunne være lidt misstemning de to imellem. Mormor fortalte det selv adskillige gange, da hun sine sidste 4 år var en del af vor familie i Gl. Almind. Men når Niels Kristian så ind imellem sagde: *"Jamen, det er for din skyld, jeg går herhjemme." "Så var jeg færdig"*, sagde mormor, mens hendes stemme dirrede og var ved at knække over.

Niels Kristian og Olga Studstrup

Morbror Niels Kristian nærmede sig efterhånden de 40 og havde efterhånden overskredet den gennemsnitlige giftealder med adskillige år. I familiens kreds faldt der ind imellem en bemærkning om, at Olga Studstrup og han da vist havde et godt øje til hinanden, og endelig – hen mod slutningen af krigen – blev det så til noget. Olga Studstrup var 35 år og Niels Kristian 40 år, da brylluppet fandt sted i slutningen af 1944 – på det nærmeste en halv generation efter at Niels Kristians 2 næstyngste brødre var blevet gift i 1929 og 1930.

Olga Studstrup var som Niels Kristian den yngste i en stor børneflok. De fleste af hendes søskende var allerede blevet gift og havde fået eget hjem, og selv var hun ude over sin allerførste ungdom.
Hun var født på "Studstrupgaard" i Vesterbølle sogn, der endnu på dette tidspunkt måtte betegnes som en stor gård, og som nu var ejet af hendes bror, Christian Studstrup, mens en anden bror, Johannes Studstrup, også havde haft sit virke i barndomshjemmet i mange år, men senere fik eget landbrug i nærheden.

Olga og Niels Kristians mange niecer og nevøer var ikke med ved brylluppet, men jeg husker det alligevel tydeligt – måske især fordi min mor skrev en lejlighedssang til begivenheden. Sangen er vist gået tabt, men jeg husker, at den var bygget op efter det sædvanlige mønster for lejlighedssange i vor familie. Først nogle strofer om den festlige anledning, dernæst nogle alvorsord med hen-

visning til den kristne tro, som både var brudens og brudgommens livsgrundlag, og afsluttende med mange gode ønsker for parrets fremtid.

Brudeparret Olga og Niels Kristian

Forbindelsen mellem Olga og Niels Kristian blev hilst velkommen fra begge sider. De var begge ude over deres første ungdom, og det føltes godt, at de nu fik deres eget hjem, selvom det betød, at min mormor også måtte forlade hjemmet i Vesterbølle. Og ved brylluppet i oktober måned 1944 blev der utvivlsomt sagt både mange alvorlige og mange skæmtsomme ord om det familiebånd, som nu endelig blev etableret.

Brylluppet blev holdt i skyggen af Anden Verdenskrigs sidste krampetrækninger, som vi herhjemme især mærkede med blodige togattentater og et stort antal uhyggelige nedskydninger, som kostede mange menneskeliv blandt både venner og fjender af de tyske besættelsesstyrker. Egentlig må man undre sig over, at det trods håbløse trafikforhold lykkedes at samle så mange fra de 2 store familier. Det skal dog nævnes, at mange af bryllupsgæsterne boede i cykelafstand fra Vesterbølle, hvor brylluppet blev holdt.

Brylluppet var begyndelsen til en ganske nær forbindelse mellem de 2 familier: Familien Studstrup og familien Mikkelsen.
Mor fortæller i mange dagbogsnotitser om Studstrup-familiens besøg i Gl. Almind i løbet af de 4 år, min mormor boede hos os.
De to Studstrup-brødre påtog sig således som nævnt flere gange at køre med Olga og Niels Kristian i de uger, min mormor lå for døden. Der var jo ikke så mange, der havde bil dengang.

Men mor fortæller også om et besøg i "Studstrupgaard", som fandt sted 20. juni 1951 – altså året efter min mormors død – et besøg, som mor kommenterer således: *"Vi var samlet i Studstrupgaard til en uforglemmelig dag, var på kirkegården og se til de kære gamles grave. Der er et vist vemod ved at tænke, at nu er vi det næste slægtled, der segner hen. Gud gøre os alle en salig bortgang, når stunden den er til stede."*
Jeg er dog ikke i tvivl om, at der også på en sådan dag har været plads til både smil og skæmtsomme erindringer.

Jeg har endog fået refereret, at Maren Studstrup, der jo ikke måtte få onkel Jens, en gang under et sådant familietræf skulle have sagt – formentlig med et lille smil: *"Jeg skulle alligevel have taget Jens, så var jeg jo blevet byfrue."*
Hun blev i stedet gift med Ingvard Dollerup – i øvrigt en bror til min onkel Sørens kone, tante Metha. Så man må vel endnu en gang konstatere, at tiden læger – om ikke alle – så dog mange sår.
I forbindelse med mors fødselsdag 1954 fortæller dagbogen således om besøg hjemme i Gl. Almind af både Dollerup-familen og Studstrup-familien.

Olga og Niels Kristian fik deres første hjem på en mindre ejendom i Svingelbjerg, altså i udkanten af begges hjemsogn, men opholdet her varede ikke længe – højst et par år. Jeg kender ikke grunden til den tidlige flytning, men jeg ved, at de hurtigt blev glade for deres nye hjem i Klotrup - i nærheden af Aalestrup, og det er her, den store familie og de mange venner hyppigt kom på besøg de næste mange år.

Olga var nok i nogen grad præget af sin barndom og opvækst på en relativ stor gård. Sammen med morbror Niels Kristian fik hun et meget smukt hjem i den lille ejendoms statelige stuehus. Olga havde udpræget sans for, hvad der var pænt. Det opdagede man allerede første gang, man var gæst i hendes hjem.

Årene på ejendommen i Klotrup var bestemt ikke nogen opgangstid for landbruget. Specielt blev 1960'erne den periode, hvor det kneb med at få økonomien til at løbe rundt på de mindre ejendomme, og efterhånden blev det almindeligt, at mindst den ene ægtefælle - undertiden begge to - tog arbejde udenfor hjemmet for at klare dagen og vejen.

Niels Kristian havde i korte perioder funktionen som tæller i forbindelse med den kommunale folketælling, og det gav selvfølgelig lidt penge. Men ellers blev både han og Olga hjemme ved bedriften. Olga havde et ganske stort fjerkræhold, og Niels Kristian slog sig især på fremavl af smågrise med henblik på salg. På denne måde klarede de sig, men der var bestemt ikke meget at rutte med.

I 1969 kunne de fejre deres sølvbryllup. Jeg husker, at Niels Kristian ikke mente, de havde råd til at holde fest for den store omgangskreds. Gennem alle de mange år havde de tit gæster, og de kom selv meget ud.
Men jeg ved, at både familie og venner tilskyndede, at denne dag dog burde markeres, som det sig hør og bør. Og jeg ved også, at der var folk i familien – ikke mindst Olgas ugifte søster, Sørine - der bakkede op både med råd og dåd. I alt fald blev der holdt et meget smukt sølvbryllup for familie og venner.

Olga og Niels Kristian ved sølvbrylluppet

Tante Olga
Jeg husker især min tante Olga for hendes venlighed og "rundhed". Hun var nok lidt mindre kategorisk end mange både i familie- og vennekredsen, hvad den følgende illustration skulle kunne vise.
Olga og Niels Kristian havde gennem en række år en fast pensionær – en ældre mand – som hver dag kom og indtog sin middagsmad. Han var så afgået ved døden uden forudgående sygdom, hvad man så meget naturligt kom til at tale om ved det næste familietræf.

"Var det så en troende mand", ville moster Lisbeths Christian vide. Olga tøvede lidt med svaret, men så kom det – på hendes himmerlandske dialekt: *"Ikke sådan for os at se."* Og så føjede hun til: *"Men det er jo nok godt, at vi ikke skal dømme om det."*

Olga og Niels Kristian havde nok ikke fået helt den samme opdragelse. Nok var de begge vokset op i hjem, der var stærkt præget af Indre Mission. Men hvor min mor og hendes søskende var opdraget til lydighed både mod hjemmet, men også i forhold til de mange husbondfolk, som de kom i tjeneste hos, så var de unge fra "Studstrupgaard", som jo også fik pladser på landet, ikke helt underlagt samme strenghed hjemmefra.

Jeg husker tydeligt, at Olga engang fortalte, at det nok kunne hænde for hendes søskende – jeg ved ikke, om det også gjaldt hende selv – at de kom hjem og beklagede sig over forholdene i deres pladser eller den måde, de blev behandlet på af deres husbondfolk. Og forældrenes reaktion var hver gang den samme: *"At de så kunne komme hjem til "Studstrupgaard"."* Og Olga føjede så til: *"Far og mor gjorde det for det bedste, men de gjorde os ikke noget godt med det."*

Jeg ved, at min mor og hendes søskende ofte måtte bide urimeligheder i sig i deres pladser. Her var der ingen hjælp at hente hjemmefra, og sådan har det utvivlsomt været for alle tjenestefolk fra de små hjem.

Niels Kristian og Olgas sidste år
På et tidspunkt i 1970'erne var det tid for Olga og Niels Kristian til at lægge op og indstille sig på en pensionisttilværelse. Salget af ejendommen i Klotrup indbragte ikke de store penge, og der var lige akkurat midler nok til at erhverve en beskeden bolig i Aalestrup.
Jeg husker, at Niels Kristian sagde, da de 2 handler var veloverstået, og de

kunne flytte ind i deres nye hjem i Aalestrup by: *"Det kunne vi ordne."* Det vil altså sige, at pengene *"slog til og gik til"*.

Desværre gik der ikke ret mange år, før en begyndende demens satte ind hos Olga. Hun havde tidligere gerne villet tale med og om familien, men nu begyndte det at knibe med at finde ordene og huske detaljerne. Hun kunne dog være hjemme i Aalestrup endnu en rum tid, men det blev efterhånden Niels Kristian, der skulle finde ud af tingene.
Hendes svækkelse førte til sidst til en indlæggelse i Løgstør, og hun døde så tidligt som i 1979 – kun 70 år gammel. Begravelsen fandt sted i Aalestrup under meget stor deltagelse. For os, der var med både ved højtideligheden i kirken og det efterfølgende mindesamvær, blev det meget tydeligt, at Olga og Niels Kristian havde en endog meget stor vennekreds.

Efter Olgas død blev Niels Kristian boende i huset i endnu en hel del år. Det er jo karakteristisk for søskendeflokken fra Vesterbølle, at de fleste af dem nåede en ganske høj alder, ligesom deres mor, min mormor, og hendes 3 søstre. Alderens svagheder indhentede dog også Niels Kristian. Efterhånden kunne han ikke klare sig i huset, men måtte tage ophold på det nærliggende plejehjem "Aaglimt". Efterhånden var størstedelen af den store familie også faldet fra, men de, der var tilbage, kom flittigt på besøg.

For tilblivelsen af denne skildring af min mors slægt har det haft den største betydning, at min bror, Verner, og min nu afdøde svigerinde, Margit, flere gange besøgte Niels Kristian på plejehjemmet.
Ved nogle af disse besøg medbragte de en del af de mange billeder, min mormor i sin tid havde bragt med sig, da hun flyttede ind hos mine forældre i Gl. Almind. Og selvom Niels Kristian på dette tidspunkt var noget svækket, var han alligevel i stand til at identificere mange af billederne, ligesom han også kunne fortælle detaljer både om livet i barndomshjemmet og om sin og sine søskendes ungdom - detaljer der ellers ville være gået tabt for eftertiden.

Som den sidste af den store børneflok fra Vesterbølle døde Niels Kristian i sommeren 1994 – næsten 90 år gammel.

Sammenfattende bemærkninger om min mors slægt

Når jeg har givet denne slægts- og erindringsbog titlen: *"Træk af en himmerlandsk småkårsslægts historie gennem 200 år"*, er det naturligvis ikke tilfældigt.
Min morfars familie på fædrene side var ganske vist hjemmehørende i Salling, men hele den øvrige, meget store familie var himmerlændinge. Enten levede de hele deres liv i Himmerland, eller – og det gælder især min mors egen generation – så havde de deres opvækst og første ungdom her.
Det er derfor meget naturligt, sammenfattende at tale om en himmerlandsk slægt.

Det kan være vanskeligt at skaffe sig et sikkert overblik over de ældste generationers økonomiske og sociale forhold. Noget kunne tyde på, at nogle af familierne fra mors oldeforældres generation ikke udpræget har tilhørt de lavere sociale klasser. Men fra og med mors bedsteforældres generation synes det at stå fast, at langt de fleste af slægtens medlemmer var småkårsfolk. Der er undtagelser. Men de er få.

Hvor det var karakteristisk for min fars slægt, at den - frem til omkring Første Verdenskrig eller lidt senere - næsten udelukkende bestod af solide østjyske bønder med egne gårde og ofte en håndfuld tjenestefolk, så er det i mors slægt noget af et særsyn at finde landmænd, der kunne ernære sig selv og familien på egen jord uden at skulle arbejde for fremmede. Og vel at mærke ofte et fysisk hårdt og dårligt betalt arbejde. Dette gælder i udpræget grad frem til min mors egen generation, hvor det blev væsentlig anderledes.
Ingen af de 9 børn fra husmandshjemmet i Vesterbølle kom højt på strå, socialt set. Men de klarede sig. Det var som om, de alle havde en ejendommelig sejhed og livskraft – man kunne næsten tale om et overlevelsesinstinkt, som kunne have noget at gøre med opvæksten i barndomshjemmet og de værdier, de fik indpodet her. Det er f.eks. meget karakteristisk, at vi i min mors ganske store søskendeflok ikke finder én eneste tvangsakkord eller tvangsauktion, hvorimod der var indtil flere eksempler på dette blandt min fars søskende i 1930'erne.

Men der kan ikke herske nogen tvivl om, at Vesterbølle i den periode, hvor mor og hendes søskende så dagens lys og fik deres opvækst, var et noget tilbage-

stående samfund. Alt tyder på, at pastor J. Søndergaard Jensen har ramt noget afgørende rigtigt, når han i sin karakteristik af Vesterbølle sogn - i *"Præste- og Sognehistorien"* - skriver: *"Befolkningen i Vesterbølle var gammeldags, nøjsom, jævn og flittig, noget stillestående og meget traditionsbundet."*

Disse bemærkninger falder godt i tråd med, hvad min far engang sagde: *"Da jeg kom til Vesterbølle første gang, følte jeg det, som om de var 50 år bagefter."* Ja, min morbror Valdemar har endda hævdet – måske med et lille smil – *"at de i Vesterbølle var 100 år bagefter."* Hverken J. Søndergaard Jensen eller min far og min morbror gav konkrete eksempler på det tilbagestående. Det var åbenbart et helhedsindtryk.

Men J. Søndergaard Jensen gør en bemærkelsesværdig tilføjelse til den ovenstående karakteristik. Han skriver nemlig videre i *"Præste- og Sognehistorien"*: *"Hos ungdommen var der en vågnende trang til oplysning og dygtiggørelse."* Og dette udsagn må siges at have sin fulde gyldighed, når man – som det er sket i det foregående – følger min mor og hendes søskende fra vugge til grav.

Der er i det foregående gjort grundigt rede for den betydning, Indre Mission fik både for barndomshjemmet og søskendeflokken.
Men det er også karakteristisk for min mors slægt, at en række af de betegnelser, man traditionelt har hæftet på missionsfolk såsom dømmesyge, verdensflugt og humorforladthed aldrig fandt plads hos søskendeflokken fra husmandshjemmet i Vesterbølle. Her var der tværtimod plads til både livsglæde og livsudfoldelse – ja, der var endog plads til leg - uden at den stærke pligtfølelse og dybe alvor af den grund nogensinde blev nedtonet.

Som det allerede er fremgået, var der forskel på, i hvor høj grad søskendeflokken sluttede op om barndomshjemmets stærke tilknytning til Indre Mission. Men uanset hvad der måtte være af forskelle på religiøst ståsted, var den store gæstfrihed og det stærke familiesammenhold i lige grad karakteristisk for alle min mors søskende og deres familier.

Jeg har som dreng og som ung - oftest helt uanmeldt - besøgt alle min mors søskende og deres familier adskillige gange og altid følt mig velkommen. Og jeg er sikker på, at mine ganske mange kusiner og fætre kan nikke genkendende til den erindring. Man var en del af familien og derfor velkommen. Sådan var det bare.

99.94 Mikkelsen
Pedersen , E. John
Min mors slægt

Sygeplejehistorisk Museum
16250